6
9-a
23

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
9 A
19

5 - 9, a, 23

oogl

[illegible]

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

PANEGYRICÆ
ORATIONES
VETERVM ORATORVM.

PANEGYRICÆ ORATIONES

ANTIQVIS IMPERATORIBVS

Olim dictæ à C. Plinio Cæc. Secundo, Latino Pacato, Mamertino, Nazario, Eumenio, Auſonio, & alijs.

In gratiam eloquentiæ ſtudioſorum, nunc denuò impreſſæ.

Periluſtri, atque Excellentiſsimo

D. D. IOANNI GASPARINI

I. V. D.

DICATÆ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS, M. DC. LXXXVII.

Apud Ioannem Cagnolinum.

SVPERIORVM PERMISSV.

[illegible]

Perilluſtri, atque Excellentiſs.

D. D. IOANNI GASPARINO I. V. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CElebris illius C. Plinij Secundi comparabilem incóparabili Principi Orationem dictam vnà cum Veterum Panegyricis, vt Typis noſtris recuſam ederem, non tam olim excuſorum exemplarium inopia, quam ſæculi aures huiuſcemodi deliciarum auidiſſimæ perpulere. Quæ licet cùm exornando,

tùm conciliando operi ſatis, ſuperque eſſe exiſtimarem, plurimum tamen eidem præſidij, mihi decoris acceſſurum putaui, ſi laudatiſſimo Viro Principum Virorum laudes, & eloquentiſſimo veteris hoſce eloquentiæ flores delibatiſſimos commendarem. Laus enim tibi à ſanctiſſimis, atque honeſtiſſimis moribus ſumma eſt, qui virtute, quam ætate maior nobiliſſimarum Veſtalium expiandis noxis à prudentiſſimo Præſule præfectus es. Quid de eloquentia dicam, quid de Doctrina, quibus toties & in orando, & in conſulendo in ſacro Foro glorioſe diù, ac feliciter vſus es?

Sed

Sed nec tu, qui pudor tuus eſt, laudes amas, nec ſum ipſe aut oneri, aut officio par. Librum, qui tuis auſpicijs in lucem prodit humanus ſuſcipe, & per quem prodit humaniſſimus ama, & Vale.

Cl. Obſeruantiſſimus
Ioannes Cagnolinus.

Ad Lectorem.

PRudens, ac piè Lector, vt inoffenſè hos Panegyricos percurrere poſſis, cautè aduertere debes, quod quæ in iſtis inuenies redolentia paganiſmum, Fatum, Fortunam, & ſimilia, ea nullum tibi faceſſere debent negotium, vtpotè ab ethnicis exarata.

INDEX
PANEGYRICVM.

CAij Plinij Cæcilij Secundi Nouocomenſis Panegyricus, Neruæ Traiano Auguſto dictus pag. 11
Panegyricus Maximiano, & Conſtantino Auguſtis dictus. 119
Latini Pacati Drepani Panegyricus, Romæ dictus Thedoſio Imperatori Auguſto ſeniori. 133
Panegyricus Conſtantino Auguſto Conſtantij filio dictus. 185
Gratiarum Actio Mamertini de Conſulatu ſuo, Iuliano Imperatori. 206
Panegyricus Nazarij dictus Conſtantino Imperatori. 238
Panegyricus Flauienſium nomine Conſtantino Auguſto dictus. 375
Panegyricus Conſtantino Conſtantij filio dictus. 291
Panegyricus Maximiano Auguſto dictus. 316
Eumenij Rhetoris Oratio pro Scholis inſtau-

inſtaurandis, coram V.P. Præſide Galliæ habita. 336

Panegyricus Maximiano Auguſto dictus à Mamertino vt putatur; in quo Diocletiani quoque laudes continentur; cui cum Maximiano imperauit. 353

Eiuſdem Mamertini Genethliacus Maximiani Auguſti, in eius natali dictus: in quo rurſus multa ſunt in Diocletiani laudem, cuius in imperio conſors erat Maximianus. 367

Auſonij Burdigalenſis, Vaſſatis, Melici poetæ; ac præceptoris; gratiarum actio ad Gratianum Imperatorem pro Conſulatu. 384

CAII

CAII PLINII
CÆCILII SECVNDI
Nouocomenſis Panegyricus, Neruæ Traiano Auguſto dictus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ARGVMENTVM

C. Plinius conſul deſig[illegible] Cornuto Tertullo Imperatori Traiano gratias in ſenatu agit, principẽ optimũ à parentibus, et adoptione laudans: res geſtás liberalitatemq; cõmendans, quòd delatores expulerit, quòd vectigalia repreſſerit; leges moderatus ſit, pantomimos ſuſtulerit, doctos fouerit. Admiratur in eo humanitatem; ſtatuarum bonorumque modeſtiam: ſed plura de conſulatibus eius, quos geſſerat, & gerẽdos recuſabat, tractat, iuſtitiã, tolerantiã, adeũdi facilitatẽ diligenter exponens: illi votorum nuncupationes, illi inuſitatas acclamationes à ſenatu habitas: corporis bona, ſed animi magis admirãda: Vbi poteſt malorũ Cæſarum cõparatione (Domitiani præſertim, cuius vitam vbique exagitat) illius virtutes reddit illuſtriores; totam

denique domum, Plotinam in primis uxorem, & Martianam ſororem, Traiano ſimiles, extollens: quantòque ſtudio coluerit amititias, ſuſpiciens.

Illa ex tertio De oratore verba cō-modè huc trāsferri poſſunt, Ornatur oratio genere primùm, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo, nam vt grauis, vt ſuauis, vt erudita ſit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt ſenſus, vt dolores habeat, in toto ſpectantur hæc corpore: vt porro cōſperſa ſit quaſi verborū ſententiarūque floribus: id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omne orationem, ſed ita diſtinctum vt ſint quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia, & lumina. Ipſe præterea Secundus apud Voconium huius orationis ordinem, tranſitum, figuras, eloquutionem commendat.

BEne ac ſapienter, Patres C. maiores inſtituerunt, vt agendarum ita dicendi initium à precationibus capere, quòd nihil ritè, nihilque prouidenter homines ſine deorum immortalium ope, conſilio, honore, auſpicarentur. Qui mos, cui potius quàm conſuli? aut quando ma-

magis vſurpandus colendusque eſt quàm quum imperio ſenatus, autoritate reipublicæ ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quòd enim præſtabilius eſt aut pulchrius munus deorũ quã caſtus & sãctus, & dijs ſimillimus princeps? Ac ſi adhuc dubiũ fuiſſet, forte casũq; rectores terris an aliquo numine darentur, principẽ tamẽ noſtrorũ liqueret diuinitus cõſtitutũ. Non enim occulta poteſtate fatorũ, ſed ab, Ioue ipſo corã ac palã repertus, electus eſt quippe inter aras & altaria, eodẽm quo loci Deus ille tã manifeſtus ac præſens quàm cœlũ ac ſidera inſedit. Quo magis aptũ piũque eſt te Iupiter optime maxime, antea cõditorẽ nũc cõſeruatorẽ imperij noſtri, precari vt mihi digna cõſule, digna ſenatu, digna principe contingat oratio. vtque omnibus quę dicẽtur à me libertas, fides, veritas cõſtet: tãtũmq; à ſpecie adulationis abſit gratiarũ actio mea quãtũ abeſt à neceſſitate. Equidẽ nõ cõſuli modo ſed omnibus ciuibus enitendũ reor, nequid de principe noſtro ita dicãt, vt idẽ illud de alio dici potuiſſe videatur. Quare abeãt, ac recedãt voces illę, quas metus exprimebat: nihil quale [1] antea dicamus: nihil enim quale anteà patimur: necea dẽ de principe palã, quę prius prędicamus: neq; enim eadem ſacretò loquimur, quę priùs. Diſcernatur orationibus noſtris diuerſitas tẽporũ, & ex ipſo genere gratiarũ agẽdarũ ĩtelligatur, cui, quãdo ſint

[1] ante

ſint hactenus vt deo, nunc nuſquã, vt numini blandiamur. Nõ enim de tyranno, ſed de ciue: non de domino, ſed de parente loquimur. Vnum ille ſe ex nobis,
5 & hoc magis excellit atque eminet, quòd vnum ex nobis putat nec minus hominem ſe quam hominibus præeſſe meminit. Intelligamus ergo bona noſtra, dignóſque nos illius vſu probemus, atque identidem cogitemus, ſi maius principibus pręſtemus obſequium qui ſeruitute ciuium, quã qui libertate lætantur. Et populus quidẽ Romanus dilectum principem ſeruat: quantòq; paulo antè concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat: quibuſque aliquando clamoribus geſtum alterius & vocem, huius pietatem, abſtinentiam, manſuetudinem laudat. Quid nos ipſi? diuinitatem principis noſtri, in humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuerſi ſolemus? Iam quid tam ciuile, tam ſenatorium, quàm illud additum à nobis optimi cognomen? quod peculiare huius, & proprium arrogantia priorum principum fecit. Enimuero quàm commune, quàm ex æquo, quòd felices nos felicem illum prædicamus? alterniſque votis hæc faciat, hæc audiat, quaſi nõ dicturi niſi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces lacrymis etiã ac multo pudor ſuffunditur. Agnoſcit enim, ſentitq; ſibi non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in

illo ſubito pietatis calore [1] ſeruimus, hoc ſinguli quoque [2] meditati teneamus: ſciamuſque nullum eſſe nec ſincerius, nec acceptius genus gratiarum, quàm quòd illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me [3] pertinet, laborabo vt orationem meam ad modeſtiam principis moderationemque ſubmittã: nec minus conſiderabo quid aures eius pati poſſint, quã quid virtutibus debeatur. Magna & inuſitata principis gloria, cui gratias acturus, non tam vereor ne me in laudibus ſuis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas ſola circumſtat. nam merenti gratias agere facile eſt, patres cõſcripti nõ enim periculũ eſt ne quũ loquar de humanitate, exprobari ſibi ſuperbiã credat: quũ de frugalitate, luxuriã: quũ de clementia, crudelitatem: quũ de liberalitate auaritiam: quũ de benignitate, liuorẽ: quum de continentia, libidinem: quũ de labore, inertiam: quum de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidem vereor ne gratus, ingratuſque videar, prout ſatis, aut parũ dixero. Animaduerto enim etiã deos ipſos non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentia & ſanctitate lætari: gratioremq; exiſtimari qui delubris eorum puram caſtamq; mentẽ quam qui meditatũ carmen intulerit. Sed parẽdum eſt ſenatuſcõſulto, [4] quod ex vtilitate publica

[1] *ſeruamus* [2] *meditatiq; ten.* [3] *attinet,* [4] *quo ex.*

blica placuit vt conſulis voce ſub titulo gratiarum agendarum, boni principes, quæ facerent, recognoſcerent: malli, quæ facere deberent. Id nunc eo magis ſolenne ac neceſſarium, eſt, quòd parēs noſter priuatas gratiarum actiones cohibet & cōpri mit: interceſſurus etiam publicis, ſi permitteret ſibi vetare quod ſenatus iuberet. Vtrūque, Cæſar Auguſte, moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non ſinis, & quòd hic ſinis, non enim à teipſo tibi honor iſte, ſed ab agētibus habetur. Cedis affectibus noſtris, nec nobis munera tua prædicare, ſed audire tibi neceſſe eſt.

Sæpe ego mecū, P. C. tacitus agitaui qualē, quātūmq; eſſe oporteret cuius ditione nunq; maria, terræ, pax, bella, gerantur: quum interea fingenti, formantique mihi principē, quem æquata dijs immortalibus poteſtas diceret, nunquam voto ſaltem concipere ſuccurrit ſimilem huic quē videmus. 2 Enituit aliquis in bello, ſed obſoleuit in pace: alium toga, ſed non & arma honeſtarunt: reuerentiā ille tellore, alius amorem 3 humanitate captauit: ille quæſitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit: poſtremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio lęderentur. At principi noſtro quanta concordia, quantúſque concentus omniū laudū omniſque gloriæ contigit, vt nihil ſeueritati eius hilari-

1 *regerentur*: 2 *Emicuit* 3, *humilitate*

laritate, nihil grauitati ſimplicitate, nihil maieſtati humanitate detrahatur.[1] Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc, ætatis, indeflexa maturitas, nec ſine quodam munere deûm feſtinatis ſenectutis inſignibus ad augendam maieſtatẽ ornatæ cæſaries, nonne longè lateq; principem oſtentant? Talem eſſe oportuit quem non bella ciuilia, nec armis oppreſſa reſpubl: ſed pax & [2] adoptatio, & tãdem exorata terris numina dediſsẽt. An fas erat nihil differre inter imperatorẽ quẽ homines & quem dij feciſſent? quorum quidem in te, [3] Cæſar iudicium & fauor tunc ſtatim tuum ad exercitum proficiſcereris, & quidem inuſitato [4] enituit. Nam cæteros principes aut largus cruor hoſtiarũ, aut ſiniſter volatus auium cõſulentibus nuntiauit: tibi aſcendenti de more Capitolium, quanquam non id agentium ciuium clamor, vt iam principi occurrit. Siquidem omnis turba, quæ limen inſederat, ad ingreſſum tuũ foribus recluſis, [5] iàm quidẽ vt tunc arbitrabatur, [6] deum certũ, vt
docuit euentus, te conſalutauit imperatorem, nec aliter à cunctis omen acceptum 19
eſt. Nã ipſe intelligere nolebas: recuſabas enim imperare, recuſabas quod bene erat

i im-

1 *detrahitur*. 2 *adoptio*
3 *Cæſar Auguſte, iudicum & f.* 4 *enoruit* 5 *illam* 6 *deum: cæterùm, vt d.*

1 imperaturo;igitur cogendus fuiſti. Cogi porro non poteras, niſi periculo patrię & 2 mutatione reipubl.obſtinatum enim tibi non ſuſcipere imperium, niſi ſeruandus fuiſſet. Quare ego illum ipſum furorem, motùmque caſtrenſem reor extitiſſe, quia magna vt magnòſque terrore modeſtia tua vincenda erat 3 At ſicut maris cœlique temperia,turbines tẽpeſtatèſque commendant,ita ad augendũ pacis tuæ gratiã, illum tumultum præceſſiſſe crediderim. Habet has vices conditio mortalium, vt aduerſa ex ſecundis,ex aduerſis ſecunda noſcantur. Occultat vtrorumque ſemina deus, & plerumque bonorum, malorùmque cauſæ ſub diuerſa ſpecie latent. Magnum quidem illud ſeculo dedecus, magnum reipubl. vulnus impreſſum eſt. Imperator, & parẽs generis humani obſeſſus,captus,incluſus: ablata mitiſſimo ſeni ſeruandorũ hominum poteſtas,ereptũque principi illud in principatu beatiſſimũ,quod nihil cogitur ſi tamẽ hæc ſola erat ratio,quæ te publicæ ſalutis gubernaculis admoueret, propè eſt vt exclamã, tanti fuiſſe. Corrupta eſt diſciplina caſtrorũ, vt tu corrector emẽdatòrque contingeres: inductum peſſimum exẽplum,vt optimũ opponeretur: poſtremò coactus princeps,quos nollet occidere,vt daret principẽ,qui cogi non poſſet. Olim tu quidem ad op:ari merebare ſed ne.

---

1 *imperaturi*: 2 *nutatione* 3 *At*

neſciſſemus quantum tibi deberet imperium, ſi antè adoptatus eſſes. Expectatum eſt [1] tempus, in quo liqueret non tam accepiſſe te beneficium, quàm dediſſe. Confugit in ſinum tuum concuſſa reſpubl. ruénſque imperium ſuper imperatorem imperatoris tibi voce delatum eſt. Imploratus adoptione, & accitus es. Vt olim duces magni à peregrinis externiſque bellis ad opem patriæ ferendam reuocari ſolebant, ita filius, ac parens vno, eodémque momento rem maximam inuicem præſti- 18
tiſtis. Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidiſti. Solus ergo adhuc qui pro munere tantò paria accipiendo feciſti; immò vltrò dantem obligaſti. Communicato, enim imperio ſolicitior tu, ille ſecurior, factus eſt. O nouum, atque inauditum ad principatum iter; non te propria cupiditas, proprius metus, ſed aliena vtilitas, alienus timor principem fecit. Videaris licet quod eſt ampliſſimum conſequutus inter homines: felicius tamen erat illud, quod reliquiſti, ſub bono principe priuatus eſſe deſiiſti. Aſſumptus es in laborum, curarúmque conſortium, nec te læta & proſpera ſtationis iſtius, ſed aſpera & dura ad capeſſendam eam compulerũt: ſuſcepiſti imperium poſtquam alium ſuſcepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo qui adoptabat cognatio nulla neceſſitudo, niſi quod vterque optimus erat dignuſque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus

es,

1 *tempus quo l.*

es, [1] non vt prius alius atque alius in gratiam vxoris:aſciuit enim te filium non vitricus, ſed princeps, eodémque animo diuus Nerua pater tuus factus eſt, quo erat omnium. Nec decet aliter filium aſſumi, ſi aſſumatur à principe. An ſenatus, populique Romani exercitus, prouincias, ſocios tranſmiſſurus vni ſucceſſorem ex ſinu exoris accipias, ſummæq; poteſtatis hæredem tantùm intra domum tuam quæras? non per totam ciuitatem circumferas oculos, & hũc tibi proximũ, hũc coniunctiſſimũ exiſtimes, quem optimum, quẽ dijs ſimillimum inueneris? Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus, non enim ſeruulis tuis dominum, vt poſſis eſſe contentus quaſi neceſſario hærede, ſed principem ciuibus daturus imperator. Superbum iſtud & regium, niſi adoptes eum quem conſtet imperaturum fuiſſe etiamſi non adoptaſſes. Fecit hoc Nerua, nihil intereſſe arbitratus, genueris, an elegeris: ſi perinde ſine iudicio adoptentur liberi ac naſcuntur, quem princeps parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulò ergo vitauit hunc caſum, nec [2] iudiciũ hominum, ſed deorum etiam in conſilium aſſumpſit. Itaq; non tua in cubiculo, ſed in templo, nec ante gemalem torum, ſed ante puluinar Iouis optimi maximi adoptio peracta eſt, qua tandem non ſeruitus noſtra, ſed libertas & ſalus & ſecuritas fũdabatur. Sibi enim dij gloriam illam vindicauerunt:

ho-

1 *non vt priut alijs alius, neq; alius in gratiam.* 2 *iudicio.*

horum opus, horum illud imperium. Nerua 1 tamen miniſter fuit: vterque qui adoptaret tam paruit, quàm tu qui, adoptabaris. Alata erat ex Pannonia laurea, id agentibus dijs, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ inſigne decoraret: hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocaret, quum repentè ſolito maior & auguſtior aduocata hominum concione, deorumque te filium ſibi, hoc eſt vnicum auxilium, feſſis rebus aſſumpſit. Inde quaſi depoſito imperio, qua ſecuritate, qua gloria lætus? nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium, niſi quod difficilius hoc eſt, non ſecus, ac præſenti tibi innixus tuis humeris ſe patriamque ſuſtentans, tua iuuenta, tuo robore inualuit: ſtatim conſedit omnis tumultus. Non adoptionis opus iſtud fuit, ſed adoptati: atque adeo temere fecerat Nerua ſi adoptaſſet alium. Oblitine ſumus vt nuper poſt adoptionem non deſierit ſeditio, ſed cœperit? irritamentum iſtud 2 irarum, & fac tumultus fuiſſet, niſi incidiſſet in te. An dubium eſt, vt 3 dare non poſset imperium imperator qui reuerentiam amiſerat? autoritate eius effectum eſt cui dabatur. Simul filius, ſimul Cæſar, & mox imperator, & conſors tribunitiæ poteſtatis, & omnia pariter, & ſtatim factus es, quæ proximè parens verus tantùm in alterum filium contulit.

---

1 tantum 2 rarum, 3 dare poſſet imp.

5 tulit. Magnum hoc tuæ moderationis indi-
cium, quod non ſolùm ſucceſſor imperij,
ſed particeps etiam ſociùſque placuiſti.
Nam ſucceſſor, etiamſi nolis, habendus
es: non es habendus ſocius, niſi velis. Cre-
dentne poſteri, patritio, & conſulari, &
triumphali patre genitum, quum fortiſ-
ſimum, ampliſſimum, amantiſſimum ſui
exercitum regeret, imperatorem non ab
6 exercitu factum? eidem quum Germaniæ
præſideret, Germanici nomen hinc miſſū?
nihil ipſum, vt imperator fieret agitaſſe?
nihil feciſse, niſi quod meruit & paruit?
Paruiſti enim Cæſar, & ad principatum
obſequio perueniſti: nihilque magis à te
ſubiecti animi factum eſt, quàm quod im-
perare cœpiſti. Iam Cæſar, iam imperator,
iam Germanicus, abſens & ignarus, &
poſt tanta nomina quantum ad te perti-
net, priuatus. Magnum videretur, ſi di-
7 cerem, Neſciſti te imperatorem futurum:
eras imperator, & eſse te neſciebas. Vt ve-
rò ad te fortunæ tuæ nuntius venit, male-
bas quidem hoc eſse quod fueras, ſed non
erat liberum. An non obſequereris princi-
pi ciuis? legatus imperatori? filius patri?
vbi deinde diſciplina? vbi mos à maiori-
bus traditus, quodcunque imperator mu-
nus iniungeret, æquo animo parato-
que ſubeundi? Quid enim ſi prouincias
ex prouincijs ex bellis bella mandaret?
eodem illo vti iure poſſe putes, quum ad
8 imperium reuocet, quo fit vſus quum
ad exercitum miſerit? nihilque intereſ-

ſe

ſcire legatum, an redire principem iubeat, niſi quod maior ſit obſequij gloria, in eo quòd quis minus velit? Augebat autoritatem iubentis, in ſummum diſcrimen autoritas eius adducta, vtque magis parendum imperanti putares efficiebatur, eo quòd ab alijs minus parebatur, ad hoc audiebas ſenatus, populique conſenſum. Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit; nam qui vbique ſunt homines, hoc idem votis expetebant: ille tantùm iure principis occupauit, primuſque fecit quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cunctis factum placeret, niſi placuiſſet antequam fieret. At quo temperamento, dij boni, poteſtatem tuam fortunamque [1] moderatus es? Imperator titulis, & imaginibus, & ſignis; cæterum modeſtia, labore, vigilantia, dux & legatus, & miles: quum iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu ante ires, neque aliud tibi ex illa adoptione quàm filij pietatem, filij obſequium aſſereres, longamque huic nomini ætatem, [2] longam gloriam precarere: iam te prouidentia deorum primum in locum prouexerat, tu adhuc in ſecundo reſiſtere, atque etiam ſeneſcere optabas: priuatus tibi videbaris quandiu imperator & alius eſſet. Audita ſunt vota tua, ſed in quantum optimo illi & ſanctiſſimo ſeni vtile fuit, quem dij cœlo vin-

1 *moderatus es imperator? Tutit.* 2 *longamque gl. pr. iam te pr.*

vindicauerunt , ne quid poſt illud diuinum & immortale factum , mortale faceret . Deberi quippe maximo operi hanc venerationem , vt nouiſſimum eſſet , autorémque eius ſtatim conſecrandum , vt quandoque inter poſteros quæreretur an illud iam deus feciſſet. Ita ille nullo magis nomine publicus parens quam quia tuus. Ingens gloria, ingénſque fama, quum abũdè expertus eſſet, quàm bene humeris tuis ſederet imperium, tibi terras, te terris reliquit: eo ipſo charus omnibus, ac deſiderandus, quod proſpexerat ne deſideraretur, quem tu lacrymis primùm, ita vt filium decuit, mox templis honeſtaſti: non imitatus illos qui hoc idem, ſed alia mente fecerunt. Dicauit cœlo Tiberius Auguſtum , ſed vt maieſtatis[1] numen induceret: Claudium Nero, ſed vt irrideret: Veſpaſianum Titus, Domitianus Titum: ſed ille, vt dei filius, hic, vt frater videretur: tu ſideribus patrem intuliſti, non ad metum ciuium , non in contumeliam numinum, non in honorem tuum , ſed quia deum credis. Minus eſt hoc quum ſit ab[2] his qui & ſeſe deos putant: ſed licet illum aris, puluinaribus, flamine colas, non alio magis tamen deum & facis & probas , quam quòd ipſe talis es. In principe enim qui electo ſucceſſore fato conceſſit, vna itémque certiſſima diuinitatis fides eſt, bonus ſucceſſor. Nũ ergo tibi ex immortalitate

1 *crimen* 2 *ĩs*

te patris aliquid arrogantiæ acceſſit. Num hos proximos diuinitate parentum deſides ac ſuperbos, potius quàm illos veteres & antiquos æmuleris, qui hoc ipſum imperium peperere, quod modò hoſtes inuaſerant contempſerántque? cuius pulſi, fugatíque, non aliud [1] magis habebatur indicium, [2] quàm quòd triumpharetur. Ergo ſuſtulerant animos, & iugum excuſſerant: nec iam nobiſcum de ſua libertate, ſed de noſtra ſeruitute certabant; ac ne inducias quidem, niſi æquis conditionibus inibant, legeſque vt acciperent, dabant. At nunc rediјt omnibus terror & metus, & votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem vnum ex illis veteribus & priſcis, quibus imperatoriũ nomen addebant contecti cædibus campi, & infecta victorijs maria. Accipimus obſides, ergo non emimus: nec ingentibus damnis immenſiſque muneribus [3] paſcimur: vt vicerimus, rogant, ſupplicant: largimur, negamus, vtrumque ex imperij maieſtate. Agunt gratias qui impetrauerunt: non audent queri quibus negatum eſt. An audeant qui ſciant te aſſediſſe ferociſsimis populis eo ipſo tempore quod amicisſimum illis, difficillimum nobis, quum Danubius ripas gelu iungit, duratuſque glacie ingentia tergo bella transportat: quum feræ gentes non telis magis quàm ſuo cœlo, ſuo ſide-

34

35

36

1 *maius* 2 *quam ſi tr.* 3 *paciſcimur, vt vicerimus, Rogant,*

re armantur? Sed vbi in proximo tu, non ſecus, acſi mutatæ temporum vices eſſent, illi quidem latibulis ſuis clauſi tenebantur, noſtra agmina percurſare ripas, & aliena occaſione ſi permitteres vti, vltròque hyemem ſuam barbaris inferre gaudebant. Hæc tibi apud hoſtes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparaſti, quum tecum inediam, tecum ferrent ſitim? quum in illa meditatione campeſtri militaribus turmis imperatorium puluerem ſudorèmque miſceres? nihil à cæteris, niſi robore, ac præſtantia differens, quum libero Marte; nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata ſuſciperes, alacer virtute militum, & lætus quoties aut caſſidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret? Laudabas quippe ipſe ferientes, hortabarìſque vt auderent: & audebant iam, quum ſpectator, moderatórque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares: ac ſi quid durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Quid quum ſolatium feſſis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, niſi commilitonum antè luſtraſſes: nec requiem corpori, niſi poſt omnes dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, ſi inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis eſſet. Tunc enim illum imitationis ardor, ſempèrque melior aliquis accenderet: poſtquã verò ſtudium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum eſt, poſtquam

exer-

exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut ciuica, ſed Græculus magiſter aſsiſtit, quod magnum eſt vnum ex omnibus patrio more patria virtute lætari, & ſine æmulo, ac ſine exemplo ſecum certare, ſecum contendere: ac ſicut imperat ſolus, ſolum ita eſſe qui debeat imperare? Nonne incunabula hæc tibi Cæſar, & rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens, nomènque Germanici iam tum mererere? quum ferociam, ſuperbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ 1 fama coniungeres? quum orbem terrarum non pedibus magis, quàm laudibus peragrares? apud eos ſemper maior, & clarior quibus poſtea contigiſſes? Et necdum imperator, necdum dei filius eras, Germaniàmque cum plurimæ gentes, at propè infinita vaſtitas interiacentis ſoli, tum Pyrenæus Alpes, immensìque alij montes, niſi his compararentur, muniunt dirimuntque, per hoc omne ſpatium quum legiones duceres, ſeu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum vnquam, non equum reſpexiſti. Lenis hic, non ſubſidium itineris, ſed decus, & cum cæteris ſubſequebatur vt cuius, nullus tibi vſus, niſi quum die ſtatiuorum proximum campum alacritate, diſcurſu, puluere attolleres.

B 2 Ini-

1 *ſocietate*

Initium laboris mirer, an finem? [1] multum eſt quòd perſeueraſti, plus tamen quòd non timuiſti ne perſeuerare non poſſes. Nec dubito quin ille qui te inter [2] illa Germaniæ bella ab Hiſpania vſque, ad validiſſimum præſidium exciuerat, iners ipſe, alieniſque virtutibus tunc quoque inuidus imperator, quum ope earum indigeret, tantam admirationem tui, non ſine quodã timore conceperit, quantam ille genitus Ioue poſt ſæuos labores, duràque imperia regi ſuo indomitus ſemper indefeſſuſque referebat: quum alijs ſuper alias expeditionibus [3] munere alio dignus inuenireris. Tribunus verò diſiunctiſſimas terras teneris adhuc annis viri firmitate luſtraſti: iam tunc præmonente fortuna, vt [4] diu penitus perdiſceres quæ mox præcipere deberes. Neque enim proſpexiſſe caſtra, breuèmque militiam quaſi tranſiſſe contentus, ita egiſti tribunum, vt eſſe ſtatim dux poſſes, nihilque diſcendum haberes tempore docendi. Cognouiſti per ſtipendia decem, mores gentium, regionum ſitus, opportunitates locorum, & diuerſam aquarum cœlique temperiem, vt patrios fontes, patriùmque ſidus ferrè conſueſti: quoties equos, quoties emerita arma mutaſti. Veniet ergo tempus quo poſteri viſere, viſendum tradere minoribus ſuis geſtient, quis ſudores tuos hauſerit campus,

pus,

1 *multùmque eſt* 2 *ipſa* 3 *itinere illo d.* 4 *diu penitùſque perd.*

pus, quæ refectiones tuas arbores, quæ
ſomnum ſaxa prætexerint, quòd denique
tectum magnus hoſpes impleueris, vt tunc
ipſi tibi ingentiũ ducum ſacra veſtigia iiſ-
45 dem in locis monſtrabantur. Verùm hæc
olim, in præſentia quidem quiſquis paulo
vetuſtior miles, hic te commilitone cen-
ſetur. Quotus enim quiſque cuius tu non
antè commilito quàm imperator? Inde
eſt quòd propè omnes nomine appellas;
quòd ſingulorum fortia facta commeme-
ras, [1] nec habent adnumeranda tibi pro
republica vulnera, quibus ſtatim laudator
& teſtis contigiſti. [2] Sed magis prædican-
da moderatio tua, quòd innutritus belli-
cis laudibus pacem amas: nec quia, vel
46 pater tibi triumphalis, vel adoptionis
tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus,
idcirco ex occaſione omni quæris trium-
phos non times bella, nec prouocas. Ma-
gnum eſt, imperator Auguſte, magnum
eſt ſtare in Daubij ripa, ſi tranſeas certum
triumphi, nec decertare cupere cum re-
cuſantibus: quorum alterum fortitudine,
alterum moderatione efficitur. Nam vt
ipſe nolis pugnare, moderatio: fortitu-
do tua pręſtat vt neque hoſtes tui velint.
Accipiet ergo aliquando Capitolium non
inanes currus, nec falſę ſimulacra victo-
47 rię: ſed imperatore veram ac ſolidam
gloriam reportante tranquillitatem, & ta-
men confeſſa hoſtium obſequia, vt vincen-

 dus

1 ſocietate

dus nemo fuerit : pulchrius hoc omnibus triumphis , neque enim vnquam , niſi ex contemptu imperij noſtri factum eſt vt vinceremus . Quòd ſiquis barbarus rex eò inſolentiæ,furoriſque proceſſerit , vt iram tuam indignationèmque mereatur, næ ille ſiue interfuſo mari , ſeu fluminibus immenſis , ſeu præcipiti monte defenditur , omnia hæc tam prona tamque cedentia virtutibus tuis ſentiet , vt ſubſediſſe montes,flumina exaruiſſe, interceptum mare , illatáſque ſibi non eſſe claſſes noſtras , ſed terras ipſas arbitretur. Videor iam cernere non ſpolijs prouinciarum , & extorto ſocijs auro, ſed [1] hoſtilibus armis, captorùmque regum catenis triumphum grauem. Videor ingentia ducum nomina,nec indecora nominibus corpora [2] vocitare. [3] Videor intueri in manibus ſequentem , mox ipſum te ſublimem inſtantemque curru domitarum gentium tergo,ante currum autem clypeos quos ipſe perfoderis . Nec tibi opima defuerint , ſiquis regum venire in manus audeat , nec modò telorum tuorum,ſed etiam oculorum, minarùmque coniectum toto campo, tòtoque exercitu oppoſito perhorreſcat. Meruiſti proxima moderatione vt quandocunque te vel inferre, vel propulſare bellum coege-

ge-

1 *hoſtibus , armis , capt.* 2 *noſcitare.*
3 *Videor intueri immanibus auſis barbarorum onuſta fercula,& ſua quemquefacta vinctis manibus ſeq.*

50 gerit imperij dignitas, non ideo viciſſe vi-
dearis vt triumphares, ſed triumphare,
quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit.
Quàm ſpecioſum eſt quòd diſciplinam
caſtrorum lapſam extinctàmque refouiſti,
depulſo prioris ſeculi malo, inertia, &
contumacia, & dedignatione parendi! Tu-
tum eſt reuerentiam, tutum charitatem
mereri. Nec ducum quiſquam, aut non
amari à militibus, aut amari timet: & inde
offenſæ, gratiæque pariter ſecuri inſtant
operibus, adſunt exercitationibus, arma,
mœnia, viros aptant. Quippe non is prin-
51 ceps, qui ſibi imminere, ſibi intendi putet,
quod in hoſtes paretur: quæ perſuaſio fuit
illorum qui hoſtilia quum facerent, time-
bant. Eodem ergo tempore militaria ſtu-
dia, nec animos modò, ſed & corpora ip-
ſa langueſcere, gladios etiam incuria he-
betari, retundique gaudebant. Duces por-
ro noſtri, non tam regum [1] cæterorum,
quàm ſuorum principum inſidias, nec tam
hoſtium quàm commilitonum manus, fer-
rùmque metuebant. Eſt hæc natura ſyde- «
ribus, vt parua & exilia validiorum exor- «
tus obſcuret: ſimiliter imperatoris aduen- «
tu legatorum dignitas inumbratur. Tu ta- «
52 men maior omnibus quidem eras ſed ſine
vllius diminutione maior: eandem autori-
tatem præſente te quiſque, quam abſente
retinebat. Quinetiam pleriſque ex eo reue-
rentia acceſſerat, quòd tu quoque illos re-

1 *exterorum*

uerebare. Itaque perinde ſummis, atque infimis charus, ſic imperatorem commilitonemque miſcueras, vt ſtudium omnium, laboremque, & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps, ſociuſque releuares. Felices illos quorũ fides, & induſtria non per internuntios & interpretes, ſed ab ipſo te, nec auribus tuis, ſed oculis probātur. Conſecuti ſunt vt abſens quoque de abſentibus nemini magis quàm tibi crederes. Iam te ciuium deſideria reuocabant, amoremque caſtrorum ſuperabat charitas patriæ, iter inde placidum ac modeſtum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus t[1] s ponam, quòd aduẽtum tuum non pater quiſquam, non maritus expauit. Affectata al[i]js caſtitas, tibi ingenita & innata, interque ea quæ imputare non poſſis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hoſpitia faſtidium: annona, quæ cæteris. Ad hoc, comitatus accinctus & parens diceres magnum aliquem ducem, ac te potiſſimum ad exercitus ire. Adeo nihil, aut certè parum inter imperatorum factum, & breui futurum. Quàm diſſimilis nuper alterius principis tranſitus ſi tamen tranſitus ille, non populatio fuit, quum abactus hoſpitum exerceret, omniaque dextra, læuaque peruſta & attrita, vt ſi vis aliqua, vel ipſi illi barbari quos fugiebat, inciderent. Perſuadendum prouincijs erat illud iter Domitiani fuiſſe, non

1 *domeſticum, & pl.*

non principis. Itaq; non tã pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi edicto ſubieciſti quid in vtrunq; veſtrùm eſſet impen- 55
ſum. Aſſueſcat imperator, cũ imperio calculum ponere: ſic exeat, ſic redeat, tanquã rationẽ redditurus: edicat quid abſumpſerit. Ita fiet vt non abſumat quod pudeat dicere: præterea futuri principes, velint, nolint, ſciant 1 Tantum conſtat: propoſitiſque duobus exemplis meminerint, perinde coniecturam de moribus ſuis homines eſſe facturos, prout hoc vel illud elegerint. Nonne his tot, tantiſque meritis nouos aliquos honores, nouòs titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recu- 56
ſabas. Quàm longa nobis cũ modeſtia tua pugna? quàm tardè vicimus? Nomen illud, quòd alijs primo ſtatim principatus die, vt imperatoris & Cæſaris receperunt, tu vſque eò diſtuliſti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parciſsimus æſtimator, iam te mereri fatereris? Itaque ſoli omniũ contigit tibi, vt pater patriæ eſſes ante, quam fieres. Eras enim in animis, in iudicijs noſtris: nec publicæ pietatis intererat 57
quid vocarère, niſi quòd ingrata ſibi videbatur, ſi te imperatorem potius vocaret & Cæſarẽ, quũ patrẽ experiretur. Quod quidẽ nomen, qua benignitate, qua indulgẽtia exerces! vt cũ ciuibus tuis quaſi cum liberis parens, viuis! vt reuerſus imperator, qui priuatus exieras, agnoſcis, agnoſceris,

1 *Tantùm tuum conſtat.*

eoſdem nos, eundem te putas: par omnibus, & hoc tantùm cæteris maior, quo melior. Ac primum qui dies ille, quo expectatus deſideratùſque vrbem tuam ingreſſus es? Iam hoc ipſum quòd ingreſſus es, quam mirum lætùmque? Nam priores inuehi & importari ſolebant: non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat: tu ſola corporis proceritate elatior alijs, & excelſior, non de patientia noſtra quendam triumphum, ſed de ſuperbia principum egiſti. Ergo [1] non ætas quenquam, non valetudo, non ſexus retardauit, quominus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes, ægri quoque neglecto medentium imperio ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem ſanitatemque, prorepere. Inde alij ſe ſatis vixiſſe te viſo, te recepto: alij nunc magis eſſe viuendum prædicabant. Fœminas etiam tunc fæcunditatis ſuæ maxima voluptas ſubijt, quum cernerent, cui principi ciues, cui imperatori milites peperiſſent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui nonniſi ſuſpenſum & inſtabile veſtigium caperet. Oppletas vndique vias, anguſtùmque tramitem relictum tibi alacrem hinc, atque inde populum, vbique par gaudium, parèmque clamorem; tam [2] æqualiter ab omnibus ex aduentu tuo lætitia

per.

1 *noua* 2 *æqualis ab*

percepta eſt quam omnibus veniſti; quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo creuit, ac propè in ſingulos gradus aducta eſt. Gratum erat cunctis quòd ſenatum oſculo exciperes, vt dimiſſus oſculo fueras: gratum quòd equeſtris ordinis decora honore nominum ſine monitore ſignares: gratum quòd [1] tantum non vltrò clientibus ſalutatis quaſdam familiaritatis notas adderes: gratius tamen quòd ſenſim & placidè, & quantum reſpectantium turba pateretur, incideres, quòd occurſantium populus te quoque, te, immò maximè, aſtaret: quòd primo ſtatim die latus tuum crederes omnibus, neque enim ſtipatus ſatellitum manu, ſed circumfuſus vndiq; nunc ſenatus, nunc equeſtris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus inualuiſſet ſilentes, quietóſq; lictores tuos ſubſequebaris. Nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modeſtia differebant. Vbi verò cœpiſti Capitolium aſcendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio? quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi [2] eodem loco ſalutauerunt imperatorem! quinetiam deum ipſum [3] tuum præcipuam voluptatem operis ſui percipiſſe crediderim. Vt quidem iiſdem veſtigijs inſtitiſti, quibus parens tuus ingens illud deorum [4] prolaturus arcanum, quæ

1 *tantum vltro* 2 *eodemque loco ſalutarint imp.* 3 *tunc* 4 *ploraturus*

circumſtantium gaudia! quàm recens cla-
mor! quàm ſimilis illi dies qui hunc ge-
nuit diē! vt plena altaribus, anguſta victi-
mis cuncta! vt in vnius 1 ſalutem collata
63 omnium vota! quum ſibi, ſe ac liberis ſuis
intelligerent precari, quæ pro te precaren-
tur. Inde tu in palatium quidem, ſed eo
vultu, ſed ea moderatione, vt ſi priuatam
domum peteres, cæteri ad penates ſuos,
quiſque iteraturus gaudij fidem, vbi nul-
la neceſſitas gaudendi eſt. Oneraſſet ali-
um eiuſmodi introitus: tu quotidie admira-
bilior & melior: talis denique, quales alij
principes futuros ſe tantùm pollicentur.
64 Solum ergo te commendat, augètque tem-
poris ſpatium. Iunxiſti enim, ac miſcuiſti 2
res olim diuerſiſſimas, ſecuritatem impe-
rantis, & incipientis pudorem. Non tu ci-
uium, amplexus ad pedes tuos deprimis,
nec oſculum manu reddis. Manet impera-
tori quæ 3 prior humanitas. Incedebas pe-
dibus, incedis: lætabaris labore, lætaris:
eademque omnia illa circa te, nihil ipſo
65 te, fortuna mutauit. Liberum eſt ingre-
dienti per publicum principe ſubſiſte-
re, occurrere, comitari, præterire: ambulas
inter nos, non quaſi 4 contingat: & co-
piam tui, non vt imputes, facis. Hæret
lateri tuo quiſquis acceſsit: finemque ſer-
moni ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia.
fa.

---

1 *ſalute* 2 *res aduerſiſſimas, ſecuritatem olim imp.* 3 *prioris humanitas.* 4 *contingas.*

facit. Regimur quidem à te, & ſubiecti tibi, ſed quemadmodum legibus, ſumus. Nam & illæ cupiditates noſtras libidinéſque moderantur, nobiſcum tamen & inter nos verſantur. Emines, excellis, vt honor, vt poteſtas, quæ ſuper homines quidem, hominum ſunt tamen. Ante te
66 principes, faſtidio noſtri, & quodam æqualitatis metu, vſum pedum amiſerant, illos ergo humeri, ceruicéſque ſeruorum ſuper ora noſtra: te fama, te gloria, te ciuium [1] pietas ſuper ipſos principes vehunt: te ad ſydera tollit humus, ita communia & confuſa principis veſtigia. Nec vereor, P. C. ne longior videar, quum ſit maximè optandum vt ea, pro quibus aguntur principi gratiæ, multa ſint: quæ quidem reuerentius fuerit integra, illibatáque cogitationibus veſtris reſeruari, quã
67 carptim breuiterque perſtringi, quia ferè ſequitur, vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta ſunt eſſe videantur. Niſi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datũq; congiariũ populo, & datũ totũ, quũ donatiui partẽ milites accepiſſent. An mediocris animi eſt his potius ræpreſentare, quibus magis negari poteſt? Quanquam in hac quoque diuerſitate æqualitatis ratio ſeruata eſt. Æquati ſunt enim populo milites eo quòd partẽ, ſed [2] priores: populus militibus quòd poſterior, ſed totũ ſtatim acce-
68 pit. Enimuero qua benignitate diuiſum eſt?

quan-

1 pietas, te libertas ſuper 2 priores

[1] quantæ curæ tibi fuit nequis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum eſt [2] his qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant: æquatique ſunt cæteris illi etiam quibus non erat promiſſum. Negotijs aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus diſtinebatur: [3] expectatum eſt prouiſúmque nequis æger, nequis occupatus, nequis denique longè fuiſſet: veniret quiſque quum vellet: veniret quiſque
59 quum poſſet. Magnificum, Cæſar, & tuum, diſiunctiſſimas terras munificentiæ, ingenio velut admouere, immensáque ſpatia liberalitate contrahere: intercedere caſibus, occurſare fortunæ, atque omni ope adniti nequis è plebe Romana, dante congiarium te, hominem magis ſentiret ſe fuiſse quàm ciuem. Aduentante congiarij die, obſeruare principis egreſſum in publicum: [4] inſidere examina infantium, futurúſque populus ſolebat. Labor parentibus erat oſtentare paruulos: impo-
60 ſitóſque ceruicibus adulantia verba blandáſque voces edocere. Reddebant illi quæ monebantur, ac plerique [5] irritis precibus ſurdas principis aures adſtrepebant: ignarìque quid rogaſſent, quid non impetraſſent donec planè ſcirent, differebantur: tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti. Et quamquam lætiſſimum oculis tuis eſſet, con-

1 *quantæque c.* 2 *ijs* 3 *Expectatus eſt pr.* 4 *inſiderere vias ex.* 5 *inuitis*

conſpectu Romanæ ſobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent [1] adirentve, recipi, indici iuſsiſti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: creſcerent de tuo, qui creſcerent tibi, alimentiſque tuis ad ſtipendia tua peruenirent, tantùmque omnes vni tibi, quantum parentibus ſuis quiſque deberet. Rectè Cæſar, quòd ſpem Romani nominis ſumptibus tuis ſuſcipis. Nullum eſt enim magno principe, immortalitatemque merituro impendij genus dignius quàm quod erogatur in poſteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ, cohortantur pauperibus [2] educandis vna ratio eſt bonus princeps. Hic fiducia ſui procreatos niſi larga manu fouet, auget, implectitur, occaſum imperij, occaſum reipubl. accelerat. [3] Fruſtrà princeps plebe neglecta, vt defectum corpore caput, nutaturùmque inſtabili pondere tuetur. Facile eſt coniectare quod perceperis gaudium quum te parentum, liberorum, ſenum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum præſtiſti, ne rogarent. Super omnia eſt tamen, quod talis es, vt ſub te liberos tollere libeat & expediat. Nemo iam parens filio niſi fragilitatis humanæ vices horret, nec in-

---

1 *audirentue, recipi, incidi* 2 *educandi* 3 *Fruſtraque pr.*

inter inſanabiles morbos principis iræ numeratur. Magnum 1 quidem eſt educandi incitamentum, tollere liberos in ſpem alimentorum in ſpem congiariorum: maius tamen, in ſpem libertatis, in ſpem ſecuritatis. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil auferat: non alat, dum nõ occidat: nec deerunt, qui filios cõcupiſcant. Contrà, largiatur & auferat, alat & occidat, næ 2 ille tam breui tempore effecerit, vt omnes nõ poſterorũ modò, ſed ſui parẽtũmq; pœniteat. Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quã quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo neq; à te liberi ciuiũ, vt ferarũ catuli, ſanguine & cædibus nutriuntur, quòdque gratiſſimum eſt accipientibus, ſciunt dari ſibi, quod nemini eſt ereptum, locupletatiſque tam multis pauperiorẽ eſſe factum principem tantum: quamquam nec hunc quidem, nam cuius eſt quicquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes habet. Alio me vocat numeroſa gloria tua: aliò autem, quaſi verò iam ſatis veneratus, miratúſque ſim, quòd tantam pecuniam profudiſti, vt non flagitij tibi conſcius ab inſectatione eius auerteres famam: nec vt triſtes hominum mœſtóſque ſermones lætiore materia detineres, nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemiſti, nec tibi benefaciendi fuit cauſa, vt quæ malè feceras, impunè feciſ-

1. *quiddam* 2. *ille in tam br.*

ciſſes, amor impendio iſto non venia quæſita eſt: populũque Romanus obligatus à tribunali tuo non exoratus receſſit, Obtuliſti enim congiarium gaudentibus gaudens, ſecuru'que ſecuris; quòdque antea principes ad odium ſui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dediſti, quàm populus accepit. Paulo minus P. C. quinque milia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis noſtri conquiſiuit, inuenit, adſciuit: hi ſubſidium bellorum, ornamentum pacis, publicis ſumptibus aluntur, patriamque non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare condiſcunt. Ex his caſtra, ex his tribus replebuntur, ex his quandoque naſcentur quibus alimentis opus non ſit. Dent tibi Cæſar ætatem dij quam mereris, ſeruentque animum quem dederunt: & quanto maiorem infantium turbam iterum, atque iterum videbis incidi (augetur enim quotidie & creſcit, non quia chariores parentibus liberi, ſed quia principi ciues) dabis congiaria ſi voles, præſtabis alimenta ſi voles, illi tamen propter te naſcuntur. [1] Inſtar ego perpetui congiarij [2] reor affluentiam annonæ; huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quã pulſus ambitus campo, exactus hoſtis mari, oriens triumphis occidènſq; luſtratus. Nec verò ille ciuilius [3] quàm parens noſter auctoritate,

con-

1 *Inſtar ego* 2 *reos* 3: *quem*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

conſilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare littora mari reddidit, diuerſaſque gentes ita commercio miſcuit, vt quod genitum eſſet vſquam, id apud omnes natum eſſe videretur. Nonne cernere datur vt ſine vllius iniuria
79 omnis vſibus noſtris [1] annus exuberet? quippe non vt ex hoſtico raptæ perituræque in horreis meſſes nequicquam queritantibus ſocijs auferuntur. Deuehunt ipſi quod terra genuit, quod ſidus aluit, quod anus tulit: nec nouis indictionibus preſſi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiſcus quicquid videtur emere: inde copiæ, inde annona, de qua inter licentem, vendentémq; conueniat: inde hic ſatietas, nec fames vſquam. Ægyptus alendis augendiſque ſeminibus ita gloriata eſt, vt nihil
80 imbribus cœlóque deberet: ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quàm quas ipſe deuexerat, tantis ſegetibus induebatur, vt cum feraciſſimis terris quaſi nunquam ceſſura certaret: hæc inopina ſiccitate vſque ad iniuriam ſterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alueo ſeſe, ac languidè extulerat: ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus. Hinc pars magna terrarum [2] mergi palanti amne conſueta alto puluere incanduit, fruſtrà tunc Ægyptus nubila optauit, cœlúmque reſpexit, quum ipſe fœcundi-

1 *annuis* 2 *mergere parárique*

ditatis parens contractior & exilio ijſdem vbertatem eius anni anguſtijs quibus abundantiam ſuam cohibuiſſet. Neque enim ſolùm vagus ille expanditor amnis intra vſurpata ſemper collium ſubſtiterat, atque hæſerat; ſed ſupino etiam, ac detinenti[1] ſolo, placido ſe mollique lapſu refugum abſtulerat: necdum ſatis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id eſt vbertate, regio fraudata, ſic opem Cæſaris inuocauit, vt ſolet amnem ſuum: nec longius illi aduerſorum fuit ſpatium quàm dum nuntiat. Tam velox, Cæſar potentia tua eſt, tàmque in omnia pariter intenta bonitas, & accincta, vt triſtius aliquod ſeculo tuo paſſis ad remedium, ſalutemque ſufficiat, vt ſcias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos grataſque terras precor: crediderim tamen per hunc Ægypti ſtatum tuas fortunam vires experiri, tuàmque vigilantiam expectare voluiſſe. Nam quum omnia vbique ſecunda merearis, nónne manifeſtum eſt, ſiquid aduerſi cadat, tuis laudibus, tuiſque virtutibus materiem, campumque proſterni, quum ſecunda felices, aduerſa magnos[2] probent? Percrebuerat antiquitus, vrbem noſtram niſi opibus Ægypti ali ſuſtentarìque non poſſet ſuperbiebat ventoſa & inſolens natio, quòd victorem quidem populum paſceret tamen, quòdque in ſuo flumine, in ſuis manibus, vel abun-

dan-

1 *ſolo non pl.* 2 *probent ?*

dantia noſtra, vel fames eſſet. Refudimus Nilo ſuas copias: recepit frumenta quæ miſerat, deportataſque meſſes reuexit. Diſcat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta ſe nobis ſed tributa præſtare: ſciat ſe non eſſe P. R. neceſſariam, & tamen ſeruiat. Poſt hæc, ſi volet Nilus, amet alueum ſuum, & fluminis modum ſeruet: nihil hoc ad vrbem, ac ne ad Ægyptum quidem, niſi vt inde nauigia inania, & vacua, & ſimilia redeuntibus, hinc plena & onuſta, & qualia ſolent veni-
84 re, mittantur, conuersòque munere maris hinc potius venti ferentes, & breuis curſus optentur. Mirum Cæſar videretur, ſi deſidem Ægyptum, ceſsantèmque Nilum non ſenſiſset vrbis annona, quæ tuis opibus, tua cura vſque illuc redundauit, vt ſimul probaretur & nos Ægypto poſse, & nobis Ægyptum carere non poſse. Actum erat de fœcundiſsima gente, ſi libera fuiſſet: pudebat ſterilitatis inſolitæ, nec minus erubeſcebat fame [1] qua torquebatur quum
85 pariter à te neceſſitatibus eius pudorìque ſubuentum eſt. Stupebant agricolæ plena horrea quę non ipſi referſiſsent, quibus de campis illa ſubuecta meſſis, quàve in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obſequens Nilus Ægypto quidem ſæpe, ſed gloriæ noſtræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iuuat, prouincias omnes in fidem noſtram di-

[1] *quàm*

ditionèmque veniſſe poſtquam contigit [1] princeps terrarum qui fœcunditatem nunc huc, nunc illuc, vt tempus, & neceſſitas poſceret, transferret referrètque: qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebiſque Romanæ aleret, ac tueretur. Et cœlo quidem nunquam benignitas tanta vt omnes ſimul terras vberet, foueatque. Hic omnibus pariter, ſi non ſterilitatem, at mala ſterilitatis exturbat: hic ſi non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat: hic æternis commeatibus orientem, occidentèmque connectit, vt quæ vbique [2] feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & diſcant quanto libertate diſcordi ſeruientibus ſit vtilius vnum eſſe, cui ſeruiant. Quippe diſcretis quidem bonis omnium ſua cuiuſque ad ſingulos mala, ſociatis autem, atque permixtis ſingulorum mala ad neminem, ad omnes [3] omnia bona pertinent. Sed ſiue terris diuinitas quædam, ſiue aliquis [4] amnibus genius, & ſolum illud & flumen ipſum precor vt hac principis benignitate contentum, molli gremio ſemina recondat, multiplicata reſtituat. Non equidem repoſcimus fœnus, [5] putet tamen eſſe ſoluendum, fallacèmque vnius anni fidē omnibus annis, omnibùſq; poſtea ſeculis tanto magis, quia non exi-

gi-

1 princeps qui terrarum f. 2 ferunt, quæque expetunt opes gentes 3 omnium 4 omnibus 5 putes

gimus, excuſet. Satis factum qua ciuium, qua ſociorum vtilitatibus. Viſum eſt ſpectaculum inde non eneruc, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frangeret, ſed quod ad pulchra vulnera contemptùmque mortis accenderet: quum in ſeruorum etiam, noxiorùmque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam iuſtitiam exhibuit omni affectione, aut intactus, aut maior? Impetratum eſt quod poſtulabatur: oblatum quod non poſtulabatur, inſtitit vltrò, & vt concupiſceremus admonuit: ac ſic quoque plura inopinata, plura ſubita. Iam quàm libera ſpectantium ſtudia, quàm ſecurus fauor. Nemini impietas, vt ſolebat, obiecta, quòd odiſſet gladiatorem: nemo ſpectator ſpectaculum factus, miſeras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens ille, verique honoris ignarus, qui crimina maieſtatis in arena colligebat, ac ſe deſpici, & contemni, niſi etiam gladiatores eius veneraremur, ſibi maledici, in illis ſuam diuinitatem, ſuum numen violari interpretabatur: quum ſe idem, quos deos, idem gladiatores, quod ſe putabat. At tu Cæſar quàm pulchrum ſpectaculum pro illo nobis execrabili reddidiſti? Vidimus delatorum iudicium, quaſi graſsatorum, quaſi latronum: non ſolitudinem illi nouiter, ſed templum, ſed forum inſederant, nulla iam teſtamenta ſecura, nullus ſtatus certus, non orbitas,

non

non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum auaritia. Aduertiſti oculos, atque vt ante caſtris, ita poſtea pacem foro reddidiſti: excidiſti inteſtinum malum: & prouida ſeueritate cauiſti, ne fundata legibus ciuitas, euerſa legibus videretur. Licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua viſenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos,[1] nunc immanitatem ferarum, nunc manſuetudinem incognitam, nunc ſecretas illas, & arcanas, ac ſub te primum communes opes: nihil tamen gratius, nihil ſeculo dignius, quàm quòd, contigit deſuper intueri delatorum ſupina ora, retortaſque ceruices agnoſcebamus, & fruebamur, quum velut piaculares publicæ ſolicitudinis victimæ ſupra ſanguinem [2] noxiorum ad lenta ſupplicia, grauioreſq; pœnas ducerentur. Congeſti ſunt in nauigia raptim conquiſita, ac tempeſtatibus dediti, abirent, fugerèntque vaſtatas delationibus terras: ac ſiquem fluctus, ac procellæ ſcopulis reſeruaſſent, hic nuda ſaxa & inhoſpitale littus incoleret, ageret duram & anxiam vitam, relictàque poſt tergum totius generis humani ſecuritate mœreret. Memoranda facies, delatorum claſſis permiſſa omnibus ventis, coactàque vela tempeſtatibus pandere, iratóſq; fluctus ſequi quoſcunque in ſcopulos detuliſſent. Iuuabat proſpectare ſtatim à portu ſparſa

1 *tunc* 2 *innoxiorum*

ſa nauigia, & apud illum ipſum mare
agere principi gratias, qui clementia ſua
ſaluat vltionem hominū terrarúmq; dijs
maris commendaſſet. Quantum diuer-
ſitas temporum poſſet, tum maximè co-
94 gnitum eſt, quū iiſdem, quibus antea can-
tibus innocentiſſimus quiſque, tunc nocen-
tiſſimus affigeretur, quùmque inſulas om-
nes quas modò ſanatorum, iam delatorum
turba compleret, quos quidem non in prę-
ſens tantum, ſed in æternum repreſſiſti
mille pœnarum indagine incluſos. Erep-
tum alienas pecunias eunt?[1] perdant quas
habent? expellere penatibus geſtiunt? ſuis
exturbentur, neque, vt antea, exanguem il-
lam & ferream frontem nequicquam
conuulnerandam præbeant punctis, &
95 notas ſuas rideant: ſed ſpectent paria prę-
mio damna, nec maiores ſpes quàm metus
habeant, timeantque quantum timebantur?
Ingenti quidem animo diuus Titus ſecuri-
tati noſtræ, vltionique proſpexerat, ideò-
que numinibus æquatus eſt: ſed quanto tu
quandoque dignior cœlo, qui tot res illi
adieciſti, propter quas illum deum feci-
mus? Id hoc magis arduum fuit, quòd im-
perator Nerua te filio, te ſucceſſore digniſ-
ſimus, per quem magna quædam edicto
Titi aſtruxerat, nihilque reliquiſſe tibi vi-
96 debatur, qui tam multa excogitaſti, vt ſi
ante te nihil eſſet inuentitium. Quę ſingula
quantum tibi gratię diſpenſata adieciſſent?

i tu

1 *perdent quas habent.*

[1] tu ſimul omnia perfudiſti, vt ſol, & dies non parte aliqua, ſed ſtatim totus, nec vni aut alteri, ſed omnibus in commune profertur. Quàm iuuat cernere ærarium ſilens, & quietum, & quale ante delatores erat! nunc templum illud, nunc verè deus, non ſpoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum ſæuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo optimo principe boni malis impares eſſent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica vtilitate conuulſum, nec pœna cuiquam remiſſa, ſed addita eſt vltio. ſolùmque mutatum, quòd iam non delatores, ſed leges timentur. At fortaſſe non eadem ſeueritate fiſcum, qua ærarium cohibes: immò tanto maiore quanto plus tibi licere de tuo, quàm de publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo, In ius veni, ſequere ad tribunal. nam tribunal quoque excogitatum cruciatu eſt par cæteris, niſi illud litigatoris amplitudine metiaris, ſors, & vrna fiſco iudicem aſſignat: licet reijcere, licet exclamare, Hunc nolo, timidus eſt, & bona ſeculi parum intelligit. Illum [2] nolo, quia Cæſarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria eſt, ſæpius vincitur fiſcus, cuius mala cauſa nunquam eſt, niſi ſub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos pro-

[1] at tu ſimul omnia perſ. [2] volo qu: Cæſ.

99 curatores habes, vt plerumque ciues tui
non alios iudices malint. Liberum eſt au-
tem diſceptanti dicere, Nolo eum eligere:
neque enim vllam neceſſitatem muneribus
tuis addis, vt qui ſcias; hanc eſſe beneficio-
rum principalium [1] ſummam, ſi illis &
non vti licet. Onera Imperij, pleraque ve-
ctigalia inſtitui, vt pro vtilitate communi,
ita ſingulorum iniurijs coegerunt. His vi-
geſima reperta eſt, tributum tolerabile, &
facile hæredibus duntaxat extraneis, do-
100 meſticis graue. Itaque illis irrogatum eſt,
his remiſſum videlicet, quòd manifeſtum
erat quanto cum dolore laturi, ſeu potius
non laturi homines eſſent, deſtringi ali-
quid & abradi bonis, quæ ſanguine, genti-
litate, ſacrorum denique ſocietate meruiſ-
ſent, quæque nunquam vt aliena, & ſpe-
randa, ſed vt ſua ſemperque poſſeſſa, ac
deinceps proximo cuique tranſmittenda
[2] cepiſſent. Hæc manſuetudo legis veteribus
ciuibus ſeruabatur, noui ſeu per Latium in
ciuitate, ſeu beneficio principis veniſſent,
niſi ſimul cognationis iura impetraſſent,
101 alieniſſimi habebantur, quibus coniunctiſ-
ſimi fuerant. Ita maximum beneficium
vertebatur in grauiſſimam iniuriam, ciui-
tàſque Romana inſtar erat odij, & diſcor-
diæ, & orbitatis; quum chariſſima pignora
ſalua ipſorum pietate diſtraheret. Inuenie-
bantur tamen quibus tantus amor nominis

no-

---

1 *ſummam gratiam, ſi*

2 *cœpiſſent.*

noſtri ineſſet, vt Romanam ciuitatem, non vigeſimæ modò, verum etiam affinitatum damno bene compenſari putarent, ſed [1] his maximè debeat gratuita contingere, à quibus tam magno æſtimabatur. Igitur pater tuus ſanxit vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis perueniſſet ad matrem, etiamſi [2] cognationum iura non recepiſſent quum ciuitatem adipiſcerentur, eius vigeſimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, ſi modò reductus eſſet in patris poteſtatem: ratus, improbè & inſolenter, ac penè impiè his nominibus inſeri publicanum: nec ſine piaculo quodam ſanctiſſimas neceſſitudines velut intercedente vigeſima ſcindi, nullum eſſet tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille: parcius fortaſſe quàm decuit optimum principem, ſed non parcius quàm optimum patrem, qui optimum 103
adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentiſſimi fecit, quòd delibaſſe quædam, ſeu potius demonſtraſſe contentus, largam, ac propè intactam benefaciendi materiam filio reſeruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua adſtruxit vt quemadmodum in patris filius, ſic in hæreditate filij pater eſſet immunis, nec eodem momento quo pater eſſe deſiſſet, hoc quoq; [3] amitteret quod fuiſſet. Egregiè, Cæſar, quòd lacrymas parentum ve-

1 *ijs* 2 *cognatiorum* 3 *amitterent*

ctigales eſſe non pateris. Bona filij pater
04 ſine diminutione poſſideat, nec ſocium
hæreditatis accipiat, qui non habet lu-
ctus; nemo recentem & attonitam orbi-
tatem ad computationem vocet, cogat-
que patrem quid reliquerit filius ſcire.
Augeo. P. C. principis munus, quum
oſtendo liberalitati eius ineſſe rationem:
ambitio enim, & iactantia, & effuſio,
& quidvis potius quàm liberalitas exiſti-
manda eſt, cui ratio non conſtat. Di-
gnum ergo, imperator, manſuetudine
tua, minuere orbitatis iniurias, nec pa-
ti quenquam filio amiſſo inſuper affici alio
dolore: Sic quoque abundè miſera res
105 eſt, pater filio ſolus hæres: quid ſi co-
hæredem non à filio accipiat? Adde
quòd quum diuus Nerua ſanxiſſet vt in
paternis bonis liberi neceſſitate vigeſimæ
ſoluerentur, congruens erat eandem im-
munitatem parentes in liberorum bonis
obtinere. Cur enim poſteris amplior ho-
nor quàm maioribus haberetur? cur ve non
retrò quoque recurreret æquitas eadem?
Tu quidem Cæſar illam exceptionem re-
mouiſti, ſi modò filius in poteſtate patris
fuiſſet, intuitus, (opinor) vim, legèmq;
naturæ, quæ ſemper in ditione parentum
106 eſſe liberos iuſſit, nec vti inter pecudes,
ſic inter homines poteſtatem, & imperium
valentioribus dedit. Nec verò contentus
primum cognationis gradum abſtuliſſe
vigeſimæ, ſecundum quoque exemit, ca-
uitque, vt in ſororis bonis frater, &

con

contrà, in fratris ſoror, vtque auus auia, in neptis, nepotiſque, & inuicem illi ſeruarentur immunes. His quoque quibus per Latium ciuitas Romana patuiſſet, idem indulſit, omnibúſque inter ſe cognationum iura commiſit ſimul, & pariter, & more naturæ, quæ priores principes à ſingulis rogari geſtiebant, non tam præſtandi animo quàm negandi. Ex quo intelligi poteſt quantæ benignitatis, quanti ſpiritus fuerit, ſparſas, atque (vt ita dicam) laceras gentilitates colligere atque connectere, & quaſi renaſci iubere: de ferrè quod negabatur, atque id præſtare cunctis quod ſæpe ſinguli nõ impetraſſent: poſtremò, ipſum ſibi eripere tot beneficiorum occaſiones, tam numeroſam obligandi imputandique materiam: indignum credo ei viſum, ab homine peti, quod dij dediſſent. Sorores eſtis, & frater, auus, & nepotes: quid eſt ergo 1 cur egetis; vt ſitis? vobis eſtis. Qui pro cætera ſua moderatione non minus inuidioſum putat dare hæreditatem, quàm auferre. Læti ergo adite honores, capeſſite ciuitatem, neminem hoc neceſsitudinis abruptum velut truncum amputatúmque deſtituet: iiſdem omnes quibus antè pignoribus, ſed honeſtiores perfruentur: ac ne remotus quidem, iamq; deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate 2 vigeſimam

1 *cur egetis? vt ſitis*, 2 *vigeſimam m... vt prius inf.*

inferre cogetur, ſtatuit enim communis omnium parens ſummam, quæ publicanum pati poſsit. Carebit onere vigeſimæ parua,& exilis hæreditas: &, ſi ita gratus hæres volet, tota ſepulcro, tota funeri [1] ſeruetur nemo obſeruator, nemo caſtigator aſsiſtet. Cuiuſcunque modi ea pecunia ex hæreditate alicuius obuenerit, ſecurus habeat, quietiſque poſsideat. Ea lex vigeſimæ dicta eſt, vt ad periculum eius peruenire, niſi opibus, non poſsit. Conuerſa eſt iniquitas in gratulationem, iniuria in votum: optat hæres, vt vigeſimam debeat, additum eſt, vt qui eiuſmodi ex cauſis in idem edicti vigeſimam deberent, nondum tamen intuliſsent, non inferrent. At in præteritum ſubuenire ne dij quidem poſsunt: tu tamen ſubueniſti, cauiſtique vt deſineret quiſque debere [2] quod non eſset poſtea debiturus. Idem feciſti ne malos principes habuiſsemus; quo ingenio ſi natura pateretur, quàm libenter tot ſpoliatis, tot trucidatis ſanguinem, & bona refudiſſes? Vetuiſti exigi quod deberi non tuo ſeculo cœperat. Alius vt contumacibus iraſceretur, tarditatemque ſoluendi dupli [3] vel, & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis exiſtimas, exigas quod deberi non oportuerit, an conſtituas vt debeatur. Feres Cæſar curam, & ſolicitudinem conſularem, nam mihi cogitanti, eun-

[1] *ſeruiet*. [2] *quod eſſet poſtea d.* [3] *vel etiam quadr.*

eundem te collationes remiſiſſe, donatiuum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia temperaſſe: interrogandus videris, ſatiſne computaueris imperij redditus, an tãtas vires habeat frugalitas principis, vt tot impendijs, tot erogationibus ſola ſufficiat. Nam quid eſt cauſæ, cur alijs quidem, quum omnia raperent & rapta retinerent, vt ſi [1] nihil rapuiſſent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris, & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam principibus defuerunt, qui frõte graui, & triſti ſupercilio vtilitatibus fiſci contumaciter adeſſent, & erant princ pes ipſi ſua ſponte auidi, & rapaces, & qui magiſtris non egerent: [2] plura tamẽ ſemper à nobis contra nos didicerunt, ſed ad tuas aures cùm cæteris omnibus, tùm vel maximè auaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo, & quieſcunt, & poſtquam non eſt, cui ſuadeatur, qui ſuadeant non ſunt. Quo euenit, vt tibi cùm plurimum pro tuis, tum pro noſtris moribus debeamus. Locupletabant, & fiſcum, & ærarium, non tam Voconiæ, & Iuliæ leges quàm maieſtatis ſingulare, & vnicum crimen eorum qui crimine vacarent: huius tu metum penitus ſuſtuliſti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quàm qui ſibi maieſtatem vindicabant. Reddita eſt amicis fides, liberis pietas ob-

1 *nihil rapuiſſent, nihil retinuiſſent, defuerint omnia?* 2 *tuis, plus tamen*

ſequium ſeruis: verentur, & parent: & dominos habent. Non enim iam ſerui principis noſtri amici, ſed non ſumus: nec pater patriæ alienis ſe mancipijs chariorem, quàm ciuibus ſuis credit. Omnes accuſatore domeſtico liberaſti, vnòque ſalutis publicæ ſigno illud (vt ſic dixerim) ſeruile bellum ſuſtuliſti; in quo non minus ſeruis, quàm dominis præſtitiſti [1] hos enim ſecuros, illos bonos feciſti. Nō vis interea laudari, nec fortaſſe laudanda ſint: grata ſunt tamen recordantibus principem illud in capita dominorum ſeruos ſubornantem, monſtrantemq; crimina, quę tanquam delata puniret: magnum, & ineuitabile ac toties cuiq; experiendū malum, quoties quiſq; ſimiles principi ſeruos haberet. In eodem genere ponēdum eſt quod teſtamenta noſtra ſecura ſunt: nec vna omnium, nunc quia ſcriptus hæres, non tu falſis: non tu iniquis tabulis aduocaris: nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia offendit alius nuncuparis, ſed quia pie meruiſti. Scriberis ab amicis, ab ignotis prętериris: nihilq; inter priuatum & principē intereſt, niſi quòd nunc à pluribus amaris: nam, & plures amas. Tenes Cæſar hunc [2] curſum, & probatur experimento, ſitne feracius, & vberius, non ad laudem modo ſed ad pecuniam principi, ſi hærede illo mori homines velint, quàm ſi cogantur. Donauit pater tuus multa,

&

1 mos. 2 caſil. & probabitur exp.

& ipſe d-naſti: ceſſerit parùm gratus, manent tamen ij, qui bonis ciu: fruantur, nihilque ex illis ad te, niſi gloria redit, nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem iſtam pecuniæ prætulit? quotuſquiſque principum, ne id quidem in patrimonijs noſtris ſuum duxit, quod eſſet de ſuo? Nonne vt regum, ita Cæſarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos æmulabantur quum, priuatis facultatibus velut hauſta, & 1 multiplicata, retrò ſecum quicquid attige. rant referrent? Quàm vtile eſt ad vſum ſecundorum per aduerſa veniſſe? Vixiſti nobiſcum, periclitatus es, timuiſti, quæ tunc erat innocentium vita: ſcis, & expertus es quantopere deteſtentur malos principes etiam qui malos faciunt. Meminiſti quæ optare nobiſcum quæ ſis queri ſolitus. Nam priuato iudicio principem geris, meliorem immò te præſtas quàm tibi alium precabare. Itaq; ſic imbuti ſumus, vt quibus erat ſumma votorũ melior peſſimo princeps, iam non poſſimus niſi optimum ferre. Nemo eſt ergo tui, tam ignarus ſui, vt locũ ipſum poſt te concupiſcat. Facilius eſt, vt eſſe aliquis ſucceſſor tuus poſſit, quàm vt velit. Quis enim curæ tuæ molem ſponte ſubeat? quis cõparari tibi non reformidet? Expertus, & ipſe es quàm ſit onero- ſum ſuccedere bono principi, & affere-

C 5 bas-

1 *implicita*

bas excuſationem adoptari. An prona, paruàque ſunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salua eſt omnibus vita, & dignitas vitæ, nec iam conſideratus, ac ſapiens, qui ætatem in tenebris agit, eadem quippe ſub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm [1] ex conſcientia merces, ſed etiam præmia ſunt. Amas conſtantiam ciuium, rectóſque, ac viuidos animos, non vt alij, contundis ac deprimis, ſed foues, & attollis. Prodeſt honos eſse, quum ſit ſatis, abundèque ſi non nocet: his honores, his ſacerdotia, his prouincias offers: hi amicitia tua, hi iudicio florent: acuuntur iſti integritatis, & induſtriæ pretio. Similes, & diſſimiles alliciuntur: nam præmia bonorum malorùmque bonos, ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe, honeſtùmque, prout bene, ac ſecus ceſſit, expetant, fugiantve: cæteri, vbi laboris inertiæ, vigilantiæ ſomno, frugalitatis luxuriæ merces datur, eadem iſta quibus alios artibus aſsequutos vident, conſectantur: qualeſque ſunt illi tales eſse, & videri volunt, & dum [2] nolunt fiunt. Et priores quidem principes, excepto patre tuo, præterea vno aut altero, & nimis dixi, vitijs potiùs ciuium, quàm virtutibus lætabantur, primùm quòd in alio ſua quemque natura delectat:

dein-

---

1 *&* *conſcientiam merces. An s. conſt.*
2 *volunt.*

[1] deinde quos patientiores ſeruitutis arbitrabantur, quos non deceret eſſe niſi ſeruos, horum in ſinum omnia cogerebant: bonos autem otio aut ſitu abſtruſos, & quaſi ſepultos, nonniſi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant: tu tuam. cos ex optimis legis, & hercule æquum eſt, eſſe eos chariſſimos bono principi, qui inuiſi malo fuerint. Scis, vt ſicut diuerſa natura dominatio, & principatus, ita non alijs eſſe principem gratiorem, quàm qui maximè dominum grauentur. Hos ergo prouehis, & oſtentas quaſi ſpecimen, exemplar, quæ tibi ſecta vitæ, quod hominum genus placeat: [2] ideo non cenſuram adhuc, non præfecturam morum recepiſti, quia tibi beneficijs potius, quàm remedijs ingenia noſtra experiri placet. Et aliòqui neſcio, an plus moribus conferat princeps, qui bonos eſſe patitur, quàm qui cogit. Flexibiles quamcunque in partem ducimur à principe: atque (vt ita dicam) ſequaces ſumus: huic enim chari, huic probati eſſe cupimus, quod fruſtrà ſperauerunt diſſimiles: eòque obſequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines vnius moribus viuamus. Porro non tam ſiniſtrè conſtitutum eſt, vt qui malum principem poſſumus, bonum non poſſimus imitari. Perge modò Cæſar. & vim effectùmque cenſuræ tuum propoſitum, tui actus obtinebunt. Nā vita prin-

1 *denique* 2 *& ideo*

cipis cenſura eſt; eaque perpetua: ad hanc
dirigimur ad hanc conuertimur: nec tam
imperio nobis opus eſt, quàm exemplo,
quippe infidelis recti magiſter eſt me-
tus. Melius homines exemplis docentur,
quæ in primis hoc in ſe boni habent, quòd
45 approbant quæ præcipiunt fieri poſſe.
Et quis terror valuiſſet efficere, quod reue-
rentia tui efficit? Obtinuit aliquis vt
ſpectaculum pantomimorum [1] populi
Romani tolli pateretur: ſed non obtinuit
vt vellet: rogatus es tu, quod cogebat alius;
cœpitque eſſe beneficium, quòd neceſſitas
fuerat. Neque enim à te minore concentu,
vt tolleres pantomimos quàm à patre tuo,
vt reſtitueret, exactum eſt. Vtrunque
recté, nam, & reſtitui oportebat quos ſu-
46 ſtulerat malus princeps, & tolli reſtitu-
tos. In his enim, quæ à malis bene
fiunt, hic tenendus eſt modus, vt appa-
reat, autorem diſplicuiſſe non factum.
Idem ergo populus ille aliquando ſce-
nici imperatoris ſpectator, & applauſor,
nunc in pantomimis quoque aduerſatur
& [2] damnat effœminatas artes & inde-
cora ſęculo ſtudia. Ex quo manifeſtum
eſt principum diſciplinam capere etiam
vulgus: quum rem, ſi ab vno fiat, ſeueriſſi-
mam fecerint omnes. Macte hac grauita-
tis gloria Cæſar, qua conſequutus es, vt
quod antea vis, & imperium, nunc mores
47 vocarentur. Caſtigauerunt vitia ſua ipſi
qui

---

1 *populo Romano* 2 *clamat*

qui caſtigari merebantur, iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt? Itaque nemo de ſeueritate ſua queritur, & liberum eſt queri. Sed quum ita comparatum ſit, vt de nullo minus principe querantur homines, quàm de quo maximè licet, tamen in ſeculo nihil eſt, quo non omne hominum genus lætetur, & gaudeat: boni prouehuntur: mali, qui eſt tranquilliſſimus ſtatus ciuitatis, nec timent, nec timentur. Mederis erroribus, ſed implorantibus, omnibuſque, quos bonos facis, hanc aſtruis laudem, ne coegiſſe videaris. Quid vitam? quid mores iuuentutis, quam principaliter formas? quem honorem dicendi magiſtris, quàm dignitatem ſapientiæ doctoribus habes? vt ſub te ſpiritum & ſanguinem, & patriam receperunt ſtudia, quæ priorum temporum immanitas exilijs puniebat, quum ſibi vitiorum omnium conſcius princeps inimicas vitijs artes non odio magis quàm reuerentia relegaret? at tu eaſdem artes in complexu, oculis, artubus habes. Præſtas enim quæcunque præcipiunt: tantùmque eas diligis quantum ab illis probaris. An quiſquam ſtudia humanitatis profeſſus, non cum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admiſſionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante te hos principes arcem publicarũ ædium nomine inſcripſerat: fruſtrà tamen

men niſi adoptaſſet, qui habitare, vt in publicis poſſet. Quàm bene cum titulo iſto moribus tuis conuenit? quanquam omnia ſic facis, tanquam non alius inſcripſerit.
130 Quòd enim forum? quæ templa tam reſerata? non Capitolium, ipſaq; illa adoptionis tuæ ſedes magis publica, magis omnium: nullæ obices, nulli contumeliarum gradus: ſuperatiſq; iam mille liminibus, vltra ſemper aliqua dura, & obſtantia. Magna ante te, magna poſt te, 1 Iuxta tamen maxima quies, tantum vbiq; ſilentium, tam altus pudor, vt ad paruos penates, & larem anguſtum ex domo principis modeſtiæ, & tranquillitatis exempla referantur. Ipſe autem, vt excipis omnes? vt expectas? vt
131 magnam partem dierum inter tot imperij curas quaſi per otium tranſigis? Itaque non vt 2 alias attoniti, nec vt periculum capitis adituri tarditate, ſed ſecuri, & hilares quum commodum eſt, conuenimus: & admittente principe interdum eſt aliquid, quod nos domi quaſi magis neceſſarium teneat. Excuſati ſemper tibi, nec vnquam excuſandi ſumus. Scis enim ſibi quemque præſtare quod te videat quòd frequenter,
132 ac tanto liberalius, ac diutius voluptatis huius copiam præbes. Nec ſalutationes tuas fuga, & vaſtitas ſequitur: remoramur, reſiſtimus, vt in communi domo, quàm 3 nuper immaniſſima bellua plurimo ter-

1 Iuxta te tamen 2 alij & at. 3 nuper illa Imma.

terrore munierat, quum velut quodam ſpecu inclusa nunc propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum ciuium ſtrages cædeque proferret. 1 Obuerſabatur foribus horror & minæ & par metus admiſſis, & excluſis. Ad hæc ipſe occurſu quoq; viſuque terribilis, ſuperbia in fronte, ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore ſuffuſa: non adire quiſquam, non alloqui audebat tenebras ſemper, ſecretumque captantem, nec vnquam ex ſolitudine ſua prodeuntem, niſi vt ſolitudinem faceret: ille tamen, quibus ſibi parietibus & muris ſalutem ſuam tueri videbatur, dolum ſecum & inſidias, & vltorem ſcelerum deum incluſit: dimouit, perfregitq; custodias pœna, anguſtoſq; per aditus, & obſtructos non ſecus, ac per apertas fores, & inuitantia limina irrupit: longeque tunc illi diuinitas ſua, longe arcana illa cubilia, ſæuique ſeceſſus, in quos timore, & ſuperbia, & odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto ſecurior eadem domus, poſtquam eius non crudelitatis, ſed amoris excubijs, non ſolitudine, & 2 clauſtris defenditur? Et quid ergo? diſcimus experimento, fideliſſimam eſse cuſtodiam, principis ipſius innocentiam. Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimen um, munimento non egere.

Fru.

1 *Obſeruabantur.* 2 *clauſtris, ſed ciuium celebritate def.*

Fruſtrà ſe terrore ſuccinxerit, qui ſeptus charitate non fuerit, armis enim arma irritantur. Num autem ferias tantùm partes dierum in oculis noſtris cœtùque conſumis? num remiſsionibus tuis eadem frequentia, eademque illa ſocialitas intereſt?
135 num tibi ſemper in medio cibus, ſempèrq; menſa communis? num ex conuictu noſtro mutua voluptas, nũ prouocas reddiſq; ſermones? num ipſum tempus epularũ tuarũ quum frugalitas contrahat extendit humanitas? Non enim ante med um diem diſtentus ſolitaria cœna ſpectator adnotatòrque conuiuis tuis immines nec iciunis, & inanibus plenus ipſe eructans, non tam apponis quàm abijcis cibos quos dedignetis attingere: egrèque perpeſſus ſuper-
136 bam illam conuictus ſimulationem, rurſus te ad clandeſtinam ganeam, occultumque luxum refers. Ergo non aurum,
137 nec argentum, nec exquiſita ingenia cœnarum, ſed ſuauitatem tuam iucunditatem que miramur: quibus nulla ſatietas adeſt quando ſyncera omnia, & vera, & ornata grauitate. Neque enim aut peregrinæ ſuperſtitionis myſteria, aut obſcœna petulantia menſis principis oberrat, ſed benigna inuitatio, & liberales ioci, & ſtudiorum honor. Inde tibi parcus; & breuis ſomnus, nullùmque amore noſtri anguſtius tempus? quam quòd ſine nobis agis. Sed quum rebus tuis, vt par-
138 ticipes perfruamur, quæ habemus ipſi quàm propria, quàm noſtra ſunt? Non

enim

enim exturbatis prioribus dominis omne ſtagnum, omnem lacum, omnem etiam ſaltum immenſa poſſeſſione circumuenis, nec vnius oculis flumina, fontes maria deſeruiunt. Ecquid Cæſar non ſuum videat? tandèmque imperium principis quàm patrimonium maius eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non vt ipſi fruerentur, ſed ne quis alius. Ergo in veſtigia ſedeſq; nobilium immigrant pares domini, nec iam clariſſimorum virorum receptacula habitatore ſeruo teruntur, aut fœda vaſtitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes deterſo ſitu auctas, ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, ſed erga tecta ipſa meritum, ſiſtere ruinas, ſolitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa ſunt animo ab interitu vindicare: muta quidem illa, & anima carentia, ſentire tamen, & lætari videntur, quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint eſſe [1] domini non ſeruientis. Circumfertur ſub nomine Cæſaris, tabula ingens rerum venalium, quòd ſit deteſtāda auaritia illius, qui tam multa concupiſcebat, quum haberet ſuperuacua tam multa: [2] tunc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amœnior villa. Nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipſe inducit ipſos illos ma-

1 donum ſcientes, 2 tamen exit.

magni aliquando imperatoris hortos, illud
nunquam, niſi Cæſaris ſuburbanum, lice-
mur, emimus, implemus Tanta benigni-
tas principis, tanta ſecuritas temporum
eſt, vt ille nos principalibus rebus exiſti-
met dignos: nos non timeamus quòd di-
gni eſſe videmur. [1] Nec verò emendi
tantùm ciuibus tuis copiam præbes, ſed
amœniſsima quæque largiris, & donas:
ita (inquam) donas, in quæ electus,
in quæ adoptatus es: transfers quòd iudi-
cio accepiſti, ac nihil magis tuum credis
140 quàm quòd per amicos habes: idem tam
parcus in ædificando quàm diligens in
tuendo. Itaque non vt antè immanium
tranſuectione ſaxorum vrbis tecta qua-
tiuntur. Stant ſecuræ domus, nec iam tem-
pla nutantia. Satis es tibi, nimiùmq; quum
ſucceſseris frugaliſſimo principi, [2] magis
reijcere aliquid, & amputare ex [3] his, quæ
princeps tanquam neceſsaria reliquit.
Præterea pater tuus vſibus ſuis detrahebat
quæ fortuna imperij dederat: tutius quòd
141 pater. At quàm magnificus in publicum
es! hinc porticus, inde delubra occulta
celeritate properantur, vt non conſum-
mata, ſed tantùm commutata videan-
tur: hinc immenſum latus circi templo-
rum pulchritudinem prouocat: digna
populo victore gentium ſedes, nec minus
ipſa viſenda, quàm quæ ex illa ſpectabun-
tur: viſenda autem cùm cætera ſpecie, tum
quòd

---

1 *Nunc* 2 *magnum* 3 *ijs*

quòd æquatus plebis, ac principis locus: ſiquidem per omne ſpatium vna facies, omnia continua, & paria, nec magis proprius ſpectandi Cæſaris ſuggeſtus, quàm propria, quæ ſpectet. 192
Licebit ergo ciuibus tuis inuicem contueri: dabitur non cubiculum principis, ſed ipſum principem cernere in publico, in populo ſedentem, populo, cui locorum quinque millia adiecisti. Auxeràs enim numerum eius congiarij facilitate, maioremque in poſtremum ſuſcipi liberalitatis tuæ fide iuſſeras. Horum vnum ſi præſtitiſſet alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter deos ſedes auro ſtaret aut ebore, anguſtioribuſque aris, & grandioribus victimis inuocaretur. 193
Tu delubra nonniſi adoraturus intras; tibi maximus honor excubare pro templis poſtibuſque prætexi. Sic fit vt dei ſummum inter homines faſtigium ſeruent, quum deorum ipſe non adeptus. Itaque tuam ſtatuam in veſtibulo Iouis optimi maximi vnam alteràmve, & hanc æream cernimus. At paulò antè aditus omnes gradus, totaque area, hinc auro, hinc argento relucebat, ſeu potius polluebatur, quum inceſti principis ſtatuis 194
permixta deorum ſimulacra ſorderent. Ergo iſtæ quidem æreæ, & paucæ manent, manebuntque, quandiu templum ipſum: illæ autem aureæ, & inumerabiles ſtrage, & ruina publico gaudio litauerunt. Iuuabat illidere ſolo ſuperbiſſimos vultus, inſtare ferro, ſæuire ſecuri-

bus

bus, vt ſi ſingulos ictus ſanguis dolórque ſequeretur, nemo tam temperans gaudij, feræque lætitiæ, quin inſtar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra: poſtremò, truces, horrendáſque imagines abiectas excoctáſque flammis, vt ex illo terrore, & minis in vſum hominum, ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Cæſar, non apud genium tuum bonitati tuę gratias agi, ſed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos [1] quicquid debeamus, illius quòd benefacias muneris eſſe qui te dedit. Antè quidem ingentes hoſtias, cum greges per Capitolinum iter magna ſui parte vel vt intercepti diuertere via cogebantur, quum ſæuiſſimi domini atrociſſima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipſe humani ſanguinis profundebat. Omnia P. C. quæ de alijs principibus à me, aut dicuntur, aut dicta ſunt, eò pertinent, vt oſtendam quàm longa conſuetudine corruptos deprauatóſque mores principatus parens noſter reformet, & corrigat: alioqui nihil non parum gratè ſine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum ciuium officium eſt, inſequi diſſimiles, neque enim ſatis [2] amarint bonos principes, qui malos ſatis non [3] oderint. Adijce quòd imperatoris noſtri non aliud amplius, ac diffuſius meritum eſt, quàm quòd inſectari

ri

1 *quicquid tibi deb.* 2 *amarit* 3 *oderit.*

ri malos princip s tutus eſt. An excidit do-
lori noſtro modò vindicatus Nero? permit-
teret (credo) famam, vitamq; eius carpi, qui
mortē vlciſcebatur: nec vt in ſe dicta inter-
pretaretur quæ de ſimillimo dicerentur.
Quare ego Cæſar, muneribus omnibus
tuis, omnibus comparo multis antepono,
quòd licet nobis, & in præteritum de ma-
lis imperatoribus quotidie vindicari, & fu-
turos ſub exemplo præmonere, nullum
locum, nullum eſſe tempus quo funeſto-
rum principum manes à poſterorum
execrationibus conquieſcant. Quo con-
ſtantius, P. C. & dolores noſtros, &
gaudia 1 proferamus: ingemiſcamus il-
lis quæ patiebamur. Simul vtrunque fa-
ciendum eſt ſub bono principe. Hoc ſecre-
ta noſtra, hoc ſermones, hoc ipſe gratia-
rum actiones agant, memerintque ſic
maximè laudari incolumem imperato-
rem, ſi priores ſecus meriti reprehendan-
tur. Nam quum de malo principe poſteri
tacent, manifeſtum eſt, eadem facere pre-
ſentem. Et quis iam locus miſeræ adulatio-
nis manebat, quū laudes imperatorū ludis
etiā, & comeſsationibus celebrarentur, ſal-
tarentùrque, atque in omne ludibrium ef-
fœminatis vocibus, modis, geſtibus fran-
gerentur? ſed illud indignum, quòd eo-
dem tempore in ſenatu, & in ſcena ab hi-
ſtrione, & à cōſule laudabantur: tu procul
à tui cultu ludicras artes remouiſti. Se-
ria

*1 proferamus lætamur ÿs quibus frui-
mur: ing.*

ria ergo te carmina, honórque æternus annalium, non hæc breuis, & pudenda prædicatio colit: quinetiam tanto maiore conſenſu in venerationem tui theatra ipſa conſurgent, quanto magis de te ſcenæ ſilebunt. Sed quid ego iſtud admiror quum eos quoque honores qui tibi à nobis offeruntur aut delibare parciſſimè, aut omnino ſoleas recuſare. Nihil antè tam vulgare, tam paruum in ſenatu agebatur, vt non laudibus principum immoraretur, quibuſcunque cenſendi neceſſitas accidiſſet. De ampliando numero gladiatorum, aut de inſtituendo collegio fabrorum conſulebamur: & quaſi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, exceſſuróſque templorum faſtigium titulos, nunc menſes etiam, nec hos ſingulos nomini Cæſarum dicabamus: patiebantur illi, & quaſi meruiſſent, & lætabantur. At nunc quis noſtrûm tanquam oblitus eius, de quo refertur, cenſendi officium principis honore conſumunt? Tuæ moderationis hæc laus, 1 conſtantia noſtra, & tibi obſequimur, quòd in curiam, non ad certamen adulationum, ſed ad vſum munúſque iuſtitiæ conuenimus: hanc ſimplicitati tuæ veritatique gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, deſinimus ibi à quo incipi, in quo deſini ſub alio principe non poſſet. Nam pleroſque ex decretis honori-

1 *conſtantiæ noſtra.*

ribus, & alij non receperunt: nemo antè tantùs fuit vt crederetur noluiſſe decerni. Quod ego titulis omnibus ſpecioſius reor, quando non trabibus, aut ſaxis nomen tuum, ſed monimentis æternæ laudis inciditur. Ibit in ſecula, fuiſſe principem, cui florenti, & incolumi nunquam niſi modici honores, ſæpius nulli decernerentur. Et ſanè ſi velimus cum priorum temporum neceſſitate certare, vincemur. Ingenioſior éſt enim ad excogitandum ſimulatio veritate, ſeruitus, libertate: metus, amore. Simul quum iampridem nouitas omnis adulatione conſumpta ſit, non alius erga te nouus honor ſupereſt, quàm ſi aliquando de te tacere audeamus. Age ſi quando pietas noſtra ſilentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ 1 qualiàque decernimus nos, tu non recuſas, vt appareat, non ſuperbia, & faſtidio te amplíſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæſar, quàm ſi recuſares omnes: nam recuſare omnes, ambitionis: moderationis eſt eligere parciſſimos. Quo temperamento, & nobis & ærario prodes, quod ſumptibus eius adhibes modum, & qui exhauſtum non ſis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempubl. merita priuatis dicabantur. Viſuntur eadem è materia Cæſaris ſtatuæ, qua Brutorum, qua Camillo.

1 *qualiaque aut decernenvos, aut tu non*

lorum, nec diſcrepat cauſa. Illi enim reges, hoſtemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipſum, quæque alia captiuitatis gignit, arcet ac ſubmouet, ſedèmque obtinet principis, ne ſit domino locus. Ac mihi 1 intuenti inſapientiam tuam, minus mirum videtur quòd mortales iſtos, caducóſq; titulos aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi ſempiterna ſit gloria, ibi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, 2 vbi ſint honores, in quos nihil flammis nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim, & ſtatus, aras etiam templaque demolitur, & obſcurat obliuio, negligit carpitque poſteritas: contrà, contemptor ambitionis, & infinitæ poteſtatis domitor ac frenator animus ipſa vetuſtate floreſcit; nec ab vllis magis laudatur, quàm quibus minimè 3 neceſſe eſt. Præterea vt quiſquis factus eſt princeps, extemplo fama eius, incertum bona, an mala, cæterùm æterna eſt. Non ergo perpetua principi fama, quæ inuitum manet: ſed bona concupiſcenda eſt ea porro non imaginibus, & ſtatuis, ſed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leniora hæc formam principis, figuramq; non aurum melius, vel argentum; quàm fauor hominum exprimat teneàtque, quòd quidē prolixè tibi cumulatèque contingit, cuius lætiſſima facies, & amabilis vultus in

1 intuenti ſapientiam 2 ibi 3 neceſſe eſt. Non ergo perpetua pr.

tus in omnium ciuium ore, oculis, animo ſedet. Annotaſſe vos credo, patres conſcripti iamdudum me non eligere quæ referam, propoſitum eſt enim mihi principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt. ipſe laudari niſi optimus non poteſt. Quare non alia maior, imperator auguſte, gloria tua, quam quòd agentibus tibi gratias nihil velandum eſt, nihil omittendum eſt. Quid enim in principatu tuo, quod ¹cuiuſque prædicatior, vel tranſilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quòd immò temporis punctum, aut beneficio ſterile, aut vacuum laude, num omnia eiuſmodi vt is optimè te laudaſſe videatur, qui narrauerit fideliſsimè? Quo fit vt propè in immenſum diffundatur oratio mea & necdum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc reſtant, vt illud quod ſecundum conſulatum recepiſti, quia princeps, & pater deferebat! at poſtquam ad te imperij ſummam, & cùm omnium rerum, tum etiam tui poteſtatem dij tranſtulerint, tertium conſulatum recuſaſti, quum agere tam bonum conſulem poſſes. Magnum eſt, differre honorem, gloriam maius. Geſtum conſulatum mirer, an non receptum? geſtus non in hoc vrbis otio, & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gentes, vt illi ſolebant quibus erat moris paluda-

 men.

1 *cuiuſquam*

mento mutare prætextam, ignotáſque terras victoria ſequi. Pulchrum imperio, glorioſum tibi, quum te ſocij atque amici ſua in patria, ſuis in ſedibus adierunt. Decora facies conſulis; multa poſt ſecula tribunal viridi ceſpite extructum, nec faſcium tantum, ſed pilorum ſignorùmque honore circumdatum: augebant maieſtatem præſidentis diuerſi poſtulantium habitus, ac diſſonæ voces, raraque ſine interprete oratio. Magnificum eſt, ciuibus iura, quid hoſtibus reddere? ſpecioſum certam fori pacem, quid immanes campos ſella curuli, victoriſq; veſtigio premere? imminere minacibus ripis tutùm, quietùmque, quid ſpernere barbaros fremitus? hoſtilémq; terrorem non armorum magis, quàm togarum oſtentatione compeſcere? Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem audientémque conſalutabant imperatorem, nomenque quod alij domitis hoſtibus, tu contemptis merebare. Hæc laus acti conſolatus; illa dilati, quòd adhuc initio principatus, vt iam excuſatus honoribus, & expletus conſolatum recuſaſti, quem noui imperatores deſtinatum alijs in ſe transferebant. Fuit etiam qui in principatus ſui fine conſulatum quem dederat, ipſe magna ex parte iam geſtum extorqueret, & raperet. Hoc ergo honore, quem, & incipientes principes, & deſinentes adeo concupiſcunt, vt auferant: tu orioſo ac vacante priuatis ceſſiſti. Inuidioſúſne erat, aut tibi tertius

con-

conſulatus, aut principi primus? Nam ſecundum imperator quidem ſub imperatore tamen iniſti: nihilque imputari in eo vel honori poteſt vel exemplo, niſi obſequium. Ità verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam ſexies conſules vidit, non illos, qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur; ſed quibus ſepoſitis, & abſentibus in rura ſua conſulatus ferebantur: in hac ciuitate tertium conſulatum princeps generis humani vt pergrauem recuſaſti? Tantòne Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Auguſtus, & Cæſar, & pater patriæ. At illos reſpublica? non ſenatus? non conſulatus ipſe, qui ſibi tuis humeris attolli, & augeſcere videtur? Non te ad exemplar eius voco, qui continuis conſulatibus fecerat longium quendam, ſine diſcrimine annum: iis te confero, quos certum eſt, quoties conſules fuerunt, non ſibi præſtitiſſe. Erat in ſenatu ter conſul, quum tu tertium conſulatum recuſabas. Oneroſum neſcio quid verecundiæ tuæ conſenſus noſter indixerat vt princeps toties conſul eſſes, quoties ſenator tuus nimia modeſtia, iſtud etiam priuatus recuſaſſes. An conſularis viri triumphaliſque filius quum tertiò conſul creatur, aſcendit, non debitum hoc illi, non vel ſola generis claritate promeritum? Contigit ergo priuatis aperire annũ, faſtoſque reſerare: & hoc quoque red-

dita libertatis indicium fuit quòd conſul alius quàm Cæſar eſſet. Sic exactis regibus cœpit liber annus: ſic olim ſeruitus pulſa priuata faſtis nomina induxit: miſeros ambitionis, qui ita conſules ſemper, vt ſemper principes erant: quanquam non ambitio magis quàm liuor, & malignitas videri poteſt, omnes annos poſſidere, ſummumque illud purpuræ decus nonniſi præceptum præfloratúmque tranſmittere. Tuam verò magnanimitatem, a an modeſtiam, an benignitatem prius mirer? Magnanimitas fuit, expetito ſemper honore abſtinere: modeſtia, cedere: benignitas, per alios frui. Sed iam tempus eſt te ipſi conſula ni præſtare, vt maiorem eum ſuſcipiendo gerendóque facias. Nam ſæpius recuſare, ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem vt maximum recuſaſti: ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando, & non recuſaueris. Quum arcus, quum trophæa, quum ſtatuas deprecaris, tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia, illa enim ſanè tibi dicantur: quum verò poſtulamus vt futuros principes doceas inertiæ renuntiare, paulìſper delicias differre, paulìſper, & ſaltem ad breuiſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos, induere prætextam, quam quum dare poſſent, occuparint: aſcendere curulem, quam detineant: eſſe denique quòd

a *an benignitatem, an modeſtiam pr.*

quòd concupierunt, nec ideò tantùm velle conſules fieri, vt fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum, ſcio: illum exercitibus, illum prouincijs, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. 1 Audiuimus quidem te omne munus conſulis obijſſe, ſed 2 audiuimus, diceris iuſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe: ſed diceris, æquum eſt aliquando nos iudicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper, & rumoribus credere. Quouſque abſentes de abſente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid ſuperbia tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit, multum in commutandis moribus hominum medius annus valet: in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri an nunc quoque vna eadèmque res ſit, bonus conſul, & bonus princeps. Nam præter id, quòd eſt arduum, duas, eaſque ſimul capere poteſtates ſummas, tum ineſt vtrique nonnulla diuerſitas, quum principem quam diſſimillimum conſuli deceat. Atque ego video, proximo anno conſulatus recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quòd eum abſens gerere non poteras: ſed iam vrbi votiſque publicis redditus, quid eſt in quo magis ſis approbaturus, quæ, quantàque fuerint, quæ deſiderabamus? Parum eſt vt in curiam venias, niſi, & conuocas: vt

1 *Audimus* 2 *audimus*.

bus, vt ſi ſingulos ictus ſanguis dolòrque ſequeretur, nemo tam temperans gaudij, feræque lætitiæ, quin inſtar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra: poſtremò, truces, horrendàſque imagines abiectas excoctàſque flammis, vt ex illo terrore, & minis in vſum hominum, ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Cæſar, non apud genium tuum bonitati tuę gratias agi, ſed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos [1] quicquid debeamus, illius quòd benefacias muneris eſſe qui te dedit. Antè quidem ingentes hoſtias, cum greges per Capitolinum iter magna ſui parte vel vt intercepti diuertere via cogebantur, quum ſæuiſſimi domini atrociſſima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipſe humani ſanguinis profundebat. Omnia P. C. quæ de alijs principibus à me, aut dicuntur, aut dicta ſunt, eò pertinent, vt oſtendam quàm longa conſuetudine corruptos deprauatòſque mores principatus parens noſter reformet, & corrigat: alioqui nihil non parum gratè ſine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum ciuium officium eſt, inſequi diſſimiles, neque enim ſatis [2] amarint bonos principes, qui malos ſatis non [3] oderint. Adijce quòd imperatoris noſtri non aliud amplius, ac diffuſius meritum eſt, quàm quòd inſectari

ri

1 quicquid tibi deb. 2 amarit 3 oderit

ri malos princip s tutus eſt. An excidit do-lori noſtro modò vindicatus Nero? permitteret (credo) famam, vitamq; eius carpi, qui mortẽ vlciſcebatur: nec vt in ſe dicta interpretaretur quæ de ſimillimo dicerentur. Quare ego Cæſar, muneribus omnibus tuis, omnibus comparo multis antepono, quòd licet nobis, & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros ſub exemplo præmonere, nullum locum, nullum eſſe tempus quo funeſtorum principum manes à poſterorum execrationibus conquieſcant. Quo conſtantius, P. C. & dolores noſtros, & gaudia 1 proferamus: ingemiſcamus illis quæ patiebamur. Simul vtrunque faciendum eſt ſub bono principe. Hoc ſecreta noſtra, hoc ſermones, hoc ipſo gratiarum actiones agant, meminerintque ſic maximè laudari incolumem imperatorem, ſi priores ſecus meriti reprehendantur. Nam quum de malo principe poſteri tacent, manifeſtum eſt, eadem facere preſentem. Et quis iam locus miſeræ adulationis manebat, quũ laudes imperatorũ ludis etiã, & comeſsationibus celebrarentur, ſaltarentùrque, atque in omne ludibrium effœminatis vocibus, modis, geſtibus frangerentur: ſed illud indignum, quòd eodem tempore in ſenatu, & in ſcena ab hiſtrione, & à cõſule laudabantur: tu procul à tui cultu ludicras artes remouiſti. Se-

ria

1 *proferamus lætamur ÿs quibus fruimur: ing.*

ria ergo te carmina, honórque æternus annalium, non hæc breuis, & pudenda prædicatio colit: quinetiam tanto maiore conſenſu in venerationem tui theatra ipſa conſurgent, quanto magis de te ſcenæ ſilebunt. Sed quid ego iſtud admiror quum eos quoque honores qui tibi à nobis offeruntur aut delibare parciſſimè, aut omnino ſoleas recuſare. Nihil antè tam vulgare, tam paruum in ſenatu agebatur, vt non laudibus principum immoraretur, quibuſcunque cenſendi neceſſitas accidiſſet. De ampliando numero gladiatorum, aut de inſtituendo collegio fabrorum conſulebamur: & quaſi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, exceſſuróſque templorum faſtigium titulos, nunc menſes etiam, nec hos ſingulos nomini Cæſarum dicabamus: patiebantur illi, & quaſi meruiſſent, & lætabantur. At nunc quis noſtrûm tanquam oblitus eius, de quo refertur, cenſendi officium principis honore conſumunt? Tuæ moderationis hæc laus, 1 conſtantia noſtra, & tibi obſequimur, quòd in curiam, non ad certamen adulationum, ſed ad vſum munúſque iuſtitię conuenimus: hanc ſimplicitati tuæ veritatique gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, deſinimus ibi à quo incipi, in quo deſini ſub alio principe non poſſet. Nam pleroſque ex decretis honori-

1 *conſtantiæ noſtræ.*

ribus, & alij non receperunt: nemo antè tantùs fuit vt crederetur noluiſſe decerni. Quod ego titulis omnibus ſpecioſius reor, quando non trabibus, aut ſaxis nomen tuum, ſed monimentis æternæ laudis inciditur. Ibit in ſecula, fuiſſe principem, cui florenti, & incolumi nunquam niſi modici honores, ſæpius nulli decernerentur. Et ſanè ſi velimus cum priorum temporum neceſſitate certare, vincemur. Ingenioſior eſt enim ad excogitandum ſimulatio veritate: ſeruitus, libertate: metus, amore. Simul quum iampridem nouitas omnis adulatione conſumpta ſit, non alius erga te nouus honor ſupereſt, quàm ſi aliquando de te tacere audeamus. Age ſi quando pietas noſtra ſilentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ [1] qualiàque decernimus nos, tu non recuſas, vt appareat, non ſuperbia, & faſtidio te amplíſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæſar, quàm ſi recuſares omnes: nam recuſare omnes, ambitionis: moderationis eſt eligere parciſſimos. Quo temperamento, & nobis & ærario prodes, quod ſumptibus eius adhibes modum, & qui exhauſtum non ſis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempubl. merita priuatis dicabantur. Viſuntur eadem è materia Cæſaris ſtatuæ, qua Brutorum, qua Camil-
lo.

[1] *qualiaque aut decernimus, aut tu non*

lorum, nec diſcrepat cauſa. Illi enim reges, hoſtemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipſum, quæque alia captiuitatis gignit, arcet ac ſubmouet, ſedemque obtinet principis, ne ſit domino locus. Ac mihi [1] intuenti inſapientiam tuam, minus mirum videtur quòd mortales iſtos, caducóſq; titulos aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi ſempiterna ſit gloria, ibi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, [2] vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim, & ſtatus, aras etiam templaque demolitur, & obſcurat obliuio, negligit carpitque poſteritas: contrà, contemptor ambitionis, & infinitæ poteſtatis domitor ac frenator animus ipſa vetuſtate floreſcit; nec ab vllis magis laudatur, quàm quibus minimè [3] neceſſe eſt. Præterea vt quiſquis factus eſt princeps, extemplo fama eius, incertum bona, an mala, cæterùm æterna eſt. Non ergo perpetua principi fama, quæ inuitum manet: ſed bona concupiſcenda eſt ea porro non imaginibus, & ſtatuis, ſed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leniora hæc formam principis, figuramq; non aurum melius, vel argentum; quàm fauor hominum exprimat teneàtque, quòd quidē prolixè tibi cumulatèque contingit, cuius lætiſſima facies, & amabilis vultus in

---

1 intuenti ſapientiam 2 ibi 3 neceſſe eſt. Non ergo perpetua pr.

tus in omnium ciuium ore, oculis, animo ſedet. Annotaſſe vos credo, patres con. ſcripti iamdudum me non eligere quæ referam, propoſitum eſt enim mihi principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt ipſe laudari niſi optimus non poteſt. Quare non alia maior, imperator auguſte, gloria tua, quàm quòd agentibus tibi gratias nihil velandum eſt, nihil omittendum eſt. Quid enim in principatu tuo, quod 1 cuiuſque prædicatior, vel tranſilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quòd immò temporis punctum, aut beneficio ſterile, aut vacuum laude num omnia eiuſmodi vt is optimè te laudaſſe videatur, qui narrauerit fideliſsimè? Quo fit vt propè in immenſum diffundatur oratio mea & necdum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc reſtant, vt illud quod ſecundum conſulatum recepiſti, quia princeps, & pater deferebat! at poſtquam ad te imperij ſummam, & cùm omnium rerum, tum etiam tui poteſtatem dij tranſtulerint, tertium conſulatum recuſaſti, quum agere tam bonum conſulem poſſes. Magnum eſt, differre honorem, gloriam maius. Geſtum conſulatum mirer, an non receptū? geſtus non in hoc vrbis otio, & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gentes, vt illi ſolebant quibus erat moris paluda-

D men.

1 *cuiuſquam*

merito mutare prætextam, ignotáſque terras victoria ſequi. Pulchrum imperio, glorioſum tibi, quum te ſocij atque amici ſua in patria, ſuis in ſedibus adierunt. Decora facies conſulis; multa poſt ſecula tribunal viridi ceſpite extructum, nec faſcium tantum, ſed pilorum ſignorùmque honore circumdatum: augebant maieſtatem præſidentis diuerſi poſtulantium habitus, ac diſſonæ voces, raraque ſine interprete oratio. Magnificum eſt, ciuibus iura, quid hoſtibus reddere? ſpecioſum certam fori pacem, quid immanes campos ſella curuli, victoriſq; veſtigio premere? imminere minacibus ripis tutum, quietùmque, quid ſpernere barbaros fremitus? hoſtilémq; terrorem non armorum magis, quàm togarum oſtentatione compeſcere? Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem audientémque conſalutabant imperatorem, nomenque quod alij domitis hoſtibus, tu contemptis merebare. Hæc laus acti conſulatus, illa dilati, quòd adhuc initio principatus, vt iam excuſatus honoribus, & expletus conſulatum recuſaſti, quem noui imperatores deſtinatum alijs in ſe transferebant. Fuit etiam qui in principatus ſui fine conſulatum quem dederat, ipſe magna ex parte iam geſtum extorqueret, & raperet. Hoc ergo honore, quem, & incipientes principes, & deſinentes adeo concupiſcunt, vt auferant: tu orioſo ac vacante priuatis ceſſiſti. Inuidioſúſne erat, aut tibi tertius

con-

conſulatus, aut principi primus? Nam ſecundum imperator quidem ſub imperatore tamen iniſti; nihilque imputari in eo vel honori poteſt vel exemplo, niſi obſequium. Ità verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam ſexies conſules vidit, non illos, qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, ſed quibus ſepoſitis, & abſentibus in rura ſua conſulatus ferebantur: in hac ciuitate tertium conſulatum princeps generis humani vt pergrauem recuſaſti? Tantòne Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Auguſtus, & Cæſar, & pater patriæ. At illos reſpublica? non ſenatus? non conſulatus ipſe, qui ſibi tuis humeris attolli, & augeſcere videtur? Non te ad exemplar eius voco, qui continuis conſulatibus fecerat longium quendam, ſine diſcrimine annum: his te confero, quos certum eſt, quoties conſules fuerunt, non ſibi præſtitiſſe. Erat in ſenatu ter conſul, quum tu tertium conſulatum recuſabas. Onero ſum neſcio quid verecundiæ tuæ conſenſus noſter indixerat vt princeps toties conſul eſſes, quoties ſenator tuus nimia modeſtia, iſtud etiam priuatus recuſaſſes. An conſularis viri triumphaliſque filius quum tertiò conſul creatur, aſcendit, non debitum hoc illi, non vel ſola generis claritate promeritum? Contigit ergo priuatis aperire annũ, faſtoſque reſerare: & hoc quoque red-

diræ libertatis indicium fuit quòd conſul alius quàm Cæſar eſſet. Sic exactis regibus cępit liber annus: ſic olim ſeruitus pulſa priuata faſtis nomina induxit: miſeros ambitionis, qui ita conſules ſemper, vt ſemper principes erant: quanquam non ambitio magis quàm liuor, & malignitas videri poteſt, omnes annos poſſidere, ſummumque illud purpuræ decus nonniſi præceptum præfloratumque tranſmittere. Tuam verò magnanimitatem, a an modeſtiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit, expetito ſemper honore abſtinere: modeſtia; cedere: benignitas, per alios frui. Sed iam tempus eſt te ipſi conſulatui præſtare, vt maiorem eum ſuſcipiendo gerendòque facias. Nam ſæpius recuſare, ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem vt maximùm recuſaſti: ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando, & non recuſaueris. Quum arcus, quum trophæa, quum ſtatuas deprecaris, tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia, illa enim ſanè tibi dicantur: quum verò poſtulamus vt futuros principes doceas inertiæ renuntiare, paulisper delicias differre, paulisper, & ſaltem ad breuiſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos, induere prætextam, quam quum dare poſſent, occuparint: aſcendere curulem, quam detineant: eſſe denique quòd

a *an benignitatem, an modeſtiam pr.*

quòd concupierunt, nec ideò tantùm velle conſules fieri, vt fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum, ſcio: illum exercitibus, illum prouincijs, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. 1 Audiuimus quidem te omne munus conſulis obijſſe, ſed 2 audiuimus, diceris iuſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe: ſed diceris, æquum eſt aliquando nos iudicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper, & rumoribus credere. Quouſque abſentes de abſente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid ſuperbia tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit, multum in commutandis moribus hominum medius annus valet: in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri an nunc quoque vna eademque res ſit, bonus conſul, & bonus princeps. Nam præter id, quòd eſt arduum, duas, eaſque ſimul capere poteſtates ſummas, tum ineſt vtrique nonnulla diuerſitas, quum principem quam diſſimillimum conſuli deceat. Atque ego video, proximo anno conſulatus recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quòd eum abſens gerere non poteras: ſed iam vrbi votiſque publicis redditus, quid eſt in quo magis ſis approbaturus, quæ, quantàque fuerint, quæ deſiderabamus? Parum eſt vt in curiam venias, niſi, & conuocas: vt-

1 *Audimus.* 2 *audimus.*

interſis ſenatui, niſi, & præſides, vt cenſentes audias, niſi, & perrogas. Vis illud auguſtiſſimum conſul aliquando tribunal [1] maieſtati ſuæ reddere? aſcende. Vis conſtare reuerentiam magiſtratibus, legibus autoritatem, modeſtiam [2] petulantibus? adi. Quid enim intereſſet reipubl. ſi priuatus eſſes, conſulem te haberet tantum, [3] an, & ſenatorem? hoc nunc ſcito intereſſe, principem te habeat tantum, an, & conſulem. His tot tantiſque rationibus, quanquam multum reluctata verecundia principis noſtri, tandem tamen ceſſit. At quemadmodum ceſſit? non ſe, vt priuatis, ſed vt priuatos pares ſibi faceret. Recepit enim tertium conſulatum, vt daret: nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non ſuſtinerent tertiò conſules eſſe, niſi cum ter conſule. Bellorum iſtud ſocijs olim, periculorum conſortibus, parcè tamen, tribuebatur; quòd tu ſingularibus viris; ac de te quidem benè ac fortiter præſtitiſti, ſed in toga meritis, vtriuſque vigilantia obſtrictus es Cæſar. Sed in principe rarum, ac propè inſolitum eſt, vt ſe putet, obligatum aut ſi putet, amet. Debes ergo Cæſar, & ſoluis. Sed quum ter conſules facis, non tibi magnus princeps, ſed non ingratus amicus videris: quin etiam per, quam modica quædam ciuium merita fortunæ tuæ viribus, in maius extollis. Efficis

1 *maieſtatis ſuæ* 2 *poſtulantibus* 3 *an conſulem.*

Efficis enim, vt tantùm tibi quiſque præſtitiſse videatur, quantum à te [1] recepit. Quid iſti benignitati præcerim, niſi, vt ſemper obliges, obligeris: incertumque facias vtrum magis expediat ciuibus tuis debere tibi, an præſtitiſſe. Equidem illum antiquum ſenatum contueri videbar, quum ter conſules aſſidentes, tertiò conſulem deſignatum rogari ſententiam cernerem. Quanti nunc illi, quantuſque tu? Accidit quidem, vt corpora quam libet ardua, & excelſa procerioribus admota decreſcant: item vt altiſsimæ ciuium dignitates collatione faſtigij tui quaſi deprimantur quantoque propius ad magnitudinem tuam aſcenderint, [2] tanto etiam à ſua deſcendiſſe videantur. Illos tamen tu quanquam non potuiſti tibi æquare quum velles, adeò in [3] edito collocaſti, vt tantùm ſuper cæteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium conſulatum eundem in annum in quam tuum contuliſses, ingentis animi ſpecimen haberetur. Vt enim felicitatis eſt, quantum velis poſse, ſic magnitudinis, velle quantum poſsis. Laudandus quidem, & ille qui tertium conſulatum meruit, ſed magis ſub quo meruit: magnus, memorandusque qui tantum præmium cepit, ſed maior, qui capienti dedit. Quid quod duos pariter tertiò conſulatu collegas tui ſanctitate decoraſti? vt ſit nemini dubium, hanc tibi præcipuam cauſam fuiſse ex-

1 *recipit.* 2 *tantum* 3 *edito loco coll.*

tendendi conſulatus tui, vt duorum conſulatus amplecteretur, & collegam te vni daret. Vterque nuper conſulatum alterum geſſerat à patre tuo, id eſt, quanto minus quàm à te datum, vtriuſque adhuc oculis paulo antè dimiſſis faſces oberrabant: vtriuſque ſolemni, ille lictorum, & prænuntius clamor auribus inſederat, quum rurſus curulis, rurſùſque purpura, vt olim, quum hoſtis in proximo, & in ſummum diſcrimen adducta reſpubl. expertum honoribus virum poſceret, non conſulatus hominibus iidem homines conſulatibus reddebantur, tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiam tuam neceſſitas æmuletur. Modò prætextas exuerant, reſumant: modò lictores abire iuſſerant, reuocant: modò gratulantes amici receſſerant, reuertantur. Hominiſne iſtud ingenium eſt? hominis poteſtas, renouare gaudia, redintegrare lætitiam, nullámque requiem [1] gratulationis dare, neque alia repetendis conſulatibus interualla permittere, niſi dum finiuntur? Facias iſta ſemper, nec vnquam in hoc opere, aut animus tuus, aut fortuna laſſetur: des quàm plurimis tertios conſulatus dederis, ſemper tamen plures, quibus debeas dare ſuperſint. Omnium quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipſos gaudium magis quàm ad ſimiles redundat: præcipuè tamen ex horum

[1] *gratulationibus dare.*

rum conſulatu non ad partem aliquam ſenatus, ſed ad totum ſenatum tanta lætitia peruenit, vt eundem honorem omnes ſibi, & dediſſe, & accepiſſe videantur. Nempe enim hi ſunt quos ſenatus quum publicis ſumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit equidem primos. Hoc eſt igitur, hoc eſt quod penitus illos animo Cæſaris inſinuauit. An parum ſæpe experti ſumus hanc eſſe rerum conditionem, vt ſenatus fauor apud principem, aut proſit, aut noceat? Nonne paullò antè nihil magis exitiale erat, quàm illa principis cogitatio? hunc ſenatus probat, hic ſenatui charus eſt: oderat quos nos amaremus, ſed, & nos quos ille. Nunc inter principem, ſenatumque digniſſimi cuiuſque charitate certatur: demonſtramus inuicem, credimus inuicem: quodque maximum amoris mutui ſignum eſt, eoſdem amamus. Proinde Patres C. fauete apertè, diligite conſtanter: non iam diſſimulãdus eſt amor, ne noceat: nõ premendum odiũ, ne proſit: eadem Cæſar quæ ſenatus probat, improbatque, vos ille præſentes, vos etiam abſentes in cõſilio habet. tertiò conſules fecit, quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine, quo electi a vobis erant. [1] Magnum vtrunque videtur, ſiue eoſdem maxime diligit quos ſcit nobis eſſe chariſſimos: ſiue illis neminem præfert, quanuis aliquem magis amet. Propoſita ſunt

1. *Magnus vterque.*

ſenioribus præmia, iuuenibus exempla adeant, frequenter ſecuras tandem ac patentes domos. Quiſquis probatos ſenatui viros ſuſcipit, hic maximè principem promeretur. Sibi enim accreſcere putat quòd cuique adſtruatur: nullámque in eo gloriam ponit, quòd ſit omnibus maior, niſi maximi fuerint quibus maior eſt. Perſta Cæſar in iſta ratione propoſiti, taléſque nos crede, qualis fama cuiuſque eſt: huic aures, huic oculos intende: ne reſpexeris clandeſtinas exiſtimationes, nulliſque magis, quàm audientibus inſidiantes ſuſurros. Melius omnibus quàm ſingulis creditur. Singuli enim decipere, & decipi poſſunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt. Reuertor iam ad conſulatum tuum, & ſi ſunt quædam ad conſulatum quidem pertinentia: ante conſulatum tamen, in primis quòd comitijs tuis interfuiſti candidatus; non conſulatus tantùm, ſed immortalitatis, & gloriæ, & exempli quod ſequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere poteſtatis ſuæ ſede: perpeſſus es longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: conſulque ſic factus es, vt vnus ex nobis, quos facis conſules. Quotuſquiſque principum antecedentium honorem iſtum, aut conſulatui habitit, aut populo? non alijs marcidi ſomno, heſternáque cœna redundantes, comitiorum ſuorum nuntios operiebantur? Alij ſanè peruigiles, & inſomnes, ſed in-
tra-

tra cubilia ſua illis ipſis [1] conſulibus, à quibus conſules renuntiabantur, exilia, & cædem machinabantur. O praua, & inſcia veræ maieſtatis ambitio, concupiſcere hono-rem quem dedigneris: dedignari quem concupiſcas: cumque ex proximis hortis campum, & comitia proſpectes, ſic ab illis abeſse, tanquam Danubio, Rhenoque dirimare! auerſeris tu honori tuo ſperata ſuffragia renuntiariq; te conſulem iuſſiſse contentus, liberæ ciuitati ne ſimulationem quidem ſerues! Abſtineas denique comitijs abſtruſus atque additus, quaſi illic tibi non conſulatus detur, ſed abrogetur imperium! Hic perſuaſio ſuperbiſſimis dominis erat, vt ſibi viderentur principes eſſe deſinere, ſi quid facerent tanquam ſenatores. Plerique tamen non tam ſuperbia quam metu quodam ſubmouebantur: an ſtuprorum ſibi, inceſtarumque noctium conſcij auſpicia pollueric, ſacratumque campum nefario auderent contaminare veſtigio non adeo deos, hominesque contempſerant, vt in illa ſpatioſiſſima ſede hominum, deorumque coniectos, in ſe oculos ferre ac perpeti poſsent. Tibi contra, & moderatio tua ſuaſit, & ſanctitas, vt te, & religioni deorum, & iudicijs hominum exhiberes. Alij conſulatum antequam acciperent, tu, & dum accipis, meruiſti. Peracta erant ſolennia comitiorum, ſi principem cogitares, iamque ſe omnis turba

D 6 com.

1 *conſulibus, quibus ciz concupieris.*

commonerat, quum tu mirantibus cunctis accedis ad conſulis ſellam: adigendum te præbes in verba principibus ignota, niſi quum iurare cogerent alios. Vides quàm neceſſarium fuit conſulatum non recuſare? non putaſſemus iſtud facturum te, fuiſſe, ſi recuſaſſes. Stupeo, P. C. necdum ſatis, aut oculis meis, aut auribus credo: atque identidem me, an audierim, [1] an viderim interrogo. Imperator ergo, & Cæſar, & Auguſtus, Pontifex maximus ſtetit ante gremium conſulis: ſeditque conſul principe ante ſe ſtante: & ſedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri ſoleret quin etiam [2] ſedens præbuit iuſiurandum, & ille iurauit, expreſſit, explanauitque verba, quibus caput ſuum, domum ſuam, ſi ſcienter fefelliſset, deorum iræ conſecraret. Ingens Cæſar, & par gloria tua ſiue fecerint iſtud poſtea principes, ſiue non fecerint. Vllane ſatis prædicatio digna eſt, idem tertio conſulem feciſſe quod primo? idem principem quòd priuatum? idem imperatorem quod ſub imperatore? Neſcio iam, neſcio pulchriuſne ſit illud, quòd præeunte iuraſti: in roſtris quoque ſimili religione ipſe te legibus ſubieciſti: legibus Cæſar, quas nemo principi ſcripſit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quàm nobis: ſic fit vt nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primum audio, nunc primum diſco, non eſt [3] princeps ſuper leges, ſed leges ſupra prin-

aut vid. 2 ſtanti præb. 3 princeps ſunt.

principem; [1] idem Cæſari conſuli, quod cæteris non licet, iurat in legem attendentibus d[i]js, nam cui magis, quàm Cæſari attendat? [2] iurat obſeruantibus, [3] his, quibus idem iurandum eſt; non ignarus alioqui nemini religioſius quod iurauerit cuſtodiendum, quàm cuius maximè intereſt non pierare. Itaque, & arbitrus conſulatu iuraſti te nihil contra leges feciſſe. Magnum hoc erat, quum promitteres: maius, poſtquam præſtitiſti iam toties procedere in roſtra, inaſcenſumque illum ſuperbiæ principum locum terere, hic ponere magiſtratus, quàm dignum te, quamque diuerſum conſuetudine illorum qui pauculis diebus geſtum conſulatum, immò non geſtum abijciebant per edictum? hoc pro concione, pro roſtris, pro iure iurando ſcilicet vt primis extrema congruerent, vtque hoc ipſo intelligerentur ipſi conſules fuiſſe, quòd alij non fuiſſent. Non tranſiliui patres conſcripti, principis noſtri conſulatum ſed eundem in locum contuli, quicquid de iureiurando dicendum erat. Neque enim, vt in ſterili ieiunàque materia, eandem ſpeciem laudis [4] diducere, ac ſpargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus conſulatus tui dies, quo tu curiam ingreſſus, nunc ſingulos nunc vniuerſos adhortatus es reſumere liber-

1 *idemque* 2 *iur.* 3 *ijs.*
4 *deducere*

libertatem, capeſſere, quaſi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & inſurgere. Omnes ante te eadem iſta dixerunt, nemini tamen ante te creditum eſt. Erant ſub oculis naufragia multorum, quos 1 inuidioſa tranquillitate prouectos improuiſus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quàm blanditiæ principum illorum, quibus tanta leuitas, tanta fraus, vt facilius eſſet iratos quàm propitios habere? te verò ſecuri, & alacres quò vocas ſequimur. Iubes eſſe liberos: erimus. iubes quæ ſentimus promere in medium: proferemus, neque enim adhuc ignauia quadam, & inſito torpore ceſſauimus. Terror, & metus, & miſera illa ex periculis facta prudentia monebat vt reipubl. (erat aut omninò nulla reſpublica) oculos, aures, animos auerteremus: at nunc tua dextera tuiſque promiſſis freti, & innixi obſepta diutina ſeruitute ora reſeramus, frænatàmque tot malis linguam reſoluimus. Vis enim tales eſſe nos, quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil ſubdolum, denique quod credentem fallere paret, non ſine periculo fallentis, neque enim vnquam deceptus eſt princeps, niſi qui priùs ipſe decepit. Equidem hunc parentis publici ſenſum cùm exhortatione eius, tum 2 pronuntiatione ipſa perſpexiſſe videor. Quæ enim illa gra-

1 *inſidioſa* 2 *pronuntiatione reſpexiſſe v.*

grauitas ſententiarum? quàm infectata veritas verborum? quæ aſſeueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, geſtu, toto deniquè corpore fides? Tenebit ergo ſemper quod ſuaſerit, ſcietque nos quoties libertatem quam dedit experiemur, ſibi parere, nec verendum eſt ne incautos putet, ſi fidelitate temporum conſtanter vtamur, quos meminit ſub malo principe aliter vixiſſe. Nuncupare vota, & pro æternitate imperij, & pro ſalute ciuium, immò pro ſalute principum, ac propter illos pro æternitate imperi? ſolebamus: hæc pro imperio noſtro in quæ ſint verba ſuſcepta operæ pretium eſt annotare, ſi bene rempubl. & ex vtil tate omnium rexeris. Digna vota quæ ſemper ſuſcipiantur, ſemperquè ſoluantur. Egit cùm dijs ipſo te autore Cæſar reſpubl. vt te ſoſpitem incolumemquè præſtarent, ſi tu cæteros præſtitiſſes: ſi contrà, illi quoque à cuſtodia tui corporis oculos dimouerent, teque relinquerent votis, quæ non palàm ſuſciperentur. Alij ſe ſuperſtites reipubl. optabant, faciebantque: tibi ſalus tua inuiſa eſt, ſi non ſit cùm reipubl. ſalute coniuncta: nihil pro te pateris optari, niſi expediat optantibus, omnibuſque annis in conſilium de te deos mittis, exigiſque vt ſententiam ſuam mutent, ſi talis eſſe deſieris, qualis electus es. Sed ingenti conſcientia Cæſar pacſceris cum dijs, vt te ſi [1] mereris ſeruent, quum ſcias an-

[1] *merearis. al. mereberis*

an merearis, neminem magis, quam deos ſcire. Nonne vobis P. C. hæc diebus, ac noctibus agitare ſecum videtur? Ego quidem in me ſi omnium vtilitas ita poſceret, etiam præfecti manum armaui: ſed ne deorum quidem, aut iram, aut negligentiam deprecor, quæſo immò, & obteſtor ne vnquam pro me vota reſpubl. inuita ſuſcipiat: aut ſi ſuſceperit inuita, ne debeat. Capis ergo Cęſar ſalutis tuę glorioſiſſimum fructum ex conſenſu deorum, nam quum excipias, vt ita demum te dei ſeruent ſi bene rempubl. & ex vtilitate omnium rexeris certius es, te bene rempubl. gerere, quum ſeruent. Itaque ſecurus tibi, & lætus dies erit qui principes alios cura, & metu, diſtinebat, quum ſuſpenſi, & attoniti, parùmque confiſi patientia noſtrà hinc atque inde publicæ ſeruitutis nuntios expectarent, ac ſi forte aliquos flumina, niues, venti præpediſſent, [1] ſtatim hoc: illud eſſe credebant, quod merebantur: nec erat diſcrimen vllum pauoris, propterea quòd quum à malo principe tanquam ſucceſſor timeatur, quiſquis eſt dignior, quum ſit nemo non digno, omnes timentur. Tuam ſecuritatem non mora nuntiorum, non litterarum tarditas differt: ſcis tibi vbique iurari, quum ipſe iuraueris omnibus. Nemo hoc ſibi non præſtat, amamus quidem te in quantum mereris: iſtud tamen non tui facimus amore, ſed noſtri:

1. ſtatum.

noſtri¹, nec vnquam illuceſcat dies quo te nuncupet et vota non vohas noſtra, ſed fides, Cæſar. Turpius tutela principis cui poteſt imputari. Queri libet quòd in ſecreta noſtra non inquirant principes, niſi quos odimus, nam ſi eadem cura bonis quæ malis eſſet, quam vbique admirationem tui, quod gaudium exultationemque deprehenderes? quos omniū cum coniugibus ac liberis, quos etiam cum domeſticis aris focisque ſermones? ſcires mollisſimis illis auribus parci, & aliqui quum ſint odium amorque contraria, hoc perquam ſimile habent, quod ibi intemperantius amamus bonos principes, vbi ¹ liberius malos odimus. Cepiſti tamen, & affectus noſtri, & iudicij experimentum, quantum maximum præſens capere, potuiſti illo die, quo ſollicitudini, pudorique candidatorum, ita conſuluiſti ne vllius gaudium alterius triſtitia turbaret, alij cum lætitia, alij cum ſpe receſſerunt: multis gratulandum, nemo conſolandus fuit. Nec ideo ſegnius iuuenes noſtros exhortatus es, conſulatum circumirent, ſenatui ſupplicarent, atque ita à principe ſperarent honores, ſi à ſenatu petiſſent. Quo quidem in loco, ſi quibus opus exemplo, adieciſti vt te imitarentur. Arduum Cæſar exemplum, & quod imitari non magis quiſque candidatorum quàm principum poſſit. Quis enim vel vno die reuereatior ſena-

¹ *liberalius*

ſenatus candidatus, quàm tu cũ omni vita, tum illo ipſo tempore quo iudicas de candidatis? An aliud à te quàm ſenatus reuerentia obtinuit, vt iuuenibus clariſſimæ gẽtis debitum generi honorem, ſed antequã deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obſcuratur, ſed illuſtratur à principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos poſteros libertatis nec terret Cæſar, nec pauet: quinimò feſtinatis honoribus amplificat atque auget, & maioribus ſuis reddit: ſiquid vſquam ſtirpis antiquæ, ſiquid reſiduæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vſum reipubl. promit. Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis indulgentia Cæſaris: [r] cuius hæc intentio eſt, vt nobiles, & conſeruet, & efficiat. Præfuerat prouinciæ quæſtor vnus ex candidatis, in quem ea ciuitas ampliſſima redditus egregia conſtitutione fundauerat, hoc ſenatui allegandum putaſti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute ſuperaſti, deterior eſſet conditio eorum, qui poſteros habere nobiles mererentur, quàm eorũ qui parẽtes habuiſſent? O te dignum qui de magiſtratibus noſtris ſemper hæc nunties: nec pœnis malorum, ſed bonorum premijs bonos facias. Accenſa eſt iuuentus, erexitque animos ad æmulãdum, quod laudari videbat: nec fuit qui ſ-

quam,

r *cuius eſt vt nob.*

quam, quem non hæc cogitatio ſubiret, quum ſciret quicquid à quoque in prouincijs bene fieret, omnia te ſcire. Vtile eſt Cæſar; & ſalutare præſidibus prouinciarum, hanc habere fiduciam, paratum eſſe ſanctitati, induſtriæ ſuæ maximum præmium, iudicium principis, ſuffragium principis. Adhuc autem quamlibet ſincera rectáque ingenia, etſi non detorquebat, hebetabat tamen miſera, ſed v ra reputatio. Vides enim ſiquid bene fecero nesciet Cæſar: aut ſi ſcierit, teſtimonium non reddet. Ita eadem illa ſeu negligentia, ſeu malignitas principum, quum malè co ſultis impunitatem rectè factis nullum præmium polliceretur: nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. At nunc ſi bene aliquis prouinciam rexerit, huic quæſita virtute dignitas offertur, patet enim omnibus honoris, & gloriæ campus, ex hoc quiſque quod cupit petat, & aſſecutus ſibi debeat. Prouincijs quoque in poſterum, & iniuriarum metum, & accuſandi neceſſitatem remiſiſti. Nam ſi profuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur: & alioquin nihil magis prodeſſe candidato ad ſequentes honores, quàm peractus optimè magiſtratus; magiſtratus magiſtratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non antùm codicillos amicorum, nec vrbana coniuratione eblanditas preces, ſed decreta colonia-

1 neſciat

loniarum, decreta ciuitatum alleget. Nã ſuffragijs conſularium virorum, vrbes, populi, gentes inferuntur. Efficaciſſimum pro candidato genus eſt rogandi, gratias agere. Iam quo aſſenſu ſenatus quo gaudio exceptum eſt, quum candidatis, vt quemq; nominaueras, oſculo occurreres? deuexus quidem in planum, quaſi vnus ex gratulantibus te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt, vt iſtud magnũ videretur, quum velut affixi curulibus ſuis manum tantùm, & hanc cunctanter, & pigrè, & imputantibus ſimiles promerent? Contigit ergo oculis noſtris inſolita facies princeps, & candidatus, æquales, & ſimul ſtantes, intuerique parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factũ tuum à cuncto ſenatu, quàm vera 1 acclamatione celebratum eſt, tanto maior, tanto auguſtior, nam cui nihil ad augendum faſtigium ſupereſt, hic vno modo creſcere poteſt, ſi ſe ipſe ſubmittat, ſecurus magnitudinis ſuæ neque enim ab vllo periculo fortuna principum longius abeſt, quàm ab humilitate. Mihi quidem non tam humanitas tua, quàm intentio eius admirabilis videbatur, quippe quum orationi oculos, vocem, manum commodares, vt ſi alij eadem iſta mandaſſes, omnes comitatis numeros obibas. Atque etiam quũ ſuffragatorum nomina honore quo ſolent exciperentur, tu quoque inter

1 *declamatione*

ter excipientes eras,& ex ore principis ille ſenatorius aſſenſus audiebatur: quódque apud principem perhibere teſtimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur à principe. Faciebas ergo quum diceres optimos: nec ipſorum modò vita à te,ſed iudicium ſenatus comprobabatur, ornarique ſe non illos magis quos laudabas lætabatur. Nam quòd precatus es, vt illa ipſa ordinatio comitiorum bene, ac feliciter eueniret nobis,reipublicæ,nonne tibi tale eſt,vt nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus? deos denique obſecrare,vt omnia quæ facis,quæque,facies, proſperè cedant tibi, reipubl.nobis? vel ſi breuius ſit optandum,vt vni tibi, in quo,& respubl.& nos ſumus? Fuit tempus,ac nimium diu fuit,quo alia aduerſa, alia ſecunda principi,& nobis nunc communia tibi nobiſcum tam læta quam triſtia: nec magis ſine te nos eſſe felices, quam tu ſine nobis potes. An ſi poſſes, in fine votorum adieciſſes, vt ita precibus tuis dij annuerent, ſi iudicium noſtrum mereri perſeueraſſes? Adeò nihil tibi amore ciuium antiquius, vt antè à nobis, deinde à dijs, atque ita ab illis amari velis, ſi à nobis ameris. Et ſanè priorum principum exitus docuit, ne à dijs quidem amari, niſi quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas laudibus adæquare: adæquauimus tamẽ.Qui amoris ardor?qui ſtimuli?quę faces illas nobis acclamationes ſubiecerunt?

Non

Non noſtri Cæſar ingenij, ſed tuæ virtutis, tuorùmque meritorum voces fuerunt, quas nulla vnquam adulatio inuenit, nullus cuiuſquam terror expreſſit. Quem ſic timuimus, vt hæc fingeremus? quem ſic amauimus, vt hæc fateremur? Noſtri neceſſitatem ſeruitutis, quando ſimile aliquid audiſti, & quando dixiſti. Multa quidem excogitat metus: ſed quæ appareant quæſita ab inuitis aliud ſollicitudinis, aliud ſecuritatis ingenium eſt: alia triſtium inuētio, alia gaudentium. Neutrum ſimulationes expreſſerint habent ſua verba miſeri, ſua verba felices, vt quæ iam [1] maximè ab vtriſq; dicantur. Teſtis ipſe es quæ omnium pre lætitia non amictus cuiquam, non habitus quem modò extulerat: inde reſultantia vocibus tecta, nihilq; tantis clamoribus ſatis clauſum. Quis tunc non è veſtigio ſuo exiluit? quis exiluiſſe ſenſit? multa fecimus ſponte, plura inſtinctu quodam, & imperio, nā gaudio quoq; cogendi vis ineſt. num ergo modum ei tua ſaltem modeſtia impoſuit? nam quanto magis à te reprimebatur, exarſimus, non contumacia Cæſar, ſed vt in tua poteſtate eſt, an gaudeamus, ita in quantum, nec in noſtra. Comprobaſti, & ipſe acclamationum noſtrarum fidem lacrymarum tuarum veritate. Vidimus humeſcentes oculos tuos demiſſumque gaudio vultum: tantùmque ſanguinis in ore quantū in animo pu-

1 *maximè eadem ab vt.*

pudoris. Atque hoc magis incenſi ſumus, vt precaremur nequando tibi non eadem cauſa lacrymarum, vtque non nunquam frontem tuam abſtergeres. Hoc ipſum, has ſedes nobis quaſi reſponſuras interrogemus, viderintne vnquam principis lacrymas: at ſenatus ſæpe viderunt. Onerasti futuros principes, ſed & poſteros noſtros. Nam, & hi à principibus ſuis exigent, vt eadem audire mereantur: & illi quòd non audiant, indignabuntur. Nihil magis poſſum propriè dicere, quam quòd dictum eſt à cuncto ſenatu, O te felicem, quòd quum diceremus, non [1] opes tuas, ſed animum miraбamur. Eſt demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cũ multa illo die dicta ſunt ſapienter, & grauiter, tum vel in primis hoc crede nobis, crede tibi. Magna hoc fiducia noſtri, maiore tamen tui diximus. Alius enim fortaſſe aliũ ipsũ [2] ſ nemo decceperit, introſpiciat modo vitã, ſeq; quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus noſtris fidẽ apud optimũ principem, quod apud malos detrahebat, quamuis enim faceremus quæ amantes ſolent, illi tamẽ non amari ſe credebant ſibi. Super hæc precati ſumus, vt ſic te amarent dij, quemadmodum tu nos. Quis hoc, aut de ſe, aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipſis quidem, hæc fuit ſumma votorum, vt nos ſic amarent dij, quomodo

1 opes, ſed an. 2 ſe ne nemo deci

do tu. Eſtne verùm quod inter iſta clamauimus, O nos felices? Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum eſt[1], vt nos diligat princeps, ſed dij, quemadmodum princeps? Ciuitas religionibus dedita, ſemperque deorum indulgentiam piè merite, nihil felicitati ſuæ putat aſtrui poſſe, niſi vt dij Cæſarem imitentur. Sed quid ſingula conſector, & colligo, quaſi verò, aut oratione complecti, aut memoria conſequi poſsim quæ vos P. C. ne qua intercíperet oblitio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis? Antè orationes principum tantùm eiuſmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant: acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur, erant enim quibus, nec ſenatus gloriari nec princeps poſſent: has vero, & in ſingulis exire, & poſteris prodi, cùm ex vtilitate tum ex dignitate publica fuit, primum, vt orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis, & conſcius: deinde, vt manifeſtum eſſet audere nos, de bonis maliſque principibus non tantùm poſt ipſos iudicare: poſtremo, vt experimento cognoſceretur, & antè nos gratos, ſed miſeros fuiſſe; quibus eſſe nos gratos probare anteà non licuit. At qua contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum eſt ne affectus noſtros, ne tua merita ſupprimeres? denique vt in-

po-

1 *vulgas exire, & in poſt.*

poſterum exemplo prouideres? Diſcant, & principes acclamationes veras falsáſque diſcernere, habeantque muneris tui, quòd iam decipi non poterunt. Non inſtruendum illis iter ad bonam famam, ſed non deſerendum: non ſubmouenda adulatio, ſed non reducenda eſt. Certum eſt, quæ facere, & quæ debeant audire, ſi faciant. Quid nunc ego ſuper ea quæ ſum, cum toto ſenatu precatus, pro ſenatu precer, niſi vt hæreat animo tuo gaudium quòd nunc oculis protuliſti? Ames illum diem, & tamen vincas: noua merearis, noua audias, eadem enim dici niſi, ob eadem facta non poſſunt. Iam quàm antiquum, quàm conſulare quòd triduum totum ſenatus ſub [1] exemplo tui ſedit, quum interea nihil præter conſulem ageres? Interrogauit quiſque quòd placuit: diſſentire, diſcedere, & copiam iudicij ſui reipubl. facere tutum fuit. Conſulti omnes, atque etiam dinumerati ſumus vicitque ſententia non prima, ſed melior. At quis antea loqui? quis hiſcere audebat, præter miſeros illos qui primi interrogabantur? cæteri quidem defixi, & attoniti ipſam illam mutam, ac ſedentariam aſſentiendi neceſſitatem quocum dolore animi, quocum totius corporis horrore perpetiebantur. Vnus ſoluſq; cenſebat quod ſequerentur omnes, & omnes improbarent, in primis ipſe qui cẽſuerat:

E adeo

1 *exemplo patientiæ tuæ ſedit,*

adeo nulla magis omnibus diſplicent quàm quæ ſic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortaſſe imperator in ſenatu ad reuerentiam eius componebatur: cæterùm egreſſus ſtatim, ſe recipiebat in principē, omniaq; conſularia officia abigere, negligere contemnere ſolebat. Illa verò ita conſul, vt ſi tantum conſul foret, nihil infra ſe putabat, niſi quod infrà conſulem eſſet: ac primùm ita domo progrediebatur, vt illum nullus apparatus arrogantiæ principalis: nullus præcurſorum tumultus detineret. Vna erat in limine mora; conſultare aues, reuererīq numinū monitus: nemo perturbabatur, nemo ſubmouebatur. Tanta viatoribus quies, tantus pudor faſcibus, vt plerumque aliena turba ſubſiſtere, & conſulem, & principē cogeret. ipſius quidem officium; tam modicum, tam temperatū, vt antiquus aliquiſque magnus, conſul bono principe incedare videretur. Iter illi ſæpius in forum, frequenter tamen, & in campum, nam comitia conſulum obibat ipſe; tantum ex renuntiatione eorum voluptatis, quantum priùs ex deſtinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, vt ipſe ante [1] conſules ſteterat adigebantur. que in verba in quæ paulo antè ipſe iurauerat princeps, qui tantùm putat eſſe in iureiurando, vt illud, & ab alijs exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi

[1] *conſulis*

Ibi verò quanta religio æquitatis, quanta legum reuerentia? Adibat aliquis, vt principem, reſpondebat ſe conſulem eſſe. Nullius ab eo magiſtratus ius, nullius autoritas imminuta eſt, aucta etiam: ſiquidem pleraque ad prætores remittebat, atque ita, vt collegas vocaret, non quia populare gratùmque audientibus, ſed quia ita ſentiebat. Tantum dignationis in ipſo honore ponebat, vt non amplius eſſe cenſeret, quòd aliquis collega appellaretur à principe, quàm quòd prætor eſſet. Ad hæc tam aſſiduus in tribunali, vt labore refici, ac reparari videretur. Quis noſtrum idem curæ, idem ſudoris 1 ſumit? quis 2 adeo expetitis honoribus, aut deſeruit, aut ſufficit? Et ſane æquum eſt tantum cæteris præſtare conſulibus ipſum qui conſules facit: quippe etiam fortunæ videbatur indignum, ſi poſſet honores dare, qui gerere non poſſet. facturus conſules doceat, 3 accepturíſque amplíſſimum honorem perſuadeat, ſcire ſe quid ſit quod daturus ſit: ſic fit vt illi quoq; ſciant quid acceperint. Quo iuſtius ſenatus, vt ſuſciperes quartum conſulatum, & rogauit, & iuſſit. Imperij hoc verbum, non adulationis eſſe, obſequio tuo crede, quod non alia in re magis, aut ſenatus exigere à te aut tu præſtare ſenatui debes. Vt enim cæterorum hominum, ita principum illorum omnium qui

1 *inſumis* 2 *ab eo* 3 *accepturóſque*

dij ſibi videntur,æuum omne,& breue,
& fragile eſt. Itaque optimum quemque
niti,& contendere decet,vt poſt ſe quoq;
reipubl. proſit, moderationis ſcilicet iu-
ſtitiæque monimentis,quæ prima ſtatue-
re eos,poteſt.Hæc nempe intentio tua,vt
libertatem reuoces, ac reducas. Quem
ergo honorem magis amare, quod no-
men vſurpare ſæpius debes, quàm quòd
primùm inuenit recuperata libertas?
Non eſt minus ciuile, & principem eſſe
pariter,& conſulem,quàm tantùm conſu-
lem. Habes etiam rationem verecundiæ
collegarum tuorum(collegarum inquam:
ita enim,& ipſe loqueris,& nos loqui vis)
onerosa erit modeſtiæ illorum tertij con-
ſulatus tui recordatio donec te conſulem
videant.Neq;enim poteſt non nimium eſ-
ſe priuatis,quod principi ſatis eſt.Annuas
Cæſar optantibus, quibúſque apud deos
eſſe conſueſti,quorum [1] potens es ipſe,
votorum compotes facias. Fortaſſe ſuf-
ficiat tibi tertius conſulatus: ſed nobis
tanto minus ſufficit.Ille nos inſtituit, &
induxit vt te iterum iterumque eos ha-
bere cupiamus: remiſſius iſtud contende-
remus, ſi adhuc non ſciremus qualis eſſes
futurus. Tolerabilius fuit, experimen-
tum tui nobis quàm vſum negari. Dabi-
túrne rurſus videre conſulem illum? au-
diet, & reddet quas proximè voces? præ-
ſtabitque gaudium quantũ ipſe percipiet?
præ-

1 *potens es,votorum*

præſidebit lætitiæ publicæ autor eius & cauſa 1 tentabitque affectus noſtros, vt ſolet cohibere? nec poterit 2 pietati ſenatus cum modeſtia principis felix, ſpecioſumque certamen, ſeu fuerit victa, ſeu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaque maiorem, præſumo lætitiam Quis enim eſt tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem conſulem ſperet, quanto ſæpius fuerit? Alius labores, ſi non continuò deſidiæ, ac voluptati dediſſet, otio tamen, & quiete recreaſſet: hic conſularibus curis exolutus, principales reſumpſit, tam diligens temperamenti, vt nec conſulis officium princeps, nec principis conſul appeteret. Videmus vt prouinciarum deſiderijs, vt ſingularum etiam ciuitatum 1 præſidijs occurrat, nulla in audiendo difficultas, nulla in reſpondendo mora. Adeunt ſtatim: dimittuntur ſtatim, tandemque principis fores exculſa legationum turba non obſidet. Quid in omnibus 2 excogitationibus, quàm mitis ſeueritas, quàm non diſſoluta clementia? Non locupletando fiſco ſedes, nec aliud tibi ſententiæ tuæ pretium, quàm bene iudicaſſe. Stant ante te litigatores non de fortunis ſuis, ſed de tua 3 exiſtimatione ſoliciti, nec tam verentur, quid de cauſa ſua, quàm quid de moribus ſentias, O 4 veri principis, atque etiam

1 *precibus* 2 *cognitionibus*, 3 *æſtimatione* 4 *vere*.

conſulis, reconciliare æmulas ciuitates, tumenteſque populos non imperio magis, quam ratione compeſcere, intercedere iniquitatibus magiſtratuum, infectùmque redderes, quicquid fieri non oportuerit: poſtremo, velociſſimi ſideris more omnia inuiſere, omnia audire, & vndecunque inuocatum [1] ſtatim velut numen adeſſe, & aſſiſtere. Talia eſſe crediderim, quæ ipſe mundi parens temperat nutu, ſiquando oculos demiſit in terras, & facta mortalium inter diuina opera [2] numerare dignatus eſt: quibus nunc per te liber, ſolutuſque cœlo tantùm vacat, poſtquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice ſua fungereris, fungeris enim ſufficiſque mandanti, quum tibi dies omnis ſumma cum vtilitate [3] noſtra, cum tua laude condatur. Quòd ſiquando cum influentibus negotijs paria feciſti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris. Quæ enim remiſſio tibi, niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre, nullius manus nullius veſtigio adiutum? atque inter hæc, pia mente adire lucos & occurſare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris.

1 *ſtatim numen velut ad*, 2 *ſacri legè dicta, ſed à gentili*. 3 *noſtra ſumma cum t*.

ris curſu, cum audacibus, robore, cum calidis, aſtu: nec mediocre pacis decus habebatur, ſubmota campis irruptio ferarum, & obſidione quadam liberatus agreſtium labor. Vſurpabant gloriam iſtam illi quoque principes, qui obire non poterant: vſurpabant [1] autem vt domitas [2] fractiſque clauſtris feras, ac deinde in ipſorum quidem ludibrium emiſſas, mentita ſagacitate co ligerent. Huic par capiendi quærendique ſudor, ſummuſque, & idem gratiſſimus labor, inuenire. Enimuero ſiquando placuit, idem corporis robur in maria proferre, non ille flu tantia vela aut oculis ſequitur, aut manibus: ſed nunc gubernaculis aſſidet, nunc valentiſſimo quoque ſodalium certat frangere fluctus, domitare ventos, & reluctantes, remiſque transfretare obſtantia freta. Quantum diſſimilis, illi qui non Albani lacus otium, Baianiq; torporem, & ſilentium ferre, non pulſum ſaltem fragoremque remorum perpeti poterat, [3] quin ad ſingulos ictus turpi formidine horreſceret. Itaque procul ab omni ſono inconcuſſus ipſe, & immotus, religato reuinctoque nauigio non ſecus ac piaculum aliquod trahebatur. Fœda facies quum P. R. imperator alienum curſum, alienumque rectorem, velut capta naue ſequeretur. Nec deformitate iſta

E 4 ſal-

1 autem eta vt d. 2 fractaſque 3 qui

ſaltem flumina carebant, atque amnes, Danubius, ac Rhenus, tantum illud noſtri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperij, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana ſigna, Romana denique ripa, quàm quod hoſtium proſpectarent hoſtium, quibus moris eſt eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis ſuperflua, nunc liquida, ac [1] deſerentia luſtrare nauigijs, nandoque ſuperare. Nec verò laudauerim per ſe magnopere duritiem corporis, ac lacertorum, ſed ſi his validior toto corpore animus [2] imperaret, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad ſegnitiem, luxumq detorqueant: tunc ego, ſeu montibus, ſeu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & creſcentia laboribus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus maritos dearum, [3] ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis, quàm his artibus inclaruiſſe. Simul cogito quum ſint iſta ludus, & auocamentum huius, illæ feriæ, & intentæ, & à quibus ſe in tale otium recipit, voluptates, ſunt enim voluptates quibus optimè de cuiuſque grauitate, ſanctitate, temperantia creditur. [4] Iam quis adeo diſſolutus, cuius non occupationibus, aliqua ſpecies ſeueritatis incidat? Otio prodimur. At non plerique principes, hoc idem tempus in aleam, ſtupra, luxum con-

1 deferentia 2 imperiter, 3 & deorum l. 4 Nam

conferebant, quum feriarum laxamenta curarum vitiorum contẽtione ſupplerent? Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum eſſe patitur: principum vero non modo domos, ſed cubicula ipſa intimóſque receſſus recludit, omniaque arcana noſcenda famæ proponit atque explicat. Sed tibi Cæſar, nihil accomodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inſpici. Sunt quidem præclara quæ in publicum profers, ſed non minora ea, quæ limine tenes. Eſt magnificum quòd te ab omni 1 contagione vitiorum reprimis, ac reuocas, ſed magnificentius quòd tuos. Quanto enim magis arduum eſt alios præſtare quàm ſe, tanto laudabilius quòd quum ipſe ſis optimus, omnes circa te ſimiles tui effeciſti. Multis illuſtribus dedecori fuit, aut inconſultius vxor aſſumpta, aut retenta patientius: ita foris claros domeſtica deſtruebat infamia, & ne maximi ciues haberentur hoc efficiebat, quod mariti minores erant. Tibi vxor in decus, & gloriam cedit: quid enim illa ſanctius? quid antiquius? Nonnè ſi pontifici maximo diligenda ſit coniunx, aut ſimilem (vbi eſt autem ſimilis;) elegerit quàm illa nihil ſibi fortuna tua, niſi gaudium vindicat? quàm conſtanter non potentiam tuam, ſed ipſum te reueretur? Idem eſtis inuicem, quod fuiſtis: probatis ex æquo, nihil-

1 cognatione

que vobi, felicitas addidit, niſi quòd ſcire cœpiſtis, quàm bone vterque veſtrùm fecicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu: quàm ciuilis inceſſu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita inſtituit, nam vxori ſufficit obſequij gloria. An quum videat, quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipſa cum ſilentio incedat? ingredientemque pedibus maritum in quantum patitur ſexus imitetur? Decuerit hoc illam, etiamſi diuerſa tu facias Sub hac verò modeſtia viri, quantam debet verecundiam vxor marito? fœmina ſibi? Soror autem tua, vt ſe ſororem eſſe meminit? t in illa tua ſimplicitas, tua veritas, tuus candor agnoſcitur? vt ſiquis eam vxori tuæ conferat. dubitare cogatur vtrum ſit efficacius ad rectè viuendum, bene inſtitui, aut feliciter naſci. Nihil eſt tam pronum ad ſimultates, quàm æmulatio, in fœminis præſertim: ea porro maximè naſcitur ex coniunctione, alitur æqualitate, [1] exardeſcit inuidia, cuius finis eſt odium. Quo quidem admirabilius exiſtimandum eſt, quod mulieribus duabus in vna domo, parique fortuna nullum certamen, nulla contentio eſt. Suſpiciunt inuicem, inuicem cedunt: quùmque te vtraque effuſiſſimè diligat, nihil ſua putant intereſſe, vtram tu magis ames. Idem vtrique propoſitum, idem tenor vitæ, nihilque, ex quo ſen-

[1] ardeſcit.

ſentias duas eſſe, te enim imitari, te ſubſequi ſtudent. Ideo vtraque mores eoſdem, quia vtraque tuos habet: inde moderatio, inde etiam perpetua ſecuritas. Neque enim vnquam periclitabuntur eſſe priuatæ, quæ non deſierunt. Obtulerat illis ſenatus cognomen Auguſtarum, quòd certatim deprecatæ ſunt, quandiu appellationem patris patriæ tu recuſaſſes, ſeu quòd plus eſſe in eo iudicabant, ſi vxor, & ſoror tua quàm ſi Auguſtæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio tantam modeſtiam ſuaſit, hoc magis dignæ ſunt, quæ in animis noſtris, & ſint & habeantur auguſtæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fœminis, quàm ſi verum honorem non in ſplendore titulorum, ſed in iudicijs hominum reponant? magniſque nominibus pares ſe faciant, etiam dum recuſant? Iam etiam, & in priuatorum animis, exoleuerat priſcum mortalium bonum amicitia, cuius in locum migrauerant aſſentationes, blanditiæ, & peior ordo amoris ſimulatio, etenim in principum domo, nomen tuum amicitiæ inane ſcilicet irriſumque [1] manebat. Nam quæ poterat eſſe inter eos amicitia, quorum ſibi alij domini, alij ſerui videbantur? Tu hanc pulſam, & errantem reduxiſti. Habes amicos, quia amicus ipſe es neque enim vt alia ſubiectis, ita amor im-

1 *remanebat*

peratur: neque eſt vllus affectus, tam erectus, & liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Poteſt fortaſſe princeps iniquè, poteſt tamen odio eſſe nonnullis, etiamſi ipſe non oderit: amari, niſi ipſe amet, non poteſt. Diligis ergo quum diligaris, & in eo quod [1] vtrique honeſtiſſimum eſt, tota gloria tua eſt: qui ſuperior factus deſcendis, in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex imperatore ſubmitteris: immò nunc maximè imperator, quum amicum ex imperatore agis. Etenim, quum plurimis amicitijs fortuna principum indigeat, præcipuum eſt principis opus, amicos parare. Placeat tibi ſemper hæc ſecta, & cùm alias virtutes tuas, tum hanc conſtantiſſimè teneas, nec vnquam perſuadetur humile eſſe principi, niſi odiſſe. Iucundiſſimum eſt, in rebus humanis amari, ſed non minus amare: quorum vtroque ita frueris, vt quum ipſe ardentiſſimè diligas, adhuc tamen ardentius diligaris, primùm, quia facilius eſt, vnum amare quàm multos: deinde, quia tibi amicos tuos obligandi, adeſt facultas tanta, vt nemo poſſit te, niſi ingratus non magis amare. Operæ pretium eſt referre, quod tormentum tibi iniunxeris, nequid amico negares? dimiſiſti optimum virùm, [2] tibi chariſsimum, inuitus, & triſtis, & quaſi retinere non poſ-

[1] vtrinque
[2] tibique ch.

poſſes: quantum amares eum deſiderio expertus es, diſtractus ſeparatuſque, dum cedis, & vinceris. Ita quòd fando inauditum, quum princeps, & principis amicus diuerſa velletis, id potius factum eſt, quòd amicus volebat. O rem memoriæ literiſque mandandam, præfectum prætorij non ex ingerentibus, ſed ex ſubtrahentibus legere: eundèmque otio, quem pertinaciter amet, reddere: quumque ſis ipſe diſtentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere. Intelligimus Cæſar quantum tibi pro laborioſa iſta ſtatione, & execita debeamus, quum otium à te, tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confuſionem tuam fuiſſe, quum digredientem proſequeris? proſequutus enim, nec temperaſti tibi minus exeunti, in littore amplexus oſculum ferres. Stetit Cæſar in illa amicitiæ ſpecula, precatuſque maria, celerèmque (ſi tamen ipſe voluiſset) recurſum, nec ſuſtinuit recedentem, non etiam, atque etiam votis, lacrymis ſequi. Nam de liberalitate taceo, quibus enim muneribus æquari, hæc cura principis, hæc patientia poteſt, qua meruiſti, vt ille ſibi nimium fortis, ac propè durus videretur? Nec dubito quin agitauerit ſecum, an gubernacula retorqueret: & feciſſet, niſi quòd penè ipſo contubernio principis felicius, iucundiùſque eſt, deſiderare principem. Et ille quidem, vt maxima fructus ſuſcepti, ita maiore depoſiti officij glo-

ria fruitur: tu autem facilitate, iſta conſe-quutus es, ne quem retinere videaris inui-tum. Ciuile, hoc erat, & parenti publico conuenientiſſimum, nihil cogere, ſemper-que meminiſſe, nullam tantam poteſta-tem cuiquam dari poſſe, vt non ſit gra-tior poteſtate libertas. Dignus es, Cæ-ſar qui officia mandes deponere optanti-bus, qui petentibus vacationem inuitus quidem, ſed tamen tribuas, qui ab amicis orantibus requiem, non te relinqui putes, qui ſemper inuenias, & quos ex otio re-uoces, & quos otio reddas. Vos quoque quos parens noſter familiariter inſpice-re dignatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet: hic veſter, labor eſt. Prin-ceps enim, quum in vno, probauit amore ſe ſcire, vacat culpa ſi alios minus amat. Ipſum quidem quis mediocriter diligat, quum leges amandi non det, ſed acci-piat? hic præſens, ille mauult abſens amari: vterque ametur, vt mauult: nemo in tædium præſentia, nemo in obliuionem abſentia veniat. Tenet quiſque locum quem ſemper meruit: faciliuſque eſt, vt ocu-lis eius, vultus abſentis, quam vt animo charitas excidat. Plerique principes, quum eſſent ciuium domini, libertorum erant ſerui: horum conſilij, horum nutu re-gebantur: per hos audiebant, per hos lo-quebantur: per hos præturæ etiam, & ſacerdotia, & conſulatus, immo, & ab his petebantur: tu libertis tuis ſum-mum, quidem honorem, ſed tanquam

li-

libertis habes, abundèque ſufficere his credis, ſi probi, & frugi exiſtimentur. Scis enim præcipuum eſſe indicium, non magni principis magnos libertos. Ac primùm neminem in vſu habes, niſi, aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique principum dilectum: ſtatimque hos ipſos quotidie, deinde ita formas, vt ſe non tua fortuna, ſua metiantur. & tanto magis[1] digni; quibus honor omnis præſtetur à nobis, quia nõ eſt neceſſe. Iuſtiſne de cauſis S P.Q.R. optimi tibi cognomen adiecit? Paratum id quidem, & in medio poſitum, nouum tamen ſcias neminem antè meruiſſe, quòd non erat excogitandum, ſiquis meruiſſet. An ſatius fuit felicem vocare? quòd non moribus, ſed fortunæ datum eſt. Satius magnum? cui plus inuidiæ quàm pulchritudinis ineſt. Adoptauit te optimus princeps in ſuum, ſenatus in optimi nomen. Hoc tibi tam proprium, quàm paternum, nec magis[2] diffinitè, diſtinctèque deſignat qui Traianum, quàm qui optimum appellat, vt olim frugalitate Piſones ſapientia Lælii, pietate Metelli monſtrabantur: quæ ſimul omnia, vno iſto nomine continentur, nec videri poteſt optimus, niſi qui eſt omnibus optimis in ſua cuiuſque laude præſtantior. Meritò tibi ergo, poſt cæteras appellationes hæc eſt addita, vt maior. Minus eſt enim imperatorẽ, & Cæſarem, & Auguſtum quàm omnibus

1 digni ſunt qu. 2 definitè.

bus imperatoribus, & Cæſaribus, & Auguſtis eſſe meliorem: ideòque ille parens hominum, deorumque optimi prius deinde maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus conſtat, optimum eſſe, quàm maximum. Aſſequutus es nomen, quòd ad alium tranſire non poſſit, niſi, vt appareat in bono principe alienum, in malo, falſum: quòd licet omnes poſtea vſurpent, ſemper tamen agnoſcetur vt tuum. Etenim vt nomine Auguſti admonemur eius, cui primùm dicatum eſt: ita hæc optimi appellatio nunquam memoriæ hominum ſine te recurret: quotièſque poſteri noſtri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Quanto nunc, diue Nerua, gaudio frueris, quum vides, & eſſe optimum, & dici, quem tanquam optimum elegiſti! quàm lætum tibi, quòd comparatus filio tuo 1 vinceris! Neque enim alio magis approbatur, animi tui magnitudo, quàm quòd optimus, ipſe non timuiſti eligere meliorem. Sed, & tu pater Traiane (nam tu quoque ſi non ſidera, proximam tamen ſideribus obtines ſedem) quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantùm principem cernis? cùmque eo, qui adoptauit amiciſſimè contendis, pulchrius fuiſſe genuiſſe talem, an elegiſſe? Macte vterque ingenti in

1 *vincereris*

in rempubl. meritò, cui hoc tantùm boni contuliſtis: licet alteri veſtrùm filij virtus triumphalia, cœlum alteri dederit, non minor tamen veſtra laus, quòd iſta per filium, quàm ſi ipſi meruiſſetis. Scio P. C. cum cæteros ciues, tum præcipuè conſules oportere ſic affici, vt ſe publicè magis, quum priuatim obligatos putent. Vt enim malos principes rectius pulchriùſque, eſt ex communibus iniurijs odiſſe, quàm proprijs, ita boni ſpecioſius amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præſtant: quia tamen in conſuetudinem venit, vt conſules publica gratiarum actione perlata, ſuo quoque nomine, quantum debeant principi, profiteantur, concedite me non pro me magis munere iſto, quàm pro collega meo Cornuto Tertullo, conſulari viro, fungi. Cur enim non pro illo, quoque gratias agam pro quo non minus debeo? præſertim, quum indulgentiſſimus imperator, in concordia noſtra, ea præſtiterit ambobus, quæ ſi tantùm in alterum contuliſſet, ambos tamen æqualiter obligaſſet. Vtrunque noſtrùm ille optimi, cuiuſque ſpoliator, & carnifex ſtragibus amicorum, & in proximum iacto fulmine afflauerat, iiſdem enim amicis gloriabamur, eoſdem amiſſos lugebamus: ac ſicut nunc ſpes, gaudiùmque, ita tunc communis nobis dolor, & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis noſtris diuus Nerua, vt nos, & ſi minus vt

1 bonos promouere vellet, quia, mutati ſeculi ſignum, & hoc eſſet quòd florent, quorum præcipuum votum antè fuerat, vt memoriæ principis elaberentur. Nondum biennium compleramus in officio laborioſiſſimo, & maximo, quum tu nobis, optime principum, fortiſſime imperatorum, conſulatum obtuliſti, vt ad ſummum honorem, gloria celeritatis accederet. Tantum inter te, & illos principes intereſt, qui beneficijs ſuis commendationem ex difficultate captabant, gratioréſque accipientibus honores arbitrabantur, ſi priùs illos deſperatio, & tedium, & ſimilis repulſæ mora in notam quandam pudorémque vertiſſent. Obſtat verecundia, quominus percenſeamus, quo vtrunque noſtrùm teſtimonio ornaris, vt amore recti, amore reipubl. priſcis illis, conſulibus æquaueris, meritò nécne neutram in partem decernere audeamus: quia nec fas, eſt affirmationi tuæ derogare, & oneroſum confiteri, vera eſſe quæ de nobis præſertim, tam magnifica dixiſti. Tu tamen dignus es, qui eos conſules facias de quibus poſſis, iſta prædicare. Tribuas veniam, quòd inter hæc beneficia tua gratiſſimum eſt nobis, quòd nos rurſus collegas eſſe voluiſti: ita charitas mutua, ita congruens teneor vitæ, ita vna eadémque ratio propoſiti poſtulabat: cuius ea vis, vt morum ſimilitudo concordiæ.

1 *bonos, tamen pri*

diæ noſtræ, gloriam minuat ac perinde ſit mirum, ſi alter noſtrum à collega, acſi à ſeipſo diſſentiat. Non ergo temporarium, & ſubitum eſt, quòd vterque collegæ conſulatu tanquam iterum, ſuo gaudet: niſi quòd tamen qui rurſus conſules fiunt, bis quidem, ſed temporibus diuerſis obligantur, nos duos conſulatus accipimus ſimul, ſimul gerimus, alter quæ in altero COS, ſed iterum, & pariter ſumus. Illud verò quàm inſigne, quod nobis præfectis ærario conſulatum, antequam ſucceſſorem dediſti? Aucta eſt dignitas dignitate: neque continuatus tantùm, ſed geminatus eſt honor, finémque poteſtatis alterius, tanquam parum eſſet excipere præuenit. Tanta tibi integritatis noſtræ fiducia fuit, vt non dubitares te ſalua diligentiæ tuæ ratione eſſe facturum, ſi nos poſt maximum officium priuatos, eſſe non ſineres. Quid quòd eundem in annum conſulatum, noſtrum contuliſti? Ergo non alia nos pagina, quàm te conſulem accipiet: & noſtra quoque nomina addentur faſtis, quibus ipſe [1] præſcriberis. Tu comitijs noſtris præſidere, tu nobis ſanctiſſimum, illud carmen præire dignatus es: tuo iudicio conſules facti, tua voce renuntiati ſumus, vt idem honoribus noſtris ſuffragator in curia, in campo declarator exiſteres. Nam quòd eum potiſſimum menſem attribuiſti, quē tuus natalis exornat,

1 *perſcriberis.*

nàt,quàm pulchrum nobis,quibus edicto, quibus ſpectaculo celebrare continget, diem illum triplici gaudio lætum, qui principem abſtulit peſſimum, dedit optimum,meliorem optimo genuit? Nos ſuis oculis tuis auguſtior, ſolito currus accipiet, nos inter ſecunda omnia, & vota certantia, quæ præſenti tibi conferentur, vehemur alacres,& incerti ex vtra parte maior auribus noſtris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur,quòd pateris conſules eſse,quos feciſti: quippe nullum periculum, nullus ex principe metus conſulares animos debilitat, & frangit, nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio ſua,nec ſecuritatem autoritate perdemus. Ac ſiquid fortè, ex conſulatus faſtigio fuerit diminutum,noſtra hæc erit culpa,non ſeculi,licet enim quantum ad principem, licet tales conſules agere, quales ante principes erant. Vllàmne tibi pro beneficijs referre, gratiam parem poſsumus, niſi tantùm illam, vt ſemper nos meminerimus conſules fuiſse, & conſules tuos? Ea ſentiamus,ea cenſeamus,quę conſularibus digna ſunt: ita verſemur in republica,vt credamus eſse rempubl.non conſilium noſtrum; non operam ſubtrahamus; nec diſiunctos nos, & quaſi dimiſſos conſulatu, ſed quaſi aſtrictos, & deuinctos putemus, eundèmque locum laboris, & curæ,quem reuerentiæ dignitatiſque teneamus. In-

fine

ſine orationis præſides cuſtodèſque impe-
rij 1 deos ego conſul pro rebus humanis,
ac te præci puè Capitoline Iupiter, precor
vt beneficijs tuis faueas, tantiſque mune-
ribus addas perpetuitatem. Audi ſti quæ
malo principi prçcabamur, exaudi quæ
pro diſſimillimo optamus. Non te diſtrin-
gimus votis: non enim pacem, non concor-
diam, nō ſecuritatem, non opes oramus nō
honores: ſimplex, cunctàque iſtà complexū
vnum omnium votum eſt, ſalus principis.
Nec verò 2 noua tibi iniungimus, tu enim
iam tunc illum in tutelam recepiſti, quum
prędonis auidiſſimi faucibus eripuiſti. Ne-
que enim ſine auxilio tuo, quum altiſſima
quęque quaterētur, hic, qui omnibus excel-
ſior erat, inconcuſsus ſtetit, pręteritus eſt à
peſſimo principe, qui pręteriri ab optimo
non potuit. Tu clara iudicij tui ſigna miſi-
ſti, quū proficiſcenti ad exercitum tuo no-
mine, tuo honore ceſſiſti: tu voce impera-
toris quid ſentires locutus, filium illi, nobis
parentem, tibi pontificem maximum elegi-
ſti. Quo maiore fiducia iiſdem illis votis,
quę ipſe pro ſe nuncupari iubet, oro, &
obteſtor, ſi bene rempubl. ſi ex vtilitate
omnium regit, primùm vt illum nepoti-
bus noſtris, ac pronepotibus ſerues: deìn-
de vt quandoque ſucceſsorem ei tribuas,
quem genuerit, quem formauerit, ſimi-
lèque fecerit adoptato: aut ſi hoc fato ne-
getur

1 *diuos ego conſules*
2 *nouam tibi iniungimus curam.*

getur, in conſilio ſis eligenti, monſtréſque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P.C. quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modeſtiæ: vos in iſtis officijs, etiam quæ è ſtudijs noſtris circa tuendos ſocios iniunxeratis cunctis conſtantiæ antiquiſsimum, teſtimonium perhibuiſtis: vos proximè deſtinationem conſulatus mei, his acclamationibus approbauiſtis, vt intelligam, etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc conſenſum veſtrum complectar, & teneam, & in dies augeam. Etenim memini tunc veriſsimè iudicari, meruerit quis honorem, nécne, quum adeptus eſt. Vos modò fauete huic propoſito, & credite, ſi curſu quondam prouectus ab illo inſidioſiſsimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, poſtquam profeſſus eſt, ſubſtiti: quum viderem quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: ſi malis temporibus inter mœſtos, & pauentes, bonis inter ſecuros gaudentéſque numerori: ſi denique in tantum diligo optimum principem, in quantum inuiſus peſsimo fui. Ego reuerentiæ veſtræ ſic ſemper inſeruiam, non vt me conſulem, & mox conſularem, ſed vt candidatum conſulatus putem.

PA-

PANEGYRICVS MAXIMIANO,

Et Conſtantino Auguſtis dictus.

DIxerint licet plurimi, multique dicturi ſint ea, quibus omnia facta veſtra ſummarumque virtutem merita laudantur ſacratiſsimi principes. Maximiane, veliis nolis ſemper auguſte, & Conſtantine oriens imperator mihi tamen certum eſt, ea præcipuè iſto ſermone complecti quæ ſunt huius propria lætitiæ, qua tibi Cæſari additum nomen imperij, & iſtarum cœleſtium nuptiarum feſta celebrantur. Cætera enim in rempubl. benificia veſtra, poſsunt multis occaſionibus, diuerſorum temporum prædicari, huic voto propria nunc debetur oratio, quòd ſeme factum fatu um eſt ſempiternum. Equidem ſcio gaudentium ſtudia nunc ita toto orbe floreſcere, quacunque fama vltra naturam, qua fingitur diſcurſus volucres mutuata, & pluſquam mille vocibus ſonora percrebruit, vt omnium nationum gratulationibus conſecretur. Quid enim rebus humanis contingere potuit, aut nobilius ad gloriam, aut certius ad ſalutem, quàm quòd priſtinæ veſtræ concordiæ, pe petuæque pietati, hoc quoque pignus acceſsit, ſummorum nominum arctiſsima coniunctione venerabile: vt imperatori filiam collocauerit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines

mines exultatione ſuperare, qui hoc tantum reipubl. bonum præſentes intuemur, & ipſa vultuum veſtrorum contemplatione ſentimus, ita conueniſſe vos, ita non dexteras tantum, ſed etiam omnes ſenſus veſtros mentéſque [1] vinxiſſe, vt ſi fieri poſſit, tranſire inuicem in pectora veſtra cupiatis. Quid enim, aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuiſti? quum hac affinitate veſtra, & tibi Maximiane per generum iuuenta renouata ſit, & tibi Conſtantine per ſocerum nomen imp. accreuerit? Maximas itaque vobis, æterni principes, publico nomine gratias agimus, quòd ſuſcipiendis liberis optandiſque nepotibus ſeriem, veſtri generis prorogando, omnibus in futurum ſecalis prouidetis: vt Romana, res olim diuerſis regentium moribus fatiſque iactata, tandem perpetuis domus veſtræ radicibus coaleſcat, tamque ſit immortale illius imperium, quàm ſempiterna ſoboles imperatorum. Hæc eſt vera pietas, hæc voluptas conſeruandi generis humani, exemplum dare gentibus ad matrimonia ſtudioſius expetenda, & liberos educandos, vt ſubſtituendis ſucceſſionibus ſingulorum nihil obſit [2] omnium poſteritate respubl. [3] Quare ſi le-

1 Al. *iunxiſſe*, 2 Al *omni poſt*

3 Illi, ait D. Ambroſ. qui deor, ſuor, adulteria venerantur, cælibatus, & viduitatis ſtatuere pænas, ſpecie quidem qua fæcunditatem quærerent, ſed ſtudio quo propoſitum caſtitas abolerēt.

leges hæ quæ mulcta cœlibes notauerunt, parentes præmijs honorarunt, verè dicuntur eſſe fundamenta reipubl. quia ſeminarium iuuentutis, & quaſi fontem humani corporis ſemper Romanis exercitibus miniſtrarunt, quod huic veſtro in rempubl. meritò poſſumus dignum nomen aſcribere? qui non plebeia germina, ſed imperatoria ſtirpe rempubl. propagatis, vt quòd milleſimo anno poſt Vrbem conditam eueniſſe tandem gratulabamur, ne mutatoria per nouas familias communis ſalutis gubernacula traderentur. 1 id eſt omnibus durat ætatibus impp. ſemper Herculei. Quænam igitur vtriuſque veſtrum præconij, ac venerationis ordinem faciem? adhuc enim de ambobus 2 in hanc neceſſitudinem congruentibus vobis communiter dixi: & te quidem ſenio ſenior Auguſte maieſtati præcedere, te ſequi iunior imp. Sed profectò ſicut tuo Conſtantine ſocero ante eſt conciliata diuinitas, quum ab eo pignus ipſi chariſſimũ poſtulares, ſic, & nunc quoque in hac gratulatione priùs illa dicenda ſunt, quæ in te conſiderans tantus iſte, & paterni,

F

1 Id eſt, hic (eſt) vacat, adiectum ab indocto librario.

2 Fit hoc hodie in Rom. imp. apud Germanos, nam ducalis Auſtriæ domus id faſtigij nunc tenet. Olim illuſtres Saxoniæ, Sueciæ, Bauariæque ducum familiæ.

ni, & tui autor imperij, lætatus eſt, quòd petiſti. O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maieſtatis ordine filium, etiam generum eſſe voluiſti: diui inquam Conſtantij filium, in quem ſe prima illius iuuenta transfudit, in cuius ore cœleſtes illius vultus natura ſignauit: qui aſpectum illius ad deorum concilia tranſlati adhuc deſiderantibus, nobis ſufficit pro duobus. Neque enim forma tantùm in te patris Conſtantine, ſed etiam continentia, fortitudo, iuſtitia, prudentia ſeſe votis gentium præſentant. Quo enim magis continentiam patris æquare potuiſti, quàm quòd te ab ipſo fine pueritiæ illico matrimonij legibus tradidiſti, vt primo ingreſſu adoleſcentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de conceſſis ætati voluptatibus, in hoc ſacrum pectus admitteres? Nouum iam tum miraculum iuuenis vxorius, ſed, vt res eſt, mente præſaga omnibus te verecundiæ obſeruationibus imbuebas, talem poſtea ducturus vxorem fortitudinem autem illius iam tum in principijs conſequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Batauiam aliáſque cis Rhenùm terras inuaſerant, interfecit, depulit, abduxit: tu iam ab ipſis eorum regibus auſpicatus es: ſimúlque, & præterita illorum ſcelera puniſti, & totius gentis lubricam fidem timore iunxiſti. Liberauit ille Britannias ſeruitute; tu etiam nobi-
les

les illic oriendo feciſti. Plurimas ille barbaras nationes victoria domuit, venia mitigauit: tibi, cunctis hoſtibus alacritatis tuæ terrore compreſſis, interim deeſt materia vincendi. Iuſtitiam verò patris, atque pietatem ſic imitaris, & ſequeris, vt omnibus ad te confugientibus, diuerſàmque opem, aut contra aliorum iniurias, aut pro ſuis commodis poſtulantibus, quaſi legata patris videaris exoluere: idque ipſum coram gaudeas prædicari. Quicquid tu iuſtè, ac liberaliter feceris, filium Conſtantij neceſſariò præſtitiſti. Nam quid ego de prudentia dicam, quà te penè credimus fore ipſo patre potiorem? qui veteres illos Romanæ reipubl. principes ſuperiorem Africanum, Pompeiùmque Magnum[2] ætatis curſum virtute prouectos tam maturè ſumpto vincis imperio: tantarùmque rerum ſuſtines molem incipiẽte virtute? Geſſeris enim multa fortiter licet, multa ſapienter, quum per maximos tribunatus ſtipendia patria conficeres, ſentias neceſſe eſt tantę auſpicia fortunę imp. adoleſcens, quanquam quid ego in te ætatis tuæ potius quàm grauitatis nomen vſurpo? cuius tanta maturitas eſt, vt quum tibi pater imperium reliquiſſet, Cæſaris tamen appellatione contentus, expectare malueris, vt idem te, qui illum declaret,

1 Nam in Britannia Conſtantinus natus fuit,

2 *Ætatis curſũ virtute prouectos, hoc eſt,* qui virtutibus ante ætatem emicuerunt,

Auguſtum. Siquidē ipſum imperium hoc fore pulchrius iudicabas, ſi id non hæreditarium ex ſucceſſione cepiſſes, ſed virtutibus tuis debitum à ſummo imperatore meruiſſes. Neque enim dubium quin tibi maturè ſacrum iſtud faſtigium diuinæ poteſtatis aſtrueret, qui te iam olim ſibi generum etiam antequam petere poſſes, ſpōte delegerat. Hoc enim, vt audio, imago illa declarat in Aquileinſi palatio, ad ipſum conuiuij poſita aſpectum, vbi puella iam diuino decore venerabilis, ſed adhuc impar oneri ſuo, ſuſtinet, atque offert tibi etiam, tum puero galeam auro, gemmiſque radiantem, & pennis [1] pulchræ alitis eminentem: vt te quod vix vlla poſſunt habitus ornamenta præſtare, ſponſale munus faciat pulchriorem. Fortunatus pictor ille, quiſquis fuit: & quanuis Apellem, ipsūmque Parrhaſium ſcientia vicerit, materia tamen imaginis quàm arte felicior. Quanquam enim ipſi ferant difficillimam, eſſe præcipuè cuiuſque formæ imitationem, quia certis ſuis notis citò deformitas exprimatur: ſimilitudo tamen pulchritudinis, tam ſit ardua, quàm rara eſt pulchritudo, non tantum, tamen ille cepit laboris ex ore veſtro diuinas ſpecies transferendo, quantum diuinitatis hauſit cominus vos inſpiciendo, intuendo ſollicitè, &

1 *Pulchræ alitis*, id eſt pauonis. Hinc apparet apud veteres galeæ conum ex penis, aut alijs rebus addi ſolitum.

& curioſè ab hilaritate illius ætatis, vultus immobiles, & ſerios exigendo: promendo denique amoris veſtri tacita præſagia, vt quòd inuicem vobis verecundia negabat, liberè vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc iam Maximiane diuina mente præſumpſeras, hæc quum ferret ætas, vt rogareris optaueras, quum tibi in illa iucundiſſima ſede, lætitiæ harum nuptiarum gaudia prædeſtinabas, vt ſimul illam paruulam, & hunc intuendo creſcentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac coniunctione 1 firmaſti enim competentius? quid prouidentia tua dignius facere potuiſti, quàm vt eius filio quem tibi pridem, & affinitate adſciueras, & maieſtate ſociaueras, nunc ex intimis affectibus traderes ſummi pignus imperij? Hæc eſt tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alij diuitias, aut honores, aut ipſa etiam imperia, ſed ſola donarunt; tu, animo maiore, quàm cæteri, pariter indulges, & quòd pietas tua habet chariſſimum, & quòd fortuna præcipuum. Nec tamen miranda iſta in te Maximiane animi magnitudo, in quem dij immortales tanta congeſſerunt, & naturæ bona, & ornamenta fortunæ, vt quanuis maxima largiaris, ita penes te ſint omnia, quaſi ea ſolus obtineas. Vt enim ille qui omnes aquas cœlo, & terris præbet

1 videtur ſic legendum, *firmaſti. Quid enim competentius? quid*,

nàt,quàm pulchrum nobis,quibus edicto, quibus ſpectaculo celebrare continget, diem illum triplici gaudio lætum, qui principem abſtulit peſſimum, dedit optimum,meliorem optimo genuit? Nos ſub oculis tuis auguſtior, ſolito curtus accipiet, nos inter ſecunda omnia, & vota certantia, quæ præſenti tibi conferentur, vehemur alacres,& incerti ex vtra parte maior auribus noſtris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur,quòd pateris conſules eſse,quos feciſti: quippe nullum periculum, nullus ex principe metus conſulares animos debilitat, & frangit, nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio ſua,nec ſecuritatem autoritate perdemus. At ſiquid fortè, ex conſulatus faſtigio fuerit diminutum,noſtra hæc erit culpa,non ſeculi,licet enim quantum ad principem, licet tales conſules agere, quales ante principes erant. Vllàmne tibi pro beneficijs referre, gratiam parem poſsumus, niſi tantùm illam, vt ſemper nos meminerimus conſules fuiſse, & conſules tuos? Ea ſentiamus,ea cenſeamus,quę conſularibus digna ſunt: ita verſemur in republica,vt credamus eſse rempubl.non conſilium noſtrum, non operam ſubtrahamus; nec diſiunctos nos, & quaſi dimiſſos conſulatu, ſed quaſi aſtrictos, & deuinctos putemus, eundèmque locum laboris, & curæ,quem reuerentiæ dignitatiſque teneamus. In-
fine.

fine orationis præſides cuſtodèſque imperij 1 deos ego conſul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter, precor vt beneficijs tuis faueas, tantiſque muneribus addas perpetuitatem. Audi ſti quæ malo principi precabamur, exaudi quæ pro diſſimillimo optamus. Non te diſtringimus votis: non enim pacem, non concordiam, nō ſecuritatem, non opes oramus nō honores: ſimplex, cunctàque iſtà complexū vnum omnium votum eſt, ſalus principis. Nec verò 2 noua tibi iniungimus, tu enim iam tunc illum in tutelam recepiſti, quum prędonis auidiſſimi faucibus eripuiſti. Neque enim ſine auxilio tuo, quum altiſſima queque quaterētur, hic, qui omnibus excelſior erat, inconcuſsus ſtetit, prę̨teritus eſt à peſſimo principe, qui prę̨teriri ab optimo non potuit. Tu clara iudicij tui ſigna miſiſti, quū proficiſcenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore ceſſiſti: tu voce imperatoris quid ſentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegiſti. Quo maiore fiducia iiſdem illis votis, quę ipſe pro ſe nuncupari iubet, oro, & obteſtor, ſi bene rempubl. ſi ex vtilitate omnium regit, primùm vt illum nepotibus noſtris, ac pronepotibus ſerues: deinde vt quandoque ſucceſsorem ei tribuas, quem genuerit, quem formauerit, ſimileque fecerit adoptato: aut ſi hoc fato ne-

1 *diuos ego conſulos*
2 *nouam tibi iniungimus curam.*

getur, in conſilio ſis eligenti, monſtréſque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P.C. quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modeſtiæ: vos in iſtis officijs, etiã in quæ è ſtudijs noſtris circa tuendos ſocios iniunxeratis cunctis conſtantiæ antiquiſsimum, teſtimonium perhibuiſtis. vos proximè deſtinationem conſulatus mei, his acclamationibus approbauiſtis, vt intelligam, etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc conſenſum veſtrum complectar, & teneam, & in dies augeam. Etenim memini tunc veriſsimè iudicari, meruerit quis honorem, necne, quum adeptus eſt. Vos modò fauete huic propoſito, & credite, ſi curſu quondam prouectus ab illo inſidioſiſsimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, poſtquam profeſſus eſt, ſubſtiti: quum viderem quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: ſi malis temporibus inter mœſtos, & pauentes, bonis inter ſecuros gaudentéſque numeror: ſi denique in tantum diligo optimum principem, in quantum inuiſus peſsimo fui. Ego reuerentiæ veſtræ ſic ſemper inſeruiam, non vt me conſulem, & mox conſularem, ſed vt candidatum conſulatus putem.

PA-

PANEGYRICVS MAXIMIANO,

Et Conſtantino Auguſtis dictus.

Dixerint licet plurimi, multique dicturi ſint ea, quibus omnia facta veſtra, ſummarúmque virtutem merita laudantur ſacratiſsimi principes. Maximiane, velis nolis ſemper auguſte, & Conſtantine oriens imperator mihi tamen certum eſt, ea præcipuè iſto ſermone complecti quæ ſunt huius propria lætitiæ, qua tibi Cæſari additum nomen imperij, & iſtarum cœleſtium nuptiarum feſta celebrantur. Cætera enim in rempubl. benificia veſtra, poſsunt multis occaſionibus, diuerſorum temporum prædicari, huic voto propria nunc debetur oratio, quòd ſeme factum fatu um eſt ſempiternum. Equidem ſcio gaudentium ſtudia nunc ita toto orbe floreſcere, quacunque fama vltra naturam, qua fingitur diſcurſus volucres mutuata, & pluſquam mille vocibus ſonora percrebruit, vt omnium nationum gratulationibus conſecretur. Quid enim rebus humanis contingere potuit, aut nobilius ad gloriam, aut certius ad ſalutem, quàm quòd priſtinæ veſtræ concordiæ, pe petuæque pietati, hoc quoque pignus acceſsit, ſummorum nominum arctiſsima coniunctione venerabile: vt imperatori filiam collocauerit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines

mines exultatione ſuperare, qui hoc tantum reipubl. bonum præſentes intuemur, & ipſa vultuum veſtrorum contemplatione ſentimus, ita conueniſſe vos, ita non dexteras tantùm, ſed etiam omnes ſenſus veſtros mentéſque 1 vinxiſſe, vt ſi fieri poſſit, tranſire inuicem in pectora veſtra cupiatis. Quid enim, aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuiſti? quum hac affinitate veſtra, & tibi Maximiane per generum iuuenta renouata ſit, & tibi Conſtantine per ſocerum nomen imp. accreuerit? Maximas itaque vobis, æterni principes, publico nomine gratias agimus, quòd ſuſcipiendis liberis optandiſque nepotibus ſeriem, veſtri generis prorogando, omnibus in futurum ſecalis prouidetis: vt Romana, res olim diuerſis regentium moribus fatiſque iactata, tandem perpetuis domus veſtræ radicibus coaleſcat, tamque ſit immortale illius imperium, quàm ſempiterna ſoboles imperatorum. Hæc eſt vera pietas, hæc voluptas conſeruandi generis humani, exemplum dare gentibus ad matrimonia ſtudioſius expetenda, & liberos educandos, vt ſubſtituendis ſucceſſionibus ſingulorum nihil obſit 2 omnium poſteritate reſpubl. 3 Quare ſi le-

1 Al. *iunxiſſe*, 2 Al *omni poſt*

3 Illi, ait D. Ambroſ. qui deor, ſuor, adulteria venerantur, cælibatus, & viduitatis ſtatuere pœnas, ſpecie quidem qua fæcunditatem quærerent, ſed ſtudio quo propoſitum caſtitas abolerẽt.

[1]leges hæ quæ mulcta cœlibes notauerunt, parentes præmijs honorarunt, verè dicuntur eſſe fundamenta reipubl. quia ſeminarium iuuentutis, & quaſi fontem humani corporis ſemper Romanis exercitibus miniſtrarunt, quod huic veſtro in rempubl. meritò poſſumus dignum nomen aſcribere? qui non plebeia germina, ſed imperatoria ſtirpe rempubl. propagatis, vt quòd milleſimo anno poſt Vrbem conditam eueniſſe tandem gratulabamur, ne mutatoria per nouas familias communis ſalutis gubernacula traderentur. [1] id eſt omnibus durat ætatibus impp. ſemper Herculei. Quænam igitur vtriuſque veſtrum præconij, ac venerationis ordinem faciem? adhuc enim de ambobus [2] in hanc neceſſitudinem congruentibus vobis communiter dixi: & te quidem ſentio ſenior Auguſte maieſtati præcedere, te ſequi iunior imp. Sed profectò ſicut tuo Conſtantine ſocero ante eſt conciliata diuinitas, quum ab eo pignus ipſi chariſſimũ poſtulares, ſic, & nunc quoque in hac gratulatione priùs illa dicenda ſunt, quæ in te conſiderans tantus iſte, & pater-

 ni,

1 Id eſt, hic (eſt) vacat, adiectum ab indocto librario.

2 Fit hoc hodie in Rom. imp. apud Germanos, nam ducalis Auſtriæ domus id faſtigij nunc tenet. Olim illuſtres Saxoniæ, Suetiæ, Bauariæque ducum familiæ.

ni, & cui autor imperij, lætatus eſt, quòd petiſti. O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maieſtatis ordine filium, etiam generum eſſe voluiſti: diui inquam Conſtantij filium, in quem ſe prima illius iuuenta transfudit, in cuius ore cœleſtes illius vultus natura ſignauit: qui aſpectum illius ad deorum concilia translati adhuc deſiderantibus, nobis ſufficit pro duobus. Neque enim forma tantùm in te patris Conſtantine, ſed etiam continentia, fortitudo, iuſtitia, prudentia ſeſe votis gentium præſentant. Quo enim magis continentiam patris æquare potuiſti, quàm quòd te ab ipſo fine pueritiæ illico matrimonij legibus tradidiſti, vt primo ingreſſu adoleſcentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de conceſſis ætati voluptatibus, in hoc ſacrum pectus admitteres? Nouum iam tum miraculum iuuenis vxorius, ſed, vt res eſt, mente præſaga omnibus te verecundiæ obſeruationibus imbuebas, talem poſtea ducturus vxorem fortitudinem autem illius iam tum in principijs conſequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Batauiam aliáſque cis Rhenùm terras inuaſerant, interfecit, depulit, abduxit: tu iam ab ipſis eorum regibus auſpicatus es: ſimúlque, & præterita illorum ſcelera puniſti, & totius gentis lubricam fidem timore iunxiſti. Liberauit ille Britannias ſeruitute; tu etiam nobi-
les

les i illic oriendo feciſti. Plurimas ille barbaras nationes victoria domuit, venia miti, aut: tibi, cunctis hoſtibus alacritatis tuæ terrore compreſſis, interim deeſt materia vincendi. Iuſtitiam verò patris, atque pietatem ſic imitaris, & ſequeris, vt omnibus ad te confugientibus, diuerſàmque opem, aut contra aliorum iniurias, aut pro ſuis commodis poſtulantibus, quaſi legata patris videaris exoluere idque ipſum coram gaudeas prædicari. Quicquid tu iuſtè, ac liberaliter feceris, filium Conſtantii neceſſariò præſtitiſti. Nam quid ego de prudentia dicam, quà te penè credimus fore ipſo patre potiorem? qui veteres illos Romanæ reipubl. principes ſuperiorem Africanum, Pompeiùmque Magnum² ætatis curſum virtute prouectos tam maturè ſumpto vincis imperio: tantarùmque rerum ſuſtines molem incipiẽte virtute? Geſſeris enim multa fortiter licet, multa ſapienter, quum per maximos tribunatus ſtipendia patria conficeres, ſentias neceſſe eſt tantę auſpicia fortunę imp. adoleſcens, quanquam quid ego in te ætatis tuæ potius quàm grauitatis nomen vſurpo? cuius tanta maturitas eſt, vt quum tibi pater imperium reliquiſſet, Cæſaris tamen appellatione contentus, expectare malueris, vt idem te, qui, illum declaret

F 2 Augu-

1 Nam in Britannia Conſtantinus natus fuit, ...

2 *Ætatis curſu virtute prouectos*, hoc eſt, qui virtutibus ante ætatem emicuerunt,

Auguſtum. Siquidē ipſum imperium hoc fore pulchrius iudicabas, ſi id non hæreditarium ex ſucceſſione cepiſſes, ſed virtutibus tuis debitum à ſummo imperatore meruiſſes. Neque enim dubium quin tibi maturè ſacrum iſtud faſtigium diuinæ poteſtatis aſtrueret, qui te iam olim ſibi generum etiam antequam petere poſſes, ſpōte delegerat. Hoc enim, vt audio, imago illa declarat in Aquileinſi palatio, ad ipſum conuiuij poſita aſpectum, vbi puella iam diuino decore venerabilis, ſed adhuc imparoneri ſuo, ſuſtinet, atque offert tibi etiam, tum puero galeam auro, gemmiſque radiantem, & pennis [1] pulchræ alitis eminentem: vt te quod vix vlla poſſunt habitus ornamenta præſtare, ſponſale munus faciat pulchriorem. Fortunatus pictor ille, qui ſquis fuit: & quanuis Apellem, ipſùmque Parrhaſium ſcientia vicerit, materia tamen imaginis quàm artè felicior. Quanquam enim ipſi ferant difficillimam, eſſe præcipuè cuiuſque formæ imitationem, quia certis ſuis notis citò deformitas exprimatur: ſimilitudo tamen pulchritudinis, tam ſit ardua, quàm rara eſt pulchritudo, non tantum, tamen ille cepit laboris ex ore veſtro diuinas ſpecies transferendo, quantum diuinitatis hauſit cominus vos inſpiciendo, intuendo ſollicitè, &

1 *Pulchræ alitis*, id eſt pauonis. Hinc apparet apud veteres galeæ conum ex penis, aut alijs rebus addi ſolitum.

& curioſè ab hilaritate illius ætatis, vultus immobiles, & ſerios exigendo: promendo denique amoris veſtri tacita præſagia, vt quòd inuicem vobis verecundia negabat, liberè vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc iam Maximiane diuina mente præſumpſeras, hæc quum ferret ætas, vt rogareris optaueras, quum tibi in illa iucundiſſima ſede, lætitiæ harum nuptiarum gaudia prædeſtinabas, vt ſimul illam paruulam, & hunc intuendo creſcentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac coniunctione 1 firmaſti enim competentius? quid prouidentia tua dignius facere potuiſti, quàm vt eius filio quem tibi pridem, & affinitate adſciueras, & maieſtate ſociaueras, nunc ex intimis affectibus traderes ſummi pignus imperij? Hæc eſt tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alij diuitias, aut honores, aut ipſa etiam imperia, ſed ſola donarunt; tu, animo maiore, quàm cæteri, pariter indulges, & quòd pietas tua habet chariſſimum, & quòd fortuna pręcipuum. Nec tamen miranda iſta in te Maximiane animi magnitudo, in quem dij immortales tanta congeſſerunt, & naturæ bona, & ornamenta fortunæ, vt quanuis maxima largiaris, ita penes te ſint omnia, quaſi ea ſolus obtineas. Vt enim ille qui omnes aquas cœlo, & terris præbet

1 videtur ſic legendum, *firmaſti. Quid enim competentius? quid*,

Oceanus, ſemper tamen in motibus ſuis totus eſt. Ita tu potes imperium Maximiane donare, non potes non habere. De quo ego quum ad id loci venero, ita dicam vt fortaſſe quibuſdam videar audacior, veritas tamen meæ erga te deuotionis appareat. Nunc enim ſequitur, vt quoniam virtutes tuas Conſtantine Auguſte ſocero prædicam, tu quoque licet optimè ſcias, tamen audias, quanti te principis ornet affinitas. Hic eſt qui nomẽ, quod accepit adeo principe generis ſui, dedit vobis: qui ſe progeniem eſſe Herculis non adulationibus fabuloſis, ſed æquatis virtutibus comprobauit, hic eſt qui in ipſo ornatu numinis ſui, Gallias priorum temporum iniurijs efferatas, reipublicæ ad obſequium reddidit, ſibi ipſas ad ſalutem; hic, quod iam falsò traditum de antiquis imperatoribus putabatur, Romana trans Rhenum ſigna primus barbaris gentibus intulit, huiuſque cum frater rurſus, ac ſæpius expeditionibus domita Germania aut boni conſulit, aut quieſcit, aut lætatur quaſi amica, ſi pareat: tu ferociſſimos Mauritaniæ populos inacceſſis montium iugis, & naturali munitione fidentes expugnaſti, recepiſti, tranſtuliſti. Te primo ingreſſu tuo tanta lætitia, tanta frequẽtia reſpublica excepit, vt quũ te ad Capitolini Iouis gremium, vel oculis ferre geſtiret, ſtipatione ſui vix ad portas vrbis admitteret. Te rurſus viceſimo anno imperatorẽ, octauo conſulem, ita ipſa amplexu quodã ſuo Roma voluit de-

tine

tinere, vt videretur augurari iam & timere quòd factum eſt[1]. Eſt enim, imperator æterne, in quo vno querelam reipublicæ penè meruiſti. Audi doloris noſtri liberam vocem, ſi quidem dij ipſi, quòd plerunque humanas res negligant, dum querimur ignoſcunt: quibus aliud fortaſſe curantibus grandines ruunt, terræ dehiſcunt, vrbes hauriuntur: quæ non illis hauriuntur volentibus, ſed aut aliorſum aſpicientibus, aut fatali rerum curſu vrgente videntur accidere. Tale eſt imperator, quòd omnibus nobis incluſo gemitu mœrentibus facere voluiſti, non quidem tu reipublicæ negligentia, aut laboris fuga, aut deſidiæ cupiditate ductus, ſed conſilij olim, vt res eſt, inter vos placiti conſtantia & pietate fraternæ, ne quem totius vitæ ſummarumque rerum ſocium ſemper habuiſſes, in alicuius facti communitate deſereres ne eſ illius, viderit quali, certè nouæ laudi cederes. Verùm longè diuerſa in vos erat cauſa declinandi, aut ſuſtinendi laboris. Quanquam, & ſi totam excuſationem ętatis afferres ſic quoque tibi reipubl curis non erat[2] abtuendum. An ſi maximus quiſque natu gubernator eſt certiſſimus ad ſalutem, non is eſt optimus qui vſu peritiſſimus imperator? Aut te vnquam Coſtantine liberi

1 Nota lector, quàm rectè, hic ſentiat de ſuis Dijs.

2 Al. *abeundum*, vel *abnuendum*.

noſtri, nepoteſque patientur, vel quum ad ſummam perueneris ſenectutem, reipubl. vela contrahere, quæ tam felicibus ventis, etiam iuuenis impleueris? Sed tamen vtcunque fas fuerit, eum principem, quem anni cogerent, aut valetudo deficeret receptui canere: te verò, in quo adhuc iſtæ ſunt integræ ſolidæque vires, hic totius corporis vigor, hic imperatorius ardor oculorum, immaturum otium ſperaſſe miramur. Quid enim aliud participi maieſtatis tuæ dare potuit venia quietis, quàm, vt tu imperio ſuccederes pro duobus? Sed profectò exegit hoc ipſa varietas, & natura fortunę, cui nihil mutare licuerat, dum vos imperium teneretis, vt illa xx. annorum cõtinua felicitas interuallo aliquo diſtingueretur: aut etiam dij immortales probare voluerunt tibi innixã ſtetiſſe rẽpub. quũ ſine te ſtare non poſſet. Quanquã in iſtis quidem partibus nõ caruit priſtina firmitate, ibi verò penè funditus corruit, vnde tu Maximiane diſceſſeras: adeo illic plurimum habuerat ſtabilitatis aſſerta, vbi deſerta maximè vacillauit. Non aliter enim quàm ſolet terra ventis, aut aquis ſubter immiſſis interuulſa ſui ſoliditate nutare, ita cuncta Italia, atque ipſa Roma ſubducta repentè, qua ſuſtentata fuerat dextera tua, contremuit, ac penè conſedit. Quod ego curſim tranſeo, cur enim vel recordemur aduerſa, quum videamus omnia tuo reditu reſtituta? Fecit enim Roma ipſa pro maieſtate nominis ſui, vt oſtenderet

deret poſſe ſe etiam imperatoribus imperare ,abduxit exercitus ſuos,ac tibi reddidit. Et quum ad ſedandos animos autoritatem priuati principis attuliſſes,ſupplices tibi manus tendens,vel potius queribunda clamauit,Quouſque hoc Maximiane patiar me quati , te quieſcere? mihi libertatem adimi, te vſurpare tibi illicitam miſſionem? An quòd diuo Auguſto poſt ſeptuaginta ætatis , quinquaginta imperij non licuit anno tam citò licuit tibi ? Ideòne te mihi ille cuius tot aras, tot templa, tot nomina colo Hercules dedit, vt tu in ſuburbano otioſus ſedens, vſum dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quoniam tranquillo mari portum intrare non properaſti, vade per fluctus,mei quidem amore ſollicitus, ſed tua maieſtate ſecurus:& tamen per te tibi ſteterit,iniuriam in mei reſtitutione patieris . Imperaſti pridem rogatus à fratre, rurſus impera iuſſus à matre . O imperator æterne, 1 pietatem tuam, quæ tuum illum animum ſemper inuictum ſola vicit. Non potuiſti reſiſtere ſanctæ illius parentis imperio, & inuitus licet paruiſti, & te illis vigilijs , illiſque curis , quas viginti annis expertus fueras reddidiſti . Quibùſnam tu domina gentium potes cõpẽſare beneficijs,hoc tui imperatoris obſequium? qui tanto vſu ſciens quantus ſit imperandi labor propter te non vtitur

1 *O pietatem tuam*,

illa, quàm deguſtauerat voluptate, tantùmque reipubl. onus ſuſcipit poſt quietem? Facilius fuerat iugiter imperaſſe: [1] quanuis enim magnum laborem conſuetudo non ſentit, intermiſſa deſiderant nouas vires. Quanta opus fuit tibi imperator æterne, prouidentia quanta autoritate, vt ſubſidia reipubl. erigeres, exanimata recreares, dilapſa colligeres? Mirabamur te poſt imperium eſſe priuatum: multo magis mirum eſt imperium ferre poſt otia. Solus hoc (vt dicitur) potuit deus ille cuius bona ſunt, quòd viuimus, & videmus, vt habenas male creditas, & curſum deuio vectore turbatum reciperet, rurſùmque dirigeret. Cuius ſimile tu imperator etiam facilè feciſti, neque id mirum quum enim à te receſſit imperium, & priuatus licet dici velles, inhæſit tibi ingenita maieſtas. Omnes exercitus veſtri, omnéſque prouinciæ requieſcere, te poſt tanta opera vtcunque æquo animo tulerunt, imperare deſiiſſe nunquam crediderunt. Quid enim putas tibi Maximiane Iouem ipſum reſpondiſſe, quum tu ingenti animo diceres, Recipe Iupiter quod commodaſti? hoc profectò reſpondit, Non mutuum iſtud tibi tradidi, ſed æternum? non [2] ſed ſeruo. Statim igitur, vt præcipitantem rempubl. refrenaſti, & gubernacula fluitantia recepiſti, omnibus ſpes ſalutis illuxit: [3] poſuere vẽti, fugere nubes, fluctus reſe-

1 al. *quantumuis*. 2 Hic aliquid deeſt forſan legendum *non domino, ſed ſeruo*. 3 al. *compoſuere ſe*

reſederunt: & ſicubi adhuc in longinquioribus terris aliqua obſeruatur obſcuritas, aut reſiduus vndarum pulſus immurmurat neceſſe eſt tamē ante tuos nutus diluceſcat, & ſileat. Dixi pro ratione temporis, ſacratiſſimi principes, ea quæ in vobis inuicem, vt facitis, admirari, & amare debetis: reſtat vt ipſa illa quæ ſeparatim de virtutibus veſtris locutus ſum, ſicut huic voto congruit, in ſermonis fine coniungam. Dij immortales, quāta Romano imperio renouaſtis, quę iam vt res eſt ceſſerant vetuſtati. Maximiano imperatori æterno, Conſtantinus imperator nouus plus cœpit, eſſe quàm filius. Fauor ille creſcentis adeſt, iſte ſenior, perpetuis profectò pietatibus affinitas iſta coaleſcat ſtirpibus, quæ ſemper in republ. viros, ad concordiam copulauit. Etenim ſi quanuis deſſidentes familias Gracchi, & Corneliæ matrimonium reduxit in gratiam ſi pro diuo Auguſto Actiacam victoriam tantumodo gener Agrippa confecit, quid ſperandum eſt, quum ſempiternam patris, ac filij charitatem etiam nuptiarum, fœdus aſtrinxerit? Quod ſi publius Scipio bellum Punicum ſuſcepit adoleſcēs, ipſum poſtea ſuperaturus Hannibalem: ſi Marius à factione Syllana vrbem recepit ſenex, idque magno interuallo tēporis eueniſſe memorabile eſt, quàm facilè nunc omnes metus ponet Romana reſpublica quæ defenditur coniuncti imperij duabus ætatibus, pariterque nititur virtute iuuenis, & maturitate ſenioris? Te pater ex ipſo imperij vertice de-

cet orbem proſpicere communem, cœleſtiquè nutu rebus humanis fata decernere, auſpicia belli gerendis dare, componendis pacibus leges imponere: te iuuenis indefeſſum ire per limites quò Romanum barbaris gentibus inſtat imperium, frequentes ad ſocerum laureas mittere, præcepta petere, effecta reſcribere. Ita eueniet, vt & ambo conſilium pectoris vnius habeatis, & vterque vires duorum. O felix in imperio, & poſt imperium felicior. Audis enim profectò hæc, & vides diue Cōſtanti, quem currum, & penè conſpicuo dum vicinos ortus recepit occaſu, ſol ipſe inuecturus cęlo excepit: quanto nunc gaudio potiris, quanta voluptate perfrueris, quum talem hunc filium tuum, qui te primus patrem in imperij tui poſſeſſionem, idem pater, idem ſocer, idem imperator induxerit? Hæc eſt tua præter omnes diuos propria immortalitas, quàm videmus, filius ſimilis aſpectu, ſimilis animo par imperij poteſtate. Inuiderint licet nobis, nihil tamen auferre 1 domi tuæ fata potuerunt. Nec Maximiano filius, qualis tu eras nec Conſtantino pater deeſt Quinetiam vt omnibus modis tua neceſſitudo renouetur, rurſus hic ſocer, rurſus hic gener eſt, vt beatiſſimus imperator ſemper ex tua ſobole nepotibus augeatur.

LA-

1 al. domini tua

LATINI PACATI DREPANI

PANEGYRICVS

Romæ dictus Theodoſio imperatori Auguſto ſeniori.

SIquis vnquam fuit, imp. Auguſte, qui te præſente dicturus ante trepidauerit, eum profectò me eſſe, & ipſe ſentio, & his qui conſilium tuum participant, videri poſſe video. Nam te ſemper vltra omnes, retrò principes laudari oportuerit, nunc porro vltrà, quàm alias prædicatus es, in ea vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius, & libertatem armatus aſſeruiſti, & auxiſti dignitatem togatus, quo tandem modo conſequi maieſtatem vtriuſque veſtrum oratione mea potero? hoc præcipuè in tempore quo ambo ita mutuò creuiſtis, vt nec tu fueris adhuc maior, nec illa felicior. Huc accedit auditor ſenatus, cui quum difficile ſit pro amore quo in te præditus eſt, de te ſatisfieri, tum difficilius progenita atque hæreditaria orandi facultate, non eſſe faſtidio rudem hunc, & incultum Tranſalpini ſermonis horrorem, præſertim, quum abſurdæ, ſiniſtræque iactantiæ poſſit videri, his oſtentare facundiam, quàm de deorum fonte manantem, in noſtros vſque vſus deriuatio ſera traduxit. Quibus equidē cogitatis adeo ſollicitor, vt non eos tantum hodie arbitrer intereſſe quo cerno ſed

aſſi-

aſſiſtere obſeruarique dicturo Catones ipſos, & Tullios, & Hortenſios, omneſque illos oratores putem, qui me in poſteris ſuis audiunt. Ita multiplici circunuentus metu, quaſi parum habeam timere, quòd video, quòd timeam. Quid ergo? nouuſne me pauor, & inopina trepidatio in ipſo dicendi tempore deprehendit? mihi vero hi omnes quibus altrinſecus iactor æſtus, diu ante meditati, longèque proſpecti ſunt: ſed quum admiratione virtutum tuarum ab vltimo Gallıarum receſſu, qua littus Oceani cadentem excipit ſolem, & deficientibus terris ſociale miſcetur elementum, ad contuendum te adorandumque properaſſem, vt bona quæ auribus ceperam, etiam viſu vſurparem, timui, fateor, pij laboris officium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obſequio interpretor impudentiam, dum in eundem hominem non puto conuenire gaudium, & ſilentium, duas res diuerſiſſimas iunxi, metum, & temiritatem. Quin, illud, me impulit ad dicendum, quòd vt dicerem nullus adigebat, non enim iam coacta laudatio, & expreſſæ metu voces periculum ſilenti redimunt, fuerit abieritque triſtis illa facundiæ ancillantis neceſſitas, quum trucem dominum auras omnes plauſum publicorum ventoſa popularitate captantem mendax aſſentatio titillabat, quum gratias agebāt dolentes, & tyrannum non prædicaſſe, tyrannidis accuſatio vocabatur, nunc par tacendique

li-

libertas , & quam promptum laudare principem, tam tutum ſiluiſſe de principe. Libet igitur, redditam poſtliminio ſecuritatem loquendo experiri, libet, inquam, qui neminem magis laudari imperatorem decet, quàm quem minus neceſſe eſt. De te igitur mihi ſermonis huius auſpicium erit ille felicitatis publicæ auſpex dies, qui te primus inaugurauit imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cœli plagam ora conuertimus, à qua lucis exordium eſt. ſic ego vota verborum, quæ olim nuncupaueram ſoluturus, id orationem tempus afficiam, quo Romana lux cœpit. Iacebat innumerabilibus malis ægra, vel potius dixerim, exanimata reſpublica, barbaris nationibus Romano nomini velut, quodam diluuio ſuperfuſis: Sed par cauſa replicare cauſas, & placatum vulgus offendere. Nam quum per ſe viuax ſit recordatio calamitatum, tum mihi metus, hanc gaudiorum præſentium lucem, triſtium commemoratione fuſcare. Faciam ergo quod facere præſtantes ſcientia medicos ſæpe vidi, alterum vulnerum, cicatricem, poſtquàm cutem ſanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præſentiſſe, & ſingulos vniuerſóſque rogitaſſe contentus, an quum inter omnes liqueret feſſis rebus medendum, tali aliquo viro publicis gubernaculis admouendo, qui imperatoris vnius tueretur ætatem alterius iuuaret laborem, potuerimus huiuſmodi vel optare. In integro itaque rem totam
eſſe

eſſe faciamus, & in quodam orbis terrarum comitio quæri putemus quiſnam ſit ille, qui debeat tantum molem ſubire, & nutantia Romanæ rei fata ſuſcipere. Nònne is omnium ſuffragijs hominum tributim, centuriatimque legeretur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma diuina, qui ætas integra, cui militarium, ciuiliumq; rerùm vſus contigiſſet? Cuncta igitur à capite propoſito ordine proſequamur. iam profectò conſtabit eum, principem declaratū. qui, & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primum tibi mater Hiſpania eſt, terris omnibus terra felicior, cui excolendæ, atq; adeo ditandæ impenſius, quàm cæteris gentibus ſupremus ille rerū fabricator indulſit, quæ nec auſtrinis obnoxia æſtibus, nec Arctois ſubiecta frigoribus, media fouetur axis vtriuſq; temperie, quæ hinc Pyræneis montibus, illinc Oceani æſtibus, inde Thyrrheni maris littoribus coronata, naturæ ſolertis ingenio velut alter orbis includitur, Adde tot egregias ciuitates, adde culta, incultaque omnia vel fructibus plana, vel gregibus: adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gēmarum, ſcio fabulas poetarum, auribus mulcendis repertas aliqua nonnullis gentibus attribuiſſe miracula, quæ dum ſint vera, ſint ſingula: nec iam excutio veritatem: ſint, vt ſcribitur, Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armēto Campania cenſeatur monte Gaurano, Lydi

prę-

prædicetur amne Pactolo, dum Hiſpaniæ vni quicquid laudatur aſſurgat. hęc duriſſimos milites. hæc experti ſſimos duces, hęc facundiſſimos oratores, hæc clariſſimos vates parit: hæc iudicum mater, hæc principem eſt. hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum miſit imperio. Huic te debet imperiũ: cedat his terris terra Cretẽſis, parui Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reptata numinibus, & alũno Hercule nobiles Thebæ, fidem conſtare neſcimus auditis, deũm dedit Hiſpania, quẽ videmus. Erat iuſtè compẽſationibus occaſio, vt qui de patriæ tuę laudibus pauca dixiſſem, patris ſaltem virtutibus prædicandis, prolixius immorarer. Sed quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem: quid, inquam, faciam, quæ Rhenus, aut racalis vidit aggrediar? iam ſe mihi Sarmatica cæde ſanguineus Iſter obijciet: attritam pedeſtribus prælii Batauiam referam? Saxo conſumptus bellis naualibus offeretur: redactum ad paludes ſuas Scotum loquar? compulſus in ſolitudines auias omnis Alamanus, & vterque Naurus occurrent. Quum igitur impediat turba delectum, [1] ad qui tantum præſter geſta in ſummum referre, quàm enumerando tenuari, dixiſſe ſufficiat vnũ illum diuinitus extitiſſe, in quo virtutes ſimul omnes vigerẽt quę ſingulę in omnibus prædicantur. An ſi eius ſeculo mos ille vi-

xiſ-

1 Non bene habet hic locus. Forſan legendum *atque tam præſtet*.

xiſſet, quo Romani duces Macedonici, Cretici, Numantini de vocabulis gentium ſubactarum, adoptiuum inſigne ſumebant. Nonne hodie pauciora in Annalium ſcriniis, quàm in veſtræ domus titulis cognomenta legerentur? Quam ipſe Saxonicus, ipſe Sarmaticus ipſe Alamanicus diceretur, & quantum tota reſpublica haberet hoſtium, tantum vna familia oſtenderet triumphorum. Sed quid neceſſe eſt, mitti in præteritum diligentiam curioſam? Patrem imp. tuum, de te æſtimem, nec difficilis coniectatio eſt; Nam quum duo ſint quæ claros duces faciant, ſumma virtus, ſummaque felicitas, ſcire obuium eſt qua fuerit felicitate præditus, qui te genuit. O digna imp. nobilitas [1] eius eſſes filiũ principem eſſe debuerit, qui hunc Romani faſtigii apicem non ſolùm fortitudine atque ſapientia, ſed decore etiã corporis, & dignitate potuerit æquare, velut tua hæc forma venerabilis, quam, fortunæ ſuæ par eſt, quàm longe, lateque conſpicua commẽdat imperium, vt planè in ambiguo ſit vtrum te magis noſtris mẽtibus an obtutibus vultus inſinuet. Non fruſtrà planè opinione ſapientium, qui naturalium momenta cauſarum ſubtilius ſciſcitati, arcanis cœleſtibus nobiles curas intulerunt, auguſtiſſima quæque ſpecies plurimũ creditur trahere de cœlo.

Siue

1. Videatur legendum *eius eſſe filium principis qui*

Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus, dignum prius metatur hoſpitium, ſiue quum, venerit, fingit habitaculum pro habitu ſuo, ſiue aliud ex altero creſcit. & quum ſe paria iunxerunt, vtraq; maiora ſunt, parcam arcanum cœleſte rimari. tibi iſtud ſoli pareat imp. cum deo conſorte ſecretum: illud dicam, quod intellexiſſe hominem, & dixiſſe fas eſt, tale eſſe debere, qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum priuata, vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus ſerenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auſpicium. Dudum, vt video, dedignaris hanc gloriam, ſed patere eam in laudum tuarum parte conſtitui, quæ ſolebant in alijs ſola laudari, virtus tua meruit imperium, ſed virtuti addidit forma ſuffragium. Illa præſtitit, vt oporteret te principem fieri, hæc vt deceret. An vero quicquam putamus in imperij tui, declaratione præteritum, quum ductam eſſe rationem ipſorum etiam videamus annorum? Cuius quidem rei ita fuit cura maioribus, vt non ſolum in ampliſſimis magiſtratibus adipiſcendis, ſed in præturis quoq; aut ædilitatibus capeſsẽdis ætas ſpectata ſit petitorũ, nec quiſquã tantum valuerit nobilitate, vel gratia, vel pecunia, qui annos comitiali lege præſcriptos feſtinatis honoribus occuparit. Nec iniuria: id quidem, nam, & qui venturi ſunt in virtutis adoptionem, illo tamen adoleſcentiæ lubrico, vt non cadant, titu-

titubant. Annon clariſſimos nominis Romani viros (illos Catulos, Scipiones loquor) aliquantiſper ſibi luxuria vindicauit? quos etſi ad portum mutati, in melius reuexerint flatus, diu tamen vitiorum turbo iactauit, & naufragos atque fluctuantes ab illis quibus merſabantur erroribus, ægrà ætas recepit. Bene igitur cuncta quadrarunt, & cæteris quę innumera congruebant, anni quoque ſuum iunxere ſuffragium, quì ſoli in homine perfecti, bono duarum potiuntur ætatum, virtute iuuenum, & maturitate ſeniorum. Priùs fortaſſe imperium inire debueris, vt diutius imperares, ſed ſine exempli periculo pro videbitur nequid amiſeris vita longiore penſandum, quod ex prętertito perdidiſti. Parum intereſt, quando cœperit, terminum non habebit. Hactenus in te prædicata ſint imp. dona fatorum, nunc ad ea proferamus gradum, quæ tibi debes. Neque enim tua illa præterita bellicæ rei gloria, quàm per tot laborum experimenta quæſiſti, aſcribenda fortunæ eſt, cui hoc nomine etiam ſuccenſeri poteſt, quòd quem ſceptro, & ſolio deſtinauerat, nunquam indulgenter habuit. Sed vt ſeueri patres his quos plus diligunt filijs, triſtiores ſunt, ita te pluri̇mis bellis, & difficilimis reipubl. temporibus exercuit, dum aptat imperio. Et priùs quidem, quàm ad illa veniam, quæ æui maturus egiſti, ſummatim tuum, illud attingam cum patre
di-

diuino caſtrenſe collegium, actas ſub pellibus hyemes, æſtates inter bella ſudatas, dies noctéſque præliando, aut vigilando comſumptas, grauiſſimas pugnas terra marìque pugnatas. Non tam patiens Africanus, rudimenta militiæ, ſub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tétoria Hiſpana ſucceſſit, nec futurarũ ſpe certiore virtutum Philippea caſtra, Alexander nondũ Magnus impleuit, quos etſi plurima laude dotauerit, amplificatrix veri vetuſtas, nihil plus tamen blandita præſtitit, quàm vt eos in his annis ſequutos regum, aut ducum caſtra vulgaret, in quibus tu ita fortiter multa geſſiſti, vt ea non tantum Alexander, aut Africanus, aut Hannibal videre dum diſcerent, ſed parentes atque inſtitutores eorum optaſſent facere, dum docerent. Quàm tecta ſunt ſemper conſilia fortunæ! quis quæſo tum publicis rebus non putaſſet inimicum tuum illũ à ſtatione caſtrenſi ad quietem [1] receptum? Enimuero illa futurum principẽ commens, idcirco paulisper voluit eſſe priuatũ, vt quia iam ad plenum bellicis artibus abſidans, vſus ciuilis experiens ſub otij tẽpore redderetis. Quidni ego tuum otiũ aliorũ negotijs [2] anteuerto? Non enim te amœna littora, nec diſpoſiti ad temporum vices habuere ſeceſſus, ſed ſiue tu agris,

1 *Receptum*, quarta inflexionis eſt: hoc eſt, receptionem.

2 *Anteuerto* pro Præpono.

agris, ſiue oppidis tempus dabas, rem, & famam pariter augebas: & in vrbibus quidem omnium ætatum ordinumque homines iys, aut illis beneficiis apprehendebas amicorum commoda, abſentium negotia aſſiduitate, conſilio, re iuuabas. Iam ſi placuiſſet oppida rure mutare, vt tu vita oblitus vrbanæ exequebaris agricolam? Audio etiam imp. & credo ſæpe aliqua te laborum tibi iniunxiſſe, & ne contrahere corporis veternum, huiuſcemodi ſemper operæ inſidiantis, otij ter ſiſſe rubiginem;. Sic agreſtes Curij, ſic veteres Coruncani, ſic nomina reuerenda Fabritij, quum induciæ bella ſuſpendebant, inter aratra viuebant: & ne v rtus quiete langueſceret, depoſitis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri ruſticabantur. Inde eſt quòd accepimus datos ſerentibus faſces, & miſſas cum curulibus ſuis per rura palmatas quòd agricolas conſulares, paſtoreſque trabeatos, & dictatores inter armenta veſtitos. Sed illos quidem anguſta, res familiaris addicebat labori, vt quibus ipſi ſuburbani horti præcepſque ianiculum, & iugera arctata pomerio vomere eſſent, aut ligone verſanda, nec iniuria opus reuerteretur ad dominos, quum deerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, maioris exempli eſt labor, ſine neceſſitate. Gaudent profecto diurna perpetuo motu, & iugi agitatione ſe vegetat æternitas, & quicquid homines vocamus laborem, veſtra natura eſt, vt indefeſſa vertigo cœlum rotat, vt

maria

maria æſtibus inquieta ſunt, & ſtare ſol ne-ſcit: ita tu imp. continuatis negotijs, & in ſe quodam orbe redeuntibus ſemper exercitus es. Vix tecta Hiſpania ſucceſſeras, iam Sarmaticis tabernaculis tegebaris: vix Iberum tuum videras, iam Iſtro prætendebaris. Ne tum quidem quum in altiorem prouectus gradum, iubere tantum, & diuidere cum negotijs otium, & parta gloria velut repoſito frui poſſes honore operam remiſiſti: quin omnium caſtrenſium munerum numeros primus, aut cum primis obires, ſtare pro ſignis, excubias ſorte agere, vallum ferre, locum bello antecapere, ſpeculatum egredi, caſtrametari, in prælium primus ire, prælio poſtremus excedere, dux conſilio eſſe, miles exemplo, vt iam tum poſſet intelligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen præ cæteris mirum, quòd quum omnia faceres, vt imperare deberes, nihil tamen faciebas, vt imperares. Argumento eſt dies ille communis boni autor, quo tu quum ad ſuſcipiendam rem publ. vocabaris, oblatum imperium deprecatus es, nec dans ſpeciem tantùm, vt cogi videreris, ſed obnixè, & diu, & velut impetraturus egiſti, quippe aberat cauſa fingendi, non enim te princeps ſolus, & domi, & tanquam tentaret ambibat, ſed publicè, & in comitio, & vt aliud iam facere non poſſet, prorſus, vt niſi imperium affectu ſimplici voluiſſes, potueris [1] velle ſecu.

1 al. *nolle*

ſecurus Expoſtulari hoc loco tecum reipu. bl verbis neceſſe eſt, quæ in ſumma tua cunctatione, in formidinem à media ſpe relapſa, tali aliqua te profectò, ſed quam ſolus audires voce conuenit, Parùmne me Theodoſia hactenus diſtulere fata, vt inſuper tentes moras augere fatorum? an neſcis rem tuam per momenta conſumi? neſcis me tibi tuiſque decreſcere? quicquid atterit Gothus, quicquid rapit Hunus, quicquid auferat Alanus, id olim deſiderabit Arcadius. 1 Perdidi infortunata Pannonias, lugeo funus Illyrici, ſpecto excidium Galliarum. Principum ſenior in tanta bella non ſufficit, aliter etſi futurus ſit aliquando fortiſſimus, adhuc tamen paruus eſt. Tu dubitas excipere collapſam, & vt nihil differas, ſerò reparandam hanc mihi gratiam refers, quòd te etiam felix deſideraui? quando me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antonius teneret, quum mœnibus Auguſtus ornaret legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, ſi iuris tui eſſe? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus adhuc tuus: & qui poſſet cogere, mauult impetrare imperium quòd ab imperatore defertur, tam tibi

1 Apparet hoc tempore Panoniam inferior, quæ hodie Hung. nominatur, ab Hunni. occup.

tibi nolle, iam non licet, quàm velle non licuit. Solus igitur Auguſte, ſolus inquam omnium qui adhuc imperauerunt, vt princeps eſſes præſtitiſti: alios empta legionum ſuffragia, alios vacans aula, alios affinitas regia impoſuere reipublicæ: te nec ambitus, nec occaſio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam, & eras à familia imperatoris alienus, & adſciſcebaris tertius, & cogebaris inuitus, inuitus inquã. Audite hoc publici parricidæ, qui oblita fide dominorum ſceptra cæpiſtis, & periculo non minore, quàm ſcelere imperium vita paciſcentes, ſanguinis pretio regiũ nomen emiſtis: repulſam patitur principatus, & vnus eſt ambitus candidati, ne declaretur. Credetne hoc olim ventura poſteritas? & præſtabit nobis, tam glorioſam fidem, vt noſtros demum ſeculo annuat factum, quòd tantis infrà, ſupraque temporibus, nec inuenerit æmulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ ſectam rationeſque cognouerit, fidei incunctanter accedet, nec abnuiſſe dubitabit imperium ſic imperaturum. Illi enim, illi auidè regna deſiderant, quos ſoluta legibus delectat vita, quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata capiendi, libido honeſta fœdandi ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat te principẽ fieri, qui futurus eras in imperatore priuatus? niſi fortè in te hodie, aut pudicitiæ remiſſior cultus, aut minor ſanguinis humani metus, aut alienæ rei maior

eſt appetitus. Idem qui fuiſti, & tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat, ius ſummum facultate, & copia commodandi, non ſecuritate peccandi experiris. Vnum tibi præſtitit principatus, vt certum haberemus omnes, etiam ſub imperatoribus, alijs vixiſſe te legibus tuis, nam qui nihil facit licenter, quum poteſt, nunquam voluit. Quin tibi primùm te, imperio deinde præſtitiſti. Non contentus ipſe vltrò vitia reieciſſe, alienis vitijs corrigendis curam adieciſti: idque moderate, vt ſuadere potius honeſta, quàm cogere videreris. Et quia vel longo orientis vſu, vel multorum retrò principum remiſsione, tantus quoſdam luxus infecerat, vt adulta conſuetudo laſciuiæ haudquaquam facilè videretur obtemperatura medicinæ nequis ſe pati iniuriam putaret: à te voluiſti incipere cenſuram: & impendia palatina minuendo nec ſolùm abundantem reijciendo ſumptum, ſed vix neceſſarium vſurpando dimenſum, quòd natura difficillimum eſt, emendaſti volentes. An quis ferret moleſtè ad principis ſemet, modum coerceri? aut ſubtractum ſibi doleret, de priuata luxuria, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parcè, contentèque viuentem, modico, & caſtrenſi cibo ieiunia longa ſolantem? ad hoc aulam omnem Spartanis gymnaſijs duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem: neminem vnum inueniri, qui au-

auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piſcem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem? Nam delicati illi, ac fluentes, & quales tulit ſæpe reſp. parum ſe lautos putabant, niſi luxuria vertiſſet annum, niſi hybernæ poculis roſæ innataſſent, niſi æſtiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent, horum gulæ anguſtus erat noſter orbis, namque appoſitas dapes non ſapore, ſed [1] ſumptu. Illis demum cibis acquieſcebant, quos extremus oriens, aut poſitus extra Romanum Colchus imperium, aut famoſa naufragijs maria miſiſſent: quos inuitæ quodammodo, reluctantique naturæ hominum pericla rapuiſſent. Vt taceam infami ſæpe delectu ſcriptos in prouincijs aucupes, ductáſque ſub ſignis venatorum cohortes militaſſe, conuiuijs: nonne cognouimus cuiuſdam retrò principis, non prandia ſæpe, ſed fercula S. H millies æſtimata patrimoniorum equeſtrium pretia traxiſſe? Tuæ imper. epulæ menſis communibus parciores, locorum, ac temporum fructibus inſtruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parſimoniæ [2] curſus inoleuit, & quieſcentibus legum minis, ſubijt quandoq; priuatim ſui pœnitentia. Sic eſt enim ſic eſt: exaſperat homines imperata correctio, blandiſſimè iubetur exemplo. Sed quum hæc, & ad huc

1 videtur verbum deeſſe *iudicabant* aut ſimile 2 al. *cultus.*

modum cætera, mores hominũ, & inſtituta formari t, tum nihil abdicandis vitijs, adoptandiſque virtutibus impenſius, ſenio profuiſſe, quàm quòd his te viris ſemper dedicaſti, quos affectare publica deberet imitatio, quàmque facilè tibi fuiſſent ſequaces diſcipuli, tam cæteris expetendi eſſent magiſtri Vt de his ſileam quos tibi primus, ille naſcentis imperij dies obtulit, tantis virtutibus præditos, vt non pro copia ſumpti, ſed ex copia viderentur optati, quos tu poſtea qualèſque legiſti, quibus prouinciarum cuſtodiam, quibus militaris rei ſumma, quibus conſiliorum tuorum, arcana committeres? Ergo quum duplex fuerit iſte delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato, incertum meliores viros ſapientia tua, an fortuna quæſiueris, quum tales vel exceptos habeas vel repertos: vt, & filij meruerint teneri, & iſti debuerint cooptari. Ecquis imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum, in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiumque virtus iudicabatur, nec palatijs digna, ſed periculis habebatur. Inde facilius inueneris qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidem prompſerint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodeſſe nouerat, amare neſciebat tu amicitiam, nomen ante priuatum, non ſolum intrà aulam vocaſti, ſed indutam purpura, auro gemmiſq; redimitam ſolio recepiſti, neque non verbis aſſeruiſti; principis mentem tanto in

ſuos

ſuos benigniorem eſſe debere, quanto ſit fortuna præſtantior, quum fide ac facultate paribus agas,& familiaribus imp tribuas quod priuatus optaras. Quanquam quæ capere vota potuerunt, quòd pleri- que te principe conſequuti non ſunt? Nec nunc de honoribus loquor, quos in quemcumque conferre imperatori neceſſe eſt. Dux aliquis euehitur, exegit diſciplina caſtrorum; præfectus attollitur, imponendum eſt prouinciæ caput: conſul creatur, habiturus eſt nomen annus: ita in ſummis illis, pulcherrimiſque beneficijs eſt, aliqua præſtantis vtilitas. A te noua benignitate is amicis honos habitus eſt, qui totus [1] eſſe illorum, quibus defferebatur, nihilque ex eo ad te redundaret, niſi dandi voluptas, cui quum eſſent domi filij, geminæ illæ ſpes, oculique reipubl. dilatis eorum magiſtratibus amicos conſulatu ornauit. Si mehercule vir ille diuinus felicitatis publicæ, autor parens tuus viueret, quid aliud expectaſset à filio, quàm vt nepotibus anteferretur? præſtitiſti igitur amicis, quo plus nec patri præſtare potuiſses. O beneuolentiæ tuæ ſingulare conſilium! auges tempore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non habebat [2] renunciantur amici ante filios tuos, conſules, quia non poterant

 plus

1 Legendum eſſet

2 Renunciantur conſules propriè locutus eſt.

pluſ eſſe, quàm conſules. Erat nunc ſui vetuſtas oſtentatrix, & illa inumeris litterarum vulgata, monumentis iactet exempla, Pyrithoi fidem prædicet, & decantatum omnibus ſcenis Phocei iuuenis laudet officium, Pythiam etiam ſi videtur dicat, & Damona: quorum alter in amici morte ſe vadem obtulit, alter ad diem vadatæ mortis occurit. Vt hæc eſſe vera credamus quæ mendacijs vatum in plauſus aptata, caucarum fidem tempori debent, num præſtare[1] credendum plus poſſumus, quàm vt, iſtos qui amicitiæ laude cenſentur, amicorum fuiſſe quàm ſui[2] diligentiores putemus? Sed quum inſtituente natura plus ferè filios, quàm nosmet ipſos diligamus, omne vicit exemplum, qui amicos his prætulit, quos ſibi præferebat. Sed tu quidem ad exonerandam debentium verecundiam, quæ in tuos confers, non vis videri præſtare, ſed reddere. Geramus tibi morem; & beneficiorum ſummas tuorum, pro tua voluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius, ſed rependi putemus. Enimuero quum leuiter cognitos, aut etiam ſemel viſos, ijs honoribus ſimul ditas, quibus, & amici poſſent eſſe contenti: nònne omnibus vis probare, amicum tibi eſſe qui bonus ſit? cuicunque quid publici mandatum fuerit officij, præmium

---

1 al. *crodden do* 2 *diligentiores* pro amanciores.

mium ſpondetur, & redditur. Sibi humilitatem, & tenebras ſuas imputet iacens virtus; quæ non obtulit ſe probandam: quòd conſcientiæ tuæ ſufficit; honoratus eſt qui probatus. Velim tu dicas vnde quum tantis promiſſa perſoluas, quid cui promiſeris ſcias: nec te vel reipubl. cura, vel ipſa illa tuorum beneficiorum turba confundat; vt parcior, tardiorve tempore[1] quem modòve decipias. Quis debitor verecundus, ita mutuum ad diem reddit, vt tu qui quod promittis appendis. Nec impotem negligentibus arbitreris, quotidie in beneficia tua quærimus, & memoriam conuenimus: & ne ſingulis inſidietur obliuio, cum altero quiſque conferimus: vnum inuenire non poſſumus cuius ſpem, atque expectationem non dicam fefelleris, ſed, quæ delicatior eſt querela, diſtuleris. Solamne me imperator beneuolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam: nam cui Hortenſio, Lucullòve, vel Cæſari tam parata vnquam affuit recordatio, quàm tibi ſacra mens tua? loco, momentòque quo iuſſeris reddit omne depoſitum. Vtrum te tamen ipſe admones? an vt illi maieſtatis tuæ participi deo ferentur aſſiſtere fata, cum tabulis, ſic tibi aliqua vis diuina ſubſeruit, quæ quòd dixeris ſcribat, & ſuggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin pro miſſo fidem ſubdas, &

1 *Quem*, id eſt quenquam.

verba reſarcias. Nemo iam, nemo beneficia, quæ dederis, ab eo credit tempore computanda, quo dederis: quia tam ſint certa, quæ ſpondes, vt tum videantur accepta, quum ſpondes. Iam idipſum, quòd antè promittis, nonne de ſummo puriſſimæ mentis candore proficiſcitur? Nam cuius eſt animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis? ſed denuntiare prestanda, vt, & prolixior ſit ſenſus bonorum, nec repẽtina felicitas faciat attonitos, & ſimiles reddat ingratis? Animos enim noſtros ſubitis affectibus impares perinde lætitia ac dolor, ſi deprehendat, externat. Annon illa Romana pietatis notiſſimæ mater nũtio mali Cannenſis exterrita, filio reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? nec par eſſe gaudio potuit, quæ ſuperfuerat orbitati? Conſcius igitur cœleſtis arcani, & naturalium depoſitorum mauis hominibus ſperata procedere, quàm inſperata superuenire beneficia: nec immeritò, namque fugitiua ſucceſſuum repentinorum voluptas, vt occupat ſic relinquit. felicitas longior eſt expectare ſecurum. Itaque quum hactenus natura eſſet ſtatutum, vt bona ſua homines neſcirent, & tum primùm inciperent felicitate gaudere, quum cœpiſſent eſſe felices, tu promittendo præſtanda, inueniſti tempus, quòd nobis natura ſubtraxerat, vt quos adempta ſolùm iuuabant, etiam adipiſcenda delectent. Pari benignitate, quum plures afficere

ſtio-

honoribus velles, quàm honori loca admitterent, & anguſtior eſſet materia voluntate, nec mentem tuam, quamuis diffuſam, caperet imperium, quem nondum aliquo prouexiſti gradu, tamen dignatione es ſolatus. Atq; haud ſcio an quibuſdam conſolatio iſta ſuffecerit. Ille cohoneſtatus affatu, ille menſa beatus, ille oſculo conſecratus eſt. Ita omnibus, qui te principe ſibi iure confiderent, aut poceſſit dignitas, aut ſatisfecit humanitas humanitas inquam, quæ tam clara in imperatore, quàm rara eſt. Nam quum 1 indiſcreta felicium pediſſequa ſit ſuperbia, vix cuiquam contigit, & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidem ita maiores noſtros ſemper pertæſum eſt, vt grauiorem ſemper putauerint ſeruitute contemptum, eiuſque impatientia ſint coactis, poſt bellatores Tullos, Numàſque ſacrificos, & Romulos conditores, regnum, vſq; ad nomen odiſſe. Deniq; ipſum illud Tarquinium execratione poſtrema hoc damnauerunt maledicto, & hominē libidine præcipitem, auaritia cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocauerunt Superbum, & putauerunt ſufficere conuitiū. Quòd ſi per rerum naturam liceret, vt ille Romanæ libertatis aſſertor, regij nominis Brutus oſor, precariæ redditus vitæ ſeculum tuum cerneret, ſtudijs

1. Superbiam felicium indiſcreta, hoc eſt indiuidua pediſſequa.

¹ virtus, parſimoniæ, humanitatis imbutum, ac refertum: nullum toto orbe terrarum ſuberbiæ, libidinis, crudelitatis extare veſtigium; iam te ipſum, quà publicè, quà priuatim videre priſcorũ duritia ducum, caſtitate pontificum, conſulem moderatione, petitorum comitate viuentem, mutaret profectò ſententiam tanto poſt ſuam, & quum Romanam dignitatem, ac libertatem probaret, meliore in ſtatu imperatore te eſſe, quàm conſule ſe fuiſſet, neceſſariò fateretur, Tarquinium ſubmoueri debuiſſe, non regnum. Sed quòd facere magnas vrbes ingreſſi ſolemus, vt primùm ſacras ædes, & dicatã numini ſummo delubra viſamus, tum fora atq; gymnaſia, & pro ſuis extenta porticibus ambulacra, & clauſtra miremur: ita in laudibus tuis, ſanctos palatij ritus, & priſcis ęquãda ceremonijs inſtituta venerari gradũ ab illa proferimus, quæ in medio conſtituta ad publicos vſus facientia, non partim, ſed in commune conducunt: nec parietibus, ſed orbe clauduntur: nec tecto, ſed cęlo operiuntur. Velut primum, id eſt ne ſtatim ſumma capiamus, quòd creber egreſſu expectantibus populis te fateris, nec videri modò patiẽs, ſed facilis adiri, e proximo accipis vota hominũ tuorum, vt quiſquis ille conſultor eſt, etiamſi meruerit (quòd eſt rarum) repulsã, ferat tamen, vt ſui numinis conſcientiam.

At

1 al. *virtutis*.

At quàm alter illorum principum mos fuit: quos loquar notum eſt, qui maieſtatem regiam imminui, & vulgari putabant, niſi eos intra repoſitum Palatinæ ædis incluſos; tanquam aliquod 1 Veſtale ſecretum veneratio occulta conſuluiſſet: niſi intra domeſticam vmbram iacentes, ſolitudo prouiſa, & ſilentia latè conciliata vallaſſent. Quin ſiquando in lucem venire & diem ferre potuiſſent, lecticis thenſiſque ſubuecti, & denſiſſima circùm ſupràque cooperti virorum, armorùmque teſtudine, ſenſim atque ad numerum mouebantur, tum longè populus abigebatur, 2 nec otioſa 3 viatoris manus plebem verbere ſubmouebat, vt ſecretum eſſet in publico. At noſter hic omnibus ſpectandus affertur, nec magis communem, hunc d'em atq; ſolem, quàm noſtrum imperatorem videri licet. Quin quum vicinum habeant permiſſa faſtidium, nunquã iſte mirantis explet oculos, magis, magiſque viſus expetitur, & nouum dictu præſens deſideratur, miremur in vrbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem ferè nulla in ſolo ſuo natio externa non vidit, idque ita crebrò vt penè tam notus ſit barbaris vultus iſte, quàm nobis: nec fruſtrà, quum æſtates omnes foris, hyemes

1 *Veſtale* ſecretũ, alludit ad ignem illũ qui in intimis Veſtæ penetralibus, nulli viſus, cuſtodiebatur, 2 *Nec otioſa* & nõ otioſa. 3 *Viatoris*.i.apparitoris manus.

domi ducens, ciuibus, hoſtibùſque pari ſorte anni ſpatia diuiſeris: & ſiqui fortè ſunt barbarorum qui nondum virtutis tuę fulmen exceperint, nominis terrore perculſi, & velut afflati quieſcant. Tua enim imperator auſpicia non hæ tantùm gentes tremunt, quas ab orbe noſtro ſyluarum interualla, vel flumina, montéſve diſtinguunt, ſed quas æternis ardoribus inacceſſas, aut continua hyeme ſeparatas, aut interfuſis æquoribus abiunctas natura diſterminat. Non Oceano Indus, non frigore Boſphoranus, non Arabs medio ſole ſecurus eſt: & quo vix peruenerat nomen, ante Romanum accedit imperium. Dicámne ego receptos ad ſeruitium Gothos, caſtris tuis militem, terris ſufficere cultorem? dicam à rebellibus Saracenis pœnas, polluti fœderis expetitas? dicam interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus eſſe fugientis Albani? Quæcunque natio barbarorum robore, ferocia, numero grauis vnquam nobis fuit, aut boni conſulit vt quieſcat, aut lætatur quaſi amica ſi ſeruiat. Perſis ipſa rei publ. noſtræ retrò æmula, & multis Romanorum ducum famoſa funeribus, quicquid vnquam in principes noſtros inclementiùs fecit, excuſat obſequio. Denique ipſe ille rex eius dedignatus antea confiteri hominem iam fatetur timorem, & in his te colit templis, in quibus colitur, tum legat one... mittenda, gemmis ſericóque præbendo, ad hoc triumphalibus belluis in tua

eſſe

eſſeda ſuggerendis, etſi adhuc nō eſt fœderatus, iam tamē tuis cultibus tributarius eſt. Ne tamen imperator exiſtimes cuncta me, ad aurium gratiam loquuturum, triūphis tuis Gallicis ſtupeas licebit, iraſcimur, dum in remota terrarum vincendo procedis, dum vltra terminos rerum metuſq; naturæ regna orientis extendis dum ad illos primę lucis indigenas, & in ipſum ſiquod ſolis cubile eſt, feſtinas inuenit tyrannus ad ſcelera ſecretū. O quàm paruis veniunt ſumma mala principij? Sic in vltimum propè Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo, mirmillonum agmen emicuit: ſi bella conſulibus anc pigri Marte pugnata Cilix pirata conflauit: ſic tenentibus arma fugitiuis, Romana diu pila ceſſerunt ferro erga ſtulorū. Quis non ad primum noui ſceleris nuntium, hominem riſit? Nam res infrà dignitatē iracundiæ videbatur quàm pauci homines & inſulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem ſuum illi exules orbis inducerent: at quantos parturiebat fortuna motus, quantum reipubl. malum peſtis augenda, quantam tibi gloriam reſtinguenda ſeruabat, præcipuè quum perfidia ducum, defectione legionum contra rempublicam fuerat armatum. Nolo tamen vſquequaque miſerorum, vel fatum, qui dū carnifici purpurato tua ſe, & affinitate, & fauore iactāti infeliciter credunt, grauiſſimū omniū nefas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quàm difficilem in-

modum cætera, mores hominũ, & inſtituta formari et, tum nihil abdicandis vitijs, adoptandiſque virtutibus impenſius, ſenatio profuiſſe, quàm quòd his te viris ſemper dedicaſti, quos affectare publica deberet imitatio, quàmque facilè tibi fuiſſent ſequaces diſcipuli, tam cæteris expetendi eſſent magiſtri. Vt de his ſileam quos tibi primus, ille naſcentis imperij dies obtulit, tantis virtutibus præditos, vt non pro copia ſumpti, ſed ex copia viderentur optati, quos tu poſtea qualeſque legiſti, quibus prouinciarum cuſtodiam, quibus militaris rei ſumma, quibus conſiliorum tuorum, arcana committeres? Ergo quum duplex fuerit iſte delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato, incertum meliores viros ſapientia tua, an fortuna quæſieris, quum tales vel exceptos habeas vel repertos: vt, & filij meruerint teneri, & iſti debuerint cooptari. Ecquis imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum, in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiumque virtus iudicabatur, nec palatijs digna, ſed periculis habebatur. Inde facilius inueneris qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidem prompſerint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodeſſe nouerat, amare neſciebat tu amicitiam, nomen ante priuatum, non ſolum intrà aulam vocaſti, ſed indutam purpura, auro gemmiſq; redimitam ſolio recepiſti, neque non verbis aſſeruiſti; principis mentem tanto in

ſuos

ſuos benigniorem eſſe debere, quanto ſit fortuna præſtantior, quum fide ac facultate paribus agas, & familiaribus impertiuas quod priuatus optaras. Quanquam quæ capere vota potuerunt, quòd pleri-que te principe conſequuti non ſunt? Nec nunc de honoribus loquor, quos in quemcumque conferre imperatori neceſſe eſt. Dux aliquis euehitur, exegit diſciplina caſtrorum; præfectus attollitur, imponendum eſt prouinciæ caput: conſul creatur, habiturus eſt nomen annus: ita in ſummis illis, pulcherrimiſque beneficijs eſt, aliqua præſtantis vtilitas. A te noua benignitate is amicis honos habitus eſt, qui totus [1] eſſe illorum, quibus deferebatur, nihilque ex eo ad te redundaret, niſi dandi voluptas, cui quum eſſent domi filij, geminæ illæ ſpes, oculique reipubl. dilatis eorum magiſtratibus amicos conſulatu ornauit. Si mehercule vir ille diuinus felicitatis publicæ, autor parens tuus viueret, quid aliud expectaſſet à filio, quàm vt nepotibus anteferretur? præſtitiſti igitur amicis, quo plus nec patri præſtare potuiſſes. O beneuolentiæ tuæ ſingulare conſilium! auges tempore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non habebat [2] renunciantur amici ante filios tuos, conſules, quia non poterant

 plus

1 Legendum eſſet
2 Renunciantur conſules proprie locutus eſt.

pluſeſſe, quàm conſules. Erat nunc ſui vetuſtas oſtentatrix, & illa inumeris litterarum vulgata, monumentis iactet exempla, Pyrithoi fidem prædicet, & decantatum omnibus ſcenis Phocei iuuenis laudet officium, Pythiam etiam ſi videtur dicat,& Damona: quorum alter in amici morte ſe vadem obtulit, alter ad diem vadatæ mortis occurit. Vt hæc eſſe vera credamus quæ mendacijs vatum in plauſus aptata caucarum fidem tempori debent, num præſtare[1] credendum plus poſſumus, quàm vt, iſtos qui amicitiæ laude cenſentur, amicorum fuiſſe quàm ſui[2] diligentiores putemus? Sed quum inſtituente natura plus ferè filios, quàm noſmetipſos diligamus, omne vicit exemplum, qui amicos his prætulit, quos ſibi præferebat. Sed tu quidem ad exonerandam debentium verecundiam, quæ in tuos confers, non vis videri præſtare, ſed reddere. Geramus tibi morem, & beneficiorum ſummas tuorum, pro tua voluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius, ſed rependi putemus. Enimuero quum leuiter cognitos, aut etiam ſemel viſos, ijs honoribus ſimul ditas, quibus, & amici poſſent eſſe contenti: nonne omnibus vis probare, amicum tibi eſſe qui bonus ſit? cuicunque quid publici mandatum fuerit officij, præmium

---

1 al. *credden do* 2 *ditigentiores* pro amancijores.

nium ſpondetur, & redditur. Sibi humilitatem, & tenebras ſuas imputet iacens virtus, quæ non obtulit ſe probandam: quòd conſcientiæ tuæ ſufficit, honoratus eſt qui probatus. Velim tu dicas vnde, quum tantis promiſſa perſoluas, quid cui promiſeris ſcias: nec te vel reipubl. cura, vel ipſa illa tuorum beneficiorum turba confundat; vt parcior, tardiòr ve tempore [1] quem modòve decipias. Quis debitor verecundus, ita mutuum ad diem reddit, vt tu qui quod promittis appendis. Nec impoſui negligentibus arbitreris, quotidie in beneficia tua quærimus, & memoriam conuenimus: & ne ſingulis inſidietur obliuio, cum altero quiſque conferimus: vnum inuenire non poſſumus cuius ſpem, atque expectationem non dicam fefelleris, ſed, quæ delicatior eſt querela, diſtuleris. Solamne me imperator beneuolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam: nam cui Hortenſio, Lucullòve, vel Cæſari tam parata vnquam affuit recordatio, quàm tibi ſacra mens tua? loco, momentòque quo iuſſeris reddit omne depoſitum. Vtrum tamen ipſe admones? an vt illi maieſtatis tuæ participi deo ferentur aſſiſtere fata, cum tabulis, ſic tibi aliqua vis diuina ſubſeruit, quæ quòd dixeris ſcribat, & ſuggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin pro miſſo fidem ſubdas, &

1 *Quem*, id eſt quenquam.

erba reſancias. Nemo iam, nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore computanda, quo dederis: quia tam ſint certa, quæ ſpondes, vt tum videantur accepta, quum ſpondes. Iam idipſum, quod ante promittis, nonne de ſummo puriſſimæ mentis candore proficiſcitur? Nam cuius eſt animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis? ſed denuntiare præſtanda, vt, & prolixior ſit ſenſus bonorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & ſimiles reddat ingratis? Animos enim noſtros ſubitis affectibus impares perinde lætitia ac dolor, ſi deprehendat, externat. Annon illa Romana pietatis notiſſimæ mater nũtio mali Cannenſis exterrita, filioq; reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? nec par eſſe gaudio potuit, quæ ſuperfuerat orbitati? Conſcius igitur cœleſtis arcani, & naturalium depoſitorum mauis hominibus ſperata procedere, quàm inſperata ſuperuenire beneficia: nec immeritò, namque fugitiua ſucceſſuum repentinorum voluptas, vt occupat ſic relinquit. felicitas longior eſt expectare ſecurum. Itaque quum hactenus natura eſſet ſtatutum, vt bona ſua homines neſcirent, & tum primùm inciperent felicitate gaudere, quum cœpiſſent eſſe felices, tu promittendo præſtanda, inueniſti tempus, quòd nobis natura ſubtraxerat, vt quos adempta ſolùm iuuabant, etiam adipiſcenda delectent. Pari benignitate, quum plures afficere

no-

honoribus velles, quàm honori loca admitterent, & anguſtior eſſet materia voluntate, nec mentem tuam, quamuis diffuſam, caperet imperium, quem nondum aliquo prouexiſti gradu, tamen dignatione es ſolatus. Atq; haud ſcio an quibuſdam conſolatio iſta ſuffecerit. Ille cohoneſtatus affatu, ille menſa beatus, ille oſculo conſecratus eſt. Ita omnibus, qui te principe ſibi iure conſiderent, aut poceſſit dignitas, aut ſatisfecit humanitas humanitas inquam, quæ tam clara in imperatore, quàm rara eſt. Nam quum [1] indiſcreta felicium pediſſequa ſit ſuperbia, vix cuiquam contigit, & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidem ita maiores noſtros ſemper pertæſum eſt, vt grauiorem ſemper putauerint ſeruitute contemptum, eiuſque impatientia ſint coactis, poſt bellatores Tullos, Numáſque ſacrificos, & Romulos conditores regnum, vſq; ad nomen odiſſe. Deniq; ipſum illud Tarquinium execratione poſtrema hoc damnauerunt maledicto, & hominẽ libidine præcipitem, auaritia cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocauerunt Superbum, & putauerunt ſufficere conuitiũ. Quòd ſi per rerum naturam liceret, vt ille Romanæ libertatis aſſertor, regij nominis Brutus oſor, precariæ redditus vitæ ſeculum tuum cerneret, ſtudijs

1. Superbiam felicium indiſcreta, hoc eſt indiuidua pediſſequa.

1 virtus, parſimoniæ, humanitatis imbutum, ac refertum: nullum toto orbe terrarum ſuberbiæ, libidinis, crudelitatis extare veſtigium, iam te ipſum, quà publicè, quà priuatim videre priſcorū duritia ducum, caſtitate pontificum, conſulem moderatione, petitorum comitate viuentem, mutaret profectò ſententiam tanto poſt ſuam, & quum Romanam dignitatem, ac libertatem probaret, meliore in ſtatu imperatore te eſſe, quàm conſule ſe fuiſſet, neceſſariò fateretur, Tarquinium ſubmoueri debuiſſe, non regnum. Sed quòd facere magnas vrbes ingreſſi ſolemus, vt primùm ſacras ædes, & dicata numini ſummo delubra viſamus, tum fora atq; gymnaſia, & pro ſuis extenta porticibus ambulacra, & clauſtra miremur: ita in laudibus tuis, ſanctos palatij ritus, & priſcis quāda ceremonijs inſtituta venerati gradū ab illa proferimus, quæ in medio conſtituta ad publicos vſus facientia, non partim, ſed in commune conducunt: nec parietibus, ſed orbe clauduntur: nec tecto, ſed cęlo operiuntur. Velut primum, id eſt ne ſtatim ſumma capiamus, quòd creber egreſſu expectantibus populis te fateris, nec videri modò patiēs, ſed facilis adiri, e proximo accipis vota hominū tuorum, vt quiſquis ille conſultor eſt, etiamſi meruerit (quòd eſt rarum) repulsā, ferat tamen, vt ſui numinis conſcientiam

At

1 al. *virtutis*.

At quàm alter illorum principum mos fuit: quos loquar notum eſt, qui maieſtatem regiam imminui, & vulgari putabant, niſi eos intra repoſitum Palatinæ ædis incluſos, tanquam aliquod 1 Veſtale ſecretum veneratio occulta conſuluiſſet: niſi intra domeſticam vmbram iacentes, ſolitudo prouiſa, & ſilentia latè conciliata vallaſſent. Quin ſiquando in lucem venire & diem ferre potuiſſent, lecticis thenſiſque ſubuecti, & denſiſſima circùm ſupràque cooperti virorum, armorùmque teſtudine, ſenſim atque ad numerum mouebantur, tum longè populus abigebatur, 2 nec otioſa 3 viatoris manus plebem verbere ſubmouebat, vt ſecretum eſſet in publico. At noſter hic omnibus ſpectandus affertur, nec magis communem, hunc diem atq; ſolem, quàm noſtrum imperatorem videri licet. Quin quum vicinum habeant permiſſa faſtidium, nunquã iſte mirantis explet oculos, magis, magiſque viſus expetitur, & nouum dictu præſens deſideratur, miremur in vrbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem ferè nulla in ſolo ſuo natio externa non vidit, idque ita crebrò vt penè tam notus ſit barbaris vultus iſte, quàm nobis: nec fruſtrà, quum æſtates omnes foris, hyemes

1 *Veſtale* ſecretũ, alludit ad ignem illũ qui in intimis Veſtæ penetralibus, nulli viſus, cuſtodiebatur, 2 *Nec otioſa* & nõ otioſa. 3 *Viatoris*. i. apparitoris manus.

eſſeda ſuggerendis, etſi adhuc nõ eſt fœderatus, iam tamẽ tuis cultibus tributarius eſt. Ne tamen imperator exiſtimes cuncta me, ad aurium gratiam loquuturum, triũphis tuis Gallicis ſtupeas licebit, iraſcimur, dum in remota terrarum vincendo procedis, dum vltra terminos rerum meriſq; naturæ regna orientis extendis dum ad illos primę lucis indigenas, & in ipſum ſiquod ſolis cubile eſt, feſtinas inuenit tyrannus ad ſcelera ſecretũ. O quàm paruis veniunt ſumma mala principij? Sic in vltimum propè Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo, mirmillonum agmen emicuit: ſi bella conſulibus ancipiti Marte pugnata Cilix pirata conflauit: ſic tenentibus arma fugitiuis, Romana diu pila ceſſerunt ferro ergaſtulorũ. Quis non ad primum noui ſceleris nuntium, hominem riſit? Nam res infrà dignitatẽ iracundiæ videbatur quàm pauci homines & inſulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem ſuum illi exules orbis inducerent: at quantos parturiebat fortuna motus, quantum reipubl. malum peſtis augenda, quantam tibi gloriam reſtinguenda ſeruabat, præcipuè quum perfidia ducum, defectione legionum contra rempublicam fuerat armatum. Nolo tamen vſquequaque miſerorum, vel fatum, qui dũ carnifici purpurato tua ſe, & affinitate, & fauore iactãti infeliciter credunt, grauiſſimũ omniũ nefas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quàm difficilem in-

locum, ſcopuloſùmque deuenerim, nam quum reuoluit id luſtrale iuſtitium aures tuæ reſpuant, laudes petant gloriæque interſit ad præſentium commendationem bonorum, malà decurſá reputari: contrà verò clementia ſumma beneficium ſuum malit imminui quàm triſtium enumeratione cumulari, neceſſe erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem, aut ingratum virtuti, aut onerosum eſſe pietati. Sed tamen imperator exiguam ſenſibus tuis iniunge patientiam. Nam ſi dulcis in bonis miſeriarum recordatio eſt, nautas tempeſtatum ſi medicos iuuat meminiſſe morborum, cur non tu quoque mala noſtra audias, vt tua beneficia recognoſcas? Vnde igitur ordiar, niſi à tuis, mea Gallia malis? quæ ex omnibus terris, quàs illa peſtis inſederat, haud iniuria tibi vindicas priuilegium miſeriarum, non auribus modò, quarum ſenſus eſt leuior, ſed coràm oculis ferre cõpulſa victoriã Maximi, interitum Gratiani, alta licet vulnera (quòd fatendum eſt) proximus nobis Italus, contiguus oſtendat Hiſpanus: ſed in dolore ſuo habet ſuum vterq; ſolatiũ, tyrranidem ille non vidit, hic tyrannicidiũ vidit. Nos primi impetũ belluæ furẽtis excepimus; nos ſæuitiã eius innocentiũ ſanguine, nos cupiditatem publica paupertate ſatiauimus. 1 Apud nos ſemel

1 Puto l. *Nos ſimul apud* expũcto niſi l. *apud nos*, &c.

ſemel exercuit crudelitas iam ſecura; & adhuc inops auaritia; alibi malũ publicũ, aut cœpit, aut deſtitit: in Gallia ſedit. Quis ſe nobis calamitate contulerit? tyrannum, & cum alijs tulimus, & ſoli. Quid ego referam vacuatas municipibus ſuis ciuitates? impletas fugitiuis nobilibus ſolitudines? quid perfunctorum honoribus ſummis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis conſulares, & ſenes fortunarum ſuperſtites, & infantium ſub ipſo ſectore ludentium flendam ſecuritatem: quum interim miſeri [1] vtebamur agere miſeros, immò omnes cogebamur mentiri beatos, & quum domi, atque ſecreto ſolis coniugibus, ac liberis credidiſſemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non noſtræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorẽ, Quid ita iſte triſtis incedit? an quia pauper ex diuite eſt? non enim ſe viuere gratulatur: quid ità publicum atratus inceſſat? luget, credo, fratrem: ſed habet filium, ita fieri non licebat amiſſa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus: & ad illorum vicem, qui deguſtato Sardorum graminum, ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Eſt aliquod calamitatũ delinimentũ dediſſe lacrymas malis,

[1] Opinor hic legendum, *vetebamur*

malis; & pectus laxaſſe ſuſpirijs: & nulla maior eſt pœna, quàm eſſe miſerum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi: nec enim, vt natura fert, copiam ſatietas ſequebatur, creſcebat indies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt ægrorum ſitim potus accendit: vt ignis arentibus non obruitur, ſed augetur: ita coactæ publica egeſtate diuitiæ auiditatem ieiunæ mentis acuebant. Stabat ipſe purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutuſque trutinarum pallens, atque inhians exigebat. Comportabantur interim ſpolia prouinciarum, exuuiæ exulum, bona peremptorum. Hic aurum matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum ceruicibus bullæ, iſtic dominorum cruore perfuſum appendebatur argentum. Numerari vbiq; pecuniæ fiſci, repleri, æra cumulari, vaſa concidi, cuius vt intuenti, non imperatoris domicilium, ſed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata alijs ſibi reddit: nec ideo vias, faltuſque obſidet, vt theſaurum ſtruat, atque defodiat, & cum ſcelere miſer ſit, ſed vt gulæ, ventrique ſuppetat, nec deſit ſumptus impendijs: nam, & effundit, & negligit eadem perdendi, & quærendi, & facilitate. Noſter ille pirata quicquid, vndecunque conuenerat, id nobis ſibique periturum, in illam ſpecus ſui Charybdim congerebat. Charybdim loquor: quæ quum plena nauigia ſorbuerit,

dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fũdo rates Tauromenitanis littoribus exponere: bona noſtra ad ærariũ vna, & perpetua via ibant, nullas eorum reliquias, nulla fragmenta, vel ſero victa faſtidio, illa communis vorago remouebat. Eſt improborum principum proſtrema defenſio, auferre donandi gratia, & inuidiam rapinarum magnitudine munerũ deprecari, quæ (malum) ratio eſt abſtuliſſe omnibus, quòd nullus habiturus ſit? Et priuatorum quidem auaritiæ licet mala, tamen aliqua defenſio eſt, timetur inopia, & reponitur ſenectuti, & proſpicitur hæredi, quam affert cauſam concupiſcendi, qui quantum vbique eſt habet? Quin ego, ſi fas piùmque mortalibus eſtimare cœleſtia, nullam maiorem crediderim, eſſe principum felicitatem, quàm feciſſe felicem, & interceſſiſſe inopiæ, & fortunam viciſſe, & dediſſe homini nouum fatum. Itaque imperatori propr a m maieſtatem æſtimanti, non tam id ſuum videri debet, quòd abſtulit, quàm quod dedit. Nam quum intra ipſum voluantur omnia, & vt ille qui cuncta ambit Oceanus, quas ſuggerit aquas, terris recipit è terris, ita quicquid in ciues manat à principe redundat in principem, & rei, & famæ benè conſulit munificus imperator. Lucratur enim gloriam, quum det pecuniam reuerſuram. Sed illi quidem ſtul a omnis ratio, captandæ laudis videbatur, qui præter inſitum peſſimo cuique

bo-

boni exemplum, ſummam felicitatem habendi, ac nocendi ſine determinans, non ſolùm vt quàm plurimum quæreret, ſed vt nihil cuiquam reliqui faceret laborabat. Nec enim, qui regibus mos eſt, exercendis inuigilabat metallis, vt latentia naturæ bona in vſum arceſſeret, & pararet innoxias nullo pauperiore diuitias. Parum ille pretioſum putabat aurum, quòd de montium venis, aut fluminum glare, is quæſitor Beſſus, ſcrutator Callaicus [1] exuiſſet: illud purius ſplendidiuſque credebat, quòd dediſſent dolentes, quòd hominum lacrymæ non animum æquè abluiſſent, nec è terrenis ſpecubus egeſtum, ſed è ceruicibus iugulíſque cæſorum eſſet effoſſum. Sic quum immitis tyranni, & ſtilus timeretur, & gladius transferat in vota paupertas, & vt poſſemus effugere carnificem, optabamus ſubire ſectorem [2] Quòd ſi ille, cui pro cæteris ſceleribus ſuis minus crudele fuiſſe videtur, veſtrum ſi veſtrum. Vallio triumphalis, & trabeatæ Merobandis recordetur interitum: quorũ alter poſt ampliſſimos magiſtratus, & purpuras conſulares, & contractum intra vnam domum quemdam honorum ſenatum, vita ſeſe abdicare cõpulſus eſt: alteri manibus ſatellitum Britannorum, gula do-

---

1 al. *eruiſſet* legendum puto 2 Opinor ſic legendum: *Quod ſi cui ille p. c. ſ. ſ. m. cru. f. v. veſtrum* expuncto.

domi fracta, & inuſta fœminæ mortis infamia, vt f. maluiſſe vir ferri amantiſſimus videretur laqueo perire, quam gladio. Sed in illos fortaſſe ſpeciales putaretur habuiſſe odiorum cauſas tyrannus: ſteterat enim vterque in acie Gratiani, & Gratianus vtrunque dilexerat: quid de his dicimus, qui honorum, ac principum neſcij, & tantum inter ſuos clari nobiles animas, ſub carnifice ſuderunt? De virorum mortibus loquor, quum deſcenſum recorder ad ſanguinem fœminarum, & in ſexũ, cui bella parcunt, non parcè ſæuitum. Sed nimirum graues ſuberant, inuidioſæque cauſæ, vt vnco ad pœnam Clariuatis matrona raperetur, obijciebatur enim, atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio, diligentius culta diuinitas. Quid hoc maius poterat intendere accuſator ſacerdos? Fuit enim, fuit, & hoc delatorum genus, qui nominibus antiſtites, re vera autem ſatellites, atque adeo carnifices, non contenti auitis euoluiſſe patrimonijs, calumniabantur in ſanguinem, & vitas premebant reorum iam pauperum. Quinetiam quum iudicijs capitalibus aſtitiſſent, quum gemitus, & tormenta miſerorum auribus, ac luminibus hauſiſſent, quum lictorum arma, quum damnatorum fræna tractaſſent, pollutas pœnali manus contactu ad ſacra referebant, & ceremonias quas inceſtauerant mentibus, etiam corporibus inquinabant. Hos

u Leg. *& vſta*

Hos [1] ille Phalaris in amicis habebat, hi in oculis eius, atque etiam in oſculis erant: nec iniuria à quibus tot ſimul votiua veniebant: auaro, diuitum bona: cruento, innocentium pęna: impio, religionis iniuria. [2] Tandem in nos oculos deus retulit, & bonis orientis intentus ad mala noſtra reſpexit: & hunc ſacratio capiti obiecit furorem, vt fœdus abrumpere, ius fœciale violare, bellum ed: cere non timeret. An ego ſine diuino nomine factum putem, vt qui ſub nomine pacis ludere & primi ſceleris pœnas lucrari quieſcendo potuiſſet, ſecundum, tert. umque vexillum latrocinij ciuil's attolleret? & ſuperatis Alpibus Cottijs Iulia quoque clauſtra laxaret, tibique imp. imponeret ſeruatæ adhuc veniæ fidem, vincendi neceſſitatem? Agebat eum (credo) præcipitem vindicanda iam proximo vltore [3] rep. & extinctus aperto dominus parricidio, pœnas ab eo debitas expetebat. Non id confidētia, ſed amentia: non temeritas, ſed neceſſitas erat: nec vltrò laceſſebat ille te bello, ſed vlterius ſe negare ſupplicio non poterat. Alioquin quomodo tantam concepiſſet audaciam, vt [4] rure inferum, & obuiam morti venire, tam ignauus, & timens. mor-

1 Hæc Pacatus, ait Baronius nullū gentilis homo habens delectum inter Catholicos, & hæreticos. Vide eū tom. 4.
2 *ille Phalaris* Maximum intelligit.
3 al. *reſpub.* 4 Forſan *ruerem*

mortis auderet, vt qui ſe non potuerit poſtea, vel victus occidere? Et equidem imper. Auguſte, ad aſſerendam remp. vſurpandamque victoriam ſuffeciſſet in bella vel ſolum venire. Nam ſi olim domini aduerſum rebelles ſeruos dimicaturi flagra in aciem detulerunt, tantaque vis conſcientiæ fuit, vt ab inermibus verterentur armati, & qui obtulerant mortibus pectora, darent terga verberibus: nonnè tu quoque legionibus otioſis, rem totam viſus egiſſes? An ſuſtinere te coràm, & ſolum oculorum tuorum ferre coniectū ille, quondā domus tuæ negligentiſſimus vernula, menſularumque ſeruilium ſtatarius lixa potuiſset; non ſtatim ſubijſſet hominem præterita ſui, tuique reputatio? nō ipſe ſibi obieciſset te eſse triumphalis viri filium, ſe patris incertum te hæredem nobiliſſimæ familiæ, ſe clientem? te retrò omni tempore Romani exercitus ducem libertatis patronum, ſe orbis extorrem, patriæque fugitiuum? iam verò te principem, in medio reipubl. ſinu omnium ſuffragio militum, conſenſu prouinciarū, ipſius denique ambitu imperatoris optarū, ſe in vltimo terrarum receſsu legionibus neſcijs, aduerſis prouinciarū ſtudijs, nullis deniq; auſpicijs in id tyrannici nominis aſpiraſse furtum? Poſtremò tecū fidē, ſecū perfidiam: tecū fas, ſecum nefas: tecum ius, ſecū iniuriā: tecū clementiā, pudicitiā, religionem, ſecum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omnium ſcelerum

po-

poſtremorùmque vitiorum ſtare colle-gium? Res ipſas interrogemus,& quę cer-tiſſima coniectatio eſt colligamus gerenda geſtis. Num tandem dubitari poteſt quid fuerit eo præſente facturus quem nō vidit,& fugit? Quamuis igitur imp. hoſte tali [1] abuterit, nec tam ad prælium conferendum quàm ad ſupplicium de nefario capite ſumendum venires, conſilij tamen tantis tantiſque rationibus bellum adminiſtrabas, vt cum Perſa aliquo decertaturus, aut Pyrrho, aut cum illo ipſo Hannibale videreris. Nam primū fidem regnū quibus limes orientis ambitur, data, atque accepta dextra firmas, quò foris ſecurus agitares, ſi nihil ſollicitum, & ſuſpectandū domi reliquiſses: tunc copias tuas trifariam diuidis, vt, & hoſtis audaciā multiplicato terrore percelleres, & fugā circumfuſus ambires: poſtremò populis barbarorum vltroneam tibi opera ferri vouentibus commilitum munus indulges, vt & limiti manus ſuſpecta decederet, & militi auxiliator accederet: qua tua benignitate pellectæ omnes Scythicæ nationes tantis examinibus confluebant, vt quē remiſeras tuis ba-baris, videreris imperaſse delectū. O res digna memoratu! ibat ſub ducibus, vexilliſque Romanis hoſtis aliquando Romanus, & ſigna, contra quę ſteterat ſequebātur, vrbeſque Pannoniæ quas inimica dudum populatione vacuauerat, miles impleuerat. Gothus ille,

[illegible] &

[1] al. *abutereris*

& Hunnus, & Alanus reſpondebat ad nomen, & alternabat excubias, notari infrequens ferebat. Nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio, vt à barbaro erat: quin ſi quando difficilior frumentaria res fuiſſet, inopiam patienter ferebat, & quã numero arctarat annonam comparcendo laxabat, pro omni præmio, omniqué mercede id vnũ repoſcens, vt tuus diceretur. Quanta eſt virtus ambitio! accipiebas beneficium quod imputares. Memorabile putauit antiquitas quod Acciaco aliquando bello, ducibus, motibuſque Romanis peregrina Ægyptus arma permiſcuit, tãtùmque res credita eſt habere nouitatis, vt niſi frequenter iſſet in literas, apud poſteros videretur facti fides laboratura. Nã quis Annalium ſcriptor, aut carminum, Cleopatræ claſſe, & eborata nauigia, & purpurea cum auratis funibus vela tacuit? quin ita crebrò hiſtoria recantata eſt, magis, vt ab iiſdem ſæpe dicta, quã, vt ab aliquo intermiſſa videatur [1]. Non contendã duces, nec enim principem noſtrum non dicam victus Antonius, ſed victor Auguſtus æquauerit. Quid in cæteris ſaltẽ ſimile deprehendimus? Maximè ſi rerum, temporumque facies altrineſcus cõferemus, hos illòſque populus animorum ſubijciamus oculis. Illos vela facientes data ventis claſſis attulerat: hi longum iter ſub

[1] *Non contendam duces*, id eſt contentione conferam.

ſub armorum faſce carpebant, illos i peregrino igne ſuſpirans regina pellexerat hos amor laudis, & participandæ gloriæ cura rapiebat. illos tepens Pharus, & mollis Canopus, leuiſſimque populorum altor Nilus emiſerat: hos minax Caucaſus, & rigens Taurus, & ingentium corporum durator Iſter effuderat, illos tenere perlucentes amictu, & vix leue carbaſum vitando ſole tolerantes, alterno concuſſa tinnitu 2 ſiniſtra ducebant: hos loricis onuſtos incluſoſque ferro, fractæ voces turbarum ingentiumque lituorum clangor acuebat. Quæ tandem 3 vt collatio poſset eſse populorum, etiamſi tanta non eſset diſſimilitudo cauſarum, vt ab illis fuerit Romani imperij appetita captiuitas, ab his repetita libertas? Quo tibi imp. indignius videbatur eius piaculi quenquā inueniri potuiſſe conſortem, cuius ſe barbarus agebat vltorem, Sed illi quidem nefario ſanguine belli primitias imbuentes, par pœnæ culpæque documentum fuerunt. Teſtis eſt Fiſcia, teſtis pulcherrimus amne cōflictus (ſi conflictus ille dicēdus eſt) quo ita id publicos proditores animi plenus miles inuaſit, vt eum nec numerus reſiſtentium, nec maximi fluminis altitu-

---

1 *Peregrino igne*, id eſt amore Antonij qui Rom. erat.

2 Legendum *ſiſtra*. Sunt autem Siſtra tintinabula quibus in ſacris Ægyptij plerunque vtebantur. 3 Vt vacat

titudo remorata ſit, [1] quoniam vt erat ex longiſſimo itinere anhelus atq; puluereus, equos calcaribus incitaret, amnem nando coniungerat, ripam inſiliret, paratos denique, expectantèſque deprehenderet. Sermo iſte prolixior eſt quàm illa res fuerit. Vix fluuium manus inuicta transierat, iam locum belli tenebat: vix hoſtem inuenerat, iam vrgebat: vix pectora vid rat, iam terga cedebat. Datur debito rebelle agmen exitio, voluuntur impiæ in ſanguine ſuo turbæ, tegit totos ſtrages, vna campos, continuiſque funeribus cuncta late operiuntur. Iam qui ad muros differenda morte properauerant, aut foſſas cadaueribus æquabant, aut obuijs ſudibus induebantur, aut portas quas eruptione patefecerant, morte claudebant: at quorum ſe fugæ imperuius ripis amnis obiecit, trepidando collecti, & alterum quiſque complexi, per abrupta glomerantur: ſpumat decolor cruore fluuius, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit. Vtque ſe tibi poſſet ſpeciali imputare militia, ipſum illum vexillarium ſacrilegiæ factionis auidis gurgitibus abſorbuit, & ne mortis ſepultura contingeret, cadauer abſcondit. Nònne vtroque credendus tuæ ſtuduiſſe vindictæ, & adiuuando victoriam, & [2] occupando clementiam? En tibi alteram pugnam,

H alte-

1 *Puto legendum* quominus.
2 *occupando*, id eſt præueniendo.

alteràmque victoriam. Delectas in prælium Marcellinus cohortes, & ipſum factionis nefariæ robur, illa belli ciuilis Megæra rapiebat, tanto cæteris ſatellitibus ᵃ audientior, quanto excellentiorem operam nauabat tyranno frater tyranni. Quo quidem maximè tuus gaudebat exercitus, quum ſe vltrò videret laceſſi, qui nihil magis timuerat quàm timeri: adeo quidem, vt caſtris ad caſtra collatis, quòd præcipiti die manum conſerere non poterat, ſpe victoriæ cum luce ventura peruigilaret, tardum ſolem, deſertorem diem, annuum noctis æſtiuæ tempus criminaretur. Ecce lux tandem, omnis campus horrebat, diuiſi in cornua equites leues ante ſigna velites, depoſitæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones, vniuerſa latè, qua viſus agi poterat, occuparant. Nondum ſe virtus experiebatur, iam diſciplina vincebat: at poſtquam intra coniectum telique acies vtraque promouit, & effuſis hinc inde ſagittarum nimbis res venit ad capulos, milites, priſtinæ virtutis, Romani nominis, imperatorum deniq; memores, cauſam publicam manuagere: hoſtes venditam operam, laceratam Italiam, ſpem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria deſperatione pugnare, nec graducedere, ſed veſtigio ſtare, vel cadere. At vbi impulſa acies, frônſque laxata, & fiducia in pedes verſa

ᵃ *audentior*, legendum.

verſa eſt,ire precipites, aut gloriando fugere,& ſe inuicem feſtinando tardare:armati,inermes integri,faucij,primi poſtremique miſceri,miles vrgere eminus,comminus gladijs, haſtis, punctim cæſim ferire:alij populi tibi imminere , alij terga configere , aut quos curſu non poterant continere,iaculis occupare, arma , telàq; homines vita perempta,prona,ſupinàque corpora paſſim , vel in acruo iacere. Illi inutilibus , exciſiſque membris reliqua ſui parte fugiebant hi dolorem vulnerum ſequebantur iſti mortes receptas in ſyluas , flumina deferebant:illi poſtremum ſpiritum in admiratione nominis tui,& ſui ducis deteſtatione fundebant : nullus finis cædendi inſequendique , niſi ſubtraxiſſet aliquando victoribus mors hoſtem, & nox diem. At quanto melius manus illa conſuluit , quæ ſubmiſſis precabunda vexillis petit veniam neceſſitatis , & terram in oſculis premens , calcanda veſtigijs tuis corpora,& arma proiecit,quam tu nõ ſuperbè , vt victam , non iratè , vt ream , non negligenter , vt parum neceſſarium præteriſti · ſed blandè liberalitèrque tractatam iuſſiſti eſſe Romanam ? Iunguntur ſocia agmina,& ſub vno capite diuerſa reip. membra coaleſcunt: ambo pari gaudio feruntur exercitus; hic opera ſua gaudet:hic venia: vterque victoria . Nec pia hac mora cunctatius , vbi te affore nuntiatum , impulſis effuſa portis obuiam prouolauit, & , vt eſt omne deſiderium

 poſt

poſt ſpem impatientius, parum credens patere venienti, feſtinauit occurſare venturo. 1 Fingit quidem, vt ſcimus, timor gaudium: ſed ita intimos mentis affectus proditor vultus enuntiat; vt in ſpeculo frontium imago extat animorum. Velut illa ciuitas à longa obſidione reſpirans, quòd eam tyrannus Alpibus obiacentem tanquam bellilimen attriuerat: tanta ſe, & tam ſimplici exultatione iactabat, vt ineſſe vera lætitia nimia videretur. Ferebant ſe obuiæ tripudiantium cateruæ: cuncta cantu, & crotalis perſonabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contrà tyranno funebres nænias, & carmen exequiale dicebat: hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum: iam quocunque tuliſſes gradum, ſequi, circumcurſare, præcedere, vias denique, quibus ferebaris obſtruere, nullus cuiquam ſui tuì ve reſpectus blãdam tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro mœnibus ſuis feſtum liberæ nobilitatis occurſum? conſpicuos veſte niuea ſenatores? reuerendos municipali purpura flamines? inſignes apicibus ſacerdotes? Quid portas vi-

1 Hic locus valde me torſit Reponendũ puto Narona. Fuit autẽ in Illyrico oppidum Narona, Romanorum olim colonia teſte Plinio Porro quum paulo poſt Alpibus obiacentem dicit, de Iuliis intelligit: nam Illyricum Adrius mons medium ſcindit, quem etiam Iuliarum Alpium nomine vocari docet Rufus.

virentibus ſertis coronatas? quid aulæis [1] tardantes plateas? accenſiſque funalibus auctum diem? quid effuſam in publicum turbam domorum gratulantes annis ſeſes? pueros tibi longam ſeruitutem vouentes? matres lætas, virgineſque ſecuras? Nondum omne confeceras bellum, iam agebas triumphum. Ibat interim Maximus, ac te poſt terga reſpectans, in modũ amentis attonitus euolabat, nec vllum ille conſilium vllam ve rationem, aut denique ſpem, quæ poſtrema homines deſerit, ſequebatur: quin ipſos viæ implicabat errores, & nunc dexter aut læuus: nunc veſtigijs ſuis obuius incertum iter ancipiti ambage texebat. Quoties ſibi ipſum putamus dixiſſe, Quò fugio? bellùmne tentabo, vt quem viribus totis ferre non potui, parte ſuſtineam? Alpes Cottias obſerabo, quia Iuliæ profuerunt: peto Africam quam exhauſi? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Galliæ? ſed inuiſus ſum. Hiſpaniæ committo? ſed notus ſum: Quid ergo faciam inter arma, & odia medius? à tergo premor hoſtibus, à fronte [2] crinibus. Si morerer, euaſeram: ſed ecce, nec animum ſequitur manus, nec manum glaudius: labitur ferrum, tremit dextera, mens, fatiſcit. O quàm difficile eſt miſeris etiam perire! Ergo, vt clauſæ

1 *Tardantes*. nam aulæa viatorem remorantur, niſi placet legere *radiantes*. 2 al. *criminibus*.

caſſibus feræ quæſito diu exitu, deſperato. que conſiſtunt, & præ timore non fugiunt ita ille ipſo, quo agitabatur metu alligatus, in oppidum ſemet Aquileienſe præcipitat, non vt vitam defenderet reſiſtendo, ſed ne pœnam fruſtando differret, quanquam quæ poterat vlterior eſſe dilatio quũ ita veſtigijs eius ac tergo a dens miles inſiſteret, vt pene omnem, quæ eſt ſecuta pompam vltio feſtinata i perceperit? Rectè profectò germana illa pictorum, poetarumque commenta Victoriam finxere pennatam, quòd hominum cum fortuna euntium non curſus eſt, ſed volatus. Ille ab vltimo orientis ſinu feſtinatis itineribus raptus exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminibus natandis tot ſcandendis montibus fatigatus, in alio orbe, & in alio pene dixèrim ſole poſitus, ſpatio lucis vnius Illyrico continuauit Aquileiam. Nihil tamen ſibimet hoc nomine vindicant: & ſi quando mirantium circulos contrahunt, aut conuiuia noſtra ſermone producunt, operam omnem ſuam fine Alpium terminantes, deberi ſibi abnuunt illam celeritatem, quòd expertes laborum perueniſſe ſe viderunt, quò ire non ſenſerant: negant immò ſe ſuis vectos eſſe corporibus, ſed tanquam per aliquas imagines ſomniorum ferrentur, abſentes præbuiſſe geſtantibus ventis otioſorũ miniſteria membrorum. Nec fides anceps: nam ſi olim

1 al *criminibus*

olim ſeueri credidere maiores Caſtoras geminos, albentibus equis, & ſtellatis apicibus inſignes, puluerem, cruoremque Theſſalicum aquis Tyberis abluentes, & nunciaſſe victoriam, & imputaſse militiam. cur non tuæ, publicæque vindictæ conſeſſam aliquam immortalis dei curam putemus & adnixam? niſi fortè maiorem diuini fauoris operam res Romana poſcebat, Macedonico augenda, quàm tyrrannico eximenda ſeruitio. Ego verò ſi cœleſte ſtudium pro dignitate cauſarum æſtimandum ſit, iure contenderim equites tuos pægaſis, talaribus pedites vectos ac ſuſpenſos fuiſse. Neque enim quia ſe diuina mortalibus d dignatur fateri, idcirco quæ viſa non fuerint dubitauimus facta, quum facta videamus quæ dubitauerimus eſse facienda. Auguſtè fortunam tuam imp. expendit quiſquis, id de te tantùm quod fieri poteſt, credit. An ego, quum ab Alpibus Iulijs otioſo feriatoque ferro non prælium fuiſse videam, ſed triumphum, dubitauerim illam ſpecialem quandam felicitatis tuæ dixiſse militiam? Scimus quidem imprità te cuncta adminiſtraſse, vt non poſſint ſe tibi imputare ſucceſsus, ſed fatearis neceſse eſt quantum te in bello, tantum fortunam tuam egiſse poſt bellum: cui ſi vocem demus, & iudicem, nònne prolixè ſuam enumerabit operam? & vt virtutibus tuis multa concedat, ſibi aliquam vindicabit? Et cur quæſo, non demus vt accipiamus vtriuſque patris aſserta, quũ

ſint, quæ vinceret tua? Audio Conſtantiam dicere, Bellum atrox periculosùmque ſuſcepi: memorare Patientiam, Immenſum iter, tempus anni graue; ſemper armata, ſemper ieiunia toleraui: tenere Prudentiam, Partita ſum militem, & multiplicaui arte terrorẽ: aſſerere Fortitudinẽ, Bis conflixi cum hoſte, bis vici: omnes poſtremò clamare, Quid tibi debemus fortunæ qui fecimus? Sed ſi illa dicat, Properationem militum ego fugam hoſtium præpediui, ego Maximum in muros coegi, & quem vos cogebatis mori viuum domino reſeruaui: non video quod poſſit eſſe iudicium: quin quum iſta pars imputet tyranni fugam, illa cuſtodiam reipubl. [1] quæ vtriq; pariter obnoxia eſt, ita vtranque coniungat, vt fateatur vni ſemet victoriam, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiam beneficij inficiator abiuras: nã etſi per te cõfeceris quę volebas, per fortunã tamen plus adeptus es quàm volebas. Agẽ dum ſi videtur, perteritas cogitationes tuas conſule, & vota conueni, num amplius ſperauiſti, quàm vt Maximus tibi nuntiaretur occiſus, quàm vt ſemiuiuũ eius caput nondũ clauſis tota morte oculis ex acie referretur, quàm ad ſummũ vt fugiẽs reſiſtẽs.

uo

1 *Quæ*, ſ. reſpublica v. pariter obnoxia eſt non expoſita, ſed obligata accepti benefici;s nomine. Deinde, vni. ſ. imp. alteri ſ. fortunæ.

ne caperetur? Ceterum quando quod factum eſt, vel optaſti, vt ſe tibi ipſe ſeruaret, vt conſciſcere ſibimet interitum nollet, & poſſet? magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeo maximo luxamori, interritus horrori, eſt ſed quatenus, aut iſta optari poteſt, aut ille vitari: at ſi vltima ſupra caput ſteterit hora, & venerit dies nunquã reuerſurus, ac ſe cõfeſſa mors fuerit, non timentur extrema quum certa ſunt. Hinc reorum vſque ad damnationẽ metus, poſtea attonitus ſtupor, & ex deſperatione ſecuritas, & ad locũ ſupplicijs volũtaria carnifice nõ trahẽte properatio. Vt de his taceam, qui cum fatis[1] fortunis paciſcentes, incertum exitum certo[2] occupauerunt: vt nihil de ſeruis loquar, qui verbera vitauere ſuſpendio, & motus heriles vſque ad præcipitia fugerunt: quis vnquam vltrà ſpem timuit? quid idcirco ſemet occidere noluit vt occideretur? niſi verò vel leuior manus aliena, quàm propria, vel fœdior mors priuata, quàm publicata, vel longior pœna ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere interitum ſtatim totum, quàm ſupplicium diuidere, poplitem flectere, ceruicẽ extendere ad plagã forte ſſe non vnam. Et tamen quando ſecum ille ferro tranſigendum putabat, non potius ignem, laminas, crucem culleũ, &

H 5 quic-

1 al. *vel fort.* 2 *Occupauerunt*, hoc eſt præuenerunt.

quicquid merebatur timebat. Nunquam profectò tam bene de ſceleribus ſuis ſenſit, vt mortem potuerit ſperare qua perijt. 1 Si igitur, nec præſumere veniā reus, nec ſperare fugam clauſus, nec mortem potuit timere moriturus, & 2 certo extremorum leuior videri debuit voluntarius quàm coactus, honeſtior priuatus quàm publicus, poſtrèmo breuior occupatus quàm expectatus interitus, num cui dubiū eſt, in eo quòd non habuit rationē, fuiſſe fortunam? Illa tyranni conſilia excauit: illa & animum eius obtudit & gladium: illa expeditam in vulnus manum percuſſit & tenuit. Niſi verò tu tuū venerabilis Gratiane carnificē diris comitatus vltricibus obſidebas, & irata minax vmbra ob os eius, oculòſque fumantes infernis ignibus tædas, & crepitántia toto angue flagra quatiebas, ne morti honeſtę vacaret, ne regalē illum ſacroſantūque veſtitum impio cruore pollueret, ne vultus olim tuus, ac deinceps fratrum futurus funeſtū ſanguinē vel dū vindicatur acciperet: 3 ne poſtremo te manus vlciſce-

---

1 Aduerte differere Pacatum ſecundum principia ethnica. 2 *Certus extremorum*, hoc eſt non dubitans quin ſibi ſit moriendum. 3 *Ne poſtremò te manus*, id eſt, ne ſua ſibi manū mortem conſciſcens, vltioni, quæ illi ob tuā cædem debeatur ſatisfaceret.

ſceretur tyranni, & deberes Maximo, vel ſuam mortem Et planè ita cuncta ceciderunt, vt non ſeruata modò vltio, ſed ordinata videntur. Nam vnde, quæſo, tam repentina conuerſio, vt qui oppetere timuerat, interitũ non timeret expetere, & quẽ incluſerat metus proferret audacia? Hic nulla iam reliqua feſtinandis rebus mora, actutum fortiſſimi duces inſtruendo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris veſtis aufertur, pedibus ornatus euellitur, totus denique homo aptatur ad interitũ, publicè publicus ſpoliator, exuitur, nectuntur manus rapaces, nudantur crura fugitiuo: talis denique tuis offertur oculis qualẽ offerri decebat victori captum, domino ſeruum, imperatori tyrannum: nec tu illum (qua es clementia) in conſpectũ tuum venire voluiſſes, nec oculos iſtos omnibus ſalutares homo funebris impiaret, niſi famã confutare mendacij, tèque purgare eodẽ teſte quo inſimulatore noluiſſes. Habet vires, habet neſcio quos internos mens ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi carnifex conſcientia eſt, aut, quod magis credo, omni ſæuius quæſtione eſt, à te interrogari. Ad primã tuam vocem nefario pectori excuſſa confeſſio eſt, nec cunctari ſaltem aut [1] muſſitare potuit quin conſilium omne nudaret, ſe videlicet fauoris tui obtendiſſe prætextũ, quòd aliter non potuiſſet allicere mili-

H 6 tum.

[1] *Muſſitare* legendum eſt.

tum ſocietates,niſi ſe autoramenti tui finxiſſet autorem. Et poſt hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culleo in ſui, non diſcerpi in fruſta iuſſiſti, non poſtremò illàm tanti ream mendacij linguam radicitus erui præcepiſti cum eorum parte vitalium quorum fuerat loquuta commentum: quin iam cœperas de eius morte dubitare,& deieceras oculos, & vultum rubore ſuffederas,& cum miſericordia loquabaris. Sed bene eſt quòd non omnia potes,tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis,& ne quid licere poſſet clementiæ,inter innumeras manus fertur ad mortem. Ecce iterum imp. auerteris, & illam tyrrannici exitus relationem grauaris. Iam iam eſto ſecurus, geram clementiæ tuæ morem, quod noluiſti videre non audies. Huc huc totas pij vates doctarum noctium conferte curas, hoc omnibus linguis, litteriſque celebrate, nec ſitis de operum veſtrorum perennitate ſolliciti, illa quam præſtare hiſtorijs ſolebatis, ab hiſtoria veniet æternitas. Vos quoque, quibus ſecunda ſors ceſſit dare famam rebus artifices, vulgata illa veterum fabularum argumenta deſpicite: Herculeos labores, & modicos Liberi triumphos, & anguipedum bella monſtrorum: hæc potius, hæc geſta ſolertes manus ducant, his fora, his templa decorentur, hæc ebore reddantur, hæc marmore, hæc in coloribus viuant, hæc in æra moueantur, hæc gemmis augeant pretium.

I. Pere-

[1] Pertinet ad ſecuritatem omnium ſeculorum, quod ad factum videri, vt ſiquis vnquam nefaria vota conceperit, monimentis noſtrorum temporum [2] recenſitus per oculos hauriat innocentium: quiſquis purpura quandoq; regali veſtire humeros cogitabit, Maximus ei exutus occurrat: quiſquis aurum, gemmaſque priuatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat: quiſquis imponere capiti diadema meditabitur, auulſum humeris Maximi caput & ſine nomine corpus aſpiciat. Scimus quidem nihil vnquam nouandum, quũ Romanum ſemper imperium, aut tuum futurum ſit, aut tuorum, pertinet [3] tum ad geminam reipubl. ſecuritatem, quod fieri non poteſt, etiam non timeri. Sed vtcunq; virtutis tuę opera curioſæ poſteritatis oculis artificium manus reddet, quum te vel Alpium dorſa ſuperantem, vel flumina obiecta tranātem, vel agmen hoſtile triũphalibus veſtigijs atterentem, pictorum atque fictorum aſſequeretur imitatio, clementia imp. quo cœlo tua, quo pigmento, quo ære aurò vel ducetur? qua tu ipſius victoriæ victor ita omnem cum armis iram depoſuiſti, vt ceciderit nemo poſt bellum, certè nemo poſt Maximum: paucis Maurorum hoſtium quos ſecum velut agmen

1 Forſàm ſic legendum, *pertinet ad ſecuritatem omnium, ſeculorumque id factum*. 2 al. *recerſitis*. 3 Legendum *tamen*.

men infernum moriturus incluſerat, & duobus aut tribus furioſi gladiatoris laniſtis in belli piaculum cæſis, reliquos omnis venia complexa, velut quodam materno ſinu clauſit. Nullius bona publicata, nullius multacta libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo affectus, nemo nota, nemo conuitio, aut denique caſtigatione perſtrictus, culpam capitis, aurium ſaltem moleſtia luit. Cuncti dominus ſuis cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentia (quod eſt dulcius) reſtituti ſunt. Vide imp. quid hac clementia conſequutus ſis: feciſti vt nemo ſibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collibus, Roma & ſeptena arce ſublimis, celſior gaudio ferebaris. Tu quæ experta Cinnanos furores, & Marium poſt exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Cæſarem in mortuos miſericordem, ad omne ciuilis motus claſſicum tremiſcebas, quæ præter ſtragem militum vtraque tibi parte pereuntium extincta, domi ſenatus tui lumina, ſuffixa pilo conſulum capita, Catones in mortem coactos, truncoſq; Cicerones & Pompeios fleueras inſepultos: cui damna grauiora ſciſsus in partes ciuium furor quàm portis imminens Pœnus, aut receptus muris Gallus intulerat: cui Allienſi die Æmathia funeſtior, Cannis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, vt grauius ſemper tuam quàm alienam experta virtutem nihil tibi magis, quàm te timeres. Vi-
di-

diſti ciuile bellum hoſtium cæde, militum pace, Italiæ recuperatione, tua libertate finitum: vidiſti inquam infinitum ciuile bellum, cui decernere poſſes triumphum. Hactenus memet imp. Aug. præteritas res tuas attrectaſſe fas fuerit: at quum tempus admoneat meminiſſe præſentium, finem ſermonis facere maluerim, quàm ampliſſimi ordinis munus inuadere. Dabitur vtcunque venia piæ temeritati, ſi vſurpaſſe communia, non occupaſſe videatur aliena: licuerit mihi quæ in barbaris gentibus, longinquiſque prouincijs pro ſummare fortiter, feliciterque feciſti, annuente numine tuo & ſenatu fauente dixiſſe: ea verò, quæ Romæ geſta ſunt, qualem te vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in roſtris, vt pompam præeuntium ferculorum curru modò, modò pedibus ſubſequutus, alterno clarus inceſſu, nunc de bellis, nunc de ſuperbia triumpharis, vt te omnibus principem, ſingulis exhibueris ſenatorem, vt crebrò ciuilique progreſſu non publica tantùm opera luſtraueris, ſed priuatas quoque ædes diuinis veſtigij conſecraris, remota cuſtodia militari tutior publici amoris excubijs: horum hæc linguis, horum inquam voce laudentur, qui de communibus gaudijs & dignius vtique quæ maxima, & iuſtius poterunt prædicare quæ propria ſunt. O mea felix peregrinatio! ò bene ſuſcepti, & exhauſti labores! Quibus ego interſum bonis? quibus pa-
ror

gaudijs? quæ reuerſus vrbibus Galliarum diſpenſabo miracula? quantis ſtupentium populis, quàm multo circumdabor audi. tore, quum dixero Romam vidi, Theodoſium vidi, & vtrumque ſimul vidi. Vidi illum principis patrem, vidi illum principis vindicem, vidi illum principis reſtitutorem. Ad me longinquæ conuenient ciuitates: à me geſtarum ordinem rerum ſtilus omnis accipiet: à me argumentum poetica, à me fidem ſumet hiſtoria. Compenſabo tibi iſtam imp. iniuriam, ſi quum de te ipſe nihil dixerim, quod legendum ſit, inſtruam quæ legantur.

DIXI.

PANE-

PANEGYRICVS CONSTANTINO AVGVSTO

Conſtantij filio dictus.

VNde mihi tantum confidentiæ, ſac. imp. vt poſt tot diſertiſſimos homines, quos & in vrbe ſacra & hic rurſus audiſti, dicere auderem? niſi nefas eſſe ducerem, & commiſſi cuiuſdam ſacrilegij religionem vererer, ſi is qui ſemper res à numine tuo geſtas prædicare ſolitus eſſẽ, hæc tanto maiora priſtinis ſilentio præterirem, per quæ nõ pars aliqua ſeruata, ſed vniuerſa ſibi eſt reſpubl. 1 reſtituta. Neque enim ignoro quanto inferiora ſint ingenia noſtra Romanis, ſi quidẽ Latinè & diſertè loqui illis ingeneratũ eſt, nobis elaboratum, & ſiquid fortè commodè dicimus, ex illo fonte & capite facundiæ imitatio noſtra 2 deriuat. Sed quamuis conſcius mihi infirmitatis ingenitæ, & incohoati potius ſtudij quàm eruditi, cohibere me ſilentio nequeo quominus de recuperata vrbe, imperióque Romano, & tandem ex diuturna conuulſione ſolidato & ipſe aliquid coner effari, vt inter tantos ſonitus diſſertorum mea quoque vox tenuis exaudita videatur. Etenim ſi in rebus bellicis ipſiſque præ-

1 Apparet hunc rhetorẽ Italum non fuiſſe, ſed Gallum, aut alterius nationis.

2 *Deriuat*. ſ. id.

prælijs non ſolum tubæ, ac litui, ſed etiam Spartanæ tibiæ incentiuum aliquod ferũtur habuiſſe, credo quia magnos animos paruo licet modulo ſufficit incitari, cur ego in me de tuo fauore diffidam, vt ſermonem meum ſtudio potius tui cultus quàm ſui viribus metiaris? Experiar igitur vt poſſum: quanquam oppletus viribus tuis, vt ſic dixerim, inſuſurrare ſine æmulandi fiducia cupidus imitandi: ac primùm illud eripiam, quod credo neminem adhuc auſum fuiſſe, vt antè de coſtantiæ expeditionis tuæ dicam, quàm de laude victoriæ. Tranſacto enim nutu aduerſi [1] ominis, & offenſio reuocati (vtar libertate erga te noſtri amoris, quem tunc inter metus & rei publ. vota ſuſpendimus) tene imp. tantum animo potuiſſe præſumere, vt bellum tantis opibus, tanto conſenſu auaritię tanta veniæ deſperatione conflatum quieſcentibus cunctantibùſque tunc imperij tui locis primus inuaderes? Quiſnam te deus, quæ tam præſens hortata eſt maieſtas, vt omnibus ferè tuis comitibus & ducibus non ſolùm tacitè muſſantibus, ſed omen apertè timentibus contra conſilia hominum, contra auſpicum monita, ipſe per temet liberandæ vrbis tempus veniſſe ſentires? Habes profectò aliquid cum illa mente diuina Conſtantine ſecretum, quæ delegata noſtris dijs minoribus cu-

---

1 Forſan legendum *ominis & offenſione vocati*: niſi malis offenſione.

cura vni ſe tibi dignatur oſtendere: alioquin fortiſſime imp. ſic quoque quam vi-ceris, redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite diſpoſitis exercitubus 1 tuum reliqueras, ſed hoc maiores pro te ſuſcepimus metus, quòd nobis potius quàm tibi conſulebas, noſtramque pacem magis, quàm bellum, quod aggrediebare firmaueras, næ tu imp. nimio noſtri amore neſciſti ad ſecuritatem nobis verè prouidere, qui non omnia tecum arma mouiſti, quũ in tua conſeruatione ſalus noſtra ſit. Et quid opus erat ipſi Rheno inſtructis & militibus & claſſibus, quem iam pridem barbaris nationibus virtutis tuæ terror obſtruxerat? An oſtentare voluiſti diligentiam tuam diuiſis copijs inter cuſtodiam pacis & belli? aut etiam iactanter & glorioſè probare liberandæ vrbi te ſufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contrà centum millia armatorũ hoſtium Alpes tranſgraſſus es, vt appareret penitus conſiderantibus id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te ſed promiſſam diuinitus petere victoriam. Duxerat magnum Seuerus exercitum, & hoſtẽ ſuũ perfidia deſertus armauerat: maiores poſtea copias Maximianus admouerat, & ipſe transfugis videbatur proſperè refugiſſe: ipſe denique qui pater illius credebatur, diſciſſam ab humeris purpuram detrahere conatus, ſenſerat

1 al. *tutum*.

ſerat in illud dedecus ſua fata tranſiſſe. Mille & ſexaginta annis, contractas ex toto orbe diuitias, monſtrum illud re. demptis ad ciuile latrociniū manibus ingeſſerat, ad hoc aliena matrimonia, innocentium capita, quum bonis paſſim donādo vſque ad mortem deuotionis obſtrinxerat parricidas omnes, inſidiatos ſibi, aut palā aliquid pro libertate conatos pęnis affecerat, armis oppreſſerat, & inter hæc vtebatur eius vrbis maieſtate, quā ceperat, totā Italiam conductis ad omne facinus ſatellitibus oppleuerat. Hæc omnia imp. quum cogitares, ſcires, videres, nec te paterna grauitas, nec tua natura temerarium eſſe pateretur, dic 1. quæ quid in conſilio niſi diuinum numen habuiſti? An illa te ratio ducebat? ſua enim cuique prudentia deus eſt, quòd in tam diſpari contentione non poterat melior cauſa non ſuperare, & innumerabiles licet ille copias pro ſe obijceret, pro te tamen iuſtitia pugnaret. Vt enim omittam illa quæ non decet comparari, quod erat ille Maximiani ſuppoſitus, tu Cōſtantij pij filius, ille deſpectiſſimæ prauitatis, detortis, ſolutiſque membris, nomine ipſo abuſiua appellatione mutilato: tu (quod ſufficit dicere) tantus, ac talis: vt hoc, inquam, omittam, te Conſtantine paterna pietas ſequebatur, illum vt falſo generi non inuideamus impietas: te clementia, illum cru-

1 Opinor legendum *quæſo*.

crudelitas: te pudicitia ſola dicata coniugio, illum libido ſtupris omnibus contaminata: te diuina præcepta, illum ſuperſtitioſa maleficia, illum denique ſpoliatorum templorum, trucidati ſenatus, plebis Romanæ fame enectæ piacula: te abolitarum calumniarum, [1] te probitatum, delationum, te conſeruatio, atque homicidarum ſanguinis gratulatio. In tam diuerſa cauſarum ratione diuino conſilio imp. hoc eſt tuo, non militum multitudinē, ſed partium merita numeraſti. Magnus Alexander quum [2] præter Macedonas ſuos, cũctæ Græciæ, vniuerſo Illyrico innumerabilem delectum poſſet indicere, nunquã maiores quadraginta millium copias duxit: inhabile regenti ratus, quicquid excederet, & turbam potius quàm exercitum. Tu verò etiam minoribus copijs bellum multo maius aggreſſus es: tanto ſcilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero inſtructior. Et ille quidem contra leues Medos, & imbelles Syros, & Parthorum arma volatica, & Aſiaticos optantes mutare ſeruitiũ, rē geſſit prælij vnius euentu: tibi vincendi erant milites, proh nefas paulo antè Romani armis omnibus more primæ claſsis armati, & pro facinorũ conſcientia nunquã niſi morte ceſſuri. Probauit hoc prima obſtinatio eorum qui

1 Opinor legendum, *te prohibitarum delationũ*. 2 Quadraginta milliũ copias duxit Alexander vt plurimas.

qui ſub ipſis Alpium iugis, munitiſſimo licet muro, ac ſitu tenentes oppidum, auſi fuerunt te imminente reſiſtere, ac portas claudere, non credentes illi quidem (vt audio) te ipſum adeſſe. Quis enim crederet, tam citò à Rheno ad Alpes imperatorem cum exercitu peruolaſse? ſed tamen, qui non ſolùm præſenti numini tuo, verum etiam nuntiato nomini cedere debuiſſet. Luerunt igitur illico dementiæ ſuæ pœnas, quum oblatam ſibi à clementia tua veniam recuſaſſent. Neque enim vallo foſsaque obſeſſio inchoata eſt, nec cuniculis agendis, nec machinis admouendis, nec incutiendo ariete tentati quaſſatique ſunt muri, ſed ſtatim iniectæ faces portis, ſcalæ propugnaculis, nec ſolùm fundis eminus, teliſque miſſilibus, pugnaciſſimòq; præfecto, ſcilicet vt quã coloniam Cn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret. O miſerabilẽ Veronenſium calamitatem, quos non tam tua quàm inteſtina ſatellitum preſſit obſidio: quippe Atheſis ille ſaxis aſper, & gurgitibus verticoſus, & impetu ferox oppugnationem prohibebat, omnèmque retrò regionem euehendis copijs tutam, defenſámque præſtabat. Quod tamen ne diutius hoſtem iuuaret, prouidenti tua factum eſt, quà ſuperioribus in locis, quà leuior amnis & ignari hoſtes erant, exercitus parte proiecta, ancipiti periculo clauſos, obſeſsòſque peiora experiri armis coegiſti, adeo quà omnis eruptio tenta-

uerat, cecidiſti, vt ipſe etiam dux cum parte copiarum ad accerſenda auxilia muris exceſſerit, maiorem miſer adducturus exercitum, vt maiore comitatu cladis occideret. Quo quidem tempore præcipua apparuit tua imperat. cura ſimul & animi magnitudo, qui redeunti illi minore exercitu congredi, quàm obſidionē intermittere maluiſti, ne reſpirare clauſis, aut effugere, aut imminere tergo liceret. Et primo quidem(vt audio) aciem inſtruxeras duplicem, mox proniſo aduerſariorum numero explicari ſtatim in frontem ordines, & extendi latius arma iuſſiſti ex tuo animo nimirum animos tuorum omnium metiens, quamuis grauius inde pondus infringi poſſet imperij. Laudare me exiſtimas imper. cunctas quæ in illo prælio feceris? Ego verò iterum queror: proſpeceras omnia, diſpoſueras vniuerſa, ſummi imperatoris officia compleueras, cur ipſe pugnaſti? cur denſiſſimis hoſtium globis miſcuiſti? cur ſalutem reipubl. in pericula tanta miſiſti? An neſcire nos putas, quod dum nimio rapereris ardore, in media hoſtium tela deueneris? & niſi vitibi cædibus aperuiſſes, ſpem totius generis humani & vota deperas. Quid tibi erat imperat. cum inferiore fortuna? tot quippe impetu ferebare torrenti ſimili amni, quem abruptæ radicitus ſylue, & conuulſa funditus ſaxa requerentur. Illos pugnare fas eſt, quibus ſuo cuiuſque fato aut vincendum eſt, aut cadendum

tu

tu cuius ex vita omnium fata pendent, ad vllum diſcrimen accedas? inter tot tela gladioſque verſere? quis hoc à te exigit aut quis pati poſſit vt quicquam in te belli caſibus liceat? deceat te imp. hoſtem ferire? immò non decet laborare. Spectans ex edito monte Xerxes naualecertamen, Auguſtus aliquid agens vicit apud Actiū. Fuit etiam qui ſublatus in ſcalas inuicem nexas, concurrentes eminus vidit exercitus: vt nec intereſſet periculo, & adeſſet euentui. Ignaua, inquies, ſunt hæc exempla, ſed tuta, grauiorque metus eſt periculi tui, quàm lætitia victoriæ. An non ipſi cæſis fugatiſque hoſtibus, interfectòque etiam ipſo eorum duce, comites & tribuni corripuere lacrymantes amplexique illud tuum anhelum pectus, cruentas manus, & quicquid de ſanguine profundæ cædis emerſerat, hinc atque inde clamarunt? Quid egeras imp in quæ nos fata proieceras? niſi te diuina virtus tua vindicaſſet: quæ hæc eſt impatientia? aut quò tibi manus noſtras, ſi verſa vice pugnas ipſe pro nobis? Hæc ego non dicerē imp. neque ab alis dicta memorarē niſi beneficio tuę leuitatis tutior eſſet noſtra in verbis quàm tua in armis audacia. Noua enim quadam varietate naturæ, confuſoque virtutum temperamento idem es in prælijs ferociſſimus, & parta ſecuritate mitiſſimus. Quum enim dato obſeſſis tempore pœnitendi, Aquileiam quoque delegatis eorū ac ſupplicibus recepiſſes, cuncti-

que-

que ſe tibi 1 dediſſent, quos obſidendo ſeruaueras: ignouiſti omnibus, & vitam quam deſperauerant reddidiſti, & quidem iuſſiſti arma deponere, vt multo tutius victoris pietate tegerentur. Vt tamen pertinaciæ ſuæ merita ſentirent, corripi eos, vincirique iuſſiſti, nō ad ſupplicium, ſed vitam, ne conſcientiæ timore diffugerent, grauitèrq; delinquerent, conſeruarique iterum non mererentur ſi ſeruati nō fuiſſent. Sed vnde tanto hominū numero tot vincula, quæ continere militares & paulo antè armatas manus poſſent? Stupere milites qui producēdos ſuſceperant, & cuſtodiæ curam abnuere: prorſus neſcire, quid facerent. Ipſi etiam qui tibi in conſilio erant, ipſe etiam præfectus hærere, quum tu diuino monitus inſtinctu, de gladijs eorùm gemina manibus aptari clauſtra iuſsiſti, vt ſeruarent deditos gladij ſui, quos non defenderant repugnantes, O pulcherrimum & qui omnium oculis ſubijci debuiſſet triumphum virtutis & clementiæ tuæ! Cuius enim potentiæ fuit hoſtibus arma diripere, eius humanitatis deditos ad impunitatem ſuis armis alligare, atque etiam vincere, vt eos ferri illius quod contra te geſſerant, quotidie pœniteret: gladius ille quem in te diſtrinxerat hoſtis infeſtus, ipſe domini ſui manus tenuit, & paratus ad cædē, cuſtos factus eſt ad ſalutem. Magnus poeta, dum bellorū

I toto

1 Melius *dediſſent*.

toto orbe ſurgentium diſcurſum, apparatuùmque deſcribit. *Et curuæ* (inquit) *rigidum falces conflantur in enſem.* Triſtenimium tempus id quum inſtrumenta cultui pecudũ præparata, in cædẽ hominum verterentur: at nunc rigidi illi, mortiferique mucrones in ſalutaria vincla curuantur, & exarmatum hominem non interimunt, ſed coercent, deditòſque hoſtes gladij ſui colliſi obtuſique tutantur, qui nihil illis prodeſſe integri, acutique potuerunt. Omnium ergo armorum miniſteria ad diuerſos effectus arbitrio tuo ſeruiunt imp. tibi vincunt gladij, tibi ſeruiunt, te pugnante feriunt, te ignoſcente cuſtodiunt. Vt deus ille mundi ceator & dominus eodem fulmine ſuo nunc triſtes, nunc lætos nuntios mittit, ita eadem ſub numine tuo tela inimicos, aut ſupplices tuos pernicie, aut cõſeruatione diſcernũt. Eripuiſti imp. aduerſarijs tuis gladios ne quis incumberet dolor, ſuperaſti, & eoſdem manibus ſuis innoxios reddidiſti, vt clementiæ & vindictæ tuæ ſatisfaceres, quorum ſanguini peperceras, arma fregiſti.[a] Vt enim hominum diu parta ſemper ſeruanda eſt, ſi liceat: ferrum inuentu facile, vſu mutabile. Ideo quæ erant reparabilia conflaſti: quod rediuiuum non erat, reſeruaſti. Quid ſimile fabulæ ferunt cõuerſa eſſe humana corpora in fontes, aut pecudes? aut aues? fœda & degener talis

a forſan ſic leg. *Vt enim vita hominũ.*

tális conuerſio, gladius mutatus in manicas, hoc eſt, quod ſecuritas poſt timorem, quod vmbraculum poſt calorem, ſplendorem mutatio perdidit: ſed faciem retudit. Studium & humanitas tuas hortata eſt imp. hucuſque vt exultatio noſtra verbis eluderet, ſed iam ad potiora redeamus. Recuperata omni cis Padum Italia, ipſa iam ad te ſupplices manus Roma tendebat, cui portentum id inſederat, nihil conari auſum ad tot nuntios ſuarum cladium, quippe ipſa ſe viliſſimi hominis obſidebat ignauia, & degeneres animos timor arguebat, ſtultum & nequam animal nuſquam extra parietes egredi audebat, ita enim aut prodigijs aut metus ſui præſagijs monebatur. Proh pudor! intra parietum cuſtodias imp. non ille aſpirare in campũ, nõ exercere armis, nõ puluerem pati: aſtutus quidẽ, ne virorum officia tentantem contemnerent qui viderent deambulare, & tantũ in illo palatio marmoratis parietibus incedere. Nam in Saluſtinos hortos, ire, peregrinatio & expeditio putabatur. Et hæ quidem delicię tanto illo tempore quo orbem obſederat ſemet incluſerat, turpiſſimam hanc eius formidinem protegebam. Non enim ſe imbellem, ſed beatum non inertẽ ſed ſecurum videri volebat. Quoties milites in concionem vocabat, ſe ſolum cum illis imperatorem, alios permilites proſe militare iactabat: Fruimini, aiebat, diſſipate, prodigite Hæc erat miſerorum

breuis, & caduca felicitas. Ac ne tum quidem quum tot aduerſa ſuorum prælia comperiſſet, obuiam ire conatus eſt ad reſiſtendum, quum Padi limite, aut Apenini iugis vteretur. Sed literas calamitatũ ſuarum indices ſupprimebat: interdum etiam palàm, vt vſque ad portas veniretur, optabat, non intelligens maieſtatem illam vrbis [1] quæ pridem ad motus exercita ſollicitauerat iam flagitijs ipſius deformata, & ſedibus ſuis pulſam ad tua auxilia tranſiſſe, nec vllis præmijs poſſe corrumpi, quos tibi præter liberalitatem tuam, ſacramenti fidem, tot victoriarum gloriæ dicauiſſent. Quis enim miles, qui ductu atq; auſpicijs tuis toties feliciſsimè dimicaſſet, vulnera illi ſua venderet? belli iam pene confecti sũmam concedere? At enim tu idipſum de ardore totius exercitus ſentiens, non ſine vlla hæſitandi mora, qua breuiſsimum per eos iter eſt, rapto agmine aduolaſti, celeritatem illa in redeundo Scipionis, & Cæſaris tunc maximè cupienti Romæ repreſentans. Hæc eſt fiducia imperatoris inuicti, & ſuorũ mentibus freti, non dubitare nec trahere bellum, ſed proximum quodque pugnæ tempus putare victoriam. Non enim res erat tibi, vtique maximo, cum Hannibale victore, vt poſt res aſperas locũ tempùſque ca-

[1] Sic legendum, *Qua pridem admotus exercita ſollicitauerat, iam flagitijs deformatam è ſedibus, &c.*

capt:ares,ſed vrgere te ſucceſſus tuos, & continuare victorias,ſed quamprimùm ſubuenire vrbi debebat. Sapientis enim imperatoris eſt fractis rebus cunctando conſulere, ſecundis non deeſſe fortunæ. Itaque vnum iam id timebatur ne ille conterritus his rebus,grauiter afflictus, & in arctum redactus boni conſuleret, & debitas reipubl. pœnas obſidione differret. Quippe omni Africa, quam delere ſtatuerat, exhauſta, omnibus inſulis exinanitis infiniti temporis annonam congeſſerat. Sed diuina mens, & ipſius vrbis æterna maieſtas, nefario homini eripuere conſilium,vt ex inueterato illo torpore, ac fœdiſſimis latebris ſubitò prorumperet, & conſumpto per deſidias ſenio ipſum diem natalis ſui, vltima ſua cæde ſignaret,ne ſeptenarium numerum ſacrum, & religioſũ inchoando violaret. At quomodo inſtruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorſus, ne quis euadere, ne quis, vt fit, loco motus referre gradum, & inſtaurare prælium poſſit, quum à fronte artè armis, à tergo Tiberi flumine premeretur, in quo ille non mehercule cogitauit neceſſitatem reſiſtendi ſed propinquitatem refugiendi:niſi fortè iam ſentiens diem ſibi veniſſe fatalem,ad ſolatium ſuæ mortis, voluit ſecum trahere quamplurimos, vt omnes eſſent exitus ſui comites,qui ſcelerum participes extitiſſent. Quid enim aliud illum ſperaſſe credendum eſt? qui iam ante biduum palatio emigrauerat, & cum

quæreretur. Sancte Tybris, quondam hoſpitis monitior Æneæ, mox Romuli conſeruator expoſiti, tu nec falſum Romulum diu viuere, nec parricidam vrbis paſſus es enatare: tu Romæ tuæ altor copijs ſubuehendis, tu munitor mœnibus ambiendis, meritò Conſtantini victoriæ particeps eſſe voluiſti, vt ille hoſtem in te propelleret, tu necares. Neq; enim ſemper es rapidus, & torrens, ſed pro temporum ratione moderatus: tu quietus armatum Coclitem reuexiſti, tibi ſe placido Clœliæ virgo commiſit, ac nunc violentus & turbidus hoſtem reipubl. ſorbuiſti, & ne tuum lateret obſequium, eructato cadauere prodidiſti. Reperto igitur & trucidato corpore vniuerſus in gaudia & vindictam P. Ro. exarſit, nec deſiccatota vrbe qua ſuffixum haſta ferebatur caput, id piaculare fœdari, quum interim, vt ſunt ioci triumphales, rideretur geſtantis iniuria, quum alieni capitis merita pateretur. Sed quid ego hucuſque iocularia? tecta ipſa (vt audio) commoueri, & altitudo culminum videbatur attolli quacunque numen tuum tardo molimine currus inueheretur: tanta te populi denſitas, tanta ſenatus ſtipatio prouehebat ſimul & attinebat. Felices qui te propius aſpicerent: longius poſiti nominabant quos prætererias, loci quem occupauerant pœnitebat. Viciſſim omnes indeſicto accedere, inſequi, certare, innumerabilis multitudo & impulſu vario fluctuare, & tantum ſibi hominum animi poſt

illam ſexennij cladem ſupereſſe memorabant. Auſi etiam quidem vt reſiſteres poſcere,& queri, tam citò acceſſiſse palatium,& quum ingreſsus eſses, non ſolùm oculis ſequi,ſed penè etiam ſacrum limen irrumpere, inde omnibus circumfuſis vt inde excederes opperiri, proſpicere, optare,ſperare:vt viderentur eum à quo obſidione liberati fuerant,obſidere. Gloriatus ſit licet & verè ſummus orator, humeris ſe Italiæ in patriam reportatum, te Conſtantine, S. P.Q R. & illo die & alijs quocunque progreſſus es,& oculis ferè geſtauit,nec quicquam aliud homines diebus munerum ſacrorumque ludorum,quàm te ipſum ſpectare potuerunt,qui tuus eſſet fulgor oculorum, totiuſque corporis circumfuſa maieſtas, quæ oris dignitas, gaudere cuncti ſpetaculorum mora, & familiaribus ſibi artificibus ob hoc ſolùm fauere quòd te præſente certarent. Nam quid ego de tuis in curia ſententijs, atque actis loquar, quibus ſenatui autoritatem priſtinam reddidiſti,ſalutem quam per te receperant non imputaſti,memoriam eius in pectore tuo ſempiternam fore ſpondiſti:? Dicerem plura de diuinis orationibus tuis,de oblata potius quàm impetrata benignitate,niſi mallem dicta reticere dum propero facta laudare. Quamlibet verba tua in ſenatu habita nobis nota ſint tamen qualia fuerint clementiæ tuæ gloria nuntiauit. O tandem felix ciuili Roma victoria. Irrupit olim te Cinna furioſus,

& Marius iratus, qui non ſolo ſe Octaui j conſulis capite ſatiarunt, ſed luminibus ciuitatis extinctis, exempla quæ nunc toto ſexennio paſſa es reliquerunt. Vicit tibi iterum ante portam Collinam Sylla felix, ſi ſe parcius vindicaſſet, ſed multis capitibus noſtra compleuit: Conſtantinus victoriæ licentiam ſine prælijs terminauit: gladios ne in eorum quidem ſanguinem diſtringi paſſus eſt, quos ad ſupplitia poſcebas. Deditá ſibi idem Sylla exarmatámq; legionem in villa publica trucidauit, perculſumq; morientium gemitu ſenatum monuit, ne timeret, quòd ipſe iuſſiſſet. At iſte victor non modò hoſtium, ſed etiam victoriæ ſuæ quicquid militum bello ſuperfuit, tibi reſeruauit. Tibi enim iam militant quos exutos armis imperator aduerſus hoſtes barbaros rurſus armauit. Iam obliti deliciarum, Circi, Maximi & Pompeiani theatri & nobilium lauacrorum, Rheno, Danubióq. prætenduntur, excubias agunt, latrocinia compeſcunt, certant deniq; cum victoribus, vt ciuili bello victi hoſtibus comparentur. Nec tamē id mirum videri poteſt, quum qualemcunque militem fortiſſimum facias tuo imp. exemplo. Non enim feſſus præſijs & expletus victorijs, vt natura fert, otio te & quieti dediſti, ſed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas, perexiſti ad inferiorem Germaniæ limitem [1] magna enim

1. forſan leg. *Non magna intercaped.*

intercapedine temporis, ac breui locorum diſtantia, poſt annuam expeditionem ſtatim bello auſpicatus à Tyberi ad Rhenum, immo (vt omen, & ſimilitudo nominis ſit, & tua imp. magnitudo animi pollicetur) à Tuſco Albula ad Germanicum Albim prolaturus imperium. Quiſnam iſte eſt tam continuus ardor? quæ diuinitas: perpetuo ingens motu? omnium rerum interualla ſunt: ceſſat terra noualibus: dicuntur interdum flumina reſiſtere, & ipſe dies noctibus acquieſcit: tu Conſtantine ſolus infatigabilis bellis bella cõtinuas, victorias victorijs cumulas, quaſi præterita ſint obliterata ſi deſinas, non putas te viciſſe, niſi vincas. Ruperat fidem gens leuis & lubrica barbarorum, & robore atque audacia lectis eruptionis autoribus, inſtitiſſe Rheno nũtiabantur: illico obuius affuiſti, & præſentia tua ne auderent trãſitum terruiſti. Etiam videbaris rem votis tuis feciſſe contrariam, quòd inhibita eruptione non foret materia victoriæ, ſed inopinato conſilio vſus (abeundo enim ſimulato nuntio maioris in ſuperiore limite tumultus) occaſionem ſtolidis ac ferinis mentibus obtuliſti in noſtra veniendi, relictis in occulto ducibus qui ſecuros adorirentur. Quò quum veniſſent, conſilium tuum ſequitur fortuna: toto Rheni alueo oppleto nauibus, deuectus, terras eorum ac domos mœſtas lugentéſq; populatus es, tantàmq; cladem vaſtitatémque periuræ genti intuliſti, vt vix poſt illud
no-

nomen habitura ſit. Ita nunc omnes, ſi placet, barbaræ nationes & exitiale vobis mouete conatus exemplum quamuis enim imp. noſter amicorum regum admittat obſequia, idque ipſum valeat ad laudem victoriæ quòd à nobiliſſimis regibus timetur & colitur, augeri tamen gloriam virtutis ſuę gaudet quoties prouocatur. Nam quid hoc triumpho pulchrius quòd cædibus hoſtium vtitur etiam ad noſtrum omnium voluptatem & pompam munerum de reliquis barbaricæ cladis exaggerat? Tantam captiuorum multitudinem beſtijs obijci, ingrati & perfidi non minus doloris ex ludibrio ſui quàm ex ipſa morte patiantur. Inde eſt quòd quum exitum differre liceat, perire feſtinant, ſeſeque letalibus vulneribus & mortibus offerunt. Ex quo ipſo apparet quàm magnum ſit viciſſe tam prodigos ſui: facile eſt vincere timidos & imbelles, quales amœna Gracia & deliciæ orientis educunt: vix leue pallium & ſericos ſinus vitando ſole tolerantes, & ſiquando in periculum venerit, libertatis immemores, vt ſeruire liceat orantes: Romanum verò militem quem qualemq; ordinat diſciplina, & ſacramenti religio confirmat, aut trucem Francum ferina ſola carne diſtentum, qui vitam [1] prouectus ſui vtilitate contemnat, quantę molis ſit ſuperare vel capere, [2] quod tu imp. & imp.

1 Opinor legendum *victus ſui.*

2 Sic legerim, *quod tu imp. & in Ita.*

imp. in Italia, & in ipſo conſpectu barbariæ paulo antè feciſti: ita ſine vllo diſcrimine omnia genera bellorum, armorum, hoſtium, vini tibi cedunt. Cedunt ex omni etiam memoria condita literis monumenta virtutum: nec verò tantumodo vetera dictatorum, & conſulum, ac deinceps magnorum principum ſed etiam rectiſſima & pulcherrima diui patris tui facta ſuperaſti. Sordet enim alios ex proximo tempore comparare, ipſum, inquam, diuum Conſtantium iam primis imperij tui luſtris rerum geſtarum laude comulaſti. Inuitus hoc fortè accipis imp. ſed ille dum dicimus gaudet è cœlo, & pridem vocatus ad ſydera, adhuc creſcit in filio, & gloriarum tuarum gradibus aſcendit. Purgauit ille Batauiam, aduena hoſte depulſo: tibi ſe ex vltima barbarie indigenæ populi dedère. Ille Oceanum claſſe tranſmittit: tu & Alpes gradu & claſſibus portus Italicos occupaſti. Recuperauit ille Britanniam: tu nobiliſſimas Africi maris inſulas, quæ P.R. fuere prouinciæ. Ignoſcat, inquam, diuus ipſe Conſtantius quid habeo quod comparem Italiæ, Africæ, Romæ? Meritò igitur tibi [1] Conſtantine & imp. ſenatus ſignum dei, & paulo antè Italia ſcutum & coronam, cuncta aurea, dedicarunt, vt conſcientiæ debitum aliqua ex parte releuarent: etenim ſæpe debetur & diuini.

[1] Melius, *Conſtantine imp. ſenatus* & expuncto.

diuinitati ſimulacrum aureum, & virtuti ſcutum, & corona pietati. Quamobrem te ſumme rerum ſator, cuius tot nomina ſunt quot gentium linguas eſſe voluiſti (quem enim te ipſe dici velis, ſcire non poſſumus) ſiue in te quædam vis mẽſque diuina eſt, qua toto infuſa mundo omnibus miſerearis elementis, & ſine vllo extrinſecus accedente vigoris impulſu, per te ipſe mouearis, ſiue aliqua ſupra omne cœlum poteſtas eſt, qua hoc opus tuum ex altiore naturę arcē deſpiciās: te inquam oramus & quæſumus vt hunc in omnia ſecula principem ſerues. Parum eſt enim optare tantæ virtuti tantæq; pietati quem longiſſimum habet vita progreſſum. Et certè ſumma in te bonitas eſt & pietas, & ideo quæ iuſta ſunt velle debes: nec abnuendi eſt cauſa quum poſsis, nam ſi eſt aliquid quod à te bene meritis denegetur: aut poteſtas ceſſauit, aut bonitas. Fac igitur vt quod optimum humano generi dediſti, permaneat æternum: omnẽſq Conſtantinus in terris degat ætates. Quanuis enim imp inuicte, iam diuina ſoboles tua ad reipublicę vota ſucceſſerit, & adhuc ſperetur futura numeroſior: illa tamen erit verè beata poſteritas, vt quum liberos tuos gubernaculis orbis admoueris, tu ſis omnium maximus imperator.

DIXI.

GRATIARVM ACTIO

MAMERTINI

De conſulatu ſuo, Iuliano Imperat.

Scito, lector, ex Baron. tom. 4. quòd Mamert. laudat Iul. encomiaſticè potius quàm hiſtoricè, immo adulatoriè, atq; mendaciter, eum lege ſub anno 2. Iuliani.

ETSI ſcio te imperator, & cunctos qui conſilium tuùm participant, poſſe mirari quòd nunc demum gratias agere exorſus ſim, quaſi beneficia in me tua cœperint à conſulatu: fatebor tamẽ quòd ingenij, cuius me pœnitet, conſcius, etiam nunc tacere voluiſſem, & prorumpens licet, huius muneris gaudium in tam arcanæ lætitiæ conſcientiam coercere: ſed ſiue errorem noſtrum ſiue conſilium congeſta & coaceruata in vnum beneficia vicerunt, atque in id redegerunt neceſſitatis ambiguum, vt mihi aut indiſerti aut ingrati eſſet fama ſubeunda: malui eloquentiam potius quàm pietatem erga te officiùmque meum deſiderari. Et ſanè in his honoribus quibus me priùs honeſtatis, minor eſſe cauſa ad agendas gratias videbatur. Nam 1 tum me ærarium pu-

1 Melius *quum*, vt cohæreat cum eo quod in fine ſequitur *quoquomodo*.

publicum curare voluiſti, quum quæreres virum animi magni aduerſus pecuniam, liberi aduerſus offenſas, conſtantis aduerſus inuidiam, me, qui tibi videret eiuſmodi, delegiſti: idque eo tempore quo exhauſtæ prouinciæ partim non minus exitiabilibus, quàm pudendis præſidentium rapinis vltrò opem imperatoris expoſcerent partim milites ſæpe anteactis temporibus ludo habiti quum præſens ſtipendium flagitarent, quoquomodo videbar honorem onere penſare; At quum me prætorijs præfeciſti, & prouincias de te egregiè meritas meæ fidei tutelæque mandaſti, ingens iudicij tui fuit munus. Sed in eo non mihi ſolùm quem tanta poteſtate ſuccinxeras, verum etiam negotijs tuis [1] commendaſſe aliquatenus videbare. Porro in decernendo conſulatu, remotis vtilitatibus tuis, rationem meæ ſolùm vtilitatis habuiſti. Nam in adminiſtrationibus labor honori adiungitur: in conſulatu honos ſine labore ſuſcipitur. In illis ſi læteris, cupidæ ambitionis eſſe videaris in hoc niſi apertè & propalam læteris, ingratus ſis. Huc accedit quòd ipſa hæc vrbis, atque hoc auguſtiſſimum conſilij publici templum, officium huius orationis efflagitant. Hæc tibi nominis noui, ſed antiquiſſimæ nobilitatis ciuitas eſt patria hic primum editus, hic quaſi quodDdam

---

1 Non *commendaſſe*, ſed *commodaſſe* legerim.

dam ſalutare humano generi ſydus, exortus: hi ciues & populares tui ſilere me non ſinunt, nec patiuntur vt quiſquam alius auſpicatiſſimo die apud te ac de te loquendi munus vſurpet, quàm is qui ampliſſimo ſit præditus magiſtratu. Putant aliquid adijcere ad ſplendorem laudum tuarum conſulis numen: & rectè putant: adijcitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licet maximè imp. publico iudicio, & nomine agere tibi gratias debeam: tamen illa quę pro ſumma re domi foriſque geſsiſti, nunc ex parte maxima prætermittam, vt quanto ocius ad ea quæ propria ſunt perueniat oratio. At ego nunc receptas virtute tua Gallias, barbariem omnem ſubactam, pergam quaſi inaudita memorare quę in hac Rom. imperij parte glorioſiſsima ſint famæ laude celebrata, in tantum vt fratris imperatoris mereretur inuidiam? Quid enim à te aliud conſortis imperatoris alienauit animum, niſi gloriæ tuę ſplendor? Teſtor immortalem deum, & ad vicem numinis mihi, ſanctam conſcientiam meam, me multa conſtanter in hac vrbe fuiſſe dicturum de his quæ aduerſus optimum imperatorem inclementer, & impiè cogitata atque ſuſcepta ſunt. Si etiam nunc hominum cętus diuus Aug. frequętaret, nunquàm profectò liberi ciuis, & boni ſenatoris officio defuiſſem quominus redarguerem & conuincerem eas illi te odij fuiſſe cauſas, quæ amoris inflammatrices, & fidei ob-

ſides

ſides eſſe debuerunt. Florentiſſimas quódam antiquiſſimáſque vrbes barbari poſſidebant: Gallorum illa celebrata nobilitas, aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis ſeruiebat, porro aliæ quas à vaſtitate barbarica terrarum interualla diſtulerant, iudicum nomine à nefarijs latronibus obtinebantur. Ingenua indignis cruciatibus corpora: nemo ab iniuria liber, nemo intactus à contumelia niſi qui crudelitatem prædonis prætio mitigaſſet, vt iam [1] barbaris deſiderarētur, vt præoptaretur à miſeris fortuna captorū. In hoc ſtatu imperator noſter Gallias nactus, nimium habuit aduerſus hoſtem laboris atque diſcriminis: vna acie Germania vniuerſa deleta eſt: vno prælio debellatum, ſed emendatio morū iudiciorùmque correctio, & difficile luctamen, & periculi plenum negotium fuit, Nam vt quiſque improbiſſimus erat, ita maximè Cæſaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis de nouo ſcelere remedia quærebat: & quia defenderem admiſſa flagitia non poterat, in vltorem iuris inuidiam congerebat. Et quum ſancti principis merces atque inſtituta, falſarum opinionum, vituperationum licentiam ſubmouerent, callido nocendi artificio accuſatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conuenticulis quaſi per beneuolentiam illa iactantes, Iulianus Alamaniam

1 Legendum *barbari*.

niam domuit: Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit. illæ prouinciæ obſeſſæ, expugnatæ, ferro igniq́ue vaſtatæ beatiores ſunt his oppidis, quæ habet ſine hoſte Conſtātius. Æſtates omnes in caſtris, hyemes in tribunalibus degit: ita 1 illa anni ſpatia diuiſa ſūt, vt aut barbaros domitet, aut ciuibus iura reſtituat, perpetuū profeſſus, aut cōtra hoſtē, aut cōtra vitia certamen. Hæ voces fuerunt ad inflāmanda odia probis omnibus potentiores, ſi enim cōminiſci aliqua flagitia tētaſſent, facilè ipſo ſplēdore laudis & glorię refutarentur: inuenerūt accuſandi genus, quod nullus refelleret. Sed quid, oro vos, principē noſtrū facere debuiſſe cenſetis? Romanas vrbes hoſtibus dedere ne animū fratris offenderet? prouincias firmiſſimas, vtiliſſimaſque reip. ſub obtutibus ſuis vexari, ac diripi ſineret, ne quid Aug. quod nollet audiret? flagitijs adminiſtrātium nō modò fræna laxaret, ſed eti ā ſtimulator accederet, ne inter principes faceret morum diſſimilitudo diſcordiam? 2 Nobilem Ethruriæ adoleſcentem ferūt, quū propter eximiam formæ dignitatem, multarū, in ſe fęminarū amores excitaret, faciē ſuā ad obliterādam pulchritudinem vulneribus fauciaſſe. Sed facile fuit iuueni, dignitati corporis decorē animi præpo-

1 *Illi* datiuus eſt.
2 De nobili qui ſuam faciem ſauciauit, pulchritudinem obliteraturus.

ponenti,& candorem decolorare, & oris nitorem altè impreſſis cicatricibus deuenuſtare. Nũ aliquid aduerſus huiuſmodi amorẽ ciuium facere debuit Iulianus? ac ne potuit quidem, niſi fortè exiſtimamus patientes vulnerum formas eſſe virtutum. Scilicet & candorẽ æquitatis potuit obũbrare, & à temperantia purpuram ſancti ruboris abolere, vicẽ fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidentiæ: deinde niſi ille adoleſcens ſeuerã manum proprijs vultibus intuliſſet, dies & mora, non longa ætatis ſucceſſio, omnem illum florẽ corporis peremiſſe. At in virtutibus principis noſtri quantò ætas prolixior, tantò pulchritudo præſtãtior. Mitto cuncta, barbariã aduerſus vindicem Romanæ libertatis in arma commotam, gentèſque recenſitas, & aduerſus iugum nuper impoſitũ ceruice dubia cõtumaces irrediuiuo furore, nefãdis ſtimulis excitatas: quæ omnia obſtinatã, & immobilem principis tandem vicere patiẽtiam Itaque quum ipſo molimine oppreſſiſſet Alamaniam rebellantem, qui paulo antè inaudita regionum, fluuiorum, montium nomina exercitu victore peragrauerat, per vltima ferarum gentiũ regna calcata regnum capita ſuperuolãs, in medio Illyrici ſinus improuiſus 1 aperuit. Vidimus felices illius comites viæ ſtupẽtes vrbium populos dubitaſſe credere quæ vide-

1 Leg. opinor. *apparuit*.

debant: non aliter conſternatas arbitror gentes quæ prolapſum cœlo excepere Palladium. Virgines, pueri, fœminæ, tremulæ anus, titubantes ſenes, non ſine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longam viam ſub grauium armorum onere currentem, properantis anhelitum ſine ſenſu laſſitudinis, crebriores ſudorum riuos per fortia colla manantes, & inter illum pulueris, qui barbam, & capillum onerarat, horrorem, micantia ſydereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppreſſerat miraculi magnitudo: ceſſabāt officia laudandi plus quàm laudanda cernētibus. Sufficeret quidem ad expeditionē præſentiū negotiorū ſola properatio, ſed nō ſufficit principi noſtro reipubl. vn 1 ratione conſulere: multa pariter aggreditur pectus nullis vnquā laboribus fatigatū, vt vno eodemque tempore, & componeret fidiſſimarum prouinciarum ſtatū, & barbariam omnem admoto proprius terrore percelleret. Lōgiſſimo curſu Iſtrū placuit nauigari: proh ſancta diuinitas, quæ nauigationis illius fuit pompa, quum dexteriorem inclyti fluminis ripam, 1 triuſque ſexus, omnium ordinum, armatorum atque inermiū perpetuus, ordo prætexerat: deſpiceretur ad læuā in miſerabiles preces genuflexa barbaria: omnes vrbes quæ Danubium incolunt auditæ omniū audita decreta, leuati ſtatus inſtauratæ quæ fortunæ innumerabilibus barbaris data venia, &

1 L. eg. opinor. *apparuit*.

& munus pacis indultum! Qui properationem illam contemplabitur, nihil egiſſe præter viam imperatorem putabit: qui geſtarum rerum multitudinem conſiderabit, properaſſe non credet, O facũdia potens Græcia, omnino tuorũ principum geſta in maius extollere ſola potuiſti: ſola factorum gloria ad verborũ copiam tetendiſti: tu nauem vnam propter aurati velleris furtum & virginis raptum, in cœlũ vſque ſublatam ſyderibus conſecraſti: tu puerum inuentorẽ ſerendi, draconum alitum curru volantem ſemina in terras ſparſiſſe iactaſti. Quid tu, ſi adſcribendas celebrandáſque res principis noſtri animum adieceris, de Iuliani lembis liburnìſque factura es? quæ nõ modo nihil cuiquam adimunt, neque vrbes hoſpitas populant, ſed vltrò omnibus populis immunitate, priuilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate deſcribes claſſem per maximi fluminis tractum remis vẽtiſque volitantem? tum principem noſtrum alta puppe ſublimem, non per eiuſmodi argos frumenta ſpargentem, ſed Romanis oppidis bonas ſpes, libertatem, diuitias diuidentem: tum ex parte altera in barbaricũ ſolum terrorem bellicum, trepidationes, fugas, formidines obſerentem? Iam quale id fuit quòd Iſtrum adhuc nauigans, beneficia tua vſque ad Adriam, Tyrrenum. Mæotidẽ porrigebas? Ipſo enim tempore lenati equorũ pretijs enormibus Dalmatæ, Epirotę intolerandi tributi mole depreſ-

preſſi, prouidentia imp. tua non modò miſerias exuerunt, ſed amplam etiam atque opulentam reuexerunt fortunā. Vrbs Nicopolis, quam diuus Aug. in monumentum Actiacæ victoriæ trophæi iſtar extruxerat, in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat lacera nobilium domus, ſine tectis fora iamdudum aquarum ductibus peſſundatis plena cūcta ſqualloris & paluteris: certamē ludicrum luſtris omnibus ſolitum frequentari intermiſerat temporis mœſti deforme ruſtitium: ipſæ illæ bonarum artium magiſtræ & inuentrices Athenæ omnem cultum publicè priuatimque perdiderant: in miſerandam ruinam conciderat Eleuſina, ſed vniuerſas vrbes ope imp refotas enumerare perlongum eſt: ſcire ſat's eſt, cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponneſi ciuitates vnis aut epiſtolis maximi imp. repentinam induiſſe nouatis mœnibus iuuētutem: aquas omnibus locis ſcatere: que paulo antè arida, & ſiti anhelantia viſebantur, ea nunc perlui, mundari, madere, fora, deambulacra gimnaſia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies feſtos & celebrari, veteres & nouos in honorem principis conſecrari. Siquis mortalium in aliquam cœleſtem ſpeculam nube ſublatus paulo antè vidiſſet mœſta omnia, ſemiruta oppida, deſolata mœnia ab indigenis, ſolitudinem, exulum turbam, is nunc in illud idem editum reponatur, ac deſpiciat cuncta lætantia, agros conſitos, vrbes frequen-

quentes, aquas oppidis fluentes, magnifico cultu non priuatas ædes ſed magnifica tecta ſurgentia, dites pro terrarum ingenijs meſſibus ſegetes, vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles, profundáſque valles, & læta comporum balatu, hinnitu, mugitibus perſona: profectò mirabitur tam breui cuncta mutata, deſiliet è nubibus, & 1 vicinam cæli cupidè derelinquet vt tuis imp. terris fruatur. Illud verò cuius miraculi eſt? neminem vllum in tanto rerum paratu ſenſiſſe diſpendium, in omnia pecuniam ab imp. depromi, & quoddam verſa vice prouicijs pendi tributum, illinc ad vniuerſos fluere diuitias, quò priùs vndique confluebant? vt in maxima quæſtione ſit à quo accipias imperator, qui ſic omnibus largiaris: ſed qui vitæ tuæ inſtituta rationèmque cognouerit, facilè fontem copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parſimonia tua Aug. vectigal. quicquid enim alij in prodigas cupiditates prodigebant, id omne nunc in vſus publicos reſeruatur: huc uſque ſolus hic fructus imperij putabatur, vt imp à cæteris ciuibus non fortibus factis, nec ſplendore, ſed magnitudine ſumptuum ſepararetur. Inde nihil neceſſariæ ſubſtructionum in ædibus, moles ingentes, auxiliorum cateruas, legionum ſumptum facilè vincebant: quinetiam prandiorum & cœnarum magnitudines

R.P.

1 al. *viciniam*

R.P. ſanciebat, quum quæſitiſſimæ dapes non [1] guſtu ſed difficultatibus æſtimaren. tur, miracula auium, longinqui maris piſces, alieni temporis poma, æſtiuæ niues, hybernæ roſæ. Hæc cuncta animus volup. tatum omnium victor abiecit. Neque enim comparanda ſunt picturæ, marmorum cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, & cœlo tantùm regatur, neque turba inſtitutorum ad delicias miniſtrorum, cui tam pauca ſint miniſtranda, neque tempus epularum ei qui ſæpius ſtatarium prandium ad neceſſitatem humani corporis capiat, gaudens caſtrenſi cibo, miniſtro obuio, & poculo fortuito. Sed inter hæc mirari ſatis nequeo quòd tam ſeuerè parcus ſibimet, in ciues ſuos tam liberalis eſt ac remiſſus, laborum aſperrima ſibi ſumens, vt nos quietis rebus agitemus: quum id vſu venire animaduertamus, vt qui remotam à voluptatibus vitam ſequantur, difficiles & moroſi ſint, ſibi parum læti, ſed alijs triſtiores, mœſtas atque ſolitas & priuatas domos faciant. At ſanctiſſimus impr. ſtudet vt nos pro dignitate habitemus, vt caſtam quidem ſed hilarem ducamus ætatem: quum alios princi. pes labor truces, remiſſos diſidia reddiderit, ſemperque ſerijs imperatoribus gratia, communibus defuerit induſtria, neque quiſquam ſibi moleſtus, ita ſe facilem

[1] Opinor leg. *guſtu*.

lem cæteris præbuit, vt non ad ſuum exẽplum alios coerceret: noſter imp. nihil ſibi veniæ, nihil cæteris moleſtiæ ac laboris impartiens, ſuo negotio omnibus otiũ præſtat, diuitiarũ largitor, curam auarus, laborioſiſſima negotiorum præoptans ipſe agere quàm alijs imperare. Multi poſt exactos reges imperiũ vniuerſæ reipubl. ſolitarium cupierunt: nota ſunt recordantibus nomina eorum videlicet qui non propria ferentes, affectati regni ſupplicia pependerunt. Mitto veteres qui ſaxo pręcipites dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdicta poſteris nomina: nõ paucos huiuſmodi furore vecordes & noſtra ætas tulit, qui propter cæcã imperandi cupidinem in ferrũ ruerunt. Si hos deus pauliſper vitæ redditos alloquatur, Heus (verbi gratia) Nepotiane atque Siluane, per infeſtos gladios præſenteſq; mortes imperium petiuiſtis: at nunc vltrò vobis poteſtas regnandi datur, vt ea qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium otio die noctuque vigiletis: & quum domini vocemini, libertati ciuium ſeruiatis, ſepius prælium quàm prandium capeſſatis, nihil cuiquam auferatis, & vltrò omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminem ſæuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur: ſit lectulus etiam ſine inconceſſis, ſed legitimis voluptatibus, Veſtaliũ thoris purior: æſtate Almanicum puluerẽ, hyeme pruinam Thraciæ intectis verticibus perfera-

ris: profectò verborum ipſorum moleſtiam delicatæ aures non poterunt ſuſtinere, tantis negotijs territi, non modò imperium ſed etiam vitam peroſi, ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbant enim iuſtum principatum laboribus, curis, vigilijs inquietum: cuius illi faciem amœnam & amabilem contẽplantes, laborum aſpera non videbant. Quum igitur inter egregia negotia itinere cõfecto, vſq; ad Traciæ fines peruentum foret [1] curſum depoſito exercitus commeatu ad Romanam vrbem annonæ vacuam, mentem reflexit quemlibet alium à ſubueniendi conatibus grauiſſima fames, triſtiſſimũ reipubl. periculum, deterruiſſet: ſed ſtipendijs prouinciarum, & patrimonij ſui fructibus, tuum vndiq; [2] comptis vſq; ad opulentiam abundantiàmque eſurientem iam vrbem referſit. Dicet aliquis, Quomodo tam multa breui tempore? & rectè. Sed imperator noſter addit ad tempus quod otio ſuo detrahit nihil ſomno, nihil epulis, nihil otio tribuit. Ipſa ſe naturalium neceſſariarũmq; rerum vſurpatione defraudat, totus commodis publicis vacat. Itaq; grandæuum iam imperium videbitur his qui non ratione dierum aut menſium, ſed operum multitudine & effectarum rerum modo Iuliani tempora metientur. Quũ Romani pop. victus

&

[1] Puto legendum, *curſum* [2] Opinor leg. *ccem; t's* niſi mauis *cum portatis*.

& exercitus commeatus eſſet in nauibus, in media expediendæ annonæ trepidatio. ne nuntius venit, plurimas naues Africano tritico graues littus Achaicum prætervectas, Conſtantinopolim peruolaſſe: permoti omnes, & aduerſus eos qui orā maritimam tuebantur, irati venimus ad principē, deſidia iudicum tantum perijſſe frumenti certatim pro ſe quiſq, cōquerimur. At maximus imp. ſerenum renidens nihil eſſe peccatum, non ſibi perijſſe quæ ad hanc vrbem frumenta veniſſent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, quum proditorem futuri verborum ambago celaret. Iam tū enim venturæ felicitatis conſcius diuini animus preuidebat. Cis pauculos dies in nouum ac florētem ſtatum reſpu. reſtituta, ſacra mens ad honorū & magiſtratuum ornamenta reſpexit, verſari cœpit in ſacri pectoris comitio conſulatus. Quid ſecutus ſit ipſe ſcit, & quæcunq; conſilia eius gaudet formare diuinitas. De omnibus Romani imperij viris primus electus ſum, quum honorem meum adoreis militaribus glorioſus collega comularet. Gratias tibi, gratias imp. ſi mereri me credidiſti, & plures gratias imp. ſi tantum amaſti, vt me conſulem faceres, etiam non merentem. Nec ignoro maximos honores ad parū dignos penuria meliorum ſolere deferri: ſed non vereor ne quis maleuolorum in conſulatu
1 eo id autumet accidiſſe. Si quis hoc li-

1 *al.* meo.

uidus iactitat, ipſo tempore refutatur aduerſus quem dixiſſe ſatis eſt. Iam tamen principi noſter Roma parebat. [1] Quid quòd nihil ſeparatim mihi de honoris augumento? Neque enim vltra præfecturā ſe votorū meorū modeſtia porrigebat: præfertur nuntius conſulem me creatum, ſine impendio, quod iā diu paucis: ſine labore, quod nunquam: ſine petitione, quod nemini. Quis ignorat, tū quoque quum honores pop. Rom. ſuffragijs mandabātur, multos fuiſſe candidatorū labores? ediſcēda omnium nomina tribuum, homines, atque etiam ſinguli ſalutandi, prehenſandę obuiorum manus, omnibus arridendum, non ſolum cum infimis; ſed etiam cum ignotis familiaritatis imago ſimulanda, multàque alia propter honorem agenda, quæ alias virum honore dignū facere non deceret. Vnde illud Craſſi celebre dictum, quū peteret conſulatū, & forte cum Scęuola ſocero per vias vrbis incederet, nec præſente grauiſſimo & ſeuerisſimo viro blandiri populo, palpare obuios, & artęs petitorias auderet exercere, Quæſo, inquit, Muti, paulisper abſcedas, nec comitatu tuo honeſtari putes, impedis honorem meum, te ſpectante ineptus eſſe non poſſum. At verò ego nullius amorem turpi aſſentatione promerui:

1 *Sic legerim*, quid quid nihil ſperanti mihi de honoris augumento? Neque enim vltra præfecturā, ſe votorū meorū modeſtia porrigebat, pręfertur.

rui: nihil feci ineptum, nihil egi quod ſpe-ctare Mutium nollem, non modò nullum popularium deprecatus ſum, ſed ne te quidem imp. quem orare præclarum, cui preces adhibere pleniſſimum dignitatis eſt, verbo ſaltem adij, ſponte in familiam diuinum iſtud munus infuſum eſt. Fatebor autem tibi maximè imp. & tutò apud te animi opera reſerabo, nunquam in capita ciuium poteſtatem, nunquã prouinciam concupiui, ſed quia iuuanda etiam à me videbatur pro virili portione reſpub. quum ad magiſtratum vocaret, propter opinionem deſidiæ non refugi negotium publicum, neq; ambitor appetij, neq; per timiditatem, aut ignauiam recuſaui, ſed à teneris annis, ab ætate puerili ad hanc vſq; canitiem conſulatus amore flagraui. Secundum etiam tibi confeſſionis gradũ debeo, quum in aliorum principum eſſet poteſtate reſpub. diu inanem cupiditatẽ ſine ſpei ſolatijs foui. Vnde enim mihi aſpirandi ad hoc nomen eſſet amentia, opum vacuo & ignaro ambiendi? Nàm primùm quum Caſar eſſes, marcentem iam cupiditatis meæ flammam ſpei bonę flatibus excitaſti: quem verò te Aug. mirificum innocentiæ, ac virtutum ſpectatorem viderẽ, tunc mecum dixi, Mamertine, hucuſq; non fruſtrà vixiſti, habes idoneum fidei, ac induſtriæ iudicem, memento in magno res tuas eſſe diſcrimine: ſcietur nõ meruiſſe te conſulatũ, ſi tibi nõ detulerit hic imp. Habes Aug. prodítionẽ

ſilentij mei, & rem à me non breuis æui taciturnitate celatam. Nondum tamen cuncta prodidimus, nullum hinc iam mecum volo referre ſecretum: omnia pectoris arcana vacuabo. Suſpendiſſes beneuolentiam tuam, & tuæ iſti in me liberalitati, contra mores tuos, artificij aliquid addidiſſes, forſitan rogaſſem. Parui autem imp. putas eſſe beneficij, quod rogandi mihi periculum commiſiſti, periculum inquam, ſanctiſſime imp. ſi præſtare dubitaſſes, ſi in poſterum diſtuliſſe. Quid inde fieret poſt repulſam? In leuiſſimis quoque beneficijs peritis, nec impetratis amicitia diſſoluitur. Namque is quo amicitia continetur gradus, apud vtrumque polluitur, alter amari ſe, quia non præſtitit, non putat: alter odio ſe eſse, quia non obtinuit, arbitratur. Nec ſanè mihi conſul. gratuitò factus viderer, ſi honorem precibus emiſsem, miſerum enim & laborioſum ſubijſsem meliori æui parte tranſacta tirocinium rogandi, neque enim exiſtimo moleſtius eſse pecuniam quàm præces fundere. Denique omnes in emendo videmus repenſandi fiducia magno certoque animo aurum argentúmque depromere: eos verò qui preces allegant, humiles atque demiſsos, vix cunctabunda atque titubantia verba proferre, neque orationem ſolum inclinare, ſed totis corporibus in genua ſubmitti: prorſus (vt ex animi ſententia loquar) maximo vendit beneficium qui præces accipit. An verò

ſi

ſi centuriatis comitijs conſul creatus eſſem, 1 glorioſus mihi vniuerſi populi ſuffragijs declaratus viderer minime. Si quidem etiam illis priſcis temporibus multorum ambitu fuit campus infamis: notæ diuiſorum flagitia, notæ lucellorum præſtigiæ, tum operarum ad vim & ſeditionem manus emptæ. Nec ſanè poteſt in confuſa imperatorum multitudine quicquam eſt perpenſum. Nam quum boni rari ſint, improborum vulgus immenſum, in campo autem numerus & turba præpolleat, ſine dubio intelligitur eum ſuffragijs populi magiſtratum capere, quē plures, id eſt quem priores, probarunt. Vnde factum eſt vt maiores noſtri viderēt Gabinios deſignatos, & repulſos Catones. Sed hæc vetuſta dent recordari quemadmodum paulo antè honor petitus ſit. Vix paucis extiterunt quorum virtutibus deferretur, quum quidem ipſis illis tarda induſtriæ, ac probitatis merces veniret, cæteri verò perditiſſimum quemq; ex aulicis frequentabant, vti quiſpiam per artes turpiſſimas imperatori acceptiſsimus videbatur, eum aſsiduis obſequijs emerebantur donîſq; captabant, nec viros quidē, ſed mulierculas exambibant: nec fœminas tantùm, ſed ſpadones quoque quos, quaſi à conſortio humani generis extorres, ab vtroque ſexu, aut naturæ origo, aut clades corporis ſeparauit. Ita præclara

1 Fortè glorioſius.

illa veterum nomina ſordidiſſimum quẽque ex cohorte imperatoria,& improbiſſimum adulabant. Hi quum in prouincias immiſſi erant, qua ſacra, qua profana rapiebant, iter ſibi ad conſulatum pecunia munientes. Itaque nullum iam erat bonarum artium ſtudium: militiæ labor à nobiliſſimo quoque pro ſordido & illiberali reijciebatur: iuris ciuilis ſcientia, quę Manlios, Scæuolas, Seruios in ampliſſimum gradum dignitatis euexerit, libertorum artificium dicebatur oratoriam dicendi facultatem, multi laboris & minimi vſus negotium, noſtri proceres reſpuebant, dum homines noluiſſe videri volunt quod aſſequi nequiuerunt. Et verè tantum laboris vigiliarúmque ſuſcipere ad adipiſcendum cuius vſus agendæ vitæ rudimenta non adiuuaret, dementia ducebatur. Itaque omne ſtudium pecuniæ coaceruandæ: tanto enim vir quiſque melior, quanto pecunioſior habebatur. Iam ſeruiendi miſeranda patientia, aſſentandi mira calliditas, miniſtrorum aulæ quotidie limina terebantur: ad fores eorum qui regijs cupiditatibus ſeruiebāt, ternos patritiæ gentis viros cerneres, ab huiuſmodi dedecore non imbri, non gelu, non amaritudine ipſius iniuriæ deterreri, demiſsi iacentèſque vix capita ſupra eorum quos precabantur genua tollebant: ad poſtremum, honores non iudicio, aut beneuolentia ſuperborum, ſed miſericordia merebantur. At nunc quiſquis

quis prouincias, tribunatus, præfecturas, conſulatus cupit, nihil neceſſe eſt pecuniam per fas & nefas quærat, ac libertatem ſuam ſaluator vilisimminuat: quanto fuerit paratior ſeruituti, tanto honore indignior vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus eſt in amicitia principis noſtri rude (vt vrbanis iſtis videtur) come, ſubruſticum, blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ verò alienæ, tanquam rei innoxiæ, actum reformidat, maximas opes in reip. ſalute, & glorioſi imp. ſui laude conſtituit. Iam ipſe ingenti diuinaque prouidentia aduerſus omnes aſſentatorum illecebras captionèſque munitus eſt. Quippe ei à fucatis adulantium venenis quod periculum eſt, quis aures etiam veris laudibus grauatus impertiat? Sed multo multòque nunc facilior eſt ratio bonorum petendorum. Quiſquis (inquam) capere magiſtratum voles, auri atque argenti negligens eſto: nullas hoſtiatim potentium ædes obito: nullius pedes, nullius genua complectitor, adhibeto tantùm tibi grauitas, & paratu facillimas comites, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam atque prudentiam, vltrò ad te maximus imp. accedet, & vt capeſſas rempubl. flagitabit: otio tibi atque alia curanti, prouinciæ, præfecturæ, faſces, cella curulis, atque inſignia omnia magiſtratuum perferentur. Quid enim ſibi verè vir perfectèque virtutis non conſtanter de honore promittat, quum me propter

tantillum innocentiæ meritum vno in anno ter videat honoratum? Ecquis deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit num quiſquam in eadem nouali æſtate, vna amplius quam ſemel meſſuit? num cui vno autumno vnòque vineto vindemia triplex fluxit? vna certè vnius eſt hyemis oliuitas: ſed in noſtri principis beneficijs miraculo caret multiplicata fœcunditas. Vt de alijs optimis viris taceam, qui à priore in proximum autumnum fructus annorum multiplicitur meſſuerunt, mihi certè tertia vnius anni vbertas eſt, conſulatus. Primum theſaurorum omnium mandata cuſtodia, & diſpenſatio largiendi: ſecundum locum tenet in bonorum meorum fructibus præfectura. additus his quo vel ſolo cuiuslibet auiditas vinceretur, prouentum tuorum tertius conſulatus. Dein quum ager aſſiduitate fructum in maciem decoquatur, imp. noſtri poſterior liberalitas vincit priorem: nec ſit effœta gignendo, ſed per vices fructuum fœcundatur. Noua prorſus fuit honorum inferendorum, & inſperata congeſtio. Nondum ſtatum ſuum ſyderum curricula mutauerant, princeps curſum dignitatis alterius commouebat: & iam tum ſol ab eorundem aſtrorum regione radiabat: iam Aug. tertia magiſtratu mei ſigna tranſcenderat! Quæſo, non vobis inanis gloriæ cupidiſſimus, non flagrans ambitione notabili videretur, ſi quis in ſe tanta pariter optaſſet quanta in me vno tempore

pore Aug ingeſſit? Habitari ab iuſtis viris terras in Oceano ferunt, quas fortunatorum inſulas vocant, quòd per eas non arato ſolo frumenta naſcuntur, fortuitis vitibus iuga collium veſtiuntur, ſponte pomis arbor grauatur, ad herbarum vicem olus vulgò eſt: quantula iſta ſunt (ſi deum autorem conſideres) munera? nempè nobis quoque quum agrum non noſtris manibus excolamus, hæc illaborata naſcuntur: quanto felicior noſtra conditio, quanto beatitudo præſtantior? non ſpica triticea, non viles vuarum racemi, ſed opes atque diuitiæ nihil laborantibus ingeruntur: prouinciæ, præfecturæ, faſces ſponte proueniunt. Tu, tu inquam, maximè imper. exulantes relegataſque virtutes ad rempubl. quodam poſtliminio reduxiſti: tu extincta iam litterarum ſtudia flammaſti: tu philoſophiam paulo antè ſuſpectam, ac necdum ſpoliatam honoribus, ſed accuſatam, ac ream, non modò iudicio liberaſti, ſed amictam purpura auro gemmiſque redimitam, in regali ſolio colocaſti. Suſpicere iam in cœlum licet, & ſecuris contemplari aſtra luminibus, qui paulo antè pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum viſus trepidus figebamus. Quis enim ſpectare auderet ortum ſyderis? quis occaſum? Ne agricolæ, quorum quidem opera ad motum ſignorum cœleſtium temperanda ſunt, tempeſtatum præſagia rimabantur: ipſi nautæ, qui nocturnos cur-

ſus ad aſtra moderantur, ſtellarum nominibus abſtinebant porſus terra marique non ratione cœleſti, ſed caſu, ac temerè viuebatur. 1 Nihil igitur mirum eſt imp. & tantus amor & tam verus in te ciuium feruet. Neque enim vllum poſt homines natos tanto generis humani ardore dilectũ cæterorum regum atq; imperatorum charitates admodum raræ, nec vnquã diuturnę fuerunt: In ſummis enim hominum habitauere pectoribus, ſubita & fortunata beneuolentia prouocatæ non virtutum admiratione deuictę. At verò noſter affectus veri, certiq; iudicij eſt, imis mentis ſedibus alligatus animus, & vitæ immixtus & vnitus, reſolutis etiam morte corporibus cum immortali mente victurus. Ama igitur & iuuenes cum gladijs atque pilis, non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam imperatoriæ maieſtatis ſolemnis ornatus. Quid enim iſtis opus eſt quum firmiſſimo ſis muro ciuici amoris obſeptus? An metuenda tibi curia eſt, quum ſenatui non ſolum veterem reddideris dignitatem, ſed plurimum etiam noui honoris adieceris? An populus eſt timendus procuratori alimentorum ſuorum, vitæ vindici, libertatis autori? Nam quid de militibus loquar? duo aut tria fermè ex vetere memoria amicorum paria proferuntur: nego quempiam ab vno amico plus dilectum quam tu

1 *Malim ſic legere*, nihil igitur mirum eſt imp. ſi & tantus.

tu impr. non modo à comitibus tribunis tuis,ſed à legionibus cunctis,equitibus,ac peditibus, gregarijs etiam militibus diligaris. Itaq; quod ad te attinet,cuncta iam à cuſtodia tua arma remoueres ſed quando hoc potes perſuadere militibus? anxia eſt fidelium diligentia: maximo amori maximus timor iunctus eſt. Non nobis ſufficit quòd obtinuiſti vt nemo te velit lędere,niſi nos caramus,vt nemo poſſit. Habuerunt non nulli alij principes deuotam, & amantem ſui cohortem, ſed alio quodã modo. Primùm quòd imperitia rudes indoctiſſimum quenque in conſilium [1] delegabant,ſcilicet vt ipſorum prudentia vulgo ſuo aliquatenus emineret. Ita quum viliſſimus quiſque honorum & diuitiarum potitus fieret,ſua commoda & vitia principum diligebant. Ab his optimus quiſque abigebatur procul, quum ſuſpecta eſſet probitas, & inuiſa: & quanto quiſque honeſtior, tanto importunior, turpius arbiter vitaretur. At tu Aug. omnibus nugis remotis, optimum & doctiſſimum quemque perquiris. Siquis præſtat virtutibus bellicis & laude militiæ,in amicis habetur vltrò ad familiaritatem vocatur: quicunque in adminiſtratione reipubl. innocentem ſe vnquam & ſtrenuum præbuit, in conſortium munerum receptatur: regendis prouincijs non familiariſsimum quemque, ſed innocentiſsimum legis. Omnes

à te

1 Malim *deligebant*.

à te augentur pecunia, locupletantur diuitijs, honoribus honeſtantur. Prorſus amicitias tueris priuatæ fidei imperatoris opulentia, quæ perpetuæ & conſtantis beneuolentiæ prima fiducia eſt, certiſſima virtutum & princeps veritas. Nam quem in animo eſſe ſuſpicarum audiui, nemo ſimulantis blanditijs, nemo falſa pollicitatione deceptus eſt. Quis neſcit aliorũ imperatorũ hilarem diritatem cachinnatẽque ſæuitiam, a quibus ingenita crudelitas figmento lætitiæ tegebatur? Mira eſt in principe noſtro mentis linguæque concordia non modò humilis & parui animi, ſed ſeruile vitium ſcit eſſe mendacium, & verè quum mendaces homines, aut inopia, aut timor faciat, magnitudinem fortunæ ſuæ imperator qui mentitur, ignorat. Quis, oro vos, plura præbuit fidei conſtantiæque documenta? omnes quos priuatus in familiaritatem recepit, eodem habet imperator affectu: nemo gradu pulſus, nemo habuit prohibitus, nulli palatijs fores clauſæ ſunt: omnes bonos habet, in recipiendis amicis optimus iudex eſt: ſi aliqui ſunt improbi tolerandi, familiarũ vitijs immutabilis eſt amicus. At mutant ſecundæ res animos: noſtrũ principem ſi nondum mutauerint, quando mutabant? Cuius (inquam) diuinior felicitas fuit? Paulo ante in laceratis Galliæ prouincijs lapſus, inimicorum capitalium apertis armis & occultis inſidijs perebatur, in pauculis menſibus diuino munere

Li-

Libyæ, Europe, Aſiæq; regnator eſt. Quæ maiora expectabimus dei præmia? quæ ve vberiora dona fortunæ? Videte num ſecuudis rebus elatus aliquid de prioris vitæ mãſuetudine & moderatione mutauerit. Mutauit planè, mutauit: nam ciuilior factus proſperorũ infregit inuidiam. Cui non vel id tempus ſedatæ præbuit mentis indicium, quo horendi belli metu rep. liberata, elati ſumus cuncti geſtiẽte lætitia? Sed imp quamquã cœleſti ope ſalutem reip. [1] propagatam videret, & cõditionem doluit humanam & offenſarum gratias faciens induit fatum: & cuius armis vitam impugnatam ſciebat mortem eius ornauit: ac poſtea ipſa iuſta perſoluit, & memoria & obliuione mirabilis, oblitus inimici, meminit hæredis Sed quid ego longius indicia mitis & manſueta mentis accerſo? hic ipſe, hic inquum ipſe dies præbuit ciuilis animi ſatis clara documenta. Ego & collega meus, nequid maximus imp propenſius humanitatis ſtudio faceret verebamur, itaque matutino crepuſculo palatium petimus, aduentare nos princi pi, forte tum danti operam ſalutatoribus nuntiatur, ſtatim è ſolio tan, quàm [2] præceptus exiluit vultu trepido, atque ſatagente, qualis mens mea eſſe potuiſſet, ſi principi [3] ſeruus ocurrẽ? Ægre remotis populi, qui nos prægrediebatur

ag.

1 al. *propugnatam* 2 al. *præceps* 3 *ſerius*.

agminibus, vt qua longiſſimè nobis obuiā procederet laborauit. Ille proh ſancta diuinitas, & gaudentibus cunctis, quo ore, qua voce inquit Conſul ampliſſime? dignatur, oſculo oris illius diuinis affatibus conſecrati dexteram dedit, illam dexterā, immortale pignus virtutis & fidei. Poetæ ferunt altiſſimum illū & cuncta poteſtate cohibentem deum, qui ditione perpetua diuina, atque humana moderatur, quum deſpiciat in terras, habitu oris tempeſtatum incerta mutare, eius nutu mundū tremiſcere illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem ſerena refundi, hoc ita eſſe paulo antè oculis licuit experiri. In quantam laxatus eſt populus te conſulibus tuis arridente lætitiā? Vidimus attonitos admirantium vultus, multiformes lætantium ſtatus, varios corpore motus. Clamores inconditos profundebat laudandi effuſa libertas: tripudiabat crebris ſaltibus multitudo: nimiæ lætitiæ decoris ſunt & grauitatis immemores. Illa iactatio togarum, illa exultatio corporum neſcientibus penè hominibus excitabatur: omnem modeſtiam populi, omnem verecundiam tui gaudia effræna ſuperauerant. Aue conſul ampliſſime: aueo planè imperator, & auebo, neque enim euentus eſſe poteſt optati huius ambiguus, quū is auere iubeat, qui iam fecit vt auerem. Cōſul ampliſſime: ſum planè cōſul, & ampliſſimus conſul, quis enim me fuit amplior conſul, quem ſublimat & illu-

illuſtrat conſulatus, quem tribuiſti, amplitudo quam tribuis? Poſt primæ ſalutationis [1] fruſta colloquia, quid pro iure conſulari agere nobis placeat ſciſcitatur, ſenatoriũ impleturus officium, ſi libeat tribunal petere, ſi concionem aduocare, ſi roſtra conſcendere, ſed nos ad curiam ſolennia huius diei ſenatus cõſulta ducebãt. Itaque ſe comitem ſtatim præbet: & verũ latus conſulatus, prætextatis tectus incedit, non multum differens à magiſtratibus ſuis & colore veſtitus. Superfluum fortè videatur, quæ voſmetipſi vidiſtis iterare. Neque enim auribus expetuntur quæ fuerint vſurpata luminibus, ſed mandanda ſunt literis, inſerenda monumentis, mittenda in poſteros, venturis ſeculis vix credenda miracula. Penè intra ipſas Palatinæ domus valuas, lecticas conſulares iuſſit inferri & quum honori eius venerationique cedentes ſedile illud dignitatis ampliſſimæ recuſaremus, ſuis non propè manibus impoſitos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, gradũ moderãs penè ad lictoris nutum & viatoris imperium. Credet hoc aliquis, qui illa purpuratorum [2] vidit paulo antè faſtigia, qui ideo tantum honorem in ſuos ne [3] in honores contemnerent conferebant? Credet aliquis tanto pòſt, veterẽ illam priſcorũ tẽporum libertatẽ reipubl. redditam? Neq; enim

1 al. *fruita* 2 al. *viderit* 3 Opinor leg. *in honores*, id eſt, inhonoratos.

enim ego Lucij Bruti & P. Valerij, qui primi exactis regibus poteſtate annua ciuibus præfuerunt, conſulatum noſtro anteponendum puto. Vterque bono publico, vterque Romanæ reipubl. ſalutaris, vterque inſignis principis commodorum: ſed habet aliquid vnuſquiſque præcipuum. Illi poteſtatem conſularem per populum acceperunt; nos per Iulianum recepimus: illorum anno libertas orta eſt, noſtro reſtituta: ſed ſint, ſanctiſſime imperator, ea, quæ tu iuſtè, moderatè, ciuiliter facis, alijs fortè miraculo, mihi eſſe non poſſunt, qui te omnibus humanis vitijs abſolutum & liberum ſciam, ſolo immortalitatis amore flagrare, dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriā poſteritatis æternam, atque his maximè ſeruire iudicibus, qui de rebus geſtis tuis, ſine odio & gratia venturis, ſeculis iudicabunt: non poteſt quicquam abiectum & humile cogitare, qui ſcit de ſe ſemper loquendum. Nunc ſi tibi imperator parum ampla, nec reſpondente meritis tuis oratione vſus videbor, quæſo, obteſtòrque te, meæ id naturæ potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes eſſe tribuendum. Nemo vnquam poſt homines natos ampliora præmia à regibus, atque imperatoribus conſequutus eſt, nulli plus oneris impoſitum. Non abnuam, prefecturas, & conſulatus multis eſſe delatos, ſed his poſt immenſos labores honos quaſi debitus reſtitutus eſt mihi, quum iam hono-
rem

rem adeptus ſim, nunc demum vt merear laborandum eſt: verſa ratione temporum, permutata munerum vice modò enitendum eſt vt præmio dignius exiſtimer, quum iam præmium ceperim. O mihi feſtiuæ tuæ beneuolentiæ grauiſſimum pondus! vereor vt apertè exprimere difficultatum mearum ordinem valeam: facilius eſt imperator bonis artibus mereri conſulem fieri, quam induſtria & labore perficere, vt videaris meruiſſe, quum factus ſis. Abſit Aug. & iſtud ſancta diuinitas omen auertat, vt tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficij: veruntamen, quod ſolum vel accipere poteſt iſta fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui, immortalitatem munerum tuorum colam officijs ſempiternis, omne negotium, omne otium meum in ornandis rebus tuis, celebrandiſque ponetur, neque ſolum à iuuentute mea vrgente grati animi beneuolentia declarabitur, ſed etiam à me, quum anima defecerit, monumenta tui in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia, ſanctiſſime imperator, hoc tibi polliceor, ſemperque præſtabo, mihi neque in ſuggerendis conſilijs veritatem, neque in adeundis (ſi res popoſcerit) periculis animum, neque in ſententia ſimpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republ. tèque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis induſtriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi beneuolentiam

de-

deſuturum. Idque omni vitæ meæ tempore ſummis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia neceſſe fuerit ad [1] quemcunque delati, ſed quia oportuerit, rectè poſiti & ratione collocati eſſe videantur.

DIXI.

---

1 *Quæcunque* pro *quemlibet*: quod Græce dicitur τῶν τυχόντες.

AD

AD LECTOREM.

CONSTANTINVS Auguſtus, quem Magnum appellant, Criſpum, Conſtantinum, Conſtantium, & Conſtantem, filios, Cæſaris deſignauit. In horum quinquennalibus hunc Panegyricum Nazarius dixit, Conſtantini patris laudes continentem, non filiorum. Porro hiſtoriam occiſi per Conſtantinum Maxentij ſic oculis ſubijcit, vt haud plus viſurus fueris, ſi ipſi interfuiſſes pugnæ. Meminit exercituum diuinitus miſſorum: at hiſtoria tripertita refert vexillum crucis in ſublimi conſpectum.

PA:

PANEGYRICVS NAZARII,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Dictus Conſtantino Imperatori.

DICTVRVS Conſtantinis auguſtiſſimas laudes, qui tantum vltrà omnium ſeculorum principes eminet, quantum à priuatis cæteri principes receſſerunt, & dicturus in cœtu gaudiorum exultantium & lætitiæ geſtientis, quàm æmulationem ſolita beatiſſimorum Cæſarum quinquennia primo fecerunt [1] ſilentio, nullam eloquentiam, nec optari, nec concipi poſse, quæ dignam afferat, aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut veſtris ſtudijs facultatem. Iactat quippe, ſe nunc quum maximè alacris omnium, ac beata deuotio: nec operta mentium rimari neceſſe eſt, extat in vultu cuiuſque hilaritatis publicæ decus & in ſerenis frontibus animorum indicia perleguntur. Nō enim ſe capit exundantis lætitię magnitudo, ſed dedignata pectorum latebras, ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur non ingentior eſſe quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos præſentium maxima voluptate, ſed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus diſſeparata ſunt,

[1] *Leg. opinor* ſentio.

ſunt, animorum præſumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus princeps ſalutaris imperij degit:ſed auguramur iam vicenalia, & venturi fidem ſuperiorum felicitate ſentimus. Quinquenalia beatiſſimorum Cæſarum occupatos in gaudijs habent, ſed in deſtinatis decennis iam vota properantia, & ſpes volucres conſtituerunt: horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni ſeriem. Ita omnia quæ ex principibus noſtris proſperè veniunt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circumſcribendo quæ æterna ſentimus? ampliora ſunt merita principum, quàm optata votorum. [1] Et quinimmò immenſus felicis curſus imperij: nec humanorũ terminos curant, qui ſemper diuinà meditantur. Certè cupitorum irriti non ſumus, qui quum optemus maxima, id faciamus benignius, quàm ſecurius. Quod propter cœleſtem in illo fauorem tam certa adipiſcendi ſpes eſt, quàm optandi ſoluta libertas Has igitur gratulationes quæ præſentibus excitantur, quæque ſuperiorum memoria vigent, [2] aut quaſi in poſterum redundatura cogitario auida depaſcitur, quis omnium queat flagrantiſſimis audientiũ ſtudijs ſatisfacere dicendo? Iã ve-

1 *al.*Eſt. 2 *Malim ſic legere*, aut quas in poſterum redundaturas.

verò quum publicas tantùm vtilitates amplecti velim, & vnuſquiſque priuatim cogitet, tremebunda proferatur oratio, quæ tacita reputatione vincenda eſt: in ipſis etiam publicis geſtorum ingentium profeſſa laudatio quam augendi cupiditatem præ ſe ferat? non iniuria minuēdi metum faciunt, quæ ſpem amplificationis ex magnitudine ſuſtulerunt. Quis oro, Conſtantine maxime (præſentē enim mihi alloqui videor, qui etſi conſpectu habes, reuelli tamen mentibus non potes) quis, inquam, aſpirare laudes tuas valeat æquiparandi magis ſpe quàm gratia non tacendi? Quis tam potens fandi? cuius copia tam larga, tam felix, quæ quum virtutes attrectauerit, non aut circumuenta numero deſperato exitu ſtupeat, aut obterat magnitudinem, aut ſplendore obſolefacta tantum nitoris habeat quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendixque victoria vrbem Romam non præcipitantem exceperit, afflictam, ac planè iacentem excitauerit, recrearit, erexerit: ſed quùmque aliæ feliciſſimæ tuæ priùs, ac deinceps expeditiones non minus in ſe operis amplexæ ſint quàm ex ipſis faucibus fati. Roma ſeruata, quod dignum magnitudine tua excogitari, ac dici poteſt, in cuius laudibus id maximum non eſt, quod in terrarum orbe primarium eſt. Nobiliſſimorum quoque Cęſarum laudes exequi velle, ſtudium quidem

dem dulce, ſed non & cura mediocri eſt: quorum in annis pubeſcentibus, non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcurſor indolis bonæ lætior, quam vberior apparet: ſed iam facta grandifera, & contra rationem ætatis, maximorumque fructuum matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hoſtibus grauis terrorem paternum, quo ſemper barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomen ſuum cœpit: alter iam conſulatum, iam venerationem ſui ſentiens, ſi quid intactum, aut parens, aut frater reſeruet, declarat mox victorem ſucturum qui animo iam vincit ætatem. Rapitur quippe ad ſimilitudinem ſuorum excellens quæque natura, nec ſenſim ac lentè indicium promit boni, quum inuolucra infantiæ viuidum rumpit ingenium. Vnde enim principis maximi tam effuſus in liberos animus, niſi quòd in illis iam ſimulacrum ſui conſpicit? Commendet inferioribus ſuos ſola neceſſitudo naturæ, & qualeſcunque diligant quum illi quod ex te deſiderent non habent præſtantiſſimum principem hoc maximè iuuat, quòd in annis primoribus iam ſunt ductæ lineæ quibus virtutum ſuarum effigies poſſet includi. Et pater optimus, ſed melior imp. non tam ſibi quàm reipubl. gaudet quum liberos ſibi ſimiles intuetur, quibus ad perficienda quæ ingenerata ſunt bona non ſegnis virtutum opifex diſciplina coniungitur, vt ſpes æquiparandi patris certa ſit, quippe indole ſimiles

ſed ſub eodem magiſtro diſcendi fortuna felicior. Ipſum à tenero intuentes, in ipſum oculis, ac mente conuerſi nihil ab eius contemplatione deflectunt, incerti mirentur an diligant, niſi, quod neceſſe eſt, vtrunque permixtè ſimul. Nam & amor factorum commendatior eſt, vnde naſcitur admiratio, & facta quum mira ſunt, amorem inuicem creant. Ita ſpectantibus liberis quicquid ab eo pulcherrimè geritur, cùm propter ipſum magis placuit, tum ſtudio imitationis inoleſcit. Iam tibi quidem in erudiendo, imperator optimè, non omnia præponebantur quæ ſequi velles, niſi quòd rectè factorum contemplator acerrimus, ſi quid ſecus fieret à ſpectandi cura pudentes oculos abſtrahebas. Dabit enim veniam clementia tua, ſi audaciorem veritas facit. Exiſtimàre quidem de principibus nemini fas eſt. Nam & in veſtibulo ſuo inquirentem repellit obiecta veneratio, & ſiqui proprius adierunt, quod oculis in ſolem ſe contendentibus euenit, præſtricta acie videndi facultate caruerunt. Verùm tu facis, principum maximè, vt patere videantur quæ priùs obſtructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recuſabant: non terror obtentui eſt, nec occultandis quæ plerunque extrinſecus latent, demorandoque aſpectu oſtentatio ſpecioſa perhibetur. Obtutus hominum benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad ſerenum lumen inuitat. Nunc

de-

denique intelligamus, quæ deſideranda in prioribus fuerant, poſtquam ea, quæ operta in cæteris veriti ſumus, in te reſerata veneramur. Igitur, vt facitis, beatiſſimi Cæſares, per omnes paternarum laudum vias ite ſecuri. Non ſimplici quidem itinere numeroſæ eius virtutes ingrediuntur, ſed omnia ad eundem gloria exitũ ferunt. Nullæ cupiditatum deflexiones, nulli erroris anfractus; vt verenda progredientibus non ſit diſpendioſa reuocatio: itaque maturiorem curſum inſtituiſtis, qui moram conſiderandi itineris non habetis. Sed mihi circumuento hac ipſa rerum copia, quæ potiſſimum capeſſenda ſit via, qui aditus fiat, incertum eſt. Itaque ſe multa offerunt ſpecie paria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorem ornatum veſtibula ipſa declarant, ſic nobis venturis ad ingentium virtutum ſtupenda penetralia, debet laudationis ingreſſum, & prædicationis ianuam Roma præbere, quæ demerſa quondam tyrannidis impiæ malis, & quo maior eo miſerabilior maieſtatis priſtinæ decus ad miſericordiæ ambitum conferebat: tibi tamen Conſtantine maxime, etiam in illa ſui ſorte venerabilis, quòd quos impensè amamus, obſeruantia illorum integra eſt, etiamſi fortuna delapſa in abiectos officia gratiora ſunt quæ non ex miſericordia ſed ex honore venerunt. Sed nimirum rectè à ſapientibus ponitur connexio inter ſe apta virtutum. Sic

enim mutuò & opera iuuat, & fructum operæ partiuntur, vt facilè appareat inſeparabilis & indiſcreta permixtio. Geſſiſti bellum imp. maximè, quod tibi non minus onus vrbis impoſuit, quàm eiuſdem ærumna perſuaſit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum pietati tributum eſt, quod dum ſceleſtos perſequeris, miſeros liberaſti. Conſtituta enim & in perpetuum Roma fūdata eſt, omnibus, qui ſtatū eius labefactare poterāt cū ſtirpe deletis. Non enim (qui bellorum euentus ſolet eſſe) per varios & vlubiles caſus maris dubius errauit: nec fortunæ viciſſitudo, quæ plerunque proſperis rebus triſte aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit: ſed tanta hoſtium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello ancipiti dimicatum, ſed ſolas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conſcientia ſibi vindicat, vt iam ceperit non virtutis magis quam integritatis eſſe victoria: Spectat enim nos ex alto rerum arbiter deus: & quanuis humanæ mentes profundos gerant cogitationum receſſus, inſinuat tamen ſeſe totam ſeruata diuinitas, nec fieri poteſt, vt quum ſpiritum quem ducimus, quū tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum ſecuris abdicauerit, nec inter eorum vitas diiudicet quorum vtilitates gubernat, illa igitur vis illa maieſtas fandi ac nefandi diſcriminatrix, quæ omnia meritorum momenta

per,

perpendit, librat, examinat, illa pietatem tuam texit, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa inuictum exercitum tuum tot victoriarum conſcientia, plenis pectoribus ardentem, tantus inſuper viribus iuuit, quantas præſtare, aut deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum roborà fulmineus miles euerteret vt quicquid inſtruxerat diuturni ſceleris longa molitio, felici congreſſione conſumeres. O tuam imp. non victoriam magis, quàm clementiam prædicandam grauatè etiã apud animum tuum malè pereunt: inuitus pugnaſti, qui tam facilè [1] vincebas. Iamdudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maieſtatis capacẽ, quòd magnitudo male crediti muneris extra animi anguſtias effluebat quòd qui tueri nequeunt vbi ſub tanto onere fortunę infirmitas lapſa eſt, faciunt licentiam de poteſtate. Quid ego referam infeliciũ indigniſſimas cædes? quid inexpletos libidinum paſtus quid miſeras patrimoniorũ direptiones? Sileantur hæc ſan è, non tantùm ne ſopitam malorum memoriam oratio mea ſuſcitet, ſed ne ſanctiſſimas principis laudes dum aliena vitia depromimus ſermo talis inçeſtet. Incrementum quidem adeptæ felicitatis eſt malorum commemorata depulſio: verùm vt in ſegetibus etiamſi multa, quæ humum obſederant, induſtria releuãda sũt, laborẽ tamẽ purgati

[1] al *mali*

ſoli neſciunt qui fructus editos intuentur: ſic Conſtantini laudibus ſatis eſt, dum efflorefcentia bona cernimus, ne mala exciſa reputemus. Ferebas tamen imp. ferebas illum in tantis malis ludentem, & quum omnia tu ſcires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas: qui ne iniuſtè ſic quidem arma caperes, etſi nondum ab homine laceſsitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. Sed quod erat conſentaneum clementiæ tuæ, experiebaris remedia meliora, vt quod leniri, quàm reſecari malles, mitior medicina ſanaret: Quin extorques animo tuo conueniendi ſtudiũ & concordiæ voluntatẽ? ſi concordiam quàm veniam appellari fas eſt, quũ qui poteſt vincere, optat ignoſcere. Et non dubito quin hanc rationem cœleſtis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione ſua flagrantiſſimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. Nulla quippe eſt libido tam vecors, quam non [1] capiat quum in conſortium temperantia venerit. Deijcit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta eſt: tergiuerſari, atq; hærere petulantiam videas, grauitate, modeſtia, & decore confuſam: vt appareat te imp. optime, concordia imperanda non illi impunitatem vexandæ vrbis daturum, ſed leniorem petiiſſe victoriam, quum malles vitia eius quàm arma ſuperare. Sed profe-

1 *capiat* pro vincat.

fectò nulla vi poſſunt coire quæ naturali diuortio diſſident:nec vlla tam fidelis eſt copula, quæ indiuerſum tendentia nexu ſuo teneat. Perpendit ſcilicet ſecum excellens prudentia tua, eiq; ſemper pietas applicata,omnes concordię commoditates, illam eſſe fundamentum ac radicem otij,bonorum ciuium ſeminarium,quietis publicæ ſegetem, & almam pacis altricem. Sed ò quàm æger eſt ad honeſtatem recurſus his, qui iam gradum ex nequitia protulerunt! Vocas ad ſocietatem appetitum tuum refugit,aduerſatur, horreſcit: nihil ſibi putat tecum comune; quia nihil ſimile eſt.Iam certè quieſcere virtuti integrum non eſt: nam bellum animo genere armis abſtinentem, non concordiæ ratio eſt,ſed ignaua diſſenſio. Licet non ſit in his ratio deſideranda qui ſemel de via præcipites ire cœperunt: mirari tamen nequeo, quum id delatum non amplexus ſit,quod impudens eſſet ſi auderet optare. Vtrum vrbis funeſtam illam laceratio nem lentè,ac remiſsè te laturum putauit? Sed natura affert vt iniuriæ eius,quem diligas,etiamſi rei pſa graues ſunt, fiant tamen amore grauiores:an credidit conſerenda manu non inferiorem? Hoc verò quàm opinari nō potuerit, exitus docuit, quū ſignis tam ſæpe collatis nihil vnquā, quod aut ſpes aucuparetur, aut fortuna promitteret: dolis credo exiſtimauit decipi poſſe, ſed non virtus tua de cōgreſsione quàm prudētia eſt de fraude ſecurior.

Quis enim ad præſentiendum ſagacior? quis vigilantior ad videndum? quis contemplatur præſentia acrius, ventura prolixius, ambigua certius, captioſa felicius? Non hinc tecum Lynceus ille certaret, qui, vt poetæ ferunt: parietum ſep:a, & arborum truncos viſu facilè traijciebat: aut etiam ille quem eadem vetuſtas locuta eſt, quum Sicilienſi ſpecula conſtitiſſet, conſpicari ſolitū naues, quæ Africæ portū ſubirent: quum reſpectum hominis non aer effuſus, quem craſſiorem exhalatio maris faceret, non tantùm diſiunctarum regionum longinquitas impediret. Quum ſpes omnis frigere debuerit, & voluntas pacificandi alienata ſit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum? quum eò demētia proceſſerit, vt vltrò etiam laceſſeret quem ambire deberet. O quam acres habes dolorum aculeos à contumelia, quam imponit inferior! Ecce enim, proh dolor, verba vix ſuppetunt, venerandarum imaginum acerba deiectito, & diuini vultus litura deformis. O manus impiæ, ò truces oculi, ita non caligaſtis? in quo lumē mundi obſcurabatis, meritis ipſa tenebras non imbibiſtis? Commouere tandem conſcia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem aſſequeris cæca demētia? aboleri hic vultus non poteſt, vniuerſorum pectoribus infixus eſt, nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis retinet: ſed deſiderio effloreſcit animorum: vna demum

Con-

Conſtantini obliuio eſt, humani generis occaſus. Nunc verò commendabiliorem iniuria tua faciet patientiam eius: auidius expetent, quē pictura non reddit: flagrātiora ſunt animorum deſideria quū, oculorū ſolatia perdiderunt. Nihil profectò grauius nihil miſerius Roma doluiſti quā uis recondita altè magis gemeres & ingeſtos quotidie luctus callo quodā obduratæ patientiæ ſuſtineres. Cōfeſſus eſt ſe inconſultior dolor, nec timuit deprehēdi, & malè clauſi ſigna mœroris per vultus indices exierūt. Hoc enim Roma tot vulneribus faucia vindicari volebas, quum tam præſtantiſſimus princeps iniuriæ ſuę negligēs vlciſci tuas mallet. Ita ambo benigni ratiocinatores officiorū paria feciſti: tu voto quo ſolo volebas, ille amore pariter & facultate, vt tantū bonorū tibi tribueret, quantū te ſibi velle recognoſceret. Pugnaſti igitur imp. coactus quidem, ſed hoc maximè victoriam meruiſti, quia nō deſiderabas optaſti pacē: ſed ignoſce ſi plus omniū vota valuerūt, nec illa [1] diuinitus obſcūda cœptis tuis ſolita, in hoc refragata eſt, ſed aliquid è ſententia tua nō cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata eſt concordia, cui erat parata victoria. In ore deniq; eſt omniū Galliarū, exercitus viſos qui ſe diuinitus miſſos præ ſe ferebant. Et quāuis cœleſtia ſub oculis hominum venire non ſoleant, quòd craſſam & caligantem aciem ſimplex, & inconcreta

1 *Sic legerim*, diuinitas obſecundare.

ſubſtantia naturæ tenuis cludat: illi tamen auxiliatores tui aſpici audirique 1 patientis, vbi meritum tuum teſtificati ſunt, mortalis 2 verſus contagium refugerunt. Sed quænam illa fuiſſe dicitur ſpecies? qui vigor corporum? quæ amplitudo membrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabant verendum neſcio quid vmbone corusci, & cœleſtium armorum lux terribilis ardebat; tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipſorum ſermocinatio: hoc inter audientes ferebant, Conſtantinum petimus, Conſtantino imus auxilio. 3 Habent profectò & diuina iactantiam, & cœleſtia quoq; tangit ambitio. Illi cœlo lapſi, illi diuinitus miſſi gloriabantur quòd tibi militabant. Ducebat hos credo Conſtantius pater, qui terrarum triumphis altiori tibi ceſſerat: diuinas expeditiones iam diuus agitabat. Magnus hic quoque pietatis tuæ fructus, quòd quanuis particeps cœli ampliorem ſe fieri gratia tuæ ſenſerit, & cuius munere in alios influere iam poſſint, in eum ipſum tua munera redundarunt. Cedat tibi non recentium ſeculorum modò, ſed totius memoriæ vetuſtas: quanuis illa recti appetens, & nullo vnquam deprauata in officio, glorietur penes ſe ſanctitatis famam ſtetiſſe: ſed nec leguntur præco-

nia

1 *al.* patentes. 2 viſus *leg.* 3 Minùs rectè, quia gentilis, vt habet Baron. t. 3. Conſt. 7. n. 13.

nia hominum, vbi quæruntur iudicia diuina. Illi igitur veteres laudati vitæ moderatores, qui refrænandis cupiditatibus reſtrictè comptèque vixerunt, quorum omnis ætas armis conterebatur, quando tantam in prælio diuinam opem pro merito integritatis habuerunt, vt qui longè à virtutibus tuis diſtant, in proximo ſaltem iuſtitiæ gradu reponantur? Romano quodam in bello ferunt duos cum equis iuuenes extitiſſe ſpectatos forma pariter, ac viribus, quia in dimicando præter cæteros inſignes fuiſſent, iuſſu imperatoris ad remunerandum requiſitos, vbi nullus inueniebatur, fides habita eſt diuinos fuiſſe, quòd laborem ſedulò communicauiſſent, laboris pretium reſpuiſſent. Equidem hiſtoriæ non inuitus aſſentior, neque enim in hoc veri interpolatarix tenenda, quę ſe non vanam antiquitatis nũtiam pollicetur, ſed tamen illi qui hoc Analium monumentis illigauerunt, verebantur ne apud poſteros miraculi fides claudicaret. Eſtote ò grauiſſimi autores de ſcriptorum religione ſecuri: credamus facta, qui maiora nunc ſenſimus. Magnitudo principis noſtri geſtis veterum fidẽ conciliat ſed miraculum detrahit. Pro auxilij copia negotiorum ratio metienda eſt: duo quondam iuuenes, ſed nunc exercitus viſi, hoc certè vberius, nec infirmius veritate. Sed argumento duplici fides nixa, ſic Conſtantinus iuuari meruit ſic debuit Roma ſeruari. Magnum hoc im-

perator maxime, ſed de tua pietate non mirum, adeſſe tibi in omnibus ſummam illam maieſtatem, quæ te circumflexa tueatur, coniectura mentium tenebamus, etſi nondum ad fidem patebat oculorum. Etenim quũ mens tua mortali contagione ſecreta, pura omnis, funditus ſincera, vbique ſe promerendo deo præſtet: quum gloria tua humanum modum ſupergreſſa ſit, quis eſt hominum quin opitulari tibi deum credat, quum id & vita mereatur, & rerum geſtarum magnitudo teſtetur? Parumper igitur ab inſtituto curſu, non ingrato diuerticulo recedamus: tenebo hunc orationis modum, vt nec inhumanè de cæteris muta ſit, nec odioſè de inſtãtibus obloquatur. Tu imperator optime, inito principatu adhuc qui immaturus ſed iã maturus imperio, oſtendiſti curſum ætatis non expectandum in feſtinatione virtutis: tu exinde domi, militiæque iuxta bonus, nuſquam gradum extuliſti quum vbique te gloria quaſi vmbra comitata ſit: tu ferociſſimis regibus, Aſcarico, & Comite, captis, tanta laudes res bellicas auſpicatus eſt, vt iam inauditæ magnitudinis obſidem teneremus. Vt Herculem ferunt tenerum adhuc atque lactantẽ, duos angues manu eliſiſſe, vt iam infantulo indoles futuri roboris immicaret: ſic tu imp. in ipſis imperij tui cunabulis quaſi geminos dracones necares, per ſæuiſſimorum regum famoſa ſupplicia ludebas. Franci ipſi præter cæteros truces, quorum vis, quum

quum ad bellum efferueſceret, vltra ipſum Oceanum æſtu furoris euecta, Hiſpaniarum etiam oras armis infeſtas habebat. ij igitur ſub armis tuis ita conciderunt, vt deleri funditus poſſent, niſi diuino inſtinctu quo regis omnia, quos ipſe affeceras, afficiẽdos filio reſeruaſſes. Quãquam ad gloriam noſtram fœcunda malis ſuis natio ita raptim adoleuit, robuſtèque recreata eſt, vt fortiſsimo Cæſari primitias ingentis victoriæ daret, quum memoria acceptæ cladis non infracta, ſed aſperata pugnaret. Differamus parumper Italicas expeditiones, quibus Seguſienſium ciuitatem, quæ ſuperatis Alpibus Italiæ clauſtrum obijcit, quum vi & virtute velút ianuam belli refregiſſes, inde per obiectas acies, per exercitus obuios, vſque ad Romana mœnia inoffenſus victoriarum impetus percurrit. Quid memorem Bruteros? quid Clamaſos? quid 1 Eruſcos, Vangionas, Alamanos, Tubantes? bellicum ſtrepunt nomina, & immanitas barbariæ in ipſis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes ſingillatim, dein pariter armati, conſpiratione fœderatæ ſocietatis exarſerant: tu tamen impiquũ tantam belli molem videres, nihil magis timuiſti quàm ne timereris. Adis barbaros, & diſsimulato principis habitu, quam proximè poteras cũ duobus accedis. Nũquã eſt, excelſior principatus, quã quum ſe pu-

1 *Opinor leg.* quidem f.

publico ſubmittit officio. Facis verba ſpem illorum agitas & verſas, crudelitatem negas eſſe præſentem. O vere cæca barbaria, quæ in illo vultu ſigna principis non videris, quem ne ſic [1] quid eſſe ſenſeris, quum intra iactum teli ſecurus ſui ſtaret! Conſtantinum eſſe qui hoc poterat non timere, dubitare quicquam potes, per omnia ſubnixum deo vadere. Inuictos ducis, & ſolus timeris: tot regna, tot populi, & tantarum nationum congregatio indignam ſe viribus tuis putat, quem credit abſentem. Tibi tamen incrementum laudis ex multiplicatione terroris eſt: magnificentius congregata obteris, quàm ſcrupuloſius diſperſa ſequereris. Innumeræ ſimul gentes ad bellum coactæ, ſed vno impetu tuo fuſæ, dum Collatinam vim comparant, compendioſam victoriam præſtiterunt. Vno hoc bello, ſi debitis laudibus immorari vacaret, dies integer conderetur: nunc ita omnia præteruolans cecidit oratio, vt victoriarum tuarum non ſummam euolueret, ſed ornamenta monſtraret. His rebus ſemper è republ. geſtis tanta vi, tantòque ſucceſſu, vt nunquam virtus tua intremuerit, prudentia hæſerit, felicitas claudicarit, ſatis, vt opinor, probatum eſt: perpetuam in te benignæ maieſtatis opem fluere, vt cœleſtes exercitus tui non tunc primò miſſi, ſed

tum

---

1 *Sic puto leg.* Etruſcos ? Vangiones, Alemani, Tubantes.

tum demum intellecti eſſe videantur. Talis igitur ad liberandam Italiam, & tam tutus accedis, vt quum res bellica cæcos habeat euentus: in te tamen dimicandi voluntatē pro victoriæ pignore tenebas, ¹ etſi abeſſent auxilia diuina, aderat enim robuſtus, & florens, plenus virium, animi plenus exercitus, lætus armis, & militiæ munia exequens, ſtudio magis quàm neceſsitate, quippe tuis ſtipendia ſunt pauciora quàm prælia: (quum dico prælia, ſignifico victorias) præterea tam amans tui, quàm tibi charus. Ignoſce enim ſuperba virtus quantumuis fiduciæ, & ſpiritus capias, amor principis facit militem fortiorem. Antiqua admodum res eſt quā proferam, ſed non indigna memoratu. Illyrici quondam deſpicientes Eropi regis infantiam, Macedones bello laceſſerunt. Et prima quidē congreſsio ſecundū illos fuit: verùm Macedones quum bellum reficerent, regem ſuum in cunis ad aciem detulerunt: quum illos ira, hos miſeratio: illos ſignorum cantus, hos pueri vagitus accenderet, mutata eſt ratio certaminis, vicerunt qui amore pugnabant. Quanto igitur eſt amor fidelior accepti beneficij memoria, quàm præſumptione futuri, quòd illic præcepta res iuuat, hic expectata blanditur, tanto tui animoſius dimicauerunt, qui non puero ſpē gratiæ mu

1 Inſipiens, & impium dictum, vt à gentili.

munerabantur, ſed principi poſt natos hominesbenigniſſimo meriti debitum rependebant. Primam igitur Seguſienſium ciuitatem(quam primam iter dederat)victoria facilis amplexa eſt, quæ reſiſtendi pertinacia ita in ſe imperatoris vim conuertit, vt pietatem tamen non alienauerit. Nam quum introitus vi, manu quæreretur,& portarum inflammatio ignem latè diſtuliſſet, cuius facilis per adiuncta contagio partu peſtifero valeſcebat, maxima benigniſſimi imp. fuit cura, non modo vt incendium nó adiutum ſeneſceret, ſed oppreſſum emori poſſet, & longè operoſior clementia quàm fortitudo perfecta eſt, quum plus in cõſeruanda vrbe, quàm in capienda fuerat laboris, oriretur. Itaque digrediens ſic cupiditatem ſui fecit, vt eam ad omne obſequium non victoriæ metus componeret, ſed admiratio lenitatis. Optima aiunt eſſe remedia, quæ ad vſum corrigendi noſtri ex aliena calamitate naſcuntur: verùm animus prauitate velut morbo3 impeditus delectum boni nó habet. Ecce iam apud Taurinos veniẽtem pugna grauior expectat, nec Seguſienſium vaſtitas monet vt ſibi caueant, nec cogitant, quòd cum principe res futura ſit, quòd neq; vis eius reſiſtendi ſpẽ faciat, nec manſuetudo rationem. Campũ latè iacentem tantus miles oppleuerat, vt non improbaret fiduciam qui inſtructos videret. Quæ enim illa fuiſſe dicitur ſpecies? quàm atrox viſu? quàm formidola-

ſa?

ſa ? operimento ferri, equi atque; homines pariter obſepti. Clibanarijs in exercitu nomen eſt, ſupernè omnibus tectis equorũ pectoribus demiſſa lorica, & crurum tenus pendens, ſine impedimento greſſus à noxa vulneris vindicabat: te tamẽ imp. non terruit, nec quòd tanto numero duplicabat armatura terrorem, nec quòd vim armis numerus addebat. Certum eſt, pro negotij modo animoſam eſſe virtutem, quòd ex ſe rerum captum ſuum temperat, in paruis propè ad ſecuritatem remiſſa, in mediocribus modicè intenſior, vbi magna venerunt, iuxta magnitudinem exantlandi operis erigitur. Illa armorum oſtentatio, & operti ferro exercitus, qui imbelles oculos vulneraſſent, inuictas mentes excitauerunt, quòd imbutus imperatoris exemplo, totis animis eius miles ardeſcis, quum inuenit hoſtem quem vinci deceret. Cataphratos equites, in quibus maximum ſteterat pugnæ robur, ipſe tibi ſumis. His diſciplina pugnandi eſt, quum aciem arctauerint, feruent impreſsionis tenorem, & immunes vulnerum, quicquid oppoſitum ſine hæſitatione perrumpant Sed tu imp prudentiſsime, qui omnes bellandi vias noſſes, opem ex ingenio reperiſti, quod tutiſsimum eſt eludere, quod eſt difficillimum ſuſtinere. deducta acie in irreuocabilem impetum hoſtes effundis, dein quos ludifican-

1 *al.* reuoc. imperium in hoſtes.

ſicandos receperas, reductis agminibus includis. Nihil proderat contrà tendere, quum ex induſtria tua cederent, flexum ad inſequendum ferreus rigor non dabat. Ita noſtri proditos ſibi clauis adoriuntur: quæ grauibus ferratiſque nodis hoſtem vulneri non patentem cædendo defatigabant, ac maximè capitibus afflictæ, quos ictu perturbauerant, ruere cogebantur. Tunc ire præcipites, labi recliues, ſemineces vacillare, aut moribundi [1] ſedilibus attineri, permixta equorum clade implicti iacere, qui reperto ſauciandi loco paſſim equitem effræni dolore fundebant. Ad vnum interfectis omnibus, tuis integris, horrorem armorum ad miraculum victoriæ tranſtulerunt, quod qui inuulnerabiles habebantur, ſine tuorum vulneribus interiſſent. Antonius imper. in toga præſtans, & nō iners nec futilis bello, quū aduersū Partos armis experiretur, viſis cataphractis, adeo totus in metum venit, vt vltrò ad regem conciliatrices pacis literas daret, quas quum rex immodicus animi reſpuiſſet, inſolentia quidē barbari debellata eſt, ſed patefactum eſt in his tantam ineſſe violentiam, vt ea vincendus armis fideret, & ſuperaturus timeret. Quid ego referam poſt tantam, & tam grauem pugnam, quòd apud Brixiam magnus quidam, & acer equitatus eſſet, fuga, quàm viſu aſtutior,

---

[1] *Sedilibus*, ſellas intelligit, quas ephippia Græci vocant.

tior, & primo impetu tuo pulſus, Vero-nam vſque contendit ad præſidia maiora? Neque id dedecori fuit, quòd excuſa-ti fugiunt qui tibi cedunt: contingat quia immò timiditati miſeræ res oſtentanda, fuga, quæ habuerit dignitatem. Ipſa autem Verona freta manibus, copijs, quas in vnum aduentus tui formido conduxerat, quum multorum iam cladem accepiſſet, facta eſt parumper metu cunctatior, non ratione fidelior, muris ſe ab impetu vindi-cat. Aderat quidem Ruricius, experien-tiſſimus belli, & tyrannicorum ducum columen per tota admodum mœnia ma-gna vis hominum, & apud Brixiam pleri-que iam fracti. Vt in corpore, quum ali-qua pars ægra eſt, valetudo omnis con-taminari ſolet: ſic illius multitudinis por-tio malo affecta totum exercitum timo-ris contagio diſſiparet. Quàm faciles la-pſus infirmitas habet, quum eam intempe-ſtiua mouit audacia, cùm ſæpe aliàs tum maximè in illa obſidione perſpectum eſt. Clauſi impetum faciunt, & qui ſe ali-quandiu latendo à morte defenderant, facta pugnandi cauſa, pœnas eruptionis temerariæ pependerunt, idemque Ru-ricius magna ſuorum clade relectus in mœnia, ſpe iam laſſa, & adhuc mente veſana, quum ſe Veronam proripuiſſet, nouos eodem egit exercitus, & præci-pitante iam die bellum non detrectauit, pugnæ auidior, quàm ſalutis. Sed eum exitus magis, quàm merita fefellerunt: nã

fu-

furorem mors domuit, quem non potuerat conſiderati ratio, nec victi formido ſanare. O nox illa æternis ſeculis, monumentiſque mandanda, quum ſpiritis tenebriſque [1] congreſſus fortune totum licεret, tu tamen imp. (non intutior tempore, quàm à deo tectior) ſæuiſsimo hoſti mul. tus inſtares, & libertate cædis exultans, donum noctis duceres, quòd pugnantem nemo eruaret, per infeſtas acies interritus vadis, denſiſsima quæque prorumpis, deijcis, proteris: mortis decus perdunt quos ignoratus affligis, niſi quòd te ipſa vis tua cogit agnoſci. Nihil enim te permouent tubarum fractæ voces, horrendus militum clamor, [2] permiſſa caſibus vulnera, illiſi cominus gladij, cadentium graues gemitus, arma latè ſtrepentia, & in vnum quendam ſonitum diuerſi fragoris acta confuſio, quòd hæc omnia, aut virtus negligit, aut ira non ſentit. Nox ipſa, iuſtiſsima bellantibus cauſa terroris, vehementiorem te agendis ſtragibus fecerat. Quod ſolum enim virtutis tuæ impedimentum eſt, miſerationem tenebræ non habent: vt intelligi liceat quantū illo in bello vis tua perfecerit, pietate non retenta, & maieſtate ſecura. Prælio vix multa nocte confecto, feſſus cædibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, ſed hoſtili, ad obſidionis vigilias recurrebas. O fortuna, ò præpotens Roma, quam tu vnquam gra-

[1] *al*, congreſſis. [2] *al*. permixta.

gratiam pro tantis his laboribus referes? niſi quòd indulgentiſſimus princeps, tanquam hoc ipſum tibi debeat, eo chariorem habet, quo maiore labore ſeruauit. Et quoniam me ad vrbis commemorationem fors quædam intulit, non rerum ordo deduxit, neque reuocare orationem fas eſt, quò iam dudum contenta veniebat: prætereo te Aquileia, te Mutina; cæteráſque regiones, quibus propter inſequutas incredibilium bonorum commoditates gratiſſima fuit ipſius oppugnationis iniuria. Senſerunt enim translatis ad fortiſſimum principem fortunarum ſuarum gubernaculis, quàm facilè omnia ad ſalubrē curſum redirent, quæ ita deferebātur, vt mox, aut malorum omnium ſcopulis illiderentur, aut miſeriarum vadis adhæreſcerent: prætereo inquam, & hæc & alia complura; quorum eſt & ſigillatim onero-ſa moles, & omnium ſimul aceruus onerofior. Nam quæ diducta ferre nequeas, his congregatis ſubire, ſpei importunioris eſt, quàm fiduciæ prōptioris. Recuperata igitur Italia, hic primus fuit liberandæ vrbis gradus, & ad victoriam facilis acceſſus, quòd illum ſemper excedendæ vrbis viſceribus inhærentem, ex aſſuetis latebris vis diuinitatis excuſsit. In quo quidem tantum momenti fuit ad perficiendæ rei facilitatem, vt non tam gloriandum ſit virtuti tuæ, præſtantiſsime imp. quòd eum viceris, quàm gratulandum felicitati, quòd ad pugnā potius

1 euocare. Non enim caſu, non fiducia factum putemus, vt vltrò etiam exercitum educeret aduerſum eum 2 cuius aduentus ſtridorem ipſum perhorreſceret, niſi animum iam metu deuium infeſtior 3 dem, & pereundi maturitas perpuliſſet. Quod ita ratio diſponendi exercitus docuit illum mente perdita, implicatòque conſilio, quum eum pugnæ locum caperet, vt interclusa fuga moriendi neceſſitatem imponeret, quum ſpem victoriæ non haberet. Quid quòd imperatori noſtro optandum largiter fuit, qui hoc vno maximè offenditur, ſi certamen lubricũ ſciat ſpes prompta fugiendi? Relaxauerit acies, aut frons impulſa titubauerit, fiducia manuum ad pedes migrat. Non amas imp. bella, niſi feruentem hoſtem in gradu ſuo præciſa fuga teneat, vt aut ferro concidat aut miſeratione ſeruetur. Apud Tyberim igitur ſuos inſtruxit ſic ripę locatos, vt vltimorum veſtigia præſagio quodam euenturæ cladis vnda fatalis allueret: ita verò multitudine ſuppeditante, vt vltrà, quàm viſus agi poſſet extenta acies pertineret, non quò frons imbecilla tractu inualido duceretur, ſed tanta ſubſidiorũ atque ordinum confirmatione, vt acies non porrectior, quã robuſtior murũ vtrinque præberet, quòd eam nec conſtipatio contra-

1 *al.* euocaris.
2 Cuius aduentus, *duo genitiui ſunt*.
3 *Opinor legendum*, dæmon.

traxiſſet, nec longitudo tenuarat. Prætermittam hoc loco, Conſtantine maxime, diſponendi militis tui miram incredibilèmque rationem: hoc enim perſequi vellem, quem tenuiſſet locum cœleſtis exercitus, dicam: quanquam non illos arbitror ſtetiſſe niſi tecum: difficillimam enim pugnæ partem tibi deligis, & tanquam pro fortunæ gradu modus virtutum debeatur, ita inter duos non vis principatu magis excellere, quàm labore. Cumulatiſſimum quidem principis munus eſt, ſi manu etiam ceſſet, non ceſſaſſe conſilio: ſed tu non ſegnior gerere quàm iubere, ſimul exercitus tuos monito regis, opere iuuas, incendis exemplo. Quòd hìc etiam facis promptius, quàm in cæteris prælijs, quòd in præſenti erat, tam ampla pugnæ merces, quàm pugnator illuſtris, & ſtatim Roma 1 victorijs. Cuius rei quum imaginem cepi, dicturus horreſco. Inuadis primus aciem, ſolus irrumpis, obumbrant euntem telorum irriti iactus, ſonat ictibus vmbo, 2 ſecurus his, quos quum trabalis haſta deiecit, inſultans 3 ferus proterit, fulget nobilis galea, & coruſca luce gemmarum diuinum verticem monſtrat: auro clypeus, auro arma collucent. O quantam vim poſſides virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas quàm decoris!

1 *Legendum* victoris.
2 *Malim legere*, ſecurus ab his.
3 Ferus, *id eſt equus*.

ris! Secuti hunc ardorem fortiſsimi milites, & dignos ſe ductu eius, imperioq; teſtati, ſic viritim laborauerunt, quaſi ſumma res ſingulorum manu teneretur. Non commemorabo hic tectas continuis ſtragibus ripas, non oppletum aceruis corporum Tyberim & inter congeſtas altè cadauerum moles ægro nixu, ac vix eluctantibus gurgitibus exeuntem, quòd que illum ipſum tyrannũ non mors virilis, ſed fuga turpis prodidit, & dignum ignauiæ, & ſæuitiæ exitu fluctus ſanguinei necauerunt. Perſtringi hæc ſatis eſt, quòd & pridie prolixius mihi dicta ſunt, neq; pro dignitate exequi copia eſt, & ne pugna raptim geſta diutius narrata, quam confecta videatur. O ſi nunc mihi facultas daretur ſermonis pro rerum dignitate figurandi, adhiberem omnes floſculos, & abuterer exquiſito quodam lepore, ac vetuſtate dicendi. Iam ſtrepitus Martij, iam 1 tubarum ſonores feſtus, & reſultanti fauore mutantur, dicendus in vrbẽ ingreſſus eſt imperatores, & in exprimendo ſenatus P.Q. R. maximo gaudio, ingrata niſi & ipſa laſciuiat oratio. Nullus poſt vrbem conditam dies Romano illuxit imperio, cuius tam effuſa, tàmque inſignis gratulatio, aut fuerit, aut eſſe debuerit: nulli tam læti triumphi quos Annalium vetuſtas conſecratos in literis habet. Nõ age-

1 Opinor ſic legendum, *tubarum ſonores, feſtis, &c.*

agebantur quidem ante currum vincti duces, ſed incedebat tandem ſoluta nobilitas: non coniecti in carcerem barbari, ſed deducti è carcere cõſulares: nõ capti. ui alienigenę introitum illum honeſtarũt, ſed Roma iam libera nil ex hoſtico accepit, ſed ſe ipſam recuperauit, nec præda auctior facta eſt, ſed eſſe præda deſinit: & quo nil adijci ad gloriæ magnitudinem po:eſt, imperium recepit, quæ ſeruitium ſuſtinebat. Duci ſanè omnibus videbantur ſubacta vitiorum agmina, quæ vrbem grauiter obſederant: ſcelus domitum, victa perſidia, diffidens ſibi audacia, & importunitas catenata, furor vinctus, & cruenta crudelitas innani terrore frendebat, ſuperbia, atque arrogantia debellatæ, luxuries coercita, & libido conſtricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum ſuum tyranni, ipſius teterrimũ caput, ac (ſi qua referẽtibus fides eſt) ſuberat adhuc ſæuitia, & horrendæ frontis minas mors ipſa non vicerat Inijciebantur vulgò contumelioſiſſimę voces: nam & ludibrijs oppreſſoris ſui auſpicari libertatem iuuabat, 1 & mira vuluntate conceptus è vita terroris inſultatione interritus obterebatur. Quis triumphus illuſtrior? quæ ſpecies pulchrior? quæ pompa felicior? Dicam itaque imp. quo

M vno

1 *Opinor leg.* & mira voluptate, conceptus è vita terror, inſultatione interritus obterebatur.

vno ſatis mihi videor diuinam gloriam tuam ſignificaturus, quot in illo turpitudinum notas extinxeras, tot in te laudum infulæ refulſerunt. Fraudari indulgentiſſimus princeps ea gratia neminem voluit, quo minus omnis quo odium eius perſuaſerat, ſpectaculum tyrannici funeris expiaret vbique. Iam quidem lætitiam geſtæ rei diffuderat fama velox, & ad celeritatem nuntij pennata victoria inſequebatur: tamen vberiore cum gaudio ipſius rei fructus, quòd animum languidius accedunt, quæ aurium via manant, quàm quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam concurſus hominum excitabantur tantæ ex oppidis effuſiones, vt facilè anteacti terroris teſtificatio in præſenti exultatione luceret. Pari ſtudio miſſum eiuſdem tyranni ad permulcendam Africam caput, vt quàm maximè vnus afflixerat, laceratus expleret. Et nondum ſatis tempeſtiuo mari affuerunt tamen nauigantibus felices auræ, & flatu ſecundi beatiſſimamque victoriam ipſa etiam elementa iuuerunt. Caput in quo titulus tantæ laudis circumferebatur, reddidit Tyberis proſequuti ſunt venti maria ſeruarunt. Quonam modo te potens Africa, qua tanto lætitiæ fremitu, quàm inſolenti voluntate iactaſti. Nihil quippe eſt immoderatius, quàm poſt longam triſtitiam repens gaudium impetu ſuo feruet, nec vt primùm li

li

al quæ.

liberum, continuò defecatum, ſtatim purum eſt. Nam vt fiſtulæ quum vt diu interceptæ ſunt, exitu dato quo largiores, eo craſſiores aquas euomunt: ſic tot hominum metu intercluſa, turbidè aliquid egerunt quum cumulata ruperunt. Hæc victoriarum gratulationes, nec minus vberes fructus reliquarum virtutum fuerunt. Implicatam quidem atque obſitam vrbem grauiſſimis malis euoluerunt indefeſſa vis atque eximia fortitudo: ſed quantum boni prudentiæ excogitauit: benignitas, & clementia contulerunt: quorum quid magni fuerit, difficilis æſtimatio eſt. Nam & calamitate obſeſſis finis eſt voti miſeria liberari, & mox facultas miſeriarum parum grata eſt, niſi lætitia conſequatur. Ita pro ſe quæque officijs ſuis functæ fortitudo & liberalitas imperatoris, cumulatiſſimam vrbis beatitudinem [2] exhaurienda & congerendis commodis reddiderunt: facilior quidem & multo procliuior lædendi, quàm [3] commorandi ſemper eſt via, vulnerare integrum, quàm ſauciato mederi, diſſipare rapta quàm diuulſa componere. ceſſit tamen rerum hæc conditio principi noſtro, nam quicquid mali ſexennio toto dominatio feralis inflexerat, bimeſtris ferè cura ſanauit: ſanauit dico? redintegratio ſtatus

M 2 pri-

1 al. *magis*

2 al. *exaurienda.*

3 Legendum opinor *commodandi*

priſtini permulcendo dolori ſatis eſt, non & arceſſendæ gratulationi, nec amplius poſtulés, quàm vt eum ſui non pœniteat, qui ſolitario modo id egit, vt recuperatis, quę amiſerat non doleret, ſed etiam vt nouorum adeptione gauderet. Prætereo priuatim reddita omnibus patrimonia, quos illa monſtroſa labes extorres domo fecerat: prætereo, inquam quia vix ſufficit oratio facta publicìter explicare. Quanquam ex ſingulis ſint augmenta reipubl. & quicquid in eam conferatur, id omne proportione permanat, & vicìſsim neceſſe eſt, quod ſigillatim omnes adipiſcuntur, in commune reipubl. redundare. Iam illa vix audeo de tanto principe commemorare, quòd nullam matronarum, cui forma emendatior fuerit, boni ſui piguit, quum ſub abſtinentiſſimo imp. ſpecies luculenta non incitatrix licentiæ eſſet, ſed pudoris ornatrix: quæ ſine dubio magna, ſeu potius diuina laudatio ſæpe in ipſis etiam philoſophis non tam re exhibita, quàm diſputatione iactata. Sed remittamus hoc principi noſtro, qui ita temperantiam ingenerare omnibus cupit, vt eam non ad virtutum ſuarum decus adſcribendam, ſed ad naturæ ipſius honeſtatem referendam arbitremur. Quid faciles aditus? quid aures patientiſsimas? quid benigna reſpõſa? quid vultum ipſum auguſti decoris grauitate, hilaritate permixta venerandum quiddam & amabile renidentem? quis dignè exequi poſſit? Quarum rerum miraculo ſic omnes

nes deuinciebantur, vt non tam omnes dolerent, quòd illum tyrannum ita diu tulerant, quàm quòd tali principe, tam ſerò fruerentur. Longum eſt ex illo perſcenſere beneficia principis, quæ in vrbem ſine modo redeuntia contexta eius benignitate fulſerunt, ita infinita numero, commodis magna, vt nunquam obliuione gratiam obducta ſit, vel multitudo omnium, vel vtilitas ſingulorum. Senſiſti Roma tandem arcem te omnium gentium, & terrarum eſſe reginam, quum ex omnibus prouincijs optimates viros curiæ tuæ pignoraueris, vt ſenatus dignitas non nomine, quàm re eſſet illuſtrior, quum ex totius orbis flore conſtaret. Populi verò Romani vis illa, & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata non licentia effrænis exultat, non abiecta, langui dè iacet, ſed ſic aſsiduis diui principis monitis temperata eſt, vt quum ad nutum eius flexibilis, & tenera ducatur, morigeram ſe non terrori eius præbeat, ſed benignitati, placidam, quippe rerum quietem, & profundum vrbi otium gentes perdomitæ condiderunt. Vacat remiſsioribus animis delectamenta pacis adhibere celeberrima quæ vrbis nouis operibus eniteſcunt, nec obſoleta modò per vetuſtatem rediuiuo cultu inſigniuntur, ſed illa ipſa, quæ ante hac magnificentiſsima putabantur, nunc auri luce fulgentia indecorā maiorū parſimoniā prodiderunt. Idcirco ipſæ maxima ſublimes porticus, & rutila ſtes auro

columnæ tantum inuſitati ornatus dederunt, vt illò non minus cupidè cõueniatur loci gratia [1], quàm ſpeculi voluntate. Tantorum Roma campos honorum (quæ quidé ei ſunt cum toto orbe communia) habuit: inſuper ingentis ſpei fructum, quem propoſitum ſibi ex Cæſaribus nobiliſſimis habet, eorúmq; fratribus, quorũ iam nomina ipſa veneramur. Etſi vota noſtra iterum proferuntur, ne Lacedæmonij, magis ſibi cauerit hoc inſtituto rempubl. tueri ſuam, quum regem niſi ex ſtirpe Herculis non haberent: tuos Conſtantine maxime, tuos liberos, ac deinceps nepotes tecum optamus, vt tanto à pluribus petantur, [2] quando ad maiora naſcantur. Declarant ecce rationem cupiditatẽ qua totorum facta Criſpi Cæſarum maximi: in quo velox virtus ætatis mora non retardata, pueriles annos glorijs triumphalibus occupauit: cuius ita iam vberes ſcatent laudes, vt plenæ poſſent videri niſi cœpiſſe; & patrem cogitaremus. Qui quidem nunc nobiliſſimus Cæſar venerandi patris, fratrum, ſuorúmque omniũ fruitur aſpectu: ſeque fruendum omnibus præbet. Cruda adhuc hyeme, iter gelu intractabile, immenſum ſpatio, niuibus infeſtum, incredibili celeritate confecit, vt intelligamus alacritatibus nihil aſperum, qui ipſam quam à ſuis petebat, tam labo-

1 al. *ſpectaculi voluptate.*
2 al. *quanto ad m. naſcuntur.*

laborioſam inſtituerit voluntatem. Quæ tuum Conſtantine maxime mite pectus inundauit gratulatio; cui tanto interuallo videre filium licuit, & videre victorem? Narrauit vtique exhauſta bella, & hæc ad ſuam gratiam non ad ſui oſtentationem, qualis excipiendo hoſte, quàm reſiſtenti vehemens, quàm facilis ſupplicanti. Audiuit 1 frater intentus, pueriles animum ſpes læta & blanda gaudia inſtillarunt: quùm, ut miraretur fratrem, etiam ſibi fauit quòd exannis eius, quàm proximus tantæ gloriæ eſſet agnouit. Nunc te Conſtantine maxime omnes rogamus, quum præſentem laudaueris, quum iam reipublicæ flagitanti, quum Gallis deſiderantibus reddes, iterum atque iterum moneas reuertentem. Neque enim perſuaderi facilè poteſt, & ſi quando armis veſtris confuſa barbaria aliquid tamen mouerit, ſit ille animo, ſit conſilio tui ſimilis, temperet modò dextræ, manui parcat, & ſit aliquid quā ſumus in quo te iterum noluit imitari. Te verò Conſtantine Cæſar, incrementū maximū boni publici, quibus modis amplectitur Romana felicitas? quę de te tantum expęctat quantū nomine polliceris. Et licet ætas ad huc 2 euocet ab imitatione virtutis paternæ, iam tamen ad pietatē eius natura deducit: iam matura-

1 Conſtantinum ſignificat, Cōſtantini Magni ex Fauſta filium.

2 al. reuocet.

to ſtudio literis habilis: iam felix dextera fructuoſa ſubſcriptione lætatur. Delegat multa indulgentiſſimus parens, & quæ per te concedit, referri ad gratiam tuam mauult. Quid igitur his temporibus fortunatius quàm beneficia Conſtantini maximi, qui tam maturè nobis Cæſares dedit, vt vtamur maximis eorum commodis,& integra ætas ſuperſit? Nihil imminuitur,& plurimum ſumitur, vt quũ ſuppetat, ſpes tamen illibata permaneat. Quinquennijs igitur feliciter inchoatis, decennia Cæſarum nobiliſſimorum vltra poſteros noſtros extendenda quàm impensè rogare & orare nos conueniat, ipſis bonis temporum & reipubl. vtilitatibus admonemur. Iacet in latere Galliarum, aut in ſinu tuo fuſa barbaria: per ſe ipſa potens natio, & poſt Romanam magnitudinem in terris ſecunda: amicitiam tuam Conſtantine maxime non minus trepidè, quàm amabiliter petiuerunt: nulla in terris tam ferox natio eſt, quæ te non metuat, aut diligat: omnia foris placida, domi proſpera. Annon vbertate fructuum copia exornatæ mirandum in modum, ac prope de intergo conditæ ciuitates: noua leges gerendis moribus & frangendis vitijs conſtitutæ: veterum calũniosæ ambages reciſæ, captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt: pudore tuo munita coniugia, ſecuræ facultates ambitione ſui gaudent: nec aliquis habendi quampluri. mum metus, ſed in tanta bonorum afflũ-

tia,

tia, magna verecundia non habendi. Hic denique ſtatus rerum eſt, [1] vt obtinendæ potius felicitatis votum geramus, quàm augendæ cupiditatis: vnum modò eſt, quo fieri poſſit Roma felicior: maximum quidem, ſed tamen ſolum, vt Conſtantinum conſeruatorum ſuum, vt beatiſſimos Cæſares videat, vt fruendi copiam pro deſiderij modo capiat, & [1] nos alacris excipiat, & quum reip. ratio digredi fecerit, recepiura dimittat.

DIXI.

M 5 AD

1 *al.* VOS.

AD LECTOREM.

QVVM *Conſtantinus Auguſtus, Heduorum ciuitatem inuiſeret, cui poſtea Flauia nomen inditum, cognita illorum inopia qua propter aſperitatem terræ, & agrorum ſterilitatem laborabant; ſeptem millia capitum eis remiſit; ac reliqua annorum quinque: quia verò præſenti gratias non egerant, rhetorem ſuum ad illum miſerunt, Treuiris (vt puto) ſubſiſtentem. Nam in ea vrbe ſæpe verſatus eſt Conſtantinus, & extant hodièque palatij, veteris ædificia. Porro* Claudium *Cæſarem, Conſtantini parentē vocat, cuius illo erat abnepos. Sed hoc vel in gratiam Conſtantini dictum eſt vel ideo quòd Claudius initium dederit Flauiæ* Conſtantinorùmque *familia, ſed per fratrem Criſpum, nam ipſe ſine liberis deceſſit*. Proinde in *Panegyrico qui ſtatim ſequitur, rectè dictum eſt ad* Conſtantinum; Ab illo enim diuo Claudio manet in te auita cognatio, *ſed & primum eius originis nomen vocatur Claudius*.

PANE-

PANEGYRICVS FLAVIENSIVM

Nomine, Conſtantino Auguſto dictus.

SI Flauia Heduorum tandem æterno nomine nuncupata, ſacer imper. commouere ſe funditus, atque huc venire potuiſſet; tota profectò coràm de tuis in ſe maximis pulcherrimiſque beneficijs vna voce loqueretur; tibique reſtitutori ſuo, immò (vt verius fatear) conditori, in ea potiſsimum ciuitate gratias ageret, cuius eam ſimilem facere cœpiſtis: ſed quoniam non poteſt (geſtit animo) quæ natura non patitur, clamoreſque ſuos quibus quotidie laudes tuas tollit in cœlum exaudiri à te non ſinit interiecta longinquitas ſua: id quod fieri decebat, gaudiorum patriæ meæ nuntium ſpontè ſuſcepit, vt eſſem iam non priuati ſtudij literarum, ſed publicæ gratulationis orator. Noluit enim, ſacer imp. quum in illo aditu palatij tui ſtratum ante pedes tuos ordinem indulgentiæ tuæ voce diuina porrectâque hac inuicta dextera ſubleuaſti, numini tuo gratias agere, nec mihi verba quamuis imparata defuiſſent. Quis enim, aut præparare ad beneficia, tam inſperata potuiſſet? aut ab tāta gratulatione cohibere? ſed habui rationē loci ac temporis, nē meus ille ardor animi, ſtudiūque dicendi, tibi quidem (quod mihi ad immortali-

tatem ſufficeret) probaretur: ſed propter aſsiſtentium paucitatem minus, quàm te dignum eſſet iret in populo, ſed te vno die de ſalute noſtra multa 1 tractante moraretur oratio, quæ pro magnitudine meritorum tuorum feſtinare non poſſet. Nunc itaque quum in hac vrbe, quæ adhuc aſsiduitatem præſentiæ tuæ præ cæteris fruitur (habebit enim felicitas æmulam Flauiam noſtram) totus tibi amicorum tuorum comitatus, & omnis imperij apparatus aſsiſtit: & quum omnes homines omnium ferè ciuitatum, aut publicè miſsi aut pro ſe tibi ſupplices adſint, dicam imp. ea quæ libenter agnoſcas, & cæteri nobis indulta non crederent, niſi te cognoſcente dixiſſem. Primum eſt autem, ſacer imp. in agendis gratijs oſtendere, id quod indultum ſit, non fortunæ felicitatis, ſed iuſta fuiſſe clementiæ. Nam quum omnes homines coràm non indigentes iuuare boni ſit principis, tum præcipuè bene meritis, & grauiter affectis ſubuenire ſapientis eſt. Quod quum oſtendam, non tam ſtudio prędicandę patriæ meæ, quàm officio demonſtrandæ prouidentiæ tuæ, tum potiſſimè beneficiorum tuorum magnitudinem proſequar tam maiore voto quã ingenio. Quenã igitur gens toto orbe terrarũ in amore Romani nominis Heduis ſe poſtulet anteponi? qui primi omniũ inter illas immanes, & barbaras

ras

1 al. *tractantem.*

ras Galliæ gentes plurimis ſenatuſcon-ſultis fratres pop. Rom. appellati ſunt: & qum à cæteris Rhodano ad Rhenum vſque populis, ne pax quidem poſſet niſi ſuſpecta ſperari, ſub & conſanguinitatis nomine gloriati ſunt: & nuper (vt media prætercam) diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias ſoli vocauerunt, & ante paucisſimos annos (quod maximè prædicandum) plurima patris tui beneficia partim rebus effecta perceperunt, partim animo ſignificata letantur? Fuit olim Saguntos fœderata ſed quū iam tedio Punici belli nouare imperium omnis cuperat Hiſpania, fuit amica: Marſilia protegi ſe maieſtate Romana gratulabatur: imputauere ſe origine fabuloſa in Sicilia Mamertini, in Aſia Ilienſes: ſoli Hedui non metu territi, non adulatione compulſi, ſed ingenua, & ſimplici charitate fratres pop Rom. crediti ſunt, appellarique meruerunt. Quo nomine præter cætera neceſsitudinum vocabula, & communitas apparet, & dignitatis æqualitas: deinde quum finitimæ nationes ipſi illi Romanæ fraternitati non gloriæ inuidentes, & vſque in perniciem ſui odijs incitatæ Germanos ſibi auxiliarios dominos inuocaſſent, princeps Heduus in ſenatum venit, rem docuit: quum equidem abrato conſenſu minus ſibi vindicaſſet, quàm dabatur, ſcuto innixus perorauit. Impetrata ope, Romanum exercitum Cæſaremque eis Rhodanum primus induxit, ſemi-

ta enim Galliæ vſque ad id temporis Tranſalpina Gallia nominabitur. Sed enim Hedui totum iſtud quod Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, cunctis Alpibus continetur, Romano imperio tradiderunt: hybernis hoſpitaliter præbitis, ſuppeditatis largiter commeatibus, armis fabricandis, pedeſtribus equitum copijs auxiliantibus. Ita in vnam pacem ſociatis omnibus Celtarum, Belgarumque populis, eripuere barbaris quicquid iunxere Romanis. Dicet aliquis, vetera iſta ſunt: & quidem hoc ſanctiora, quòd vetera: bonis enim meritis cum ætate dignitas, & pondus accepit. Atque vt magno natu parentes magis magiſque in dies veneramur & colimus, fratrum verò æqualitas, & liberorum ſoboles blandiore licet, leuiore tamen animos tangit affectu: ita beneficia antiqua grauiora ſunt, quanuis præſentia ſuauiora videantur. Sed tamen ſi illa vetuſtate obſoluerunt, quid hæc recentia quæ pueri vidimus? Attende quæſo quanti ſit imp. quòd diuum Claudium parentem tuum ad recuperandas Gallias primi ſollicitauerunt, expectanteſque eius auxilium ſeptem menſibus clauſi, & omnia inopiæ miſeranda perpeſſi, tum demum irrumpendas rebellibus Gallicanis portas reliquerunt, quum feſſi obſeruare non poſſent. Quòd ſi vobis, & conatibus Heduorum fortuna fauiſſet, atque ille reipubl. reſtitutor implorantibus vobis ſubuenire potuiſſet, ſine vllo detrimento

mento Romanarum virium, ſine clade Catalaunica compendium pacis & conciliatis prouincijs attuliſſet fraternitas Heduorum. Ob hæc igitur merita & priſca diuus pater tuus ciuitatem Heduorum voluit iacentem erigere, perditamque recreare non ſolum pecunijs ad calidaria largiendis, & lauacris quæ corruerant extruendis, ſed & 1 methycis vndique transferendis, vt eſſet illa ciuitas prouinciarum velut vna mater, quæ reliquias vrbes quodammodo Romanas primum feciſſet. Dixi quàm bene meritis Heduis ſubuenerit imperator: ſequitur vt dicam quàm grauiter afflictis. Qui locus nimium quàm multum mihi ſuppeditaret orationis, ſi fas eſſet audiente te rebus triſtioribus immorari. Vt igitur in prædicandis laudibus patriæ meæ, verecundia modum fecit ne arroganter inſurgerem, ita in commemorandis eiuſdem malis & meus dolor, tuarum aurium conſuetudo cohibebit. Nihil enim libenter audis, niſi quos pro tuis gratuleris. Sed tamen quæſo imp. iniunge patientiam ſenſibus tuis, vt

que

1 *Opinor leg.* metœcis. *Sunt autem Græcis* μέτοικοι, *qui ſedes ſuas demutant, & ad habitandum alio proficiſcuntur, ſit horum mentio in Codice l. quarta de iure fiſci, lib.* 10. μέτοικοι οἱ ἀφ' ἑτέρας πόλεως μεταστάντες καὶ εἰς ἑτέραν οἰκοῦντες. *id eſt, Metœci ſunt qui aliam vrbem inhabitant priore relicta. Suidas.*

quemadmodum preſtantes ſcientia medici non aſpernantur vulnera inſpicere quę ſanant, ita nunc tu paulisper audias Heduorum labores quos ſuſtuliſti, neque enim potes ſine experimento miſericordiæ ad laudem clementiæ peruenire. Iacebat illa ciuitas non tam innixa Romanis, quàm virium defectione perſtrata, ex quo eam noui cenſus exanimauerat acerbitas, nec tamen iuſtè queri poterat, quum & agros, qui deſcripti fuerant haberemus, & Gallicani cenſus comuni formula teneremur, qui fortunis nemini poſſumus æquari. Quo magis imp. clementię tuæ gratias agimus, qui remedijs ſponte conceſsis, feciſti vt quod non poteramus iure patere, iuſtè obtinuiſse videamur. Habemus enim (vt dixi) & hominum numerum qui delati ſunt, & agrorum modum ſed vtrumque inequeam[1] hominum ſegnitia terræque perfidia[2]. Vnde enim nobis Remis, aut Neruis, aut ipſis ille de proximo Tricaciſsimus ager? aut arator? quorum reditus cum labore contendunt. Quanquam merito quiuis ſi ignoſcat ipſis cultoribus quos piget labo-

---

1 *al.* nequam. *Sic legendum opinor post longam hæſitationem*, 2 Vnde enim nobis Remus, aut Neruius, aut ipſe ille de proximo Tricaciſsim. ager? *Loquitur de fertilibus agris quibus erãt diſparia Flauienſium iugera. Fortè Remi ſunt Gallorum populi, & Neruij quos Tornacenſes putant,*

laborare ſine fructu, ſi quidem ager qui nunquam reſpondet impendijs, ex neceſſitate deſeritur, etiam inopia ruſticanorum, quibus in ære alieno vacillantibus, nec aquas deducere, nec ſyluas licuit excidere. Ita quicquid olim fuerat tolerabilis ſoli, aut corruptum eſt paludibus, aut ſentibus impeditum, quin etiam ipſe ille pagus Arebrignus manu ſeritur inuida, cuius in loco vitium cultura perſpicua eſt, nam retro cætera ſyluis, & rupibus inuia, ſecurarum ſint cubilia beſtiarum. Illa autem quæ ſubiecta, & vſque Ararim porrecta planicies, fuit quidem (vt audio) aliquando iucunda, quum per ſiugulum fines continua cultura procurſus fontium vallibus patentibus euehebat: nunc autem interclufis vaſtitate meatibus, quicquid humiditate ſua fuerat, vberis, in voraginem, & ſtagna conuerſum. Ipſæ denique vineæ quas mirantur ignari, ita vetuſtate ſenuerunt, vt culturam iam penè non ſentiant. Radices enim vitium, quarum iam neſcimus ætatem, millies replicando congeſtæ altitudinem debitam ſcrobibus excludunt & ipſam propaginem non debitam, ſed obtectam perdunt imbribus eluendam, & ſolibus perurendam, nec poſſumus, vt Aquitanis alijſque prouincijs familiare eſt, nouis viribus locũ vbique metari, quum ſuprà ſaxa perpetua ſint: infrà, humiditas pruinoſa. Nã quid ego de cęteris ciuitatibus illius regionis loquar, quibus illacrymaſſe te ipſe confeſſus es?

Vi-

Vidiſti enim non vt per agros aliarum vrbium omnia ferè culta, aperta, florentia, vias faciles, nauigera flumina ipſas oppidorum portas alluentia: ſed ſtatim ab eo fluxu, è quo retrorſum via ducit in Belgicam, vaſta omnia, inculta, ſqualentia, muta, tenebroſa: & vt militaris via ſit confragoſa, & alternis motibus ardua atque præceps, vt vix ſemiplena carpenta interdum vacua tranſmittat. Ex quo ſæpe accidit, vt obſequia noſtra tarda ſint, quia paruarum frugum nobis difficilior ſit euectio, quàm cæteris plurimarũ. Quo magis imp. pietati tuæ gratias agimus, qui quum ſcires itinerum regionum noſtrarum aditum atque aſpectum, tam fœdum tàmque aſperum, tamen illo deflectere, & vrbem illam ſola opis tuæ expectatione viuentem illuſtrare dignatus es. Boni principis eſt libenter ſuos videre felices, ſed melioris, inuiſere etiam laborantes. Dij boni quiſnam ille tum nobis illuxit dies? iam enim ad prædicandā remedia ordine numinis tui ſuperuenit oratio, quum tu (quod primum nobis ſignum ſalutis fuit) portas ipſius vrbis intraſti, quæ te habitu illo in ſinum reducto, & procurrentibus vtrinque turribus amplexu quodam videbantur accipere. Miratus es imp. vnus ſe tibi tanta obuiam effunderet multitudo, quum ſolitudinem ex vicino monte vidiſſes. omnes enim ex agris

om

Opinos leg. vnde.

omnium ætatum homines connolauerunt, vt viderent quem ſuperſtitem ſibi libenter optarent. Quod enim ad[1] propagandos aliorum principum ſolenni verborum more iuratur, tibi Conſtantine ſoli vere omnium noſtrum fata [2] victuri ſecurè fouemus, cui tam longè ætas propria debeatur. Magna eſt profectò vis poſt diuturnam ægritudinem, atque mœſtitiam ſurgentium gaudiorum: caluit in nobis vltrà vires noſtras animus ad lætitiam, vt quodam præſagio futuræ felicitatis elati, tanta te exultatione ſuſceperimus, quaſi iam indulgentiam qua futurus eras haberemus. Exornauimus vias quibus in palatium peruenitur paupere quidem ſupellectile omnium ſignis collegiorum, omnium deorum noſtrorum ſimulacra protulimus, pauciſſima clarorum inſtrumenta modulorum per compendia ſæpius tibi occurſura pertulimus: diuites nos crederet, qui veritatē ſtudio æſtimaret. Sed enim prouidentiam tuam latere non potuit, quamuis bene diſſimulata paupertas: intellexiſti officioſam, & honeſtam inopum vanitatem, ſponte nos ad numinis tui aditum vocas, ſponte affari, ſponte quod opus deſideraremus, interrogare dignatus es. Hęc ſunt imp. vera beneficia, quę nō precibus efflagitata, ſed ex voluntaria tua benignitate proueniunt, & citra

---

1 *Hic aliquid deeſt, forſan reponendum* annos *al.* victuro.

vllam petendi moleſtiam, adipiſcendi voluptatem dederunt. Neque enim parui negotij eſt imp. totius orbis pro ſe peculiariter rogare, ſub tantæ maieſtatis affectu perfricare frontem, vultum componere, confirmare animũ, verba cōcipere, trepidanter dicere, aptè deſinere, expectare reſponſum. Has omnes difficultates imp. verecundiæ noſtræ remiſiſti, non ſolùm vltrò percunctando quid remedij poſceremus, ſed etiam tibi ipſi ſuggerendo, quæ nos tacebamus, dum nos iacentes ad pedes tuos clementiſſimo attollis affatu, vidimus miſericordiam tuam humentibus oculis eminentem. Ibant per hæc ora lacrymę nobis ſalutares, tibi glorioſę, & nos inuicem iam dolore diſcuſſo flebamus gaudio, nam ſicut agros diuturno ardore ſitientes expetitus votis imber vbertat: ita lacrymæ tuæ pectora noſtra gaudijs irrigabant, vt quanuis nefas eſſet te flente lætari, vinceret tamen gratulatio religionem, quum lacrymæ illæ pietatis eſſent indices, non doloris. Et hæc quidem nobis ad ſummam gratulationem ſufficere potuiſſent, etſi remediorum noſtrorum ſpem diſtuliſset, & quibus nos opibus leuaturus eſſes, dubium reliquiſses: ſed tam prompta in te eſt natura bonitatis, vt quod pia mente conceperas, ſtatim voce declarares: Sic ingenui largìque fontes, vt vbique poſſint ire feſtinant: ſic celeriter in terras cœlo miſsa perueniũt: ſic denique diuina illa mens, quę totum

tum mundum hunc gubernat, quicquid cogitauit, illud fecit: In quo tamen imp. ſi conſilium amici callidioris admitteres, eſset quod fortaſse reprehenderetur: nimium te ſcilicet facilè, ea quæ ſis tributurus aperire, & ſine vllo artificio citò promere quæ ſperare diù debeant, neſcis imp. tua commendare beneficia: præſtandi celeritate occupas tempus optandi. Sed enim indulgentiæ celeritate viciſti imp. ipſa elementa quibus animam viuimus: diù venturi hominis paratus optatur: diù vagitus inconditi loquuturam differunt vocem: diù fruges hyems cohibet, ver elicit, æſtas flore ſolidat, calorematurat. Tu nobis vitam pariter totam dediſti: tu fructus meritorum tuorum ſtatim nos metere, & inconditis referre iuſſiſti, releuaturus cenſum definiſti numerum: reliqua debita remiſsurus, quantum deberemus interrogaſti: quæ interrogatio manifeſta promiſſio fuit. Nam quum is qui omnia poteſt, quid ſibi debeatur interrogat, non curioſè percunctatur vt ſciat, ſed liberaliter cupit audire quantum remittat. Separate igitur vtique dicam: neque enim quaſi per [1] ſatyriam confundenda ſunt tua beneficia. Septem millia capitum remiſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum, & tamen vtrum ſufficeret hoc nobis ſæpius requiſiſti. O nos, vtrumne verecundos dicam nimium, an

1 *Satyria genus edulij.*

an ſatis gratos? qui reticuimus, hæſimus, indulgentiæ tuæ amplè fluenti modum fecimus, plus adhuc præſtare cupiebas ſi auſi fuiſſemus expoſcere. Quantum ſit hoc, immò beneficium quàm neceſſarium nobis, quàm vtile etiam deuotionis officijs, non queo ſatis dicere. Remiſſione iſta ſeptem millium capitum, vigintiquinque millibus dediſti vires, dediſti opem, dediſti ſalutem: pluſq; in eo conſequutus es, quod roboraſti, quàm recidiſti in eo quod remiſiſti, quater tantum ter firmum certùmque redditum eſt, id quod irritò petebatur, ſi quidem deſperatio perferendi debiti etiam id quod dari poterat inhibebat, nec erat ratio conandi, quum non eſſet ſpes vlla complendi. O diuina imp. tuam in ſananda ciuitate medicinam! ſicut ægra corpora, & onerata ſtupentium torpore membrorum, reſecata aliqua ſui parte ſanantur, vt imminuta vigeant quæ exacerbata torpebant: ita nos nimia mole depreſſi, leuato onore conſurgimus. Neſcit taxare indulgentiam tuam qui te putat ſeptem millia capitum ſola donaſſe donaſti omnia quæ ſtare feciſti. Quanquam enim adhuc ſub priſtina ſarcina vacillemus, tamen leuior videtur, qui nemo præfertur: exonerandi præſumptio dat patientiam ſuſtinendi. Certè & tum liberi parentes ſuos chariores habent, & mariti coniuges non grauatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera non e-

miſſa lætantur: ita omnium pietas olim feſſa reſpirat, & ſuos quenque iuuat numerare ſecurum, quum plures adiuuant obſequia paucorum. Quo magis ſpe futuri temporis eleuamur, recreatur animus ſecuritate præteriti, remiſſiſque reliquis nihil eſt quòd reſpectandum timendumque ſit quòd aliquid virium venturis penſitationibus necet. Ita duorum temporum quæ ſunt maxima, moleſtia liberati ſumus, vnum atque id minimum breui labore tranſigimus. Nam quum præteritum tempus pro modo ſuo longum futurum, aut infinitum ſit, præſens tempus breue, & ſemper in partem vtramque mutabile, quum & à præterito relinquatur, & tranſeat in futurum, vnus hic annus propè ſenſum non habet difficultatis, duorum temporum indulgentijs coarctatus, & quaſi terminus quidam poſitus felicitati, & vtriuſque confinij, qui nos & in præterito liberos facit, & in futuro ſecuros. Quinque annorum nobis reliqua remiſiſti: ò luſtrum omnibus tuſtris felicius! ò luſtrum quòd merito hanc imperij tui æquauit ætatem! Nobis ergo præcipiè te principem dij creauerunt, quibus ſingulis hæc eſt nata felicitas, ex quo tu imperare cœpiſti, quinquennalis tua nobis etiam perfecta celebranda ſunt: illa enim quæ te incipiente ſuſcepta, omnibus populis iure communia, nobis hæc propria quę plena ſunt. Pręclara fertur Catonis oratio de luſtri ſui felicitate: iam tunc enim in
illa

illa vetere republ. ad cenſorum laudem pertinebat, ſi luſtrum felix condidiſſet, ſi horrea meſsis impleſſet, ſi vindemia redundaſſet, ſi olivueta larga fluxiſſent. Quid ergo nos conuenit gratulari de hoc indulgentiæ tuæ luſtro? luſtro, quo licet nulla frugum ceſſarit vbertas, feciſti tamen vt omnia videantur fuiſſe largiora quàm fuerint. Valet enim nos tantum habuiſſe quantum debere deſinimus: valet plena fuiſſe horrea, plenas cellas, quum in nullis reliquis hæreamus. Hoc nobis eſt iſta largitio, quòd terra mater frugum, quòd Iupiter moderator aurarum, quicquid illi parcius dederunt, nobis tamen ex beneficio tuo natum eſt. Quænam toto orbe terrarum auri argentique metalla, tam larga ſunt? quis Tagus, quiſue Pactolus tanto fluxerunt auro, quantum liberalitate tua conſequuti ſumus? Nos enim maioris eſt numeris abs te accepiſſe: quinimmò quanto eſt durius extorqueri, quod proprium fuerit, quàm non acquirere quod fuerit alienum, tanto dulcior eſt remiſſa ſoluendi neceſsitas, quàm lucrandi optata commoditas. Quàm multi imp. Aug. quos inopia latitare per ſaltus, aut etiam in exilium ire compulerat, iſta remiſsione reliquorum in lucem exeunt, & in patriam reuertuntur? Deſinunt priſtinam accuſare pauperiem, deſinunt odiſſe agrorum ſuorum ſterilitatem, reſumunt animos, operi præparant culturam, melioribus adnituntur auſpicijs, reuiſunt domos, referunt de-

dona templis, præſertim quum tu omnium noſtrum reſeruator adueneris, & quaſi illa maieſtatis tuæ comes & ſocius, flagrabit tota ciuitas; gaudijs perſtrepet, & quum proficiſceris, fortaſſe retinebit: dabis enim veniam, amoris noſtris contumeliam feres. Omnium ſis licet dominus vrbium, omnium nationum, nos tamen, & nomen accepimus tuum iam non antiquum. Bibracte quidem hucuſque dicta eſt Iulia, Polia, Florentia: ſed Flauia eſt ciuitas Heduorum.

DIXI.

1 *Fortaſſe*, qua ſillus.

AD LECTOREM.

QVVM imperator Cæſ. Conſtantinus Auguſtus apud Treuiros ageret, & edixiſſet vt natalis eius vrbis per ipſum reſtituta celebraretur, Belga quidam, publicus artis oratoriæ profeſſor, iuſſus eſt dicere coram Auguſto: cuius hic eſt Panegyricus. Hæc ex coniecturis tantùm colligimus, quæ quum docto lectori facilè ſuppetant, non ſunt à nobis indicatæ breuitati ſtudentibus. Videtur autem eo qui proximè præcedit nonnihil antiquior. Quòd ſi Moſam intelligere malis, quum inquit, quos hic noſter ingens fluuius, *relinquo tibi diuinandum de loco.*

PANE-

PANEGYRICVS CONSTANTINO

Conſtantij filio dictus.

FACEREM, ſacratiſſime imperator, quod paulo ante mihi plerique perſuaſerunt, vt quoniam maieſtas tua hunc mediocritati meæ diem, dicto in iſta ciuitate celeberrimum, ad dicendum dediſſet, 1 deo ipſo ducerem ſermonis exordium, niſi me ab hoc duplex ratio reuocaret, conſiderantem, neque mediæ ætatis hominem oſtentare debere ſubitam dicendi facultatem, neque ad aures tanti numinis quicquam niſi diu ſcriptum & ſæpe tractatum afferri oportere. Nam qui apud imp. P.R. dicit ex tempore, quantum ſit non ſentit imperium. Huc accedit, quòd iam ſatis multi ſunt, qui me putant nimium multa dicturum, idque (vt arbitror) non ex ingenio meo, quod mediocre eſt, ſed ex laudum veſtrarum copia metiuntur. Quorum ego expectationem (2 intuitus licet) fallam breuitate dicendi, re vera enim cogitaueram plura quæ dicerem, ſed malo orationem meam reſpui. Itaque primum illud compendiũ faciam, quod quũ omnes inuictiſſimi principes, quorum cõcors eſt & ſocia maieſtas,

N 2 de-

1 Opinor legendum de eo.
2 *al.* ſuſpiciam.

debita veneratione 1 ſuſcipiam hunc tamen quantulumcuunque tuo modò Conſtantine numini dicabo ſermonem. Vt enim ipſos immortales deos quanquam vniuerſo animo colamus, interdum in ſuo quenque templo, ac ſede veneramur: ita mihi fas eſt omnium principum pietatem meminiſſe, laudibus celebrare præſentem. A primo igitur incipiam originis tuæ numine, quod plerique adhuc fortaſſe neſciunt, ſed qui te amant plurimum, ſciunt. Ab illo enim diuo Claudio manat in te auita cognatio, qui Rom. imperij ſolutam & perditam diſciplinam primus reformauit, immaneſque Gothorum copias Ponti faucibus & Iſtri ore proruptas terra, marique deleuit: vtinam diuturnior recreator hominum, quàm maturior deorum comes? Quanuis igitur ille feliciſſimus dies proxima religione celebratus imperij tui natalis habeatur, quoniã te iſto habitu primus ornauit: iam tamen ab illo generis autore in te imperij fortuna deſcendit: quinimmò patrem tuum ipſum vetus illa imperatorię domus prærogatiua prouexit, vt iam ſummo gradu & ſupra humanarum rerum fata conſiſteres poſt duos familiæ tuæ tertius imperator. inter omnes, inquam, participes maieſtatis tuæ hoc habes Conſtantine præcipuum, quod imp. es, tantàque eſt nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addide-

1 *al.* ſuſpiciam.

derit honoris imperiũ, nec poſſit fortunæ numini tuo imputare quòd tuum eſt, omiſſo habitu & ſuffragatione. Non fortuita hominum conſenſio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit; imperium naſcendo meruiſti: quod quidem mihi deorum immortalium munus & primum videtur & maximum, in lucem ſtatim felicem venire, & ea, quæ alij vix totius vitæ laboribus conſequuntur, iam domi parta ſuſcipere, quanuis etiam magna ſit & admiranda felicitas, quæ ſtipendijs in ordinem meritis, & militiæ gradibus emenſis, ad faſtigium iſtud maieſtatis aſcendit, & ſolis virtutis nixa radicibus ad tantum potentiæ robur inualuit. Quod quidem etiam tu, quantum per ætatem licuit, conſequutus es: & quanuis te ſuper omnes acquirendæ gloriæ moras fortuna poſuiſſet, creſcere militando voluiſti, & adeundis belli periculis, ac manu cum hoſtibus etiam ſingulari certamine conſerenda, notiorem te gentibus reddidiſti, quum non poſſes eſſe nobilior. Magnum inquam eſt, ab ſe. 1 profectum ad maxima peruenire: longè tamen aliud eſt, niti per ardua, & iuga montium 2 petere, plano, aliud ipſa ortus ſui ſublimitate ſunt, verticem 3 tenere fortunæ, &

1 *al.* prouectum.
2 *al.* petere.
3 *al.* tenere.

quæ ſumma ſunt non ſperare, ſed habere. Sacrum iſtud palatium non candidatus imperij, ſed deſignatus intraſti, confeſtimque te illi paterni lares ſucceſſorē videre legitimū, neque enim erat dubiū quin ei competeret hæreditas, quem primum imperatori filium fata tribuiſſent. Te enim tantum ille & imperator in terris, & in cœlo deus, in primo ętatis ſuę flore generauit, toto adhuc corpore vigens, illa prædiṫus alacritate, ac fortitudine, 1 quāquam bella plurima, pręcipuè campi Vindonis idonei. Inde eſt quòd tanta ex illo in tè formæ ſimilitudo tranſiuit, vt ſignatè natura vultibus tuis impreſſa videatur. Idem enim eſt quem rurſus in te colimus aſpectus, eadem in frōte grauitas, eadem in oculis, & in ore tranquillitas: ſic eſt index modeſtiæ rubor, ſic teſtis ſermo iuſtitiæ. Accipe imperator, accipere noſtrorum ſenſuum cōfeſſionem: dolemus quòd Conſtantius exceſſit à nobis, ſed dum te cernimus, illum exceſſiſſe non credimus, quanquam quid ego illum exceſſiſſe dico, cuius immortalia facta viuunt, & in ore omnium hominum, oculiſque verſantur? Quis enim non dico reminiſcitur, ſed quis non adhuc quodammodo videt quantis ille rebus auxerit ornarìtque rempubl. qui

1 *Hic locus malè habet: forſan legendum,* quàm bella pl. pr. c. Vidonei teſtes declararunt: *aut ſimile quippiam.*

qui aſcitus imp. primo aduentu ſuo innumerabili hoſtium claſſe feruentem excluſit Oceanum, exercitum, qui Bononienſis oppidi littus inſederat, terra pariter, ac mari ſepſit, quum reciprocos curſus illius elementi iactis inter vndas vallis diremiſſet, vt quorum portus fluctu alluerct mare, & quod tangerent perdidiſsent? qui eodem exercitu virtute capto, clementia conſeruato, dum ædificandi claſſibus Britanniæ recuperatio comparatur, terram Batauiam ſub ipſo quondam alumno ſuo, à diuerſis Francorum regibus gentibus occupatã, omni hoſte purgauit, nec contentus vicisſe ipſas, in Romanas tranſtulit nationes, vt non ſolùm arma, ſed & feritatem ponere cogerentur? Nã quid ego de receptione Britanniæ loquar? ad quam ita quieto mari nauigauit, vt Oceanus ille tanto vectore ſtupefactus caruiſse ſuis motibus videretur, ita peruectus, vt nõ comitata ſit, ſed præſtolata victoria. Quid de miſericordia d. cã qua victis temperauit? quid de iuſtitia, qua ſpoliatis amiſsa reſtituit? quid de prouidentia, qua focijs ſibi iunctis ſe eiuſmodi iudicio dedit, vt ſeruitutem, paſsos iuuaret recepta libertas? culpæ conſcios ad pœnitentiam reuocaret impunitas? Quid loquar rurſus intimas Franciæ nationes, nõ iam ab his locis, quæ olim Romani inuaſerant, ſed à proprijs ex origine ſuis ſedibus, atque ab vltimis barbariæ littoribus auulſas, vt in deſertis Galliæ regionibus

collocatæ, etiam pacem Romani imperij cultu iuuarent, & arma [1] dilectu? quid commemorem Ligonicam victoriam, & imperatoris ipſius vulnere glorioſam? quid Vindonis campos hoſtium ſtrage cõpletos, ſed adhuc oſſibus, opertos? quid immanem ex diuerſis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus [2] illuxerat, vt inſulam quam diuortio ſui idem amnis cõplectitur, pedeſtri agmine [3] auſa repente laxato flumine clauderetur, & demiſſis ſtatim obſeſſa nauigijs, ita ſe dedere cogeretur, vt quod difficilius eſt ſorte communi eligeret, & ex æquo captiuitati traderet, relatura cum reliquis ſuis infamiam proditionis ſuorum? Dies me ante deficiet, quàm ſic omnia patris tui facta vel hac breuitate percurram, cuius etiam ſuprema illa expeditio non Britannica trophæa (vt vulgò certum eſt) expetiuit ſed dijs iam vocantibus ad intimum terrarum limen acceſſit. Neque enim ille tot, tantiſque rebus geſtis non dico Caledonum aliorùmque Pictonũ ſyluas & paludes, ſed nec Hyberniam proximam, nec Tylen vltimam, nec ipſas, ſi quæ ſunt, Fortunatorum inſulas dignatur acquirere, ſed (quod eloqui ne-

1 *al.* delectu?

2 *Opinor leg.* illuſerat.

3 auſa aggredi, *vel ſimile quippiam, aut addendum, aut ſub intelligendum.*

nemini voluit) iturus ad deos: genitorem illum deorum ignea cœli aſtra refouentem, proſpexit Oceanum, vt [1] fructurus exinde luce perpetua iam videret illic diē pene continuum. Verè enim profectum illum ſuperùm templa petierunt, receptùſque eſt [2] conceſſu cœli. Ioue ipſo dexterā porrigente quinimò ſtatim ſententiā rogatus cui imperium decerneret, vt decebat, dixit Conſtantinum Pium, manifeſtè enim ſententia patris electus eſt imp. quòd ita nos dicere cùm veritas iubet, tum pietati tuæ (vt video) gratiſſimum eſt. Sed cur tantùm modo priuatis tuis affectibus blandiamur, quum omnium deorum fuerit illa ſententia, & quidem iam autoritate præſcripta, quæ tum pleno firmata ſit conſilio? Iam tunc enim cœleſtibus ſignis, ſuffragijs ad ſalutem reip. vocabaris, quum ad tempus ipſum quo pater in Britanniam transfretabat, claſſi iam vela facienti repentinus tuus aduentus illuxit, vt non aduectus curſu publico, ſed diuino quodam aduolaſſe curriculo videreris. Non enim illa Perſarum Cidonum ve tela tam certis iactibus diſtinata fixerunt, quàm tempeſtiuus patri tuo terras relicturo comes affuiſti: omnèſque illius curas quas præſaga, & tacita mente voluebat, præſentiæ tuæ ſecuritate laxaſti. Dij boni, quanta Conſtantinum Pium etiam in exceſſu ſuo felicitate donaſtis!

N 5

[1] *al.* fruit. *al.* [2] nſeſſu.

ſtis! Imp. tranſitum facturus in cœlum, vidit quem relinquebat hæredem, illico enim, atque ille terris fuerat exẽptus, vniuerſus in te conſedit exercitus, te omnium mentes oculìque ſignarunt: & quanquam tu ad ſeniores principes de ſumma reip. quid fieri placeret retuliſses, præuenerunt tamen ſtudio, quod illi mox iudiciò probauerunt. Purpuram ſtatim tibi, quum primus copiam tui fecit egreſsus, milites, vtilitati publicæ magis, quàm tuis affectibus ſeruientes, iniecere lacrymanti: neque enim fas erat diutius fleri principem conſecratum. Diceris etiam imp. inuicte, ardorem illum te depoſcentis exercitus fugere conatus, equum calcaribus incitaſſe: quod quidem (vt verum audias) adoleſcentiæ errore faciebas, quis enim te Cyllarus, aut Arion poſset eripere, quem ſequebatur imperium? Illa, inquam, illa maieſtas quæ Iouis ſubiecta nutu, nec Iridi deum nuntiæ, ſed priùs commiſsa victoriæ, tam facilè te comitata eſt, quàm citò ad terras cœlo miſsa perueniunt. Sic modeſtiam tuam, atque pietatem, & diſferendi imperij conatus oſtendit, & reip. felicitas vicit. O fortunata & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Conſtãtinum Cæſarem prima vidiſti! meritò te omnibus cœli, ac ſoli bonis natura donauit, in qua nec rigor eſt 1 nimis hyemis, nec ardor æſtatis: in qua ſegetũ tanta fœcũditas, vt muneribus vtriuſque ſufficiat,

1 Nimius, aut nimiæ.

&

& Cereris & Liberi: in qua nemora ſine immanibus beſtijs, terra ſine ſerpentibus noxijs, contra pecorum mitium innumerabilis multitudo lactè diſtenta, & onuſta velleribus. certè, quod propter vitam diligitur, longiſſimæ dies, & ſine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planicies non attollit vmbras, noctiſque metã cœli, & ſyderum trãſit aſpectus, vt ſol ipſe qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. Dij boni, quid hoc eſt, quòd ſẽper ex aliquo ſupremo fine mundi noua deũ numina vniuerſo orbi colẽda deſcendunt? Sic Mercurius à Nilo, cuius fluminis origo neſcitur, ſic liber ab Indis propè, conſcijs ſolis orientis, deos ſe gẽtibus oſtendere præſentes. [1] Sacratoria ſunt profectò dij terraneis loca vicina cęlo, & inde proprius à dijs mittitur imperator vbi terra finitur. Imperatoris igitur filius, & tãti imperatoris, & ipſe tam feliciter adeptus imperiũ, quomodo rẽpubl. vindicare cœpiſti? [2] Ignobilem credo aliquem barbarorum, manùmque repentino impetu, & improuiſo latrocinio ortus tui auſpicia tentaſse. Affeciſti pęna temeritatis reges ipſos Franciæ, qui per abſentiã patris tui pacẽ violauerant, nõ dubitaſti

N 6. bitaſti

1 *Opinor ſic leg.* Sacratiora ſunt profecto mediteraneis l. v. c. & i. proprius à d. m. i. v. i. finitur.

2 *Opinor ſic leg.* Ignobilem credo aliquam barbarorum manum rep.

bitaſti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia, & inexpiabiles iras. Cur enim vllam reputet iuſtæ ſeueritatis offenſam imp. qui quod fecit tueri poteſt? tua clementia eſt quæ parcit inimicis, & ſibi magis proſpicit, quàm ignoſcit. Te verò Conſtantine, quantumlibet oderint hoſtes, dum perhorreſcant: hæc eſt enim vera virtus, vt non ament & quieſcant. Cautior licet ſit, qui deuinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen eſt qui calcat iratos. Renouaſti imp. veterem illam Romani imperij fiduciam, quæ de captis hoſtium ducibus, vindictam morte ſumebat. Tunc enim captiui reges, quum à portis vſque ad forum triumphantium currus honeſtaſſent, ſimul atque in Capitolium currum flectere cœperat imp. abrepti in carcerem necabantur; vnus pro ſeipſo, Paulo, qui ſedentem ſe acceperat, deprecante, legem illius ſeueritatis euaſit; cæteri in vinculis luce priuati alijs regibus dedere documentum, vt mallent amicitiam colere Romanorum quàm exaſperare iuſtitiam. Adeo & hoc boni confert pœna hoſtibus irrogata, vt non ſolùm inimici ferocire non audeant, ſed etiam amici impenſius reuereantur. Inde eſt igitur imp. pax iſta qua fruimur. Neque enim iam Rheni iam gurgitibus, ſed nominis tui terrore munimur quamlibet ille, aut areſcat æſtu, aut reſidat gelu, neutro hoſtis audebit vti vado. Nihil enim tam inſuperabili vallo

na-

natura præcluſit, quod non penetret audacia, cui aliqua conandi ſpes relinquatur: ille eſt inexpugnabilis murus quem extruit fama virtuti. Sciunt poſſe Franci tranſire Rhenum quos ad necem ſuam libenter admittas, ſed nec victoriam poſſunt ſperare nec veniam. Quid ipſos maneat, ex regum ſuorum cruciatibus metiuntur, ideòque tantum abeſt vt amnis illius tranſitum moliantur, magis vt coempta[1] poteſtate deſperent. Vbi nunc eſt illa ferocia? vbi ſemper infida[2] nobilitas? Iam ne procul quidem Rhenũ audetis attollere, & vix ſecuri flumina interiora petitis: contra hinc per interualla diſpoſita magis ornant limitem caſtella quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquando ripam inermis agricola, [3] toto noſtri greges flumine bicorni merſantur. Hæc eſt tua Conſtantine de Aſacri cinere Gaiſique ſupplicio quotidiana, atque æterna victoria omnibus quondam ſecundis prælijs anteponenda, ſemel acie vincitur, ſine fine, documento. Cladem ſuam, quamuis multi pereant, vulgus ignorat, compendium eſt de vincendorum hoſtium duces ſuſtuliſſe. Vt tamen omnibus modis barbarorum immanitas frangeretur, nec hoſtes regum ſuorum ſupplicia, mœrerent, etiam immenſam Bruteris vaſtationem feciſti imp. inuicte: in quo prima conſilij

lij

1 *al.* pace. 2 *al.* mobilitas.
3 *Malim* tot.

lij tui fuit ratio, quòd exercitu repentè traiecto inopinantes adortus es, non quò aperto Marte diffideres, vt qui palam congredi maluiſſes, ſed vt illa natio perfugijs ſyluarum & paludium bellum ſolita fruſtrari, fugæ tempus amitteret. Cæſi igitur innumerabiles, capti plurimi, quicquid fuit pecoris captum, aut trucidatum eſt, vici omnes igne conſumpti, puberes qui in manus venerunt, quorum nec perfidia erat apta militiæ, nec ferocia ſeruituti, ad pœnas ſpectaculo dati, ſæuientes beſtias multitudine ſua fatigarunt. Hoc eſt imperat. fretum eſſe virtute ſua, atque fortuna: hoc eſt non pacem emere parcendo, ſed victoriam quarere prouocando. Inſuper etiam Agripinenſi ponte faciendo reliquijs afflictæ gentis inſultas, ne vnquam metus ponat, ſemper horreat, ſemper ſupplices manus tendat, quum tamen hoc tu magis ad gloriam imperij tui & ornatum limitis facias quàm ad facultatem, quoties velis in hoſtem tranſeundi, quippe quum totus armatis nauibus Rhenus inſtructus ſit, & ripis omnibus, vſque ad Oceanum diſpoſitus miles immineat. Sed pulcrum tibi videtur, & re vera pulcherrimum eſt, vt Rhenus ille non ſolum ſuperioribus locis, vbi, aut latitudine vadoſus, aut vicinia fontis exiguus, ſed & ibi nouo ponte calcetur, vbi totus eſt, vbi iam plurimos hauſit amnes,

quos

quos [1] hic noſter ingens fluuius & barbarus Nicer, & Menus inuexit, vbi iam immani meatus ferox & aluei vnius impatiens, in ſua cornua geſtit excedere. Seruit profectò Conſtantine maxime ipſa rerum natura numini tuo, quum illa gurgitum altitudine tantarum molium fundamenta iaciuntur fidam & ſtabilem firmitatem habitura. Iunxerit quondam licet Helleſponti anguſtias claſſe connexa Perſarum rex potentiſſimus, temporarius ille tranſitus fuit: ſimili nauium continuatione Baianum ſinum ſtrauerit ab Aug. tertius Ceſar, delicata fuit illa vectatio principis otioſi, hoc opus & difficile factu, & vſu futurum eſt ſempiternum. Certè quidem iam ter in exordio ſuo hoſtium mouit obſequia, qui pacem ſupplices petierunt, nobiliſſimos obſides obtulerunt. Ex quo nemo dubitat quid perfecto ponte facturi ſint, qui iam ſeruiunt inchoato. Talibus te pro vtilitate ac dignitate publica rebus intentum, auertunt in ſe noui motus eius hominis, quem ſucceſſibus tuis maximè

---

1 Hic noſter, *ſignificat Moſellam, vt puto, nam conijcimus hanc orationem Treueris, coram Conſtantino habitam, quam vrbem id flumen alluit. Præterea Niceris Sueuiæ fluuius eſſe videtur, quem hodie quoque Germanicè Necer vocamus, quidam Neccarum, labitur in Rhenum infra Spiram.*

me fauere decuiſſet. De quo ego quem admodum dicam adhuc fermè dubito, & de natu numinis tui expecto conſilium. Quamlibet enim meritò pietatis tuæ quęſtibus arguatur, debet tamen ſibi vox 1 prima moderari, prętertim, quum, reū qui tibi ex tantis beneficijs tuis, & tāto neceſſitudinum 2 fore ingratus extiterit, adhuc contemplatiui cogat, vt quanuis irati reuerear. Quid faciam igitur vt tam profunda vulnera ſuſpenſa manu tractem? Vſurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocinia, quæ tamen plerunque etiam 3 à ſapientibus, aſſeruntur, Neminem hominem peccare niſi fato, & ipſa ſcelera mortalium actus eſſe fortunæ; contrà autē, deorū munera eſſe virtutem. Gratulare Conſtantine naturæ ac moribus tuis, quòd te talem Conſtantius Pius genuerit, talem 4 ſyderum decreta formarint, vt crudelis eſſe non poſſis, illum autem non credo quum veturus in lucem, optionem vitę qua vteretur ac-

ci-

1 *al* patria.

2 *Hic locus medoſus eſt, ſ... in hunc modum reſtituendus*, iure ingratus extiterit, adhuc contemplari vi, cogatur, quanuis iratum reuereatur.

3 Nulla ſunt ſyderum decreta, ſed figurate intellige, i. Dei.

4 Collige, lector, quàm inſipientes fuerunt ſapientes gentiles, qui tam impia dixerint.

ciperet, fortem incurriſſe fugiendam, quæ multis hominibus iniuſtum, & poſtremò ipſi voluntarium ferret exitum. Vt enim alia mittam, hoc ipſum nomne fati neceſſitas tulit; vt ille pietati tuæ hanc referret vicem, quem tu ab vrbe pulſum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum, tuis prouincijs, tuis copijs, tuo palatio cepiſti? Quid (oro) ſibi voluit? quid optauit? aut quid amplius adipiſceretur his quæ à te fuerent conſequutus; cui tu ſumma & diuerſiſſima bona, priuatum otium & regias opes dederas; cui digredienti ad annulos ſederas, cui impenſius etiam quam tibi occurrere obſequia noſtra mandaueras; cuius omnibus iuſſis ſic ſtaturas obedire, vt penes te habitus, penes illum poſteas eſſet imperij? Quiſnam ille tantus fuit non ardor potentiæ (quid enim te imperante non poſſet) (ſed error iam deſipientis ætatis, vt tot natus annos, grauiſſimas curas & bellum ciuile ſuſciperet? Nullis (vt res eſt) muneribus fortunæ explentur quorum cupiditates ratio non terminat, atque ita eos felicitas ingrata ſubterfluit, vt ſemper pleni ſpei, vacui commodorum, præſentibus careant dum futura proſpectant. At enim diuinum illum virum, qui primus imperium & participauit & poſuit, conſilij & facti ſui non pœnitet nec amiſiſſe ſe putat, quod ponte tranſcripſit. Felix beatuſque verè, quem veſtra tantorum principum colunt obſequia priuatū; ſed & ille multijugo fultus
im-

imperio, & veſtro tegitur lætus vmbraculo, quos ſcit [1] & ſua ſtirpe creuiſſe, & glorias veſtras ſibi iuſtè vindicat. Hunc ergo illum, qui ab illo fuerat frater aſcitus puduit imitari: hinc illum & Capitolini Iouis templo iuraſſe pœnituit, non mirum, quòd etiam genero peierauit. Hæc eſt fides, hæc religio Palatini ſacrarij deuota penetralibus, vt lentè & cunctanter iam ſcilicet, quum illis belli conſilijs, itinere confecto conſumptis copijs manſionum, ne quis conſequi poſſet exercitus, repente intrà parietes conſideret purpuratus, & bis depoſitum tertiò vſurparet imperium, literas ad ſollicitandos exercitus mitteret, fidem militum præmiorum oſtentatione turbare tentaret, ſecurè ſcilicet vſurus exercitu quem venales manus habere docuiſſent. Quid quòd illius errore declaratum eſt: imp. quantus te militum tuorum amor complecteretur, qui te omnibus donis quę ille promiſerat, omnibus bonorum ablationibus prætulerunt. Rara illa virtus continentiæ, vix à paucis ſapientiæ præceptoribus tantùm aliquando ſeruata, propter te Conſtantine omnium hominum eſt facta communis. Nec ſolùm his quos literatæ vitæ quies mitigauit, ſed etiā ille militariū ardor animorum reſpectum tui lucra cōtempſit. Fuerit aliqui exercitus alacritate, ad viribus tui ſimiles: tibi vni contigit

1 al. è.

git exercitum habere ſapientem. Multi olim fortaſſe praui duces,armis impares, largitate certarunt, ſed breuis eorum fuit, &caduca popularitas, quos facilè vicit quiſquis imitatus eſt: & hic firmus, hic æternus eſt reip. cuſtos, quem ipſum per ſe milites amant cui non blãdita, nec vendita ſeruit adulatio, ſed ſimplex & ſyncera deuotio. Dona tua Cõſtãtine manifeſtè ſunt grata militibus, ſed hoc gratiora quòd tua ſunt: quæcunque porrigis manu tua, fiunt acceptiora. Quàm nemo poteſt tecum hæc ambitione contendere! inſeparabile genus eſt largitionis, quum ipſe militi præmium eſt imp. Itaque tribuis tu tuis quidem exercitibus etiam plura quàm cupiunt, ſed tuum te magis nomen, tua de memo ia patris autoritas tuę ætatis gratia, tua denique iſta venerabilis forma commẽdat. Pulchrum enim dij boni, & cœleſte miraculum imp. adoleſcens, in quo illa quæ iam ſuumma eſt fortitudo adhuc tamen creſcit, in quo hic fulgor oculorum hæc veneranda pariter & grata maieſtas perſtringit ſimul & inuitat aſpectus. Talem magnum illum regem, talem Theſſalum virum mente concipio, quorum ſumma virtus pulchritudini coniuncta celebratur. Non fruſtrà enim doctiſſimi viri dicunt naturam ipſam magnis mentibus domicilia corporũ digna metari:& ex vultu hominis, ac decore membrorũ colligi poſſe quãtus illos cœleſtis ſpiritus intrarit habitator.

Ita-

Itaque te quum ingredientem milites vident, admirantur & diligunt, ſequuntur oculis animo tenent, deo ſe obſequi putant, cuius tam pulchra forma eſt, quam certa diuinitas. Statim igitur vt fœdum illud facinus audierant, vltrò à te proficiſcendi ſignum petiuerunt: quum viatica dares, idipſum ſibi moram facere, prùſqueiam ſe quàm ſufficeret ex largitionibus tuis habere dixerunt. Inde arreptis armis, portas petierunt, tot dierũ iter à Rheno vſque ad Ararim, ſine vlla requie peregerunt indefeſſis corporibus, animis flagrãtibus, creſcente indies ardore vindictæ quanto propius accederent. Tum quidem tua imp. cura qua refouendis eorum viribus a Cabillonenſi portu nauigia prouideras, feſtinantibus penè non placuit ſegnis ille, & cunctabundus imnis, nunquã fuiſſe tardior videbatur, carinis tacitè labentibus, & ripis lentè recedentibus, ſtare, non ire clamabant. Tum verò vſum pedum manibus aggreſſi, incubuere nauigij, & naturam fluminis vrgendo vicerunt, & tandem eluctati Araris moras, & vix ipſo Rohano fuere contenti. Parum illis venebatur concitus ruere, minus ſolito Arelate properare. Quid multa? confitendum eſt imp. cum hoc tuo vigore corporis, hoc mentis ardore laboraſti interdum, vt quem ducebas, ſequereris exercitũ. Tanto enim omnes impetu ferebantur, vt quum illum Arelate deſerto comperiſſent abijſſe Maſſiliam, confeſtim nauibus

euo-

euolarent, effusòque curſu non iam Rho- dani curricula, ſed ipſa quodammodo ventorum flamina præuerterent: tantus illos incederat amor, numinis tui, vt quã- uis ſcirent oppugnandam eſſe muni- tiſſimam ciuitatem, ſufficere ſibi crederẽt prçuenire. Maſſilia enim (vt audio) in pro- fundum mare prominens, & munitiſſimo accincta portu, in quem anguſto aditu meridianus refluit ſinus, mille quingen- tis paſſibus terræ cohæret, quà firmiſ- ſimus, turribus frequens murus opponi- tur. Quippe olim Græcos, Italòſque illuc conuenas, quum artibus, ingeniòq; polle- rent, etiam ipſe docuit, locus, omnia quæ bellæ vſui forent, largius in eam partem quæ adiri poſſet impendere, quum natu- ra in cæteris ſumptum operis remiſiſſet. Itaq; illam tum graui fato Cæſari portas pro duce ſenior claudentem, terra, mari- que admotis machinis aggeribus extru- ctis, naualibus prælijs ſæpius oppugnatã quam territam vix obſeſſio diuturna pa- tefecit, quum tamen Græculi magiſtratus, & ipſum Cæſarem, & nos duces eius, & copias, non tè viribus ſuis, quam mœ- nibus repuliſſent. Atenim [1] nõ primo tuo imp. aduentu primoque impetu exercitus tui nihil eiuſdem Maſſiliæ altitudo mu- rorum, nihil celeberrimæ turres, nihil loci natura remorata eſt quominus, & portũ caperes, & vrbem continuò ſi velis: Quip.

[1] al. in.

Quippe tanta fiducia murum omnem mi. lites inuaſerunt, vt ſtatim ſine dubio aſcenſuri fuiſſent niſi parandis quas admoue- rat ſcalis coniecturam oculorum ſubli- mitas fefelliſſet. Sic quoque multi ſcala- rum breuitate decepti, quod ſupererat, aſcenſui extentis corporibus æquabant, & ſuccedentium humeris ſubleuati iam in- terualla [1] præuiarum vncis manibus inua- ſerant: adeo nihil periculi in vindictæ exe- cutione metuebant, vt ſibi non murum a- ſcandere, ſed ex æquo congredi viderentur. Sed ô ſingularem tuam Conſtantine pietatem, & ſua ſemper officia etiam inter arma ſeruantem! ſignum receptui dediſti. & victoriam diſtuliſti, vt omnibus tibi liceret ignoſcere, nequid atrocius faceret miles iratus, quàm clementiæ tuæ natura pateretur. In quo licet optimi imp. ſolici- tudine caueris, vt inducti in fraudem mi- lites pœnitendi tempus acciperent, atq; vl- tro veniam precarentur: nos tamen qui mitiſſimos ſenſus tuos intuemur (nihil eſt enim tam perſpicuum, quàm in pectore tuo bonitas) illi te intelligimus peperciſſe, quem, ſi prima copiam habuiſſet irruptio, eripere ferè nemo potuiſſet: ita, quod ad pietatem tuam pertinet, imp. & illum, & omnes, quos receperat reſeruaſti. Sibi imputet quiſquis vti noluit beneficio tuo, nec ſe dignum vita iudicauit, quum per te liceret vt viueret: tu, quod ſuffi- cit

1. *Quid ſi* pinnarum *legas?*

cit conſcientiæ tuæ, etiam non merentibus pepercisti. Sed ignoſce dicto: non omnia potes, dij te vindicant & inuitum. Quod quidem nobis ſemper optandum eſt, vt proſperos habeas etiam vltrà vota ſucceſſus, qui omnem ſpem in gremio maieſtatis tuæ ponimus, & tuam vbique præſentiam quaſi dari poſſit experimus. Ecce enim, dum à limite pauliſper abſceſſeras, quibus ſe terroribus barbarorum perfidia iactauerat, ſcilicet dum ſibi illa proponunt; Quando perueniet? quando veniet? quando feſſum reducet exercitum? quum repente audito reditu tuo velut attoniti conciderunt, nec tuum pro rep. votum amplius, quàm vnius noctis cura tetigit. Poſtridie enim, quàm accepto illo nuntio geminatum itineris laborem ſuſceperas, omnes fluctus reſediſſe: omnem quàm reliqueras tranquillitatem rediiſſe didiciſti: ipſa hoc ſic ornante fortuna, vt te ibi rerum tuarum felicitas admoneret, dijs immortalibus ferre quæ voueras, vbi deflexiſſes ad templum toto orbe pulcherrimum, immò ad præſentem vt veniſti deū. Vidiſti enim (credo) Conſtantine Apollinem tuum comitante Victoria coronas tibi laureas offerentem, quæ tricenum ſingulæ ferunt omen annorum. Hic eſt humanarum numerus ætatum, quæ tibi vtiq; debent vltra Pyliam ſenectutem, & immò quod (credo) vidiſti, teque in illius ſpecie recognouiſti cui totius mundi regna deberi vatum carmina diuina cecinerūt. Quòd

Quippe tanta fiducia murum omnem milites inuaſerunt, vt ſtatim ſine dubio aſcenſuri fuiſſent niſi parandis quas admouera it ſcalis coniecturam oculorum ſublimitas feſelliſſet. Sic quoque multi ſcalarum breuitate decepti, quod ſupererat, aſcenſui extentis corporibus æquabant, & ſuccedentium humeris ſubleuati iam interualla [1] præuiarum vncis manibus inuaſerant: adeo nihil periculi in vindictæ executione metuebant, vt ſibi non murum ſcandere, ſed ex æquo congredi viderentur Sed ò ſingularem tuam Conſtantine pietatem, & ſua ſemper officia etiam inter arma ſeruantem! ſignum receptui dediſti. & victoriam diſtuliſti, vt omnibus tibi liceret ignoſcere, nequid atrocius faceret miles iratus, quàm clementiæ tuæ natura pateretur. In quo licet optimi imp. ſolicitudine caueris, vt inducti in fraudem milites pœnitendi tempus acciperent, atq; vltro veniam precarentur: nos tamen qui mitiſſimos ſenſus tuos intuemur (nihil eſt enim tam perſpicuum, quàm in pectore tuo bonitas) illi te intelligimus peperciſſe, quem, ſi prima copiam habuiſſet irruptio, eripere ferè nemo potuiſſet: ita, quod ad pietatem tuam pertinet, imp. & illum, & omnes, quos receperat reſeruaſti. Sibi imputet quiſquis vti noluit beneficio tuo, nec ſe dignum vita iudicauit, quum per te liceret vt viueret: tu, quod ſuffi-

cit

---

1 *Quid ſi* pinnarum *legas?*

cit conſcientiæ tuæ,etiam non merentibus pepercisti. Sed ignoſce dicto: non omnia potes, dij te vindicant & inuitum. Quod quidem nobis ſemper optandum eſt, vt proſperos habeas etiam vltrà vota ſucceſſus, qui omnem ſpem in gremio maieſtatis tuæ ponimus, & tuam vbique præſentiam quaſi dari poſſit experimus. Ecce enim, dum à limite pauliſper abſceſſeras, quibus ſe terroribus barbarorum perfidia iactauerat, ſcilicet dum ſibi illa proponunt; Quando perueniet? quando veniet? quando feſſum reducet exercitum? quum repente audito reditu tuo velut attoniti conciderunt, nec tuum pro rep. votum amplius, quàm vnius noctis cura tetigit. Poſtridie enim, quàm accepto illo nuntio geminatum itineris laborem ſuſceperas, omnes fluctus reſediſſe: omnem quàm reliqueras tranquillitatem redijſſe didiciſti: ipſa hoc ſic ornante fortuna, vt te ibi rerum tuarum felicitas admoneret, dijs immortalibus ferre quæ voueras, vbi deflexiſſes ad templum toto orbe pulcherrimum, immò ad præſentem vt veniſti deũ. Vidiſti enim (credo) Conſtantine Apollinem tuum comitante Victoria coronas tibi laureas offerentem, quæ tricenum ſingulæ ferunt omen annorum. Hic eſt humanarum numerus ætatum, quæ tibi vtiq; debent vltra Pyliam ſenectutem, & immò quod (credo) vidiſti, teque in illius ſpecie recognouiſti cui totius mundi regna deberi vatum carmina diuina cecinerũt. Quòd

ego

ego nunc demum arbitror contigiſſe, quum tu ſis vt ille iuuenis, & lætus, & ſalutifer, & pulcherrimus imp. Merito igitur auguſtiſſima illa delubra tantis donariis honeſtaſti, vt iam vetera non quærant iam omnia te vocare ad ſe templa videantur, præcipuèque Apollo noſter, cuius feruentibus aquis periuria puniuntur, quę te maximè oportet odiſſe. Dij immortales quando illum dabitis diem quo præſentiſſimus hic deus omni pace compoſita, illos quoque Apollinis lucos, & ſacras ſedes, & anhela fontium ora circumeat, quorum ſcaturigines leni tepore nebuloſè arridere Conſtantine oculis tuis, & oſculis ſeſe inſerere velle videantur? Miraberis profectò illam quoque muneris tui ſedem, & calentes aquas ſine vllo ſoli ardentis indicio, quarum nulla triſtitia eſt ſaporis, aut halitus, ſed talis hauſtu, & odore ſynceritas, qualis fontium frigidorum. Dabis & illic munera, conſtitues priuilegia, ipſam denique patriam meam ipſius loci veneratione reſtitues, cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno pop. Rom. nomine gloriata opem tuæ maieſtatis expectant: vt illic 1 quorum loca publica, & templa pulcherrima tua liberalitate reparentur, ſicut hic video hanc fortunatiſſimam ciuitatem (cuius natalis dies tua pietate celebratur) ita cunctis mœnibus reſurgentem, vt ſe quodammodo

1 *Malim* quoque.

do gaudeat olim corruiſſe, auctior tuis facta beneficijs: video circùm maximum, æmulum (credo) Romano: video baſilicas & forum, opera regia, ſedèmque iuſtitiæ in tantam altitudinem ſuſcitari, vt ſe ſyderibus & cælo digna, & vicina promittant. Quæ certè omnia ſunt præſentia tua munera, quæcunque enim loca frequentiſſimè tuum numen illuſtrant, in his & hominibus omnia, & mœnibus, & muneribus augentur. Nec magis Ioui, & Iunoni recubantibus nouos flores terra ſubmiſit, quàm circa tua Conſtantine veſtigia vrbes, & templa conſurgunt. Ideòque hoc votis meis ſufficit, vt patriam meam videas ducente pietate, quia ſtatim erit reſtituta, ſi videris. Sed enim iſta felicitas viderit an adhuc meæ debeatur ætati: interim, quoniam ad ſummam votorum meorum tua dignatione perueni, vt hanc meam qualemcunque vocem diuerſis otij, & palatij officijs exercitam, in tuis auribus conſecrarem, maximas numini tuo gratias ago, tibìque, quod ſupereſt, commendo liberos meos: præcipuèque illum iam ſumma fiſci patrocinia tractantem, in quem me totum tranſtulit pietas cuius felix ſeruitus, ſi quando reſpexeris, maximè tuæ conueniet ætati. Cæterùm quod de omnibus liberis dixi, lata eſt imp. ambitio: præter illos enim quoque, quos genui, etiam illos quaſi meos numero, quos prouexi ad tutelam fori, ad officia palatij. Multi quippe ex meri humo ignobiles fluunt, mul-

ti ſectatores mei etiam prouincias tuas adminiſtrant: quorum ſucceſsibus lætor, omniùmque honorem pro meo duco, & ſi fortè hodiè infra expectationē mei di. xero, in illis me confido placuiſſe. Sed tamen hoc quoque tuum mihi numen indulſerit, vt ex hac oratione non eloquentiæ (quod nimium eſt) ſed quantulæcunque prudentię, & deuotæ tibi mentis teſtimonium referam. Cedant priuatorum ſtudiorum ignobiles curę, perpetua mihi erit materia dicendi, qui me probauerit imperator.

DIXI.

AD LECTOREM.

IMP. Cæſ. Diocletianus Aug. qui ſe poſtea Iouium appellari voluit, Maximianum, cui Herculei cognomen additum eſt, imperij conſortem ſibi adiunxit: atque hunc in Gallias ſtatim, ac Germanias miſit in officio retinendas, quum in orientem ipſe proficiſceretur. Itaque Panegyricus hic Maximiano quidē dictus eſt, ſed ſic tamen vt vtrique laudentur. Ab his, antequam abirent imperio, præter Galerium, Conſtantium quoque fuit aſcitus, Conſtantini Magni pater, cuius, in fine quoque fit mentio, vbi Conſtantine *legebatur antè, quū eſſet legendum* Conſtā-ti. *Cæſar autem appellatur, quum Diocletianus, & Maximianus eſſent* Auguſti. *Et hic videtur Panegyricus a* Belga *quopiam dictus, qui literas, ac oratoriam aliquando docuerit, in aulam imperialem poſtea aſcitus. Libenter Mamertinò tribuerim.*

PANEGYRICVS MAXIMIANO

Aug. dictus.

SI mihi Cæſar poſt diuturnum ſilentium ſola eſſet vincenda trepidatio, qua rudimenta quædam vocis meæ rurſus experior, [1] haud immeritò me vltrà ætas, & quantulacunque ſtudij mei ferret opinio perturbat confiterer: præſertim apud maieſtatem tuam diuina virtutum miracula veſtrarum prædicarem. Quo in genere orationis quanta eſſet cura, quantus labor, quàm ſolicita veneratio, ſenſi etiam quum quotidiana illa inſtituendæ iuuentutis exercitatione verſarer. Quanuis enim prima tunc in renaſcentem remp. patris, ac patrui tui merita, licet æquare non poſſem, poſſem tamen vel cenſere numerãdo: [2] ſed quum in eo curriculo illo vetere, aut inter adyta palatij veſtri quædam ſermonis arcani ratio demouerit, aut poſt [3] indulgentiã à pietate veſtra quietem, ſtudium ruris abduxerit, & vos interim nullum vlciſcendæ, augendæque

1 *Hic locus non bene habet, & me valde torſit ſic, vt puto, reſtituendus* haud immerito me vltra quam ætas, & q. ſt. f. o. perturbatum confiterer.

2 *Sic opinor legendum*, ſed quum me eſſe curriculo.

3 *Opinor legendum* indultam.

que reipubl. vacuum tempus amiſeritis, quum tot poſtea virtute veſtra partæ victoriæ, tot exciſæ vndique barbaræ nationes, tot tranſlati ſunt Roma cultores, prolati limites, tot prouinciæ reſtitutæ: hæreo prorſus & ſtupeo, & præter illam ex otio meo tarditatem, tanta rerum mole deterreor, niſi hoc vno nitar hortatu, quòd ex quantacunque deſidia, quanuis maximè orationi imparem, facit Cæſar auditor, præſertim quum fauente numine tuo ipſe ille iam pridem mihi qui in lucem primus eduxit 1 diuitiarum patris tui aurium aditus euenerit, quò facilius maieſtatis tuæ recordatione confiſus, poſſim illa quæ tunc dicta ſunt præterire, atque hunc ſermonem ab his quæ ſecuta ſunt inchoare. Quanquam multa mihi ex illis quoque hoc in tempore neceſſariò tranſeunda ſunt: ac potiſſimum ea quibus officio delati mihi à diuinitate veſtra honoris interfui: captus ſcilicet rex ferociſſimæ nationis inter ipſas quas moliebatur inſidias, & à ponte Rheni vſque ad Danubij tranſitum 2 continenſem, deuaſtata atque exhauſta penitus Alamania. Nam & maiora ſunt, quàm vt enarrari inter alia poſſint, & ne meis quoque ſtipendijs videar gloriari, ſufficit conſcientiæ meæ illa vidiſſe. De re igitur mihi Cæſar inuicte, hodiernæ gratulationis exordium

O 3 di-

---

1 *Legendum videtur* diuinarum.
2 *al.* continentem.

diuinus ille veſtræ maieſtatis ortus ipſo quo illuxit auſpicio veris illuſtrior, cui dies ſerenus: atque vt celebrantes ſenſimus, vltrà rationem temporis ſol æſtiuus incaluit, auguſtiore fulgens luminis claritate, quam quum originem mundi naſcentis animauit, ſi quidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret: ardentior nunc certaſſe dicitur, ne maieſtate veſtra videretur obſcurior. O felix beatumque ver nouo partu: iam non amœnitate florum, nec viriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantum fauonijs, & luce ſerenata lætum, atque venerabile quantum ortu Cæſarum maximorũ! O tempus quo meritò quondam omnia nata eſſe credantur, quum eodem nunc confirmata eſſe videamus! O calendæ Martiæ, ſicuti olim annorum voluentium ita nunc æternorum auſpices imperatorum! Quin enim inuictiſſimi principes, & vobis, & reipubl. propagatio orbis veſtri participando tutelam, cuius licet omni hoſte perdomito certa ſecuritas, nimios tamen indiuerſa diſcurſus vel reuiſenda poſcebat. Partho quippe vltrà Tigrim redacto, Dacia reſtituta, porrectis vſque Danubij caput Germaniæ, Rhetiæque limitibus, deſtinata Bataviæ, Britanniæque vindicta, gubernacula maiora quærebat aucta atque augenda rep. & qui Romanæ potentiæ terminos virtute protulerant, imperium filio pietate debebant. Et ſanè præter vſum,

cu-

curamque reipubl. etiam illa Iouis, & Herculis cognata maieſtas, Iouio Herculióque, principibus totius mundi, ca leſtiũque rerum ſimilitudinẽ requirebat. Quippe iſto numinis veſtri numero ſumma omnia nituntur & gaudent, elementa quatuor, & totidem anni tempora, & orbis quadrifariam duplici diſcretus Oceano, & emenſo quater cœlo luſtra redeuntia, & quadrigæ ſolis, & duobus cœli luminibus adiuncti veſper, & lucifer. 1 Sed neque ſol ipſe, neque cuncta ſydera humanas res, tam perpetuo lumine intuentur, quã vos tuemini, qui ſine vllo ferè diſcrimine dierum, ac noctium illuſtratis orbem, ſalutiq; gentium, non his modò, quibus immortales vultus veſtri vigent, ſed multo magis illis diuinarũ mentiũ veſtrarum oculis prouidetis. nec ſolùm quà dies oritur, & præteritur, & conditur, ſed etiã ex illa ſeptentrionali plaga ſalutari beatis luce prouincias, adeo Cæſar veſtra; in orbem terrarum diſtributa beneficia propè plurã ſunt, quàm deorum, quibus ego ſi omnibus immorari velim, neque hic dies mihi totus, neque proximus, neque porro cæteri ſate runt: & habenda eſt ratio temporis, Cæſares, tanta dum loquimur. Adoratæ ſunt igitur mihi Sarmaticæ expeditiones quibus illa gens propè omnis extincta eſt, & penè cum ſolo nomine relicta quo ſeruiat. Dent veniam

1 Sacrilega adulatio.

trophæa Niliaca, ſub quibus Æthiops, & Indus intremuit: contenta ſit voce gloriæ ſuæ, & proxima illa ruina Carporum: reſeruetur nuntijs iamiàmq; venientibus Mauris immiſſa vaſtatio: alijs hæc, permittente maieſtate veſtra, celebrabo temporibus. Dij immortales, vota ſuſcipio, & ipſis qui geſſere præſentibus. Illa verò, Cæſar inuicte, quæ ductu, atque auſpicio numinis tui geſta ſunt, quorum etiam ſpectaculo fruimur, ſub hac occaſionis dignationis tuæ ſine dilatione dicenda ſunt, eo magis quòd quamuis in communibus reipubl. bonis neceſſe nobis gratulari, quæ priora nobis ſunt, maximè ſunt gratulationi. Statim itaq; Gallias tuas Cæſar veniendo viciſti, ſi quidem illa celeritas qua omnis ortus atq; aduentus tui nuntios præuertiſti, cepit oppreſſam Geſorigiam, cenſibus, muris pertinacem, tunc errore miſero Romanum piraticę factionis, atq; illis olim mari fretis alluentem [1] portas ademit. In quo diuina prouidētia tua, & par conſilio effectus apparuit, qui omnem ſinum illum portus, quem ſtatis vicibus æſtus alternat, defixis in aditu trabibus, ingeſtiſq; ſaxis, inuium nauibus reddidiſti, atque ipſam loci naturam admirabili ratione ſuperaſti, quum mare fruſtrà reciprocum prohibitis fuga quaſi illudere videretur, tanquam nullo vſu iuuaret incluſos, quaſi redire deſijſſet. Quæ nam vnquam mirabimur valla caſtro-

1 *al.* portus.

ſtrorum poſt hoc nouum in mari vallum? quid erit mirum ſi qua murorum aut arieti non ceſſerit firmitas, aut machinas deſpexerit altitudo? quum Oceanus ille tāto 1 liberatus impetu, tanta mole conſurgens, ſiue vlterioribus (vt ferunt) terris repulſus, ſiue anhelitu, quo reſpirat euectus, ſeu quacunque alia ratione motus nunquam tua Cæſar clauſtra perfregerit, neque omninò conuellerit tot dierum, ac noctium receptu, recurſuq; quum tot interim qua terras circum fluit littora ſolueret, ripâſq; defringeret: vno illo, vt res eſt, loco aut potentia veſtræ maieſtatis inferior, aut pro debito vobis honore, clementior. Xerxes (aut audio) Perſarum rex potentiſſimus, pedicas iecit aureas in profundum, Neptunum ſe dictitans alligare; qui fluctibus ferociter: ſtulta ille iactantia, & ſacrilega vanitate: at enim tua Cæſar diuina prouidentia, & efficacia eſt vſa conſilio, nec inſultauit elemento, vt nō prouocaret odium, ſed mereretur obſequium, quid enim alium interpretemur? quum ſtatim atq; obſidionē neceſſitas, & clementiæ veſtræ fides ſoluerat, eadem clauſtra qui primus inſiluit æſtus irruperit, totâq; illa, quoad vſus fuit, inuicta fluctibus acies arborum, veluti ſigno dato, & peracta ſtatione dilapſa ſit: vt nemo dubitaret portum illum qui pietate nè ſuis opem ferret, occluſus fuiſſet, vobis ad victoriā ſpōtè patuiſſe. Potuiſſet

 enim

1 al. libratus.

enim, Cæſar inuicte, illo virtutis, ac felicitatis tuæ impetu totum peragi continuò bellum, niſi ædificandis nauibus dari tempus rei neceſſitudo ſuaſiſſet: quo tamen omni nunquam ab eorum hoſtium euerſione ceſſatum eſt, quos adire continens terra permiſit. Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Cęſar vindicata atque purgata, quàm obliquis meatibus callidis interfluit! quanquam diuortio ſui Rhenus amplectitur, penè (vt cum verbi periculo loquar) terra non eſt, ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non ſolùm, quàm manifeſtè plauſtris eſt, cedat ad nixum, & hauriat preſſa veſtigium, ſed etiam vbi paulo videretur firmior, pedum pulſu tentata quatiatur, & ſentire ſe procul mota pondus teſtetur, ita vt res eſt ſubiacentibus innatat, & ſuſpenſa late vacillet: vt meritò quis dixerit exercendū fuiſſe tali ſolo militem ad nauale certamen. Sed neque illæ fraudes locorum, nec quæ plura inerant perfugia ſyluarum barbaros tegere potuerunt quominus ditioni tuæ diuinitatis omnes ſeſe dedere cogerentur, & cum coniugibus, ac liberis, cæteroq; examine neceſſitudinum, ac rerum ſuarum, ad loca olim deſerta tranſirent, vt quæ fortaſſe ipſi quondam deprædando vaſtauerant, culta redderent ſeruiendo. Quis hoc vnquam futurum, [1] etſi coram voluiſtis & affari, deus ante vos principes perſua-

[1] *Opinor ſic legendum*, etiam ſi coram voluiſſet affari deus.

ſuadere potuiſſet? quòd nunc vidi, & videmus totis porticibus ciuitatum ſedere captiua agmina barbarorum, viros attonita veritate trepidantes, reſpicientes anus ignauiam filiorum, nuptas maritorum copulatas vinculis, pueros, ac puellas familiari murmure blandientes, atque hos omnes prouincialibus veſtris ad obſequium diſtributos, donec ad deſtinatos ſibi cultus ſolitudinum ducerentur? Inſultare hercule communi Galliarum nomine libet (quod pace veſtra loquar) ipſis triumphum aſſignare prouincijs. Arat ergo nunc mihi Caunus, & Friſus, 1 & ille vagus, ille prædator exercitio ſqualidus operatur, & frequentat nundinas meas 2 core venali, & cultor barbarus laxat annonam. Quinetiam ſi ad delectum vocetur, accurrit, & obſequijs teritur, & tergo coercetur, & ſeruire ſe militiæ gratulatur. Quid faciam Cæſar Auguſte? ignoſce ſi moror, ignoſce ſi propero, multa enim illius temporis quo tranſitus in Britanniam parabatur admirabilia virtutum tuarum facta prætereo, dum feſtino cupidus ad ſingularem illam victoriam, qua vniuerſa reſpubl tandem eſt vindicata cuius magnitudo, Cęſar inuicte hactenus explicabitur; vt prius dicam, quàm neceſſarium illud, & difficile bellum fuerit, quo magis confectum ſit. Minus indignū fue-

1 *& videretur ſupereſſe.* 2 *Forſan corpore.*

rat ſub principe Gallieno, quanuis triſte, harum prouinciarum à Romano duce diſſidium. Tunc enim ſiuè incuria rerum, ſiue quadam inclinatione fatorum, omnibus ferè membris erat truncata reſpubl. tunc ſenimiū, & Parthus extulerat, & Palmirenus æquauerat, tota Ægyptus. Syriæ defecerant, amiſſa Rhetia, Noricum, Pannoniæq; vaſtatæ Italia ipſa, gentium domina, plurimarum vrbium ſuarum excidia mœrebat, non erat tantum doloris in ſingulis, quum penè omnibus careret. Nunc verò toto orbe terrarum non modo quà Romanus limes fuerat virtute veſtra recepto, ſed etiam qua hoſtilis edomito, quum toties proculcata eſſe Alamania, toties obſtricta Sarmatia: Vitūgi, Quadi, Carpi toties profligati, ſubmittente ſe Gotho, pace poſcenda, ſupplicante per munera rege Perſarum, vrebat animo: quòd nunc denique confitemur, vna illa tanti imperij contumelia, eoque nobis intolerabilior videbatur, quod gloria ſola reſtabat. Et ſanè non ſicut Britanniæ nomen vnum, ita mediocris iactura erat reip. terra tanto frugum vbere, tanto læt numero paſcuorum, tot metallorū fluens riui, tot vetigalibus quæſtuoſa, tot accincta portubus, tanto immenſa circuitu, quam Cæſar ille autor veſtri nominis, quum Romanorum primus intraſſet, aliū ſe orbem terrarum ſcripſit reperiſſe: tantæ magnitudinis arbitratus, vt non circumfuſa Oceano, ſed complexa ipſum Ocea-

Oceanum videretur. Sed enim illa ætate nec Britannia vllis erat ad nauale bellum armata nauigijs, & Romana res inde iam à Punicis Aſiaticiſque bellis etiam recenti exercitata piratico, & poſtea Mithridatico, non magis terreſtri, quàm nauali vſu vigebit ad hoc natio etiam tunc rudis, & ſoli Britanni, Pictis modò, & Hybernis aſſueta hoſtibus adhuc ſeminudis, facile Romanis armis, ſignifque ceſſerunt, propè vt hoc vno Cæſar gloriari in illa expeditione debuerit, quòd nauigaſſet Oceanum. Iſto vero nefario latrocinio abducta primùm à fugiente pirata claſſe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatis præterea plurimis in noſtrum modum nauibus, occupata legione Romana, interclusis aliquot peregrinorum militum cuneis, contractis ad delectum mercatoribus Gallicanis, ſollicitatis per ſpolia ipſarum prouinciarum non mediocribus copijs barbarorum, atque ijs omnibus ad munia nautica flagitij illius autorum magiſterio eruditis exercitibus autem noſtris licet inuictis, virtute tamen in re maritima nouis, malam coaluiſſe ex indigniſſimo latrocinio belli molem audiebamus, licet de exitu fideremus. Nam & acceſſerat diuturna ſceleris impunitas, quæ deſperatorum hominum inflarat audaciam, vt illam inclementiam maris, quæ victoriam noſtram fatali quadã neceſſitate diſtulerat, pro ſui terrore iactarent, nec conſilio intermiſſum bellum eſſe, ſed deſperatione

ne

ne omiſſum crederent, adeo vt iam communis pœnæ timore depoſito archipiratam ſatelles, occideret: & illud autoramentum tanti diſcriminis putaret imperium. Hoc igitur bellum tam neceſſarium, tam difficile aditu, tam inueteratum, tam inſtructum ita Cæſar aggreſſus es, vt ſtatim atque illò infeſtum maieſtatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus videretur. Nam primò omnium, in quo præcipuè conſulendum fuit, ne quid barbaræ nationes conuerſo illuc numine tuo nouare tentarent, inuocata poteſtatis tuæ maieſtate prouiſum eſt. Tu enim ipſe, tu domine Maximiane, imp. æternæ, 1 noxo itineris compendio aduentum diuinitatis tuæ accelerare dignatus, repentè Rheno inſtitiſti, omnemque illum limitem non equeſtribus, neque pedeſtribus, copijs, ſed præſentiæ tuæ terrore tutatus es quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa! Tu verò inuicte Cæſar, inſtructis armatiſque diuerſis claſſibus, ita hoſtem incertum conſilijque inopem reddidiſti, vt nunc denique ſenſerit, quòd non munitus eſſet Oceano, ſed incluſus. Hoc loco venit in mentem mihi, quàm delicata illorum principum fuerit in adminiſtranda republica cum laude felicitas, quibus Romæ degentibus, triumphi, & cognomina deuictarum à ducibus ſuis gentium,

pro-

1 *Opinor. leg.* noto, *quod malim quam vel* noxio *vel noxijs.*

prouenicbant. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non ſecundum, ſed alterum decus, quum belli in Britannia confecti laudem Antonino principi daret (quanuis ille in ipſo vrbis palatio reſidens gerendi eius mandaſſet auſpicium) veluti longæ nauis gubernaculis præſidentem toties velificationis, & curſus gloriam meruiſſe teſtatus eſt. Atenim tu Cæſar inuicte, omnis iſtius, & nauigationis, & belli non modo pro imperij iure præceptor, ſed rebus ipſis, & exemplo conſtantiæ tuæ hortator atque impulſor fuiſti, ſi quidem [1] magis Geſoriacenſi littore quanuis feruidum inuectus Oceanum, etiam illi exercitui toto quem Sequanam fluctus inuexerat, irreuocabilem iniecisti [2] in eis ardorem, adeo vt cunctantibus adhuc ducibus, cœlo & mari turbidis, vltrò ſignum nauigationis expoſceret, quædam minacia ſigna, quæ videbantur contemneret, die pluuio vela faceret, ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. Quis enim ſe quamlibet iniquo mari non auderet credere te nauigante? Omnium (vt dicitur) accepto nuntio nauigationis tuæ, vna vox & hortatio fuit. Quid dubitamus quid moramur? ipſe iam ſoluit: iam prouehitur, iam fortaſſe peruenit. experiamur omnia, per quoſcunque fluctus camus: quid eſt quòd timere poſſimus? Cæ-

---

1 *Malim*, maris.
2 in eis, in *ſupereſt*.

Cæſarem ſequimur. Nec feſellit opinio veſtræ felicitatis: ſi quidem (vt ex ipſorum relatione comperimus) ad tempus ipſum tantæ ſe dorſo maris nebulæ miſcuerunt, vt inimica claſſis apud Vectam inſulam in ſpeculis, & inſidijs collocata, ignorantibus omnino hoſtibus præteriretur, ne vel moraretur ipſe tum, quamuis non poſſet obſiſtere. Iam verò quod idem ille veſtro auſpicio inuictus exercitus, ſtatim, atque Britanniæ littus inuaſerat, vniuerſis nauibus ſuis iniecit ignes, quinam alij niſi diuinitatis veſtræ monitus impulerunt? aut quæ alia ratio perſuaſit nullum præſidium fugæ reſeruare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (vt dicitur) putare communem? niſi quòd veſtri contemplatione conſtabat de victoria non poſſe dubitari. Non illic tunc vires, non Romana robora, ſed veſtra numina cogitauerunt, propoſito qualicunque prælio certam ſibi ſpondere fortunam, non tam eſt fiducia militum, quàm felicitas imperatorũ. Ipſe ille autẽ ſignifer nefariæ factionis, cur ab eo littore, quod tenebat abſceſſit cur claſſem portumq; deſeruit niſi quòd te Cæſar inuicte, cuius imminentia vela conſpexerat, timuit iamiamque venturum vt cunque cum ducibus tuis maluit experiri, quàm præſens maieſtatis tuæ fulmen excipere: demens, qui neſciebat quacunque fugeret, vbique numina veſtræ diuinitatis eſſe, vbi vultus veſtri, vbi ſigna colerentur, Te tamen ille fugiens incidit in

tuo.

tuorum manus à te victus, à tuis exerciti-
bus oppreſſus eſt, deniq; adeo trepidus,
& te poſt terga reſpiciens, & in modum
amentis attonitus properauit ad mortem,
vt nec explicarit aciẽ, nec omnes copias,
quas trahebat inſtruxerit, ſed cum veteri-
bus illius coniurationis autoribus, & mer-
cenarijs cuneis barbarorum tanti appa-
ratus oblitus [1] irrerit: adeo Cæſar hoc
etiam reipublicæ tribuit veſtra felicitas,
vt nemo ferè Romanus occiderint, impe-
rio vincente Romano. Omnes enim illos
(vt audio) campos atque colles non niſi
teterrimorum hoſtium corpora fuſa te-
xerunt: illa barbara, aut imitatione bar-
bariæ olim cultu veſtis, & prolixo crine
rutilantia tunc verò vulnere, & cruore
fœdata, & in diuerſos ſitus ſtructa, ſicuti
dolorem vulnerũ fuerant ſequuta, iacue-
runt: atq; inter hos ipſe vexillarius latro-
cinij cultu illo quẽ viuus violauerat, ſpōtè
depoſito, & vix vnius velaminis repertus
indicio, adeo verum ſibi dixerat morte
vicina, vt interfectum ſe nollet agnoſci.
Enimuerò Cæſar inuictè, tanta deorum
immortalium tibi eſt addicta conſenſu
victoria, omnium quidem quos adortus
fueris hoſtiũ, ſed præcipuè [2] interiectio
Francorum, & illi quoq; milites veſtri,
qui per errorem nebuloſi (vt paulo
antè

1 *al.* irruerit.
2 *al.* interfectio, *vel, quod malim,* in-
ternecio.

ante dixi) maris abiuncti, ad oppidum Londinienſe peruenerant, quicquid ex mercenaria illa multitudine barbarorum prælio ſuperfuerat, quum direpta ciuitate fugam capeſſere cogitarent, paſſim tota vrbe confecerunt, & non ſolam prouincialibus veſtris in cæde hoſtiū dederunt ſalutem, ſed etiam in ſpectaculo voluptatē. O victoria multiiuga, & innumerabilium triumphorū, qua Britanniæ reſtitutæ, qua gentes Francorum penitus exciſæ, qua multis præterea gentibus in coniuratione illius ſceleris deprehenſis impoſita eſt neceſſitas obſequendi: denique ad perpetuam quietem maria purgata ſunt! Gloriare tu verò, Cæſar inuicte, alium te orbem terrarum peperiſſe, Romanæ potentiæ gloriam reſtituēdo nauałem, addidiſti imperio terris omnibus maius elementum. Confeciſti, inquā, bellum, Cæſar inuicte, quod cunctis impendere prouincijs videbatur, tàmque late vagari, & flagrare poterat, quàm latè omnis Oceanus, & mediterranei ſinus abluunt. Neque enim ſi metu veſtri lues illa ſolis Britanniæ viſceribus intabuit? idcirco neſcimus quanto ſe alias furore iactaſſet, ſi fiduciā peruagandi quà patebat habuiſſet. Nullo ſi quidē certè fine mōtium, aut fluminum terminabatur, quem diſpoſitæ limitis cuſtodiæ non tuerentur. Sed vbique nauis, licet nobis, virtutem felicitatēmque veſtram haberemus, magnis tamen terroribus imminebat, quà iacent

ma-

maria, quà venti ferunt. Recurſabat quippe in animos illa ſub diuo Probo, & paucorum ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna felicitas, qui Ponto vſque, correptis nauibus, Græciam Aſiamque populati, nec impunè plerîſque Libyæ littoribus appulſi, ipſas poſtremò naualibus quondam victorijs nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere peruecti Oceanum, quà terras rupt intrauerant, atque ita euentu temeritatis oſtenderant nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi quo nauigijs pateret acceſſus itaque hac victoria veſtra nō Britannia ſolùm ſeruitute eſt liberata, ſed omnibus nationibus ſecuritas reſtituta, quæ maritimo vſu tantum in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi conſequuntur. Nūc ſecura eſt, vt de latere Gallico taceam, quanuis penè conſpicuis littoribus, Hiſpania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes vſque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudijs fetūtur, dempto periculi metu, quò experiundi neceſſitate caruerunt, ſed hoc ipſum, & in adminiſtratione vel prouidentiæ veſtræ, & infectione fortunæ impenſius gratulantur, quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in viſtigijs ſuis concidit: atq; ipſam Britanniam, quę ſedem tam diuturno ſceleri prebuiſſet, conſtat victoriam ſola ſui reſtitutione ſenſiſſe veſtrā. Merito igitur ſtatim atque ad littus illud

exo-

exoptatus olim vindex, & liberator a pulcras, obuius ſeſe maieſtati tuæ triumphus effudit, exultantèſque gaudio Britanni cum coniugibus, ac liberis obtulerunt, non te ipſum modò, quem vt cœlo delapſum intuebantur, ſed etiam nauis illius, quę tuum numen aduexerat vela, regiàque venerantes, paratique te ingrediẽtem ſtratis ſentire corporibus. Nec mirum ſi tanto gaudio ferebantur poſt tot annorum miſerrimam captiuitatem, poſt violatas coniuges, poſt liberorum turpe ſeruitium, tandem liberi, tandèmque Romani, tandem vera imperij luce recreati, ſi quidem præter illam clementiæ veſtræ, pietatiſque famam, quæ communi gentiũ voce celebratur, in ipſo Cęſar tuo vultu, videbant omniũ ſigna virtutum: in fronte, grauitatis: in oculis, lenitatis: in rubore, verecundię: in ſermone, iuſtitię: quæ ſingula vt reſpectantes agnouerant, lætitię clamoribus concinebant: vobis ſe, vobis liberos ſuos, veſtris liberis omnes generis ſui poſteros deuouebant. Nos quidem certò, ò perpetui parentes, & domini generis humani, hoc à dijs immortalibus omni votorum nuncupatione depoſimus, vt liberi nepoteſque noſtri, &, ſiqua omnibus ſeculis erit duratura progenies, cùm vobis, tum etiam his quos aducatis atque educabitis, dedicentur. Quid enim melius poſteris noſtris optare poſſimus, quàm quo fruimur ipſi? Tenet vnò pacis amplexu Romana R. P. quicquid

varijs

varijs temporum vicibus fuit aliquando Romanum: & illa quæ ſæpe veluti nimia mole [1] defluxerant, magnitudo tandem ſolido cohæſit imperio. Nihil ex omni terrarum, cœlique regione, non aut metu quietum eſt, aut armis domitum, aut pietate deuinctum. Et ex alijs quidem partibus aliqua reſtant, quæ ſi voluntas vel ratio deſiderent, poſſitis acquirere: vltrà Oceanũ verò, quid erat præter Britanniam? quæ à vobis ita recuperata eſt, vt illæ quoque nationis terminis eiuſdem inſulæ cohærentes veſtris nutibus obſequantur. Nulla progrediendi cauſa ſupereſt, niſi ſi (quod natura vetuit) fines ipſius quærantur Oceani. Omnia, inquam, inuictiſſimi principes, veſtra ſunt quæ ſunt digna vobis: & inde eſt quod cõſulere ſingulis æqualiter licet, quum vniuerſa teneatis. Itaque ſicuti pridem tuo, Diocletiane Aug. iuſſu ſuppleuit deſerta Thraciæ translatis incolis Aſia, ſicut poſtea tuo, Maximiane Aug. nutu, Heruiorum, Treuirorum arua iacentia lætus poſtliminio reſtitutus, & receptus in leges Francus excoluit: ita nunc per victorias tuas, [2] Conſtantine Cæſar inuicte, quicquid infrequens Ambiano, & Bellouaco, & Trigaſtino ſolò Lingonico-

---

[1] *Legendum, vt puto* defluxerat magnitudo, *non enim dicimus* cohęſit illa.

[2] *Legendum* Conſtanti.

nicòque reſtabat. Baro cultore reuireſcit: quinetiam illa, cuius nomine mihi peculiariter gratulandum, deuotiſſima vobis Ciuitas Heduorum, ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos quibus illæ prouinciæ redundabant, accepit artifices, & nunc extructione veterum domorum, & refectione operum publicorum, & templorum inſtauratione conſurgit: nunc ſibi redditum vetus illud Romanæ fraternitatis nomen exiſtimat, quum te rurſus habeat conditorem. Dixi, Cæſar inuicte, propè plura quàm potui, ſed pauciora quàm debui, vt iuſtiſſima mihi cauſa ſit propitio munere tuo, & nunc deſinendi, & ſæpedicendi.

DIXI.

AD LECTOREM.

EVMENIVS rhetor, quum in aula Conſtantij Cæſaris, ſacræ memoriæ, magiſtrum, ageret, ab illo ſcholis Cliuienſium eſt præfectus, vt iuuentutem Galliarum doceret, vbi & auus eius, homo athenis ortus, olim docuerat. At quum ædificia ſcholarum ob vetuſtatem eſſent collapſa, annuam ſexcentorum ſeſtertiorum mercedem, illarum inſtaurationi dicare volebat, atque hoc eſt quod à præſide Galliæ Belgicæ hac oratione contendit. Porro præſides, nunc clariſſimi, nunc perfectiſſimi vocabantur. Vnde iure conſultis titulus de perfectiſſimatus dignitate. Hæ autem literæ V. P. virum perfectiſſimum ſignificant. Cleui oppidi meminit Antonius in itinerario ſuo.

EVME-

EVMENII RHETORIS ORATIO

Pro Scholis inſtaurandis, coram V. P. præſide Galliæ habita.

CERTVM habeo, vir perfectiſſime, non quidem te, qui ſemper in omni genere dicendi maxima facultate vi. uiſti, ſed circumſtantium pleroſque mirari, quòd ego, qui ab ineunte adoleſcentia vſque in hunc diem nunquam iſto in loco dixerim; & quantulumcunque illud eſt quod labore, ac diligentia videor conſecutus, exercere priuatim, quàm in foro iactare maluerim, nunc demum ſero quodam tirocinio ad inſolitum mihi tribunal aſpirem: à quo ego me fateor, quanquam ſedes iſta iuſtitiæ, & ad agendum, & ad dicandum ampliſſima videretur, diffiſum tamen ingenio me ante hac ab fuiſſe, & hoc ipſo in tempore, quamuis diuerſiſſimũ à contentionè litium genus orationis habiturũ, conſcientiæ trepidatione reuocari. Nequid igitur, aut opinioni hominum dubium reliquem, aut interpretationi ex hac poſtulatione, quam de reſtituendis patriæ meæ Mænianis mihi ſumendam potius, quàm cuiquam delegendam putaui, maius de me aliquid, quàm poſſe me ſentio, videar promittere, conteſtatum eſſe initio dicendi apud audientes volo

tem.

temporarium me dicendi munus atque id ipſum meis ſtudijs peculiariter commodare, non ad incognitam mihi ſectam forenſium patronorum alienæ laudi cupiditate tranſire. Neque enim tanta me, aut negligentia, aut confidentia tenet, vt neſciam quanta ſit inter hanc etiam fori, & noſtra illa ſecreta ſtudiorum exercitia diuerſitas. Ibi armantur ingenia, hic præliatur: ibi præluſio, hic pugna committitur: hic plerumque velut ſudibus & ſaxis, illic ſemper telis ſplendentibus dimicatur: hic ſudore, & quaſi puluere ſordidus, illic inſignis ornata laudatur orator: vt ſi vterque experiundi cauſa officia commutent, alium quidem tubarum ſonus & ſtrepitus armorum, alium, quidē triumphi deterreat. Scio hæc, inquam, vir perfectiſſime, neque me ſciens fallo, & idcirco tantum abeſt, vt me docendi relictis præcipiēdique rationibus aptum, atque idoneum putem, vt hoc ipſo quod vel vno die atque vna de re in foro dicam, veniam magis poſſim ſperare, quàm gloriam. Quanquam in hac oratione, vir perfectiſſime, loci tantummodo inſolentia, non dicendi nouitate, perturber: ſiquidem id poſtulo quod non modo contradicendo nemo audeat impedire, ſed omnes potius, quibus diuina principū liberalitas, quibus vrbis iſtius reſtitutio, quibus optimarum artium celebratio grata, atque iucunda eſt, ſummo gaudio & fauore ſuſcipiant, vt Meniane ille ſcho-

læ, quondam pulcherrimo opere, & ſtudiorum frequentia celebres & illuſtres, iuxta cętera, quę inſtaurantur opera, ac templa reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tantum releuat cauſa dicendi: quam quidem ego, vir perfectiſſime, duas in partes arbitror diuidendam, vt prius diſſeram, quàm ſit ex vſu, & officio opus illud ad priſtinam magnificentiam reformari: deinde qua ratione id poſſit ſine ſumptu publico, ex largitione quidem principum maximorum, ſed tamen cum aliquo meo, erga patriam ſtudio, & amore procedere. Ante omnia igitur, vir perfectiſſime, diuinę imperatorum, Cæſarùmque noſtrorum prouidentię, ſingularique in nos beneuolentię, huius quoque operis inſtauratione parendum eſt, qui ciuitatem iſtam, & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum grauiſſima clade perculſam cum latrocinio Batauicæ rebellionis obſeſſa auxilium Romani principis irrogaret, non ſolùm pro admiratione meritorum, ſed etiam pro miſeratione caſuum attollere, ac recreare voluerunt, ipſamq; ruinarum eius magnitudinem immortalibus liberalitatis ſuæ monumentis dignam iudicauerunt, vt tanto eſſet illuſtrior gloria reſtitutorum, quanto ipſa moles reſtitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum, ſi res poſcat, ærarium non templis modò, ac locis publicis reficiundis, ſed etiam priuatis domibus in-

indulgent: nec pecunias modò, ſed etiam artifices tranſmarinos, & ex ampliſſimis prouinciarum ordinibus incolas nouos, & deuotiſſimarum hyberna legionum, quarum inuicta robora ne in his quidem, quæ nunc quum maximè egent bellis, requirunt vt commodis noſtris ſtudio gratiæ hoſpitalis operentur, & reſides aquas, & nouos amnes veluti aridis feſſæ vrbis viſceribus infundant. Ex quo manifeſtum eſt, eos, qui coloniam iſtam tot, tantiſque operibus totius imperij: erigere, atque animare ſtatuerunt, vel præcipuè ſedem illam liberalium literarum velle reparari, quum peculiarem frequentiam honeſtiſſimæ iuuentutis illuſtrato ſtudiorum honore prouiderint. Cui enim vnquam veterum principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ, atque eloquentiæ ſtudia florerent, quantæ his optimis, & indulgentiſſimis dominis generis humani? quos ego quidem, quantum ad votum pietatèmque pertinet, liberorum noſtrorum parentes appellare non dubito, qui nobiliſſimam iſtam indolem Galliarum ſuarum [1] interitus ſummi doctoris orbatam reſpicere dignati, ſuo potiſſimum iudicio præceptorum ei, moderatorèmq; tribuerunt, & inter imperatorias diſpoſitiones ſummis reipubl gubernandæ promiſsionibus occupatas, literarum quoque habuere delectum,

P 2 Ne-

1 al. interitu.

Neque aliter, quàm ſi equeſtri turmę, vel cohorti pretorię conſulendum foret, quem potiſsimum præficerent, ſui arbitrij eſſe duxerunt : ne ſi quos ad ſpem omnium tribunalium, aut interdum ad ſtipendia cognitionum ſacrarum, aut fortaſſe ad ipſa palatij magiſteria prouehi oporteret, veluti repentino nubilo in medijs adoleſcentiæ fluctibus deprehenſi incerta dicendi ſigna ſequerentur. In quo ego V. P. nihil laudi meæ tribuo, ſed domini noſtri Conſtantij, principis iuuentis incredibilē, erga iuuentutem Galliarum ſuarum ſollicitudinem, atque indulgentiam mirari ſatis nequeo: qui honorem literarum hac quoque dignatione cumulauit, vt me filio potius meo ad priſtina mea ſtudia molientem, ipſum iuſſerit diſciplinas artis oratoriæ tractare, & hoc ipſi platio parentis ſui munus iniunxerat, vt mediocrem quidem pro ingenio meo naturaque vocem, cœleſtia tamen verba, & diuina ſenſa principum proloquuturam, ab arcanis ſacrorum penetralium ad priuatarum Muſarum adyta tranſtulerit: non vtique quia mihi quem (quod ſine inuidia dixerim) tanta dignatione reſpicit, quanta pro ſummis honoribus debet ſufficere ſapienti: vellet aliquid impoſita iſta profeſſione detrahere, ſed vt profeſſioni ipſi ex eo honore quem geſſi adderet dignitatem. Cui igitur dubium quin diuina illa mens Cæſaris, quę tanto ſtudio præceptorem huic conuentui iuuentutis elegit,

etiam

etiam locum exercitijs illius dedicatum inſtaurari, atque exornari velit? quum omnes omnium rerum ſectatores, atque fautores parum ſe ſatisfacere voto, & conſcientiæ ſuæ credant, ſi non ipſarum quas appetunt gloriarum templa conſtituant? [1] Inde eſt Athenienſis humanitas aram Miſericordiæ inſtituit, quòd Romani ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. Quarum enim artium, ſiue animi affectionum, magnis hominibus ingeneratus ardor fuerit, earum etiam conſecrata exiſtere ad poſteros monumenta voluerunt. Ædem Herculis Muſarum in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia cenſoria fecit, non id modò ſecutus, quòd ipſe literis, & ſumma poetæ amicitia duceretur, ſed quòd in Græcia quum eſſet imp. acceperat Herculem muſagetem eſſe, id eſt, comitem, ducemq; muſarum. Idemq; primus nouem ſigna, hoc eſt omnium Camœnarum ex Ambracienſi oppido translata, ſub tutela fortiſsimi numinis conſecrauit, vt res eſt, quia mutuis operibus, & præmijs iuuari ornariq; deberent: Muſarum quies defenſione Herculis, & virtus Herculis voce Muſarum. Credo igitur tali Cęſar, Herculius, & aui Herculis, & Herculij patris inſtinctu, tanto ſtudiũ literarũ fauore proſequitur, vt non minus ad prouidentiã numinis exiſtimet pertinere bene dicen-

P 3 di,

1. In de eſt quòd Ath.

di, quam rectè faciendi diſciplinam, & pro diuina intelligentia mentis æternæ ſentiat literas omnium fundamenta eſſe virtutum, vt potè continentiæ, modeſtiæ, vigilantiæ, patientiæ magiſtras: quæ vniuerſa quum in conſuetudinem tenera ætate venerunt, omnia deinceps officia vitæ ad ipſa quæ diuerſiſſimam videntur militiæ, atque caſtrorum [1] munimina conualeſcunt. Ideòque his omnis induſtriæ, atque omnis laudis nutricibus, aut (vt verius loquar) matribus, quum preceptorem Cęſar Herculius decernere dignatus ſit, neceſſe eſt etiam ſedem propriam cupiat reformari, vt quum à d anti quam firmatem, cultùmque reparata ſit, multo hic iuſtius, & verius nuncupetur ędes Herculis, atque Muſarum. Et ſanè vir [2] præſtantiſſime, intereſt etiam gloriæ, quam tanti principes tot victorijs, ac triumphis merentur, vt ingenia quę canendis eorum virtutibus excoluntur, non intra priuatos parietes, ſed in publica oſtentantatione, & in ipſo vrbis iſtius ore vegetentur. Quid autem magis in facie vultúmque iſtius ciuitatis ſitum eſt, quàm hæc eadem Meniana, in ipſo tranſitu aduenientium huc inuictiſſimorum principũ conſtituta? qui quum ſe occurſu lætæ iuuentutis affici, non ſolùm liberalitate quã ipſi tribuunt, ſed etiam literis quibus me

1 *Melius*, munia.
2 *al.* perfectiſſime.

me ad inſtitutionẽ eius cohortantur oſtẽdant, quanto plus capient voluptatis quum reparatum videant ipſum concilia-bulum iuuentutis? Ad hæc, vir perfectiſſime, opus iſtud reddit illuſtrius cùm ipſorum Cæſarum, tum etiam omnium hominũ aſpectu promptius, quòd præcipuo eſt loco poſitũ, quaſi inter ipſos oculos ciuitatis inter Apollinis templum, atque Capitolium. Quo magis eſt etiam ſacroſancta ſedes vtriuſque lateris veneranda confinio, 1 vtriuſque latè muneris inſtauranda reſpectu, ne fana longè omnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformet: præſertim quum mihi videatur ipſe ille qui Meniana hæc primus extruxit, idcirco ea illic potiſſimum collocaſſe, vt veluti cognato vicinorum ſibi numinum tenerentur amplexu: quum auguſtiſſima tecta literis dedicata, inde Athenarũ conditrix Minerua conſpiceret, hinc Apollo medius Camœnarũ. Igitur ibi maximè & oportet, & fas eſt exercere iuuentutis ingenia, vbi tã propinqua ſunt numina amica doctrinæ, vbi ex proximo iuuat mens diuina ſapientiam, & carminum deus vocem, & verecundiam virgo perpetua, & prouidentiam præſcius futurorum. Ibi adoleſcentes optimi diſcant, nobis quaſi ſolenne carmen præfantibus, maximorũ principum facta ce-

P 4 le-

1 *Opinor leg.* vtriuſque lateris inſtauranda,

lebrare. Quis enim melior vſus eſt eloquentiæ, quàm vbi ante aras quodammodo ſuas, Iouios. Herculeóſq; audiant prędicari Iupiter pater, & Minerua ſocia, & Iuno placata? Satis verborum feciſſe arbitror, vir perfectiſsime, de eo, quod mihi ad dicendum priùs conſtitueram, quàm ſit ex vſu, atq; officio inſtaurari opus illud ſtudijs, quibus optimi principes maximè fauent, dedicatum, in ipſa ciuitatis fronte poſitum, celeberrimis templis vtrinq; coniunctum: nunc in ſecundum, eundémq; locum diſtuli, quemadmodum id ſine ſumptu publico, & cum laude ſacræ largitionis fieri poſſit, oſtendam. Salarium me liberaliſſimi principes ex huius reipubl. viribus in ſexcentis millibus nummûm accipere iuſſerunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora, & priùs quòd poſtea præmia contulerunt, ſed vt tercena illa ſeſtertia, quæ ſacræ memorię magiſter acceperam, in honore priuati huius magiſterij addita pari ſorte geminarent. Hoc ego ſalarium, quantum ad honorem pertinet, adoratum accipio, & in accepti ratione perſcribo: ſed expenſum referre patriæ cupio, & ad reſtitutionem huius operis quoad vſus popoſcerit deſtinare. Cuius voluntatis meæ ratio etſi afferenda non eſt, tamen ſub hac tua humanitate, & circumſtantium expectatione, qua me audiri ſentio, aliquatenus proſequenda eſt. Nam primum omnium

in

in hoc ego maximos eſſe fructus præmiorum puto, vt digni quibus tribuantur habeamur, ſi quidem ipſe vſus pecuniæ bonis maliſve artibus partæ promiſcuus & vilis eſt, honeſtis verò ratio ubus poſſe acquirere, ſummum, etiamſi quæſtum remiſeris, lucrum eſt. Neque enim Syrus mercator, aut Deliacus, aut Indicus ad vberrima iſta compendia laudis aſpirat, ſed raræ atque inter pauciſſimos opes ſunt contentæ meritis conſcientiæ. Quippe hoc ipſo præmij gloria continetur, ne id cupiditate quærendi affectaſſe videamur, quod hoc vno aſſequi poſſumus, ſi pro accepto ducamus oblatum, vt induſtriæ aſſumendi copiã præuenire potuiſſe, continentiæ, præterijſſe. An ſi fortiſſimi viri in ſacris certaminibus ſummo labore, atque etiam vitæ periculo ſolã vocẽ præconijs, & coronæ teſtimonium petunt, ego verba illa diuina cœleſtèſque literas, quibus mihi tanti principes inſtituendam iuuentutem commẽdare dignati ſunt, non vltrà omnium vocum potentiam venerabundus accipiam? non vltrà omnes laureas colã? Leges ergo V. P. tametſi hanc quoq; mihi veniã tribuas oportet. Neque enim ipſius epiſtolæ ſacræ commemorationem ſolam ſine obſequio recitationis inducere fas eſt, vt perlectã magis eluceat quantum me ſtudium par ſit impendere non ipſis modò literis, ſed etiam & templis, ac ſedibus literarum. Merentur & Galli noſtri, vt eorum libe-

ris quorum vita in Auguſto Cliuienſium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipſi adoleſcentes, qui hilari conſenſu meum Conſtantij Cæſaris ex Italia reuertentis ſuſcepere comitatum, vt eorum indoli conſulere cupiamus. Proinde quod aliud pręmium his, quam illud conferre debemus, quod nec dare poteſt, nec eripere fortuna? Vnde auditorio huic, quod videtur interitu pręceptoris orbatum, te vel potiſſimum pręficere debuimus, cuius eloquentiam & grauitatem morum, [1] & actus noſtri habemus adminiſtratione compertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuę, hortamur vt profeſſionem oratoriam recceptes, atque in ſupradicta ciuitate, quam non ignoras, nos ad priſtinam gloriam reformare, ad vitę melioris ſtudium adoleſcentium excolas mentes. Nec putes hoc munere ante partis aliquod tuis honoribus derogari quum honeſta profeſſio ornet potius omnem, quàm deſtruat dignitatem. Denique etiam ſalarium te in ſexcentis millibus nummum ex reipubl. viribus conſequi volumus, vt intelligas meritis tuis etiam noſtram conſtituere clementiam. Vale Eumeni [2] clariſſime nobis. Ita non videtur tibi, vir perfectiſſime, hac tantorum principum exhortatione non ſolùm meus & otio iacens, ad priſtinas artes animus attoli, verùm & veterum ipſi quodammodo

ſcho.

1 *al* ex actus noſtri. 2 *al.* chariſſime.

ſcholarum parietes, & tecta conſurgere. Quod enim tantum carnem Amphioni ? quæ tanta plectro fidibusq; dulcedo? quam ſequuta quondam ſaxa perhibemur vt du- centibus ſubuecta modu'is, & ad interualla carminum reſiſtentia, ſponte murum velut arte conſtruerent: quanta in his imperatorum & Cæſarum literis ineſt ad omnes animorum impetus effectúſque rerum ciendos vis, atque permotio? qui quod iubere poſsint, ſuadere dignantur. Et quum vel tacitas eorum, ac vultu tenus ſignificatas voluntates ſummi patris ſequatur autoritas, cuius nutum, promiſsionèque firmantis, totius mundi tremor ſentit, ipſi tamen vltrò imperandi poteſtatem cohortandi humanitate concilſant. Quinetiam laudibus incitant grauitatem morum, dicendi facultatem ſibi probatam & cognitam prædicantes, palatini honoris priuilegium oratoriæ profeſsioni ſaluū, & incolume ſeruantes. Quibus ego diuinę benignitatis illecebris, etiā ſi omni ſenſu antè caruiſſem, ad quamuis profectò intelligentiam [1] onerer, adducerer, ſi quidem tantos principes, vnum hominum tanta laude decorare, non eſt oratorem admonere, ſed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia? immò quid cum vllis opibus, aut Midæ regis, aut Crœſi? aut ipſius qui auro dicitur fluxiſſe Pactoli, quum diuina hæc teſtimonia

[1] *Opinor leg.* monere, *aut* moneri.

omnibus diuitijs atque ipſis eorum præmijs anteponam? niſi forte Pythiados illius excellentem Socratis ſapientiam vaticinatæ, aut magnificentius carmen videtur, aut verius, quam quod Ioui Herculique pronuntiant, quorum ne notus quidem poſſunt, non modo dicta, reuocari. Quamobrem (dixi) vir perfectiſſime, ſexcenta illa, quantum ad honorem ſpectat, accipi oportere cenſeo, atque vſum delego patriæ, & ipſi potiſſimum operi in quo ſtudia noſtra celebranda ſunt. Videor enim mihi id, quod ſacris litteris continetur, ita ſaluo honoris mei priuilegio doceam, hoc manifeſtius, atque illuſtrius retenturus, vt me dignum talibus æternorum principum iudicijs probem amore reip. Equidem ipſos patriæ deos teſtor, tanto me ciuitatis iſtius amore flagrare, vt quocunque oculos circumtuli, ad reſtitutionem operum ſingulorum, ita gaudio ferar, vt ſpiritum identidem meum pro illorum ſalute deuoueam, quorum iuſſu, operibuſque reparantur. Sed tamen hoc quod mihi ornandæ profeſſionis meæ cauſa tributum eſt, huic me præcipuè ſentio debere monimenta. Etenim ſi bello parta Marti dicantur, ſi mari quæſita Neptuno, ſi meſſes Cereri, ſi Mercurio lucra libantur: ſi item rerum omnium ad cultum referuntur autorum, vbi fas eſt docendi præmia conſecrare, niſi in ſede dicendi? præſertim quum mihi vltrà communem cum cæteris ſtudiorum re-

ligionem, etiam proprius quidam ſit erga Meniana illa ex maiorum meorum recordatione delectus. Quanuis enim ante ingreſſum pueritiæ meæ prætermiſſa fuerit eorum exercendi ſtudij frequentatio: tamen illic auum quondam meum docuiſſe audio, hominem Athenis ortum, Romæ diù celebrem, mox in iſta vrbe perſpectum probato hominum amore, doctrinæ, atque huius ipſius operis veneratione detentum: cuius ego locum, in quo (referunt) maior octogenario docuit, ſi ab iſto venerabili ſene, te Glauce appello præſentem, quem videmus non ciuitate Atticum, ſed eloquio, recoli ornarique perfecero, ipſum mihi videbor ad vitam tali profeſsionis, ſuę ſucceſsione reuocaſſe. Quod quidem meum ego erga honorem domus, ac familiæ meæ ſtudium non confiterer, vir, perfectiſsime, niſi ipſis imperatoribus Cæſaribuſq; noſtris gratum eſſe confiderem, vt publicam eorum in reſtituendo orbe pietatem pro ſuo quiſque captu in renouandis ſuorum veſtigijs æmuletur. Quis enim nunc ſit animo tam humili, tam obiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, vt non & quantulamcunq; memoriam ſuorum excitare, & ſibi aliquid ſecundæ opinionis cupiat acquirere? quum videat omnia quę 1 otiorum labe conciderant, hac felicitate ſeculi reſurgen-

1 *Forſam*, bellorum labe, *vel* ſuperiorum.

gentia, tot vrbes diu ſyluis obſitas, atque habitatas feris, inſtaurari mœnibus, incolis frequantari: quod in Ægeo mari ſemel contigit, vt quæ opertis fluctibus vagabatur, repentè inſula Delos exiſteret, eius nunc ſimile tot orientibus vndique ciuitatibus, tot inſulis ad humanos cultus quaſi renaſcentibus euenire, niſi fortè non grauior Britanniam ruina depreſſerat, quã ſi perfuſo ¹ tegerent Oceano, quæ profundiſſimo Pænorum gurgite liberata ad conſpectum Romanæ lucis emerſit. Aut hæc ipſa quæ modò deſinit eſſe barbaria, non magis veritate Francorum velut hauſta deſiderat, quàm ſi eam circumfuſa flumina, & mare alluens operuiſſet: Nam quid ego alarum, & cohortium caſtra per cenſeam toto Rheni, & Iſtri, & Euphratis limite reſtituta? qua veris, autumniue clementia tot manu poſitæ arbores conualeſcũt? quo calore ſolis tot depreſſæ imbribus ſegetes reſurgunt? quot vbique muri vix repertis veterum fundamentorũ veſtigijs excitantur? adeo (verres eſt) aurea illa ſecula, quæ non diù quondam Saturno rege viguerunt, nunc æternis auſpicijs Iouis, & Herculis renaſcuntur. Sed enim, vir perfectiſſime, inter omnia quæ virtute principum ac felicitate recreãtur, ſint licet fortaſſe alia magnitudine, atque vtilitate potiora, nihil eſt tamen admirabilius hac liberalitate, quam fouendis, ho-

¹ *al.* tegeretur.

honorandiſue literarum ſtudijs impar-
tiunt. Quippe(vt initio dixi)nulli vnquam
ante hac principes pari cura belli munia,
& huiuſmodi pacis ornamenta coluerunt.
Diuerſiſſimus enim ad vtramque ſectam
deflexus eſt, diſpar natura mentium,& di-
ſcrepans in electione iudicium ipſorum,
denique vtriſque artibus præſidentium nu-
minum diſſoni monitus, habituſque diſſi-
miles. Quo magis horum noua & incredi-
bilis eſt virtus & humanitas,quę inter tan-
ta opera bellorum ad hęc quoque litera-
rum exercitia reſpiciunt, atque illum tem-
porum ſtatum,quo(vt legimus) Romana
res plurimum terra, & mari valuit, ita de-
mum integrari putant,ſi non potentia,ſed
etiam eloquentia Roma reuireſcat. Detur
ergo, vir perfectiſſime, illa mihi ab opti-
mis virtutum omnium dominis tributa lar-
gitio,huic operi doctrinæ, atque eloquen-
tiæ dedicata, vt quemadmodum cætera
vitæ noſtræ commoda apud auxiliatores
eorum deos colimus, ita ſingularem eo-
rundem erga literas dignationem in anti-
qua literarum ſede celebremus. Videat
præterea in illis porticibus iuuentus,quoti-
die ſpectet omnes terras,& cuncta maria.
& quicquid inuictiſſimi principes vrbium,
gentium,nationum,aut virtute deuincunt,
aut terrore.Si quidem illic (vt ipſe vidiſti)
credo inſtruendæ pueritiæ cauſa,quò ma-
nifeſtius oculis diſcerentur quæ difficilius
precipiuntur auditu, omnium cum nomi-
nibus ſuis locorum ſitus, ſpatia, interualla

de

deſcripta ſunt, quicquid vbique fluminum oritur & conditur, quacunq; ſe littorum ſinus flectunt, quoue ambitu cingit orbem, vel irrumpit Oceanus, ibi fortiſsimorum imperatorum pulcherrimæ res geſtæ per diuerſa regionum argumenta recolantur, dum calentibus ſemper quæ venientibus victoriam nuntijs reuiſuntur Perſidos flumina, & Libyæ arua ſiticntia, & connexa Rheni cornua, & Nili ora multifida, dumque ſibi ad hæc ſingula intuentium animus affingit, aut ſub tua Diocletiane Auguſte clementia Ægyptum furore poſito quieſcentem, aut te Maximiane inuicte, perculſa Maurorum agmina fulminantem, aut ſub dextera tua domine Conſtanti, Batauiam Britanniamque ſqualidum caput ſyluis & fluctibus [1] exercentem, aut te Maximiane Cæſar, Perſicos arcus pharetráſq; calcantem. Nunc enim, nunc demum iuuat orbem ſpectare depictum, quum in illo nihil videmus alienum. Habes, vir perfectiſsime, ſtudij, ac voti mei profeſsionem, abs te peto vt eam litteris tuis apud ſacras aures proſequi non graueris, ſi quidem maximus, ac penè ſolus fructus eſt recta cupientium, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum principum ſcientiam perferatur.

D I X I.

PANE.

1 *Malim*, exercentem.

PANEGYRICVS MAXIMIANO

Aug. dictus, à Mamertino, vt putatur in quo Diocletiani quoque laudes continentur, qui cum Maximiano imperauit.

CVM omnibus feſtis, diebus ſacratiſſime imp. debet honor veſter diuinis rebus æquari, tum præcipue celeberrimo iſto & imperantibus vobis lætiſsimo die veneratio numinis tui cum ſolenni ſacrę vrbis religione iungenda eſt. Verũ eſt enim profectò, quod de origine illius ciuitatis accepimus, primã in ea ſedẽ numinis veſtri ſanctum illud venerandũque palatium regem aduenam condidiſſe. Neque enim fabula eſt de licentia poetarum, nec opinio de fama veterum ſeculorum, ſed manifeſta res probata (ſicut hodie quoque teſtatur Herculis ara maxima, & Herculei ſacri cuſtos familia Pinaria) principem illum tui generis, ac nominis Palantea mœnia addidiſſe victorem & parua licet tunc regia, ſumma tamen religione ſuſceptum futuræ maieſtatis dediſſe primordia, vt eſſe poſſet domus Cæſarũ, quæ Herculis fuiſſet hoſpitium. Iure igitur hoc die, quo immortalis ortus dominæ gentium ciuitatis veſtra pietate celebratur, tibi potiſsimum imp. inuicte,

inuicte, laudes canimus, & gratias agimus, quem ſimilitudo ipſa ſtirpis tuæ, ac vis tacita naturæ ad honorandum natalem Romæ diem tam liberalem facit, vt vrbem illam ſic colas conditam, quaſi ipſe condideris. Reuera enim, ſacratiſſime imp. meritò quiuis te, tuumque fratrem Romani imperij dixerit conditores, eſtis enim quod eſt proximum, reſtitutores: & ſic licet hic illi vrbi natalis dies, quòd pertineat ad originem populi Rom. veſtri imperij primi dies ſunt principes ad ſalutem. Quare ſi tunc Romæ omnes magiſtratus, & pontifices, & ſacerdotes iuxta parentes vrbis & ſtatores deos, Herculis templa venerantur, quia partam aliquando ex victoria prædam à flumine Ibero, & conſcio occidui ſolis Oceano ad pabula Tyrrhena compulerit, & in Palatino iugo venturo ter reliquerit veſtigia, quanto tandem ſtudio nos hic conuenit, qui te præſentem intuemur deum, toto quidem orbe victorem, ſed nunc quidem maximè in eadem occidentis plaga non paſtorem trino capite deformem, ſed prodigum multo tertius opprimentem, quicquid ſpiritus & vocis habeamus, omne id in laudibus tuis non occupare modò, ſed (ſi res poſcat) abſumere? Vnde igitur ordiar? commemorabo nimirum patriæ tuæ in rempublicam merita. Quis enim dubitat quin multis iam ſeculis, ex quo vires illius ad Romanum nomen acceſſerint, Italia quidem ſit gentium domina glorię ve-

vetuſtate, ſed Pannoia virtute? An diuinam generis tui originem recenſebo, quam tu non modò factis immortalibus, ſed etiam nominis ſucceſſione teſtari An quemadmodum educatus inſtitutiſque ſis predicabo in illo limite, in illa fortiſſimarum ſede legionum, inter diſcurſus ſtrenuæ iuuentutis, & armorum ſonitus tui vagitibus obſtrepentes? Finguntur hęc de Ioue; ſed de te vera ſunt imp. An tuas res geſtas enumerare conabor? quę te prima ſigna imperatorijs auſpicijs inaugurarint, quæ caſtra dominum habitura fuſceperint quæ bella deduxerint, quæ victoriæ auxerint? Ibo ſcilicet veſtigijs virtutis tuæ colligendis per totum Iſtri limitem, perque omnem quà tendit Euphratem, & ripas peragrabo Rheni, & littus Oceani. Sed qui velit omnia iſta cōplecti, ſecula ſibi optare debet, & innumerabiles annos, & quantam tu mereris ætatem. Faciam igitur compendium orationi meæ, ſed damno voluntatis: quod huic tempori maximè congruit, omittam cætera & potiſſimum illud arripiam, quod multis fortaſſe mirum videbitur, & tamen re ipſa veriſsimum eſt, te, quum ad reſtituendam remp. à cognato tibi Diocletiani numine fueris inuocatus, plus tribuiſſe beneficij quam acceperis. Neque enim ſpecie tenus, ac nomine fortunæ imperij conſideranda eſt: trabeæ veſtræ triumphales, & faſces conſulares, & ſellæ curules, & hæc obſequiorum ſtipatio & fulgur,

gur, & illa lux diuinum verticem claro orbe complectens, veſtrorũ ſunt ornamẽta meritorũ, pulcherrima quidem & auguſtiſsima, ſed lõgè illa maiora ſunt, quæ tu impartito tibi imperio meræ gratiæ retuliſti, admittere in animum tantæ reipubl. curam, & totius orbis fata ſuſcipere, & oblitum quodammodo ſui gentibus viuere, & in tam arduo humanarum rerum ſtare faſtigio, ex quo veluti terras omnes & maria deſpicias, vicisſimque oculis, ac mẽte colluſtres, vbi ſit certa ſerenitas vbi dubia tempeſtas, qui iuſtitiam veſtram iudices æmulentur, qui virtutis veſtræ gloriam duces feruentes accipere innumerabiles vndique nuntios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus & nationibus, & prouincijs cogitare, noctes omnes, dieſque perpeti, ſolicite pro omnium ſalute tranſigere: hæc omnia quũ à fratre optimo oblata ſuſceperis, tu feciſti fortiter, ille ſapienter. Neque enim quum reipubl. nauem ſecundus à puppi flatus impleret, ſalutarem manum gubernaculis addidiſtis, ſed quũ ad reſtituendam eã poſt priorum temporum labem diuinum modò, ac ne id [1] quid eſt vnicum ſufficeret auxilium, præcipitanti Romano nomini iuxta principem ſubijſti, eadem ſcilicet auxilij opportunitate, qua tuis Hercules Ioue veſtrũ quondã Terrigenarũ bello laborantẽ, magna victoria parte

1. *Legendum* quidem.

te iuuit, probauitque non magis à dijs accepiſſe cœlum, quàm eiſdem reddidiſſe. Annon illud malum ſimile monſtrorum biformium & huſce terris fuit, quod tua Cæſar, neſcio vtrum magis fortitudine repreſſum ſit, an clementia mitigatum, quum militares habitus ignari agricolæ appetiuerunt, quum arator equitem, quum paſter equitem, quum hoſtem barbarum ſuorum cultorum ruſticus vaſtator imitatus eſt? Quod ego curſim prætereo: video enim te, qua pietate es, obliuionem illius victoriæ malle, quàm gloriam. Quod verò ſtatim vix dum miſero illo furore ſopito, tum omnes barbarę nationes excidum vniuerſæ Galliæ minarentur, neque ſolum Burgundiones, & Alamani, ſed etiam Chaibones, Erulìque viribus primi barbarorum, locis vltimi, præcipiti impetu in has prouincias irruiſſent, quis deus tam inſperatam ſalutem nobis atuliſſet, niſi tu affuiſſes? Tu enim diuinæ prouidentiæ imp. conſilio, priuſquã vi bellum gerendum ratus, ceteros quidem perduelles, quibus ipſa peſtifera multitudo, ire paſsus es in profundam famẽ, & ex fame in peſtilentiã mox triumphi ornamenta capienda militum manibus vſurus. Chaibonas tamen Erulòſque non dignatus pariter prodere, atque vt interim diuina virtus tua exercitatione ſolita nõ careret, aperto Marte, atq; vno impetu proculiſti nõ vniuerſo ad id prælium vſus exercitu, ſed paucis cohortibus.

tibus. Quid enim opus erat multitudine, quum ipſe pugnares? ipſe omnibus locis, totaque acie dimicares, ipſi hoſti vndique & qua reſiſteret, & qua cederet, & qua fugeret occurrens? errorem que aduerſarijs pariter, ac tuis faceres, quum neque te barbari vnum putarent, neque milites non dico ſtipatione, atque comitatu, ſed ſaltem oculis ſequi poſſent? tanto quippe prælio ferebare, non aliter quam magnus amnis ſolet hybernis imbribus auctus, & niuibus paſſim fluere, qua campus eſt. Ita cuncti Chaibones Erulique cuncti tanta internecione cæſi interfectique ſunt, vt extinctos eos relictis domi coniugibus, ac matribus non profugus aliquis è prælio, ſed victoriæ tuæ gloria nuntiaret. Tranſeo innumerabiles tuas tota Gallia pugnas, atque victorias: quæ enim tot, tantiſque rebus ſufficiat oratio? Illum tamen primum conſulatus tui auſpicalem diem tacitus præterire nullo modo poſſum, quo tu ſolus omnium conſequutus es, vt quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum videbatur, tunc primum potuerit ſufficere peragendis, vnoque ſol curriculo ſuo, eoque breuiſſimo, & officia te conſulis inchoantem videret, & imperatoris implentem, Vidimus te Cæſar eodem die pro reipubl. & vota ſuſcipere, & coniuncta debere: quod enim optaueras in futurum, feciſti continuò tranſactum, vt mihi ipſa deorum auxilia quæ precatus eras, præueniſſe videaris, & quicquid illi

pro

pro miſerant antè feciſſe. Vidimus te Cæſar, eodem & in die clariſſimo pacis habitu, & in pulcherrimo virtutis ornatu. Bona venia deum dixerim, ne Iupiter quidem ipſe tanta celeritate faciem cœli ſui variat, quàm facile tu Iupiter togam prætextam ſumpto thorace mutaſti, haſtam poſito ſcipione rapuiſti, à tribunali temet in campum, à curuli in equum tranſtuliſti, & rurſus ex acie cum triumpho rediſti, totamque hanc vrbem repentinâ tua in hoſtes eruptione ſolicitam, lætitia & exultatione, & aras flagrantibus, & ſacrificijs, & odoribus accenſis numini tuo impleſti. Ita vtroque illius die ſupremo tempore bis diuina res pari religione celebrata eſt: Ioui, dum pro futuris vouetur: tibi, dum pro victoria ſoluitur. Tale igitur auſpicium illius anni quid ſequebatur niſi nouum aliquod, & ingens miraculum? quod autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam tranſgreſſione? qua tu primus omnium imp. probaſti, Rom. imperij nullum eſſe terminum, niſi qui tuorum eſſet [1] arborum. Atqui Rhenum antea videbatur ipſa ſic natura duxiſſe, vt eo limite Rom. prouinciæ ad immanitate barbariæ vindicarentur. Et quis vnquam ante vos principes non gratulatus eſt, Gallias illorum amne muniri? quando non eum ſine metu noſtro Rheni alueum minuit diu ſerena tempeſtas? quando non cum ſecuritate

tate

1 *Opinor leg.* arbitrorum

tate noſtra illius diluuia creuerunt? Credo itidem, optimam illam, fertilemque Syriam velut amplexu ſuo tegebat Euphrates antequam Diocletiano ſponte ſe dederent regna Perſarum: verum hoc Iouis ſui, more, nutu illo patrio, quo omnia contremiſcunt, & maieſtate noſtri hominis conſequutus eſt: tu autem imp. inuicte, feras, illas, indomitaſque gentes vaſtatione, prælijs, cædibus, ferro, igníque domuiſti. Herculei generis honeris hoc fatum eſt, virtuti debere quod vindicat. Exinde igitur ſoluto animo, ac libero ſumus, licet Rhenus areſcat, tenuique lapſu vix leues calculos perſpicuo vado pellat: nullus inde metus eſt: quicquid vltrà Rhenum proſpicio, Romanum eſt. Sic illa quondam Romanæ potentiæ diù æmula, & inimica Carthago à P. Scipione deuicta eſt, quum is, traiecto in Africam exercitu, Hannibalem ab Italiæ vaſtatione reuocauit. Audieras hoc imp. an ipſa per te diuina tua mente proſpexeras, ita demum hoſtes funditus poſſe ſubuerti, ſi in proprijs ſedibus vincerentur, nec prædam modò, quàm cepiſſent ammiterent, ſed ipſi coniuges & liberos, & parentes ſuos, & chariſſima omnia capta mœrerẽt? Hoc tu ſiue cognitum ſequutus es, ſeu te autore feciſti, vtrunq; pulcherrimum eſt: neque enim minorem laudem magnarum rerum æmuli, quàm ipſi merentur autores: quinimmo quanuis optimum intentatæ rei conſilium fortunæ committitur, iteratum

idem,

idem, atque repetitum ad certam rei gloriam pertinet iudicij. Ideoque hoc nunc ſacri ambo imp. ipſo eſtis Scipione potiores, quòd & tu Africanum, & Diocletianus imitatus eſt. Ingreſſus es nuper illamquæ Rhetis eſt obiecta Germaniam, ſimilique virtute Romanum limitem victoria protulit, adeo numini illius ſimpliciter amantèrque quicquid pro his cæteris feceras retuliſti, quum ex diuerſa orbis parte coeuntes inuictas dexteras contuliſti: adeo fidum fraternùmque fuit illud eloquium, in quo nobis mutua præbuiſtis omnium exempla virtutum. atque inuicem vos, quod fieri iam poſſe non videbatur auxiſtis: ille, tibi oſtendendo dona Perſica: tu, illi ſpolia Germanica. Sed neque illum virtutes tuæ bellicæ à liberalitate, neque illius opes à bellica virtute te reuocauerunt: ambo nunc eſtis largiſſimi, ambo fortiſſimi, ab hac ipſa veſtri ſimilitudine magis magiſque concordes, & quod omni conſanguinitate certius eſt, virtutibus fratres. Sic fit vt vobis tantum imperium ſine vlla æmulatione commune ſit, neque vllum vitæ vos diſcrimen eſſe patiamini, ſed planè vt gemini illi reges Lacedæmones Heraclidæ rempubl. pari ſorte teneatis: quanquam hoc vos meliores & iuſtiores, quod illos mater aſtu coegit, quum nemini fateretur quem prius edidiſſet in lucem pari ætatis autoritate regnare: vos hoc ſponte faciatis, quos in ſummis rebus æquauit non vultuum

Q ſi-

ſimilitudo ſed morum. Attamen illos, ſi di-ſcrimen ſui ſcire potuiſſent, minus mirum fuiſſet, exiguam ſibi communicaſſe regio-nem, quàm ſæpe vno die impiger viator emenſus eſt: vos vero qui imperium non terræ ſed cœli regionibus terminatis, tan-tam vim, tantam poteſtatem mutuo vobis inpartire, diuinæ profectò, immortaliſque fiduciæ eſt, quam cupiditas nulla pertur-bet. Et tamen vides imp. non inuenire me ex omni antiquitate, quod comparem vo-bis, niſi Herculeæ gentis exemplum. Nam ille quidem Magnus Alexander iam mihi humilis videtur, Indo regi ſua regna red-dendo, quum tam multi reges, imperatores veſtri clientes ſint, quum per te regnum re-ceperit Genobon. Eſatech vero munus ac-ceperit. Quid ille aliud expetiuit ad conſpe-ctum cum omni ſua gente veniendo, niſi vt tunc demum integra autoritate regna-ret, quum te Maximiane placaſſet? Oſten-dit ille te identidem (vt audio) popularibus ſuis, & intueri diù iuſſit, & obſequia diſce-re, quum tibi ipſe ſeruiret. Hoc eodem mo-do rex ille Perſarum, nunquam ſe antè di-gnatus hominem confiteri, fratri tuo ſup-plicat, totùmq; ſe vt ingredi ille dignetur, regnum ſuum pandit, offert interim varia miracula eximiæ pulchritudinis feras mit-tit, amicitiæ nomen impetrare contentus promeretur obſequio. Veſtra hoc concor-dia facit, inuictiſſimi principes, vt vobis in tanta æqualitate ſucceſſum etiam fortuna reſpondeat, rempubl. enim vna mente re-

gi-

gitis: neque vobis tanta locorum diuerſitas ob eſt quominus etiam velut inuictis dextris gubernetis. Ita quanuis maieſtatem regiam geminato numine augeatis vtilitatẽ imperij ſingularis conſentiendo retinetis. Quare ſi non fruſtra Græci poetæ hominibus iuſtitiam colentibus repromittũt bonos gregum fœtus, & duplices arborum fructus, nũc omnia gentibus vniuerſis gemina debentur, quarum vos domini, tam ſanctè iuſtitiam & concordiam colitis tu quidem certè imp. tantum eſſe in concordia bonum ſtatuis, vt etiam eos, qui circa te potiſſimo funguntur officio, neceſſitudine tibi, & affinitate deuinxeris, id pulcherrimum arbitratus, adhærere lateri tuo non timoris obſequia, ſed vota pietatis. Quorum ductu proximè, quum felicisſimis veſtris auſpicijs vterẽtur, lubrica illa fallaxq; gens barbarorũ vt merebatur affecta eſt. Veſtra hęc imp. veſtra laus eſt, à vobis proficiſcitur, & quod per alios adminiſtratur. Vt enim omnia commoda cœlo terraq; parta, licet diuerſorum numinum ope, nobis prouenire videantur, à ſummis tamen autoribus manant, Ioue rectore cœli, & Hercule pacatore terrarum: ſic omnibus pulcherrimis rebus etiam quæ aliorum ductu geruntur, Diocletianus facit, tu tribuis effectum: Veſtræ, inquam fortunæ, veſtræ felicitatis eſt imp. quod iam milites veſtri ad Oceanum peruenere victoria, iam cæſorum in illo littore hoſtium ſanguinem reciproci fluctus ſorbuerunt. Quid nunc

animi habet ille pirata, quum iterum illud, quo ſolo mortem ſuam hucuſque remoratus eſt, penè veſtros exercitus videat ingreſſos, oblitòſque nauium refugum mare ſequutos eſſe qua cederet? quam nunc inſulam remotiorem? quem alium ſibi optet Oceanum? quo denique pacto effugere pœnas reip. poteſt? niſi ſi hauſtu terræ deuoretur aut turbine aliquo in deuia ſaxa rapiatur. Ædificatę ſunt, ornatęq; pulcherrimæ claſſes cunctis ſimul amnibus Oceanum petituræ, neque ſolùm ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, ſed etiã ad excipiẽdas flumina repentè creuerunt. Toto ferè anno imp. quo tibi opus erat ſerenitate, vt naualia texerentur, vt trabes cæderentur, vt artificum animi vigerent, vt manus ne torpeſcerẽt, nullus ferè dies imbre fœdatus eſt, hyems ipſa temperiem veris imitata eſt. Iam non ſeptentrionis nos putauimus, ſed quaſi translatis ſyderibus, aut terris meridiani cœli clementiam ſenſimus Fluuius hic noſter diù pluuiarum pabulo carens, impatiens erat nauium: ſolam nauibus tuis materiam deuehebat: ecce autem ſubito quũ iam deduci liburnas oporteret, tibi vberes fontes terra ſubmiſit, tibi largos imbres Iupiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit. Ita in aquas ſponte ſubeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium quorum ad feliciſſimum illud exordium magis opus erat nautico carmine, quam labore

fa-

facilè itaque quiuis intelligit imp. quàm proſperite ſucceſſus in re maritima ſequuturi ſint, quum iam ſic tempeſtatum opportunitas obſequatur Felix igitur talibus Roma principibus (fas eſt enim vt hoc dicendi munus pium vnde cœpimus terminemus) felix inquam, & nunc multò felicior, quàm ſub Remo, & Romulo tuis. Illi enim fratres quanuis geminique eſſent certauerunt tamen vter ſuum tibi nomen imponeret, diuerſoſque montes, & auſpicia ceperunt: ij verò, conſeruatores tui. Sit licet nunc tuum tanto maius imperium, 1 quanto latius es vetere pomerio, quicquid homines colunt, nullo circa te liuore contendunt Hi quum primùm redeant ad te triumphantes, vno cupiunt inuehi curru, ſimul adire Capitolium, ſimul habitare palatium Vtere quæſo tuorum principum vtroq; cognomine, quum non cogaris eligere, licet nunc ſimul, & Herculea dicaris & Iouia. O quanto nunc imperatoris illa ciuitas eſſet auguſtior! quanto magis hunc natalem ſuum diem coleret, ſi vos ſtipato veſtro ſenatu in illa Capitolini Iouis arce conſpiceret? quæ nunc ſine dubio præſentiam veſtri ſibi fingit, ædes veſtrorum numinum frequentando identidem (ſicut à maioribus inſtitutum eſt) inuocando ſtatorem Iouem, Herculèmque victorem. Hoc enim quondam illi deo cognomen adſcripſiſtis, qui quum piratas onerariam naue viciſſet, ab ipſo audiuit Hercule per

1 *Forſan ſic leg.* quanto latius eſt vet.

quietem illius ope victoriã contigiſſe adeo ſac. imp. multis iam ſeculis inter officia eſt numinis tui ſuperare piratas ſed profectò maturè ille illuceſcet dies, quũ vos videat Roma victores, & alacrem ſub dextera filium, quem ad honeſtiſſimas artes omnibus ingenij bonis natum, felix aliquis præceptor expectat, cui nullo labore conſtabit diuinam immortalemq; progeniem ad ſtudium laudis hortari: non neceſſe erit Camillos, & Maximos, & Curios, & Catones proponere ad imitandum, quin potius veſtra illi facta demonſtret, vos identidem & ſemper oſtendat præſentes, & optimos imperatoriæ inſtitutionis autores. Interim tamen te gentium domina, quoniam hunc optimum principem in Gallis ſuis retinet ratio reip. quęſumus, ſi fieri poteſt ne huic inuideas ciuitati, cui nunc ille ſimilitudinẽ maieſtatis tuæ confert natalem tuum diem celebrando in ea conſuetudine magnificentiæ tibi debitæ, teq; ipſum imp. oramus vt etiam quum vos totius orbis ſecuritate compoſita illa imperij mater acceperit, amplexus eius arctiſſimos interdum pijs manibus reſoluatis, tuq; potiſſimum. Credo enim, hoc idem Diocletianum oriens rogat, has prouincias tuas frequenter illuſtres, & profundiſſima licet pace florentes aduentu numinis tui reddas feliciores. Vides imperator quanta vis ſit tuorum in nos cœleſtium beneficiorum, adhuc præſentia tua fruimur, & reditum deſideramus. D I X I.

EIVS

NAMERTINI GENETHLIACVS

Maximiani Auguſti,in eius nalis dictus:in quo rurſus multa ſunt in Diocletiani laudem,cuius in imperio conſors erat Maximianus.

OMNES quidem homines,ſacer imp. qui maieſtati veſtræ laudes canunt, & gratias agunt debitum vobis conantur exoluere,quis enim eſt,qui poſſet implere? ſentio tamen à me,hoc præcipue tempore,hoc piæ vocis officium iure quodam ſacroſancti fœnoris poſtulari, vt expectationem ſermonis eius,quem tuis quinquennalibus præparaueram; hac gemini natalis prædicatione compenſem,& dicendi munus,quod tunc voti promiſſione ſuſceperam, nunc religione debiti repræſentem. Noueram autem ſac. imp. longè infra ſpem honoris eius quem in me contuliſtis: (vnde enim vel tantam fiduciam mei gererem, vel tam improbè concupiſcerem, vt optare mihi quantum iudicio veſtro ſum conſequutus auderem?)noueram, inquam, potiſſimum vt me dignatione,qua pridem audieras,rurſus audires. Si quidem apud tanti præſẽtiam numinis hoc ipſum mihi maximum dicendi præmium videbatur,vt dicerem. Gaudeo igitur,ſi fas eſt confiteri,dilatam

eſſe illam cupiditatem meam. Neque enim orationis eius, quàm compoſueram faciam iacturam, ſed eam reſeruo, vt quinquennio rurſus exacto, decennalibus tuis dicam: quoniam quidem luſtris omnibus prædicandis communis oratio eſt. Et profectò, ſi non ſenſus meos dicatorum vobis dierum proxima quæque veneratiò ſui maieſtate perſtringit, hic mihi dies videtur illuſtrior, magìſque celebrandus, qui te primus protulit in lucem. Etenim, illi ipſi dies, quibus imperij auſpicia ſumpſiſtis, ob hæc ſancti ſunt & religioſi, quòd tales declarauerunt imperatores: & certè virtutes quibus ipſum ornatis imperium, & ingenium, veſtri procreauere natales, quos quidem, ſac. imp. quoties annis voluentibus reuertuntur, veſtri pariter, ac veſtrorum numinum reuerentia colimus, ſi quidem vos dij eſſe genitos, & numinibus quidem veſtris ſed multo magis virtutibus approbatis, quarum infatigabiles motus, & impetus ipſa vis diuinitatis exercet, quæ vos tantis diſcurſibus toto quem regitis orbe deducit, vt nos ſemper auxilij veſtri charitate nuper ad libertatem piæ conſtitutionis 1 impleuerit: quum itinera veſtra ipſis hybernis diebus per vicina illa cœlo Alpium iuga, quibus Italiam natura vallauit, perque illa ſaxa, & duriorem ſaxis niuium denſitatem deſiderio veſtri, & amore ſequeremur, 2 & virtus

1 impulerit. 2 *Forſ.* etſi.

tus veſtra non ſentiret, pati nos putaremus iniuriam. Reddimus tamen rationem ſolicitudinis veſtræ, & inſpecta penitus veritate cognouimus quæ cauſa faciat, vt nunquam otio acquieſcère velitis. Profectò enim non patitur hoc cœleſtis ille veſtri generis conditor, nam primum omnium quicquid immortale eſt, ſtare neſcit, ſépiternòque motu ſe ſeruat æternitas: deinde præcipue veſtri illi parétes, qui vobis & nomina, & imp. tribuerunt, perpetuis maximorum operum actionibus occupantur. Ille ſi quidẽ Dioclatiani autor deus, præter depulſos quondã cœli poſſeſſione Titanas, & mox deformium bella monſtrorum, præpeti cura quãntuis compoſitum gubernat imperium, atque hanc tantam molem infatigabili manu voluit: omnium quoque rerum ordines, ac vices peruigil ſeruat. Neque enim tunc tantummodo commouetur quum to nitrua incutit, & fulmina iacit: ſed etiam ſi tumultuantia elementorum officia pacauit, nihilominus tamen, & ipſas, quæ tacite labuntur auras placido ſinu fundit, & in aduerſa cœli nitentem impetu rapit ſolem. Itidem quoque Maximiane, Hercules tuus: mitto quòd quum inter homines erat, terras omnes & nemora pacauit, vrbes dominis crudelibus liberauit, etiam cœlo dirarum alitum [illegible] lacratilia detraxit, etiam terrores inferûm abducto cuſtodè compeſcuit. Exinde certè [illegible] Q 5 [illegible] nihilo,

1 Aut volucria, aut volantia.

nihilominus poſt adoptionem cœlitum, Iuuentæ connubium, perpetuus eſt virtutis aſſertor, omniúmq; fortium virorum laboribus fauet, in omni certamine conatus adiuuat iuſtiores: his quidem certè diebus, quibus immortalitatis origo celebratur, inſtigat, vt videmus, illos à ſacris certaminibus accitos, vt pertinaci animoſitate certandi multa faciant ipſius ſimilia victoris. Adeo, ſac. imp. vtraque veſtra numina ſemper aliquid agunt agendùmue curant, vt iam nobis illa, quam pro vobis ſuſceperamus cura ponenda ſit, quum non laborare vos, ſed parentes deos videamus imitari: quùmque præterea ingenitum illum vobis diuinæ mentis ardorem etiam earum, quæ primæ vos ſuſcepere regionum alacritas excitarit. Non enim in otioſa aliqua delicijſque corrupta parte terrarum nati, inſtitutique eſtis, ſed in his prouincijs, quas ad infatigabilem conſuetudinẽ laboris, atque patientiæ fractus, licet oppoſitus hoſtis, armis tamen ſemper inſtructus miles exercet, in quibus omnis vita militia eſt, quarum etiam fœminę, cæterarum gentium viris fortiores ſunt. Ex iſtis ergo cauſis ſtirpis veſtræ, patriorúmque inſtitutorum illa veniunt quæ ſæpe miramur. Interdum etiam pro amoris impatientia timebamus, quòd expeditiones veſtras numerare nõ poſſumus, quod diutius in iiſdẽ manere veſtigijs dedignamini, quòd vos è continuo rerum curſu

gerendárum non modò amœnitas locorum, aut nobilitas vrbium,ſed ipſa quidem victoriarum noſtrarum lætitia remoratur. Illum modò Syria viderat, iam Pannonia ſuſceperat: tu modò Galliæ oppida illuſtraueras, iam ſummas arces Monœci Herculis prætcribas, ambo quũ ad orientem, occidentemque occupati putaremini, repente in medio Italiæ gremio apparuiſti Hos fructus capitis operum maximorum, ſic interim meritoria conſcientia triumphatis, dum triumphos ipſos ſemper vincendo differtis, quod quecunque pulcherrima facitis, continuò trãſitis, & ad maiora properatis, vt dum veſtigia veſtra miramur, dùmque vos adhuc eſſe in coſpectu putamus, iam de vobis audiamus longinqua miracula, ita omnes prouinciæ veſtræ quas diuina celeritate peragraſtis, vbi ſitis viciſſim neſciunt, ſciunt tamen vos vbique viciſſe. Sed de rebus bellicis victorijſque veſtris, ſac. imp. multi ſumma eloquentia præditi ſæpe dixerunt, & ego pridem quũ mihi auditionis tuæ diuina dignatio eam copiam tribuit, quantũ potui prædicaui: hodie verò ſi de duabus rebus, quas ad hoc tempus optatiſſimas (niſi fallor) elegi, dicere mihi veſtra fauẽte maieſtate contigerit, de cæteris veniam ſilentij petam. Non commemoro igitur virtute veſtra republicã ſæuiſſimo dominatu liberatã: non dico exacerbatas ſeculi prioris iniurijs per clementiam veſtrã ad ob-

ſequium rediſſe prouincias mitto etiam dies feſtos victorijs, triūphis celebratos: taceo trophæa Germanica in media deſi. ta barbariā:tranſeo limitem Rhetię repē. na hoſtium clade promotū:omitto Sarmatiæ vaſtationem,oppreſſūmque captiuitatis vinculis Sarracenū,etiam illa,quæ armorum veſtrorum terrore facta ſunt velut armis geſta: præterco Francos ad petendum pacē cum rege venientes,Parthūmque vobis munerū miraculis blandiētem. Nouam mihi propono dicēdi legē, vt quū omnia videas ſilere quæ ſumma ſint,oſtendā tamen ineſſe laudibus veſtris alia maiora. Quæ igitur illa ſunt? pietas veſtra ſac.imp.atque felicitas, nā primū omnium,quanta veſtra erga deos pietas? quos aris, ſimulacris,templis,donarijs, veſtris denique nominibus aſcriptis,adiūctis imaginibus ornaſtis,ſāctiorēſque fecistis exemplo veſtræ venerationis. Nūc enim verè homines intelligunt, 1 ac poteſtas deorum, quum tam impensè colantur à vobis:deinde,id quod maximè deorum, immortalium cum religion cōiunctū eſt,quanta voſmet pietate colitis?quę vlla vnquam videre ſecula talem in ſumma poteſtate concordiam?qui germani, geminiue fratres indiuiſo patrimonio tā æqualiter vtuntur,quā vos orbe Romano?

Ex

1 *Forſan*, quænam poteſtas: *vel*, quænam magnitudo: *vel* ſublimitas ac poteſtas.

Ex quo profecto manifeſtum eſt, [1] cæterorum hominum animas eſſe humiles & caducas, veſtras verò cœleſtes & ſempiternas Obtrectant ſibi inuicem artifices operũ ſordidorum: eſt inter aliquos etiã canoræ vocis mundi a:nihil denique tam vile, tam vulgare eſt, cuius participes malignis æmulationis ſtipulis vacent verò immortalis animus omnibus opibus, omnique fortuna, atque ipſo eſt maiora imperio Vobis Rhenus & Iſter, & Nilus, & cum gemino Tigris Euphrate, & vterque qualem accepit, & reddit Oceanus, & quicquid eſt inter iſta terrarum & fluminum, & littorum tam faciliſunt æquanimitate communia, quantum ſibi gaudent eſſe communẽ oculi diem. Ita duplices vobis diuinæ potentiæ fructus pietas veſtra largitur, & ſuo vterque fruitur, & cõſortis imperio. Laurea illa deuictis, ac colentibus Syriam nationibus, & illa Rhetica, & illa Sarmatica te Maximiane fecerũt pio gaudio triumphare. Itidẽ hic genus. Cauionũ Herulorũ deleta, & tranſrhenana victoria, & domitis oppreſſa Frãcis bella piratica Dioclétianũ votorũ cõpotem reddiderunt. Diuidere inter vos dij immortales ſua beneficia non poſsũt: quicquid alterutri præſtatur, amborũ eſt. Obſtupeſcerẽt certè omnes homines admiratione veſtri, etiã ſi vos idẽ parẽs eadẽq; mater ad iſtã concordiã naturæ legibus imbuiſſent. Atenim quanto

[1] Aduerte dictum ab homine gentili.

to hoc eſt admirabilius vel pulchrius, quod vos caſtra, quòd prælia, quod pares victoriæ fecere fratres, dum virtutibus veſtris fauetis, dum pulcherrima inuicem facta laudatis, dum ad ſummum fortunæ faſtigium pari gradu tenditis, diuerſum ſanguinem affectibus miſcuiſtis? Non fortuita in vobis eſt germanitatis vſque ad imperium ſimilitudo, [1] quæ ne etiam interuallum veſtræ vincit ætatis, & ſeniorem iuniorémque charitate mutua reddit æquales, vt iam illud falsò dictum ſit, non delectare ſocietatem rerum, niſi inter pares annos, intelligimus enim, ſacratiſſimi principes, geminum vobis, quanuis diſpares ſitis ætatibus, ineſſe conſenſum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior: ſed inuicem voſmet imitamini, inuicem veſtros affectatis annos, ſic vos eſtis iuniores, ambo ſeniores: neuter plus ſuis moribus fauet: vterque ſe vult hoc eſſe, quod frater eſt. Inde igitur proximè ille impatientiam veſtræ pietatis irrupit, quòd vos nulla regionum longinquitas, nulla iniquitas locorum, nulla tempeſtatis aſperitas retinere, aut morari potuit, quominus ad conſpectum veſtri peruolaretis. Neque enim illud progreſſio fuit, nec itineris confectio, nec ſolitis adminiculis vſa properatio, [2] quòd ſimili concitu eques, aut veliuola nauis: diuinus quidam impetus fuit, quo repentè

in

1 *al.* quinetiam. 2 *al.* quo.

in eundem locum ab atroque ſolis aduerſo fine veniſtis; ipſos ſi quidem quos præmiſeratis nuntios reliquiſtis, ipſam quæ vos conata eſt præuenire, famam præuertiſtis: vt abſque pauciſſimis, qui vobis comites hærere potuerunt; cæteri homines fortaſſe crediderint, quod ita dignum & maieſtate veſtra, diurna vobis & nocturna curricula, vtraque mundi lumina commodaſſe. Sed remoueamus iſtinc fabulas imperitorũ: verum loquamur. Veſtra vobis pietas, ſac. imp. volucres dedit curſus; etenim quum nihil ſit animo velocius, vos, quorum igneæ immortaleſque mentes minimè ſentiunt corporis moras, peruecti eſtis ad nos mutui deſiderij celeritate. Sed qua tandem vice temporum? quo tempeſtatis habitu? nempè hyeme ſæuiſſima, & in his quoque regionibus inuſitata, quum algor glacies, glacies niuem premerent; cœlo pariter, ac terris vniformibus, quumque ipſi anhelitus hominum circà ſua ora concreti rigore caneſcerent. Adeo (vt res eſt) aduerſus inclementiam locorum, ac ſyderum veſtræ vos maieſtatis potentia tuebatur, & cæteris hominibus, atque regionibus vt frigorum aſtrictis & oppreſsis, vos ſolos auræ leues, vernique flatus, & deductis nubibus ad itinera veſtra directi ſolis radij ſequebantur. Tanta felicitate illa quæ tunc alijs forent inacceſsibilia ſuperaſtis, atque inde Iulias, hinc Cotias Alpes quaſi relictas æſtu arenas patentium littorum tranſcur-

ſcurriſtis. Eant nunc rerum veterum prædicatores, & Hannibalem illum multis laboribus magnaque exercitus ſui diminutione Alpes penetraſſe mirentur: vos, inuictiſſimi imp. propè ſoli Alpium vias, hybernis niuibus obſtructas, diuinis veſtigijs aperuiſtis, vt quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiæ ſpolia incomitatus abduxit. Tum ſi fortunæ cauſæque Hannibalis, ac veſtrorum itinerum comparentur, quanto hæc veſtra dijs hominibuſque acceptiora ſunt? quanta laude, ac ſempiterna memoria digniora? Tunc penè ex ſummis Alpibus viſo Italia contremuit, ſtatim paſcua agrique deſerta, omnes familiæ ruſticanæ ſyluarum, & ferarum cubilia petiuere: quo nuntio accepto, omnibus oppidis matres Italæ penſa manibus abiecerunt paruos liberos abreptos ad templa traxerunt, ibi ædes ſacras paſſo capillo ſuo quæque verrebat, plāctu ploratúque futuris cladibus omnia dabant, Traſimenum & Cannas dolore præſago præcanebant: nunc autem vt primùm ex vtriſque Alpium iugis veſtrum numen effulſit, tota Italia clarior lux diffuſa omnibus qui ſuſpexerant æqua admiratio, atque dubitatio inuecta, & quinam de illis montium verticibus orirentur, an his gradibus in terras cœlo deſcenderent. Vt verò proprius, propiùſque cœpti eſtis agnoſci, omnes agri oppleti non hominibus modò ad viſendum procurrētibus, ſed etiam pecudum gregibus remo-

ta paſcua & nemora linquentibus: concurſare inter ſe agricolæ, nuntiare totis viſa, aræ incendi, thura poni, vina libari, victimæ cædi: cuncta gaudio calere, cuncta plauſibus tripudiare: dijs immortalibus laudes, grateſque cantari: non opinione traditus, ſed, conſpicuus, & præſens Iupiter comminus inuocari: non aduena, ſed imp. Hercules adorari. Quid illud, dij boni? quale pietas veſtra ſpectaculum dedit, quum in Mediolanenſi palatio admiſſis, qui ſacros vultus adoraturi erant; conſpecti eſtis ambo, & conſuetudinem ſimplicis venerationis geminato numine repentè turbaſtis? Nemo ordinem numinum ſolita ſequutus eſt diſciplina, omnes adorandi mora reſtiterunt duplicato pietatis officio contumaces: atque hæc quidem velut interioribus ſacrarijs operta veneratio eorum modò animos obſtupefecerat, quibus aditum veſtri dabant ordines dignitatis. Vt verò limine egreſſi per mediam vrbem, ſimul vehebamini, tecta ipſa ſe (vt audio) penè commouerunt, omnibus viris, fœminis, paruulis, ſenibus, aut per fores in publicum proruentibus, aut per ſuperiora ædium limina imminentibus, clamare omnes præ gaudio, iam ſine metu veſtri, & palàm manu demonſtrare, Vides Diocletianum, Maximianumque? vides? ambo ſunt, pariter ſunt: quàm inuicti ſedent, quàm concorditer eloquuntur, quàm citò tranſeunt! nemo ſtudio ſuo par fuit oculis ad intuendum. Dumque

vos

vos alterna cupiditate mirantur, neutrum ſatis videre potuerunt. Ipſa etiam gentium domina Roma, in modico propinquitatis veſtræ elata gaudio, voſque è ſpeculis ſuorum montium proſpicere conata, quò ſe vultibus veſtris proprius expleret, ad intuendum cominus, quantum potuit acceſsit. Lumina ſi quidem ſenatus ſui miſit beatiſsimæ illi per eos dies Mediolanenſium ciuitati, ſimilitudinem maieſtatis ſuæ libenter impartiens, vt ibi tunc eſſe ſedes imperij videretur, quò vterque venerat imp. interim tamen dum mihi ante oculos pono quotidiana veſtra colloquia, coniunctas in omni ſermone dexteras, ioca, ſeriàque communicata, obtutu mutuo tranſacta conuiuia, illa me cogitatio ſubit quànam animi magnitudine ad reuiſendos exercitus veſtros diſceſſeritis, pietatemque veſtram vtilitate reipubl. viceritis: qui tunc veſtris ſenſus fuere qui vultus, quàm patientes ad diſsimulandum indicium perturbationis oculi: reſpexiſtis profectò ſæpius. Neque hæc de vobis vana finguntur, talia vobis dediſtis omina citò ad conſpectum mutuum reuerſuri. Facilis eſt mihi tranſitus, ſac. imp. ab hac pietatis veſtræ laude ad prædicationem felicitatis. Hoc enim ipſum felicitatis eſt, quod vt conſpicere vos inuicem complectìque poſsitis, in manu veſtra eſt. Solem ipſum lunàmque cernimus, quia totius mundi funguntur officijs, non niſi pòſt multa ſeculà, certa lege tempo-

rum

rum conuenire: veſtra tamen libera eſt & beata maieſtas, vt in ſummis rebus generis humani nihil vobis neceſſe ſit, niſi veſtræ parere pietatis. Cęterum ſiquis ad humana reſpiciat; quanto magis magnitudo veſtræ felicitatis appareat? homines priuatis rebus intenti ita plerunque proprijs difficultatibus implicantur, vt omnino vacent aditu ſuorum: vos tantæ reip. adminiſtratione ſuſcepta; quos huc, atque illuc tot vrbes, tot caſtra, tot limites, tot circumiecta Romano imperio flumina, montes, littora vocant. tantum animis, ac fortuna valetis, vt in vnum conuenire poſſitis nihilominus orbe ſecuro. Neque enim pars vlla terrarum maieſtatis veſtræ præſentia caret; etiam quum ipſi abeſſe videamini. Me tantulum quidem barbaræ nationes audent animos attollere, quòd vos in interiora imperij veſtri ſeceſſeritis: quin immò ipſi magis in vobis fiduciam pertimeſcunt, quòd ſe contemni ſentiunt quum relinquuntur. Itaque illud quod de Ioue veſtro cecinit poeta Romanos, pleno Iouis omnia eſſe, id ſcilicet animo contemplatus, quanquam ipſe Iupiter ſummum cœli verticem teneat, ſupra nubila ſupraque ventos ſedens in luce perpetua, numen tamen eius, ac mentem toto infuſam eſſe mundo: id nunc ego de vtroque veſtrum audeo prædicare, vbicunque ſitis; in vnum licet palatium conceſſerit, diuinitatem veſtram vbique verſari, omnes terras, omniaque maria plena.

plena eſſe veſtri. Quid enim mirum, ſi quum poſſit hic mundus Iouis eſſet plenus, poſſit, Herculis? Admonet me, & temporis, & loci ratio, & maieſtatis tuæ reuerentia, vt finem dicendi faciam, quanquàm de felicitate veſtra tam pauca dixerim, & tam multa reſtent, ſpiritum ecce ſuggerunt, adhuc poteſt dicere de ſalubritate temporum, & fertilitate terrarum. Reuera, ſacer imp. ſcimus omnes antèquam vos ſalutem reipubl. redderetis, quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame paſſim morbiſque graſſantibus: vt verò lucem gentibus extuliſtis, exinde ſalutares ſpiritus iugitur manant: nullus ager fallit agricolam, niſi quòd ſpem vbertate, ſuperat hominum, [1] ætates & numerus augetur, rumpunt horrea conditæ meſſes, & tamen cultura duplicatur: vbi ſyluæ fuere, iam ſeges eſt, metendo & vindemiando defecimus. Illud verò non ſuggeratur licet, quomodo dicam antequam deſinam? tantam deſinam imperij veſtri felicitatem? Vndique ſe barbaræ nationes viciſſim lacerent, & excidant alternis dimicationibus, & inſidijs lades ſuas duplicent & inſtaurent: Sarmaticas veſtras & Rheticas, & tranſrhenanas expeditiones furore percitæ in ſemet imitentur. Sancte Iupiter, & Hercules bone, tandem bella ciuilia ad gentes illas veſania dignas tranſtuliſtis, omnémque illam rabiem extrà terminos huius imperij

in

1 *Forſan.* & res.

in terras hoſtium diſtuliſtis. Etenim quod ait ille Romani criminis primus autor, à ſole exoriente aduſque Mæotides paludes, id nunc longius longiùſque protendere licet, ſiquis hoſtilem in mutua clade veſaniam, toto orbe percenſeat. Etenim ab ipſo ſolis ortu, non modò hac citra Mæotin ſub extrema ſeptentrionis plaga, quà feruidum caput Danubius euoluit, quàque horridus ſecat Albis Germaniam, ſed etiam ſub ipſo lucis occaſu, quà Tingitanum littus Calpetano monti obuium latus in mediterraneos ſinus admittit Oceanum, ruunt omnes in ſanguinem ſuũ populi, quibus nunquam contigit eſſe Romanis, obſtinatæque feritatis pœnas nunc ſponte perſoluunt. Furit in viſcera ſua gens effræna Maurorum: Gothi Burgundios penitus excindunt rurſum pro victis armantur Alamani; itèmque Teruigi, pars alia Gothorum, adiuncta manu Thaifalorum, aduerſum Vandalos Gipedeſque concurrunt: ipſos Perſas, ipſumque regem aſcitis Saccis, & Ruffis, & Gellis, petit frater Ormies, nec reſpicit, vel pro maieſtate quaſi regem, vel pro pietate quaſi fratrem. Burgundiones Alamanorum agros occupauere, ſed ſua quoque clade quæſitas Alamania terras amiſere, ſed repetunt. O magnam vim numinis veſtri! non iſtæ modò aliæque gentes viribùſque armìſque terribiles, fiducia inſtructæ ad perniciem immanitatis vtũtur, ſed etiam Blemij illi (vt audiò) leuibus modò

modo aſſueti ſagittis, aduerſus Æthiopas quærunt, quæ non habent arma, & penè nudis odijs prælia internecina committunt. Iam de perduellibus vltionem non armis non exercitu capitis, ſicut hucuſque feciſtis: iam (inquam) fortunatiſsimi imp. felicitatem vincitis ſoli. & quod vnquam Romani principes de felicitate ſua prædicari latius audierunt, quàm quum diceretur hoſtes quieſcere, occiſos eſſe, pacem colere? Atenim quanto hoc eſt lætabilius, ac melius, quòd de proſperitate ſeculi veſtri certatim omnium hominum circumfert barbaria? Damnia ſed inuicem dimicaturi vicerunt barbari: ſed conſanguineos ſuos, tam innumeros vobis, tam nouos ex omni hoſtium genere ſucceſſus fortuna ſuppeditat, vt iam mihi neceſſe ſit illa, quæ initio ſeparaueram, rurſus hìc communium laude coniungere, dum tantorum euentuum quæro rationem: felicitatem iſtam optimi imp. pietate meruiſtis: Optimè igitur ſac. imp. quantum arbitror, hęc potiſsima elegi, quę gemino natali tuo prędicarem. Etenim cæterę virtutes, & bona cętera proceſſus ętatis eueniunt. fortitudo annis accedentibus roboratur, continentia diſciplinæ pręceptis traditur, iuſtitia cognitione iuris aſcitur: ipſa denique illa quæ videtur omnium rerum domina eſſe ſapientia perſpectis omnium moribus, & exploratis rerum docetur euentis ſolæ cum naſcentibus pariter oriuntur pietas atq. felicitas na-

tu-

turalia ſunt enim animorum bona & prę-mia fatorum. Gemini ego natales pias vobis mentes, & imperatorias tribuere fortunas, atque inde ſanctitatis veſtræ omniumque ſucceſſuum manat exordi-um, quod naſcentes vos ad opem gene-ris humani bona ſydera & amica vide-runt, quæ vobis concordiam ſempiter-nam, & veſtrorum generum charitatem, & fouendæ reipubl. ſtudia conciliant: itemque præter victorias toto orbe ter-rarum partas, etiam naualia trophæa promittunt, vt poſt bella Punica, poſt Aſiæ, Syriæque reges, Romani roſtra campi nouis ornentur i js exuuijs, & obli-tos iam Quirites in memoriam reducatis, cur ille ſolennis concionibus locus roſtra vocitetur. Dico enim magna, certàque fi-ducia, digna eſt quoque gloria veſtra pie-tas & poteſt eam preſtare felicitas.

AVSO.

AVSONII BVRDIGALENSIS,

Vaſſatis Meſici poetæ, ac præceptoris, gratiarum actio ad Gratianum imperatorem pro conſulatu.

AGO tibi gratias, imperator Auguſte, ſi poſſem, etiam referrem: ſed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem, priuatorum iſta copia eſt, inter ſe eſſe munificos: tua beneficia vt maieſtate præcellunt, ita mutuum non repoſcunt. Quod ſolum igitur noſtræ opis eſt, gratias ago: verùm ita vt apud deum fieri amat, ſentiendo copioſius quàm loquendo. Atque non in ſacrario modò imperialis oraculi, (qui locus horrore tranquillo, & pauore venerabili raro eundem animum præſtat, & vultum) ſed vſquequaque gratias ago, tum tacens, tum loquens, tum in cœtu hominum, tum ipſe mecum, & quum voce patui, & quum meditatione ſeceſſi, omni loco, actu, habitu & tempore. Nec mirum, ſi ego terminum non ſtatuo tam grata profitendi, quum tu finem facere neſcias honorandi. Quis enim locus eſt, aut dies, qui non me huius, aut ſimilis gratulationis admoneat? Admoneat autem. ò inertiā ſignificationis ignauæ! Quis inquam locus

eſt,

eſt, qui non beneficijs tuis agitet, inflammet? Nullus inquam imperator Auguſte, quin admirandam ſpeciem tuæ venerationis incutiat. Non palatium, quod tu, quũ terribile acceperis, amabile præſtiti ſti: non forum & baſilica, olim negotijs plena, nũc votis, votiſq; pro tua ſalute ſuſceptis (nam de ſua, cui non te imperante ſecuritas) non curia honorificis modò læta decretis, olim ſolicitis mœſta querimonijs: non publicum, in quo occurſus gaudentium plurimorum neminem patitur ſolùm gratulari: non domus, commune ſecretum: lectus ipſe ad quietem datus, beneficiorum tuorum reputatione tranquillior ſomnus, abolitor omnium, imagines tuas affert. [1] Iſta autem ſedes honoris, ſella curulis, glorioſa pompis imperialis officij, in cuius me faſtigio ex qua mediocritate poſuiſti? quoties à me cogitatur, vincor magnitudine, & redigor ad ſilentium, non ingratus beneficijs, ſed oppreſſus. Ades enim locis omnibus [2] nec iam miramur licentiam poetarum, qui omnia deo plena dixerunt. Spem ſuperas, cupienda præuenis vota præcurris, quæque animi noſtri celeritas [3] diuûm instar

R

1 *al.* ipſa 2 Rite intellige, non enim licentia, ſed veritas. 3 Si diuûm ideſt deorum, malè ab hom. chriſtiano, vt eum probat Baron. to. 4. At *diui ſunt qui ex hominibus fiunt ait, Seru. in Calep. vnde puto intelligere ſubſtantias ſeparatas, erat enim chriſtianus, vt probat Baron. t. 4.*

inſtar affectat, beneficijs præeuntibus antecedit, præſtare tibi eſt, quam nobis optare velocius. Ago igitur gratias, optime imperator: ac ſi quis hunc ſermonem meum iiſdem verbis tam ſæpe repetitum, inopiæ loquentis aſſignat, [1] experiatur hoc idem proſequi, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maieſtatis ambitum, nec ſine argumentis, imperatori: fortiſſimo, teſtis eſt vno pacatus anno, & Danubij limes & Rheni: liberaliſſimo, oſtentat hoc diues exercitus: indulgentiſſimo, docet ſecuritas erroris humani: conſultiſſimo, probat hoc tali principe oriens ordinatus: pijſſimo, huius verò laudis locupletiſſimum teſtimonium eſt pater diuinis honoribus conſecratus, inſtar filij ad imperium frater aſcitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad præfecturæ collegium filius cum patre coniunctus, ad conſulatum præceptor electus. Poſſum ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit, quas proxime fortuna conceſſit, quas adhuc indulgentia diuina meditatur. Voca Germanicum deditione gentilium, Alemanicum traductione captorum, vincendo & ignoſcendo Sarmaticum. Connecterem omnia merita virtutis, & cognomina felicitatis, ſed alia eſt iſta materia, & ſuo parata ſecreto quum placuerit ſignanter & breuiter omnia,

1 *al.* ſed,

nia, quæ nouimus indicare, nec perſequi, vt qui terrarum orbem vnius tabulæ ambitu circumſcribunt, aliquanto detrimento magnitudinis, nullo diſpendio veritatis. Nunc autem, quod diei huius proprium, de conſulatum gratias agam, ſed procurrunt & aliæ dignitates, atque in vocem gratulationis erumpunt, ac ſe priùs debere profitentur. Tot gradus nomine comitis propter tua incrementa congeſti ex tuo merito: te ac patre principibus queſtura communis, & tui [1] tamen præfectura beneficij, quæ ipſa non vult vice ſimplici gratulari, liberalius diuiſa quàm iuncta, quum teneamus duo integrum, neuter deſiderat ſeparatum. Sed illa (vt paulo ante promiſi) habebunt ſui muneris peculiare ſecretum. Conſulatus hic meus orat, atque obſeccrat, vt obnoxiam tibi vni ſinas fieri eius dignitatem, quem omnibus prætuliſti. Quod quidem & ipſe ſibi inuenit gradus cum clariſſimo viro [2] collega in eo honore coniunctus, nuncupatione prælatus. Conſul ego, imperator Auguſte, munere tuo non paſſus ſepta, neque campum, non ſuffragia, non puncta, non loculos, qui non preſſauerim manus, nec cum ſalutantium confuſus occurſu, aut ſua amicis nomina non reddiderim, aut aliena impoſuerim: qui tribus non circumiui, centurias non adulaui, vocatis claſſi-

R 2 bus

1 *al.* tantùm.
2 *al.* coll. meo hon.

bus non intremui, nihil cum ſequeſtre depoſui, cum [a] diſtributore nil pepigi: Romanus populus, Martius campus, equeſter ordo, roſtra, ouilia, ſenatus, curia mihi omnia Gratianus. Iure meo, Auguſte maxime, affirmare poſſum incolumi omnium gratia, qui ad hunc honorem diuerſa vnquam virtute venerunt, venturique ſunt (ſuus enim cuique animus ſuum meritum, ſibique mens conſcia eſt) iure inquam meo affirmare poſſum, me mihi videri à cæteris eſſe ſecretum. Sunt quos votorum cruciat inanitas: non optaui, quos exercet ambitus: non petiui, qui aſſiduitate exprimunt non coegi, qui offeruntur occaſione: non affui, quos iuuat opulentia: obſtat temporum diſciplina, non emi; nec poſſum continentiam iactare: non habui, vnum præſtare tentaui, & hoc ipſum quaſi meum vindicare non poſſum. In tua enim poſitum eſt opinione, ſi merui. Feciſti autem, & facies alios quoque conſules, piiſſime Gratiane, ſed non & cauſa pari. Viros gloriæ militaris: habent enim tecum vt ſemper laboris, ita dignitatis plerumque conſortium virtutis quàm honoris antiquiore collegio, viros nobilitatis antiquæ: dantur enim multa nominibus, & eſt Roma pro merito, viros fide inclytos, & officijs probatos, quorum me etſi non ſecerno numero, tamen quod ad honoris viam perti-

net,

[a] al. diribitore.

net, ratione diſpertio. Quartum hunc gradum noui beneficij tu Auguſte conſtituis deferre tibi ipſi, quò alter orne ur: bona animi tui ad alienam referre præſtantiam eruditionèmq; naturæ, quā deo & patri, & tibi debes, ad alterius gratiam rectius retorquere, quàm verius. Tua hæc verba ſunt à te mihi ſcripta, Soluere te quod debebas, & adhuc debere quod ſolueris. O mentis aureæ dictum bracteatum! ò de pectore candidiſsimo lactei ſermonis alimoniam? Quiſquamne tam parcus eſt in oſtẽtatione beneficij? quiſquam pondus gratiæ ſuæ vim meriti profitetur alieni? quiſquam deniq; quod indulget quaſi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare, quâm donum? Certent huic ſententiæ veteres illi, & Homerici oratores, ſubtilis deducta oratione Menelaus, & inſtar profundæ grandinis ductor Ithaceſius, & melleo delibutus eloquio iam tertiæ Neſtor ætatis. Sed neq; ille concinnius eloquetur, qui ſe Laconica breuitate collegit: neq; ille contortius, qui cum ſenſibus verba glomerauit: [1] nec iſte dulcius, cuius lenis oratio mulcendo potius quam extorquendo perſuaſit. Soluere tę dicis quod debebas, & debiturum eſſe quum ſolueris. Auguſte iuuenis cœli tibi, & humani generis rector hoc [2] tribuebat, vt prælatus antiquis, quos etiam elegantia ſentẽtiæ iſtius anteceſsiſti, vincas propria ſingulorũ in Menelao, regiam dignationem in Vlyſ-

1 *al.* nec dulcius. 2 *al.* tribuat.

ſe, prudentiam: in Neſtore, ſenectutem. Subijcet aliquis, iſta quidem adeptus es, ſed effare, quo merito? Quid me oneras ſciſcitator? rationem felicitatis nemo reddit. Deus, & qui deo proximus, tacito munera diſpertit arbitrio; & beneficiorum ſuorum indignatus per homines ſtare iudicium, mauult de ſubditis dediſſe miraculum. Quò (inquit) merito? Ego nullum ſcio, niſi quòd tu pijſſime imperator debere te dicis: & hoc debere, latiſsimè pertinet, ſiue hoc eruditionis tuæ fœnus exiſtimas: ſiuè ſine fœnore gloriam liberalitatis affectas: ſiue te pondere conceptæ ſponſionis exoneras: ſeu fidei commiſſum patris exoluis: ſeu magnanimitate cœleſti, oſtentatione ſuppreſſa dei munus imitaris. Debere te dicis cui? quando quo nomine? Lege ſyngrapham, nomina creditorem: accepti & expenſi tabulæ conferantur: Videbis aliò ſummæ iſtius tranſire rationem, ubi cœpit deus debere pro nobis. Quid autem mihi debes, gratiſsime imperator? (patitur enim humanitas tua, vt præter regias virtutes priuata appellatione lauderis.) Quid tu mihi debes? & contra, quid non ego tibi debeo? Anne quod docui? hoc ego poſſum verius retorquere, dignum me habitum qui docerem: tot facundia, doctrinaque præſtantes inclinata in me dignatione præteritos, vt eſſet quem tu matura iam ætate ſubcinctum per omnes honorum gradus feſtinata bonitate proueheres: timere

mere vt videreris ne in me vita deficeret, dum tibi adhuc aliquid, quod deberes præſtare ſupereſſet. Negat Cicero conſularis vltrà ſe habere quod cupiat: ego autem iam conſul &, ſenex, (adhuc auiditatem meam iam fatebor) te videre ſæpius in hoc magiſtratu, Gratiane, deſidero, vt & ſex Val. Coruini & ſeptem Caij Marij, & cognominis tui Auguſti tredecim conſulatus, vnus æquipares. Tibi plures poteſt ætas, & fortuna tua præſtare, verùm ego in numero parcior, quia tu in munere liberalior. Ipſum enim te ſæpius hoc honore defraudas, vt & alijs largiaris. Scis enim imperator doctiſſime (rurſum enim vtar laude priuata) ſcis inquam, ſeptem ac decem Domitiani conſulatus, quos 1 illi inuidia alteros prouehendi continuando conſeruit, ita in eius auiditate deriſo, vt hoc eum pagina Faſtorum ſuorum (immò faſtidiorum) fecerit inſolentem, nec potuerit præſtare felicem. Quòd ſi 2 principis honoris iſtius temperata, & quæ vocatur aurea, debet eſſe mediocritas, quid priuati ſtatus hominibus? quid æquanimis? quid iam ſenibus erga ſe oportet eſſe moderaminis? Ego quidem, quod ad honores meos pertinet, & vota ſaturaui: tu tamen imperator, optime, tu pijſsime, tu quem non fatigat liberalitas, niſi quando ceſſauit: tu inquam indul-

R 4 gen-

1 *al.* ille.
2 *al.* principis honor.

gentiſsime Gratiane, vt ad benefaciendum ſubito es, nec opinus ingenio, adhuc aliquid, quod hoc nomine mihi præſtetur inuenies. Sic intellexere omnes, ſic nobis ordinem ipſe feciſti: ſic amicus deo es, vt à te iam impetratum ſit [1] quod non optatur ab aliquo, & quod nondum optamus, adipiſcimur. Et rurſum aliquis adijciet, aut ſermone liberè, aut cogitatione liberius, nonne olim & apud veteres multi eiuſmodi doctores fuerunt? an tu ſolus præceptor Auguſti? immò ego cum multis coniunctus officio, ſed cum paucis ſsimis ſecretus exemplo. Nolo Conſtantini temporum taxare collegas: Cæſares docebantur, ſuperiora [2] extinguam: diues Seneca, nec tamen conſul, arguetur rectius quàm prædicabitur, non erudijſſe indolem Neronis, ſed armaſſe ſæuitiam. Quintilianus conſularia per Clementem, ornamenta ſortitus, honeſtamenta nominis potius videtur, quàm inſignia poteſtatis habuiſſe. Quomodo Titianus magiſter? ſed [3] glorioſus ille municipalem ſcholam, apud Viſuntionem Lugdunùmque variando non ætate quidem, ſed ilitate conſenuit. Vnica mihi ampleſtenda eſt Frontonis imitatio, quem tamen Auguſti magiſtrum ſic conſulatus ornauit, vt præfectura non cingeret. Sed conſulatus ille cuiuſmodi? Ordinario ſuffectus, bimeſtri ſpatio

in

1 *al.* quod optatur. 2 *al.* continguam. 3 *al.* glorioſius.

interpoſitus, in ſexta anni parte conſumptus, quærendum vt reliquerit tantus orator quibus conſulibus geſſerit conſulatum. Ecce aliquis opponat; In tanti ergo te oratoris faſtigium glorioſus attollis? Cui talia requirenti reſpondebo breuiter, non ego me contendo Frontoni, ſed Antonino præfero Gratianum. Celebrant quidem ſolennes iſtos dies omnes vbique vrbes, quæ ſub legibus agunt, & Roma de more, & Cõſtantinopolis de imitatione, Antiochia pro luxu, & Cartago [1] diſtincta, & domus [2] fluminis Alexandria: ſed Treuiri principis beneficio, & mox cum ipſo autore beneficij loca inter ſe diſtant, vota conſentiunt. Vnus in ore omniũ Gratianus, poteſtate imperator, virtute victor, auguſtus ſanctitate, pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate vtrũque ſuperat. Non poſsũ fidei cauſa oſtendere imagines maiorũ meorũ (vt ait apud Saluſtium Marius) nec deductũ ab heroibus genus ad deorum ſtemma replicare, nec ignota opes, & patrimonia ſparſa ſub regnis: ſed ea quæ nota ſunt dicere potius, quàm prædicare. patriam non obſcuram, familiam non pœnitendã, domũ innocẽtem, innocentiam non coactam, anguſtas opes, veruntamen libris, & liberis dilatas frugalitatem ſine ſordibus, ingenium liberale, animum non illiberalẽ;

R 5 vi-

1 *al.* diſcincta. 2. *al.* fulminis.

victum, veſtitum, ſupellectilem, mundam, non ſplendida, veteribus vt illis conſulibus, excepta quæ tum [1] erant bellicarum collationem virtutum; ſi quis me conferre dignetur, ſe ponat opulentiam, non derogaturus induſtriam. Verùm quoniam gratijs agendis iamdudũ ſuccumbo materiæ, tu orationi meæ Gratiane ſuccede: tu Gratiane, qui hoc nomen ſic per fortunam adeptus es, vt nemo verius ambitione quæſierit. Neque enim iuſtius Metellus cognomento Pius, patre reuocato; qui eſſet impius exulante: aut verius Sylla felix, qui felicior antè quàm vocaretur, quàm tu Gratiane, cui, & hoc nomen eſt, & illa Metelli, Syllæque cognomina: tu, inquam Gratiane, qui hoc non ſingulis factis, ſed perpetua gratè agendi benignitate meruiſti, cui, niſi ab auo deductum eſſet, ab omnibus adderetur. Tu ipſe tibi, inquam pro me gratiam refer: tu, tuæque virtutes: bonitas qua in omnes plolixus es, perpetuus in me: pietas, qua orbem tuum temperas; quàmque in vlciſcendo patruo probas, tuendo in fratre cumulas, ornando in præceptore multiplicas. Agat gratias clementia, quàm humano generi impertis: liberalitas, qua ditas omnes: fortitudo, qua vincis: & mens iſta aurea, quam de communi deo plûs, quàm [2] vnus hauſiſti. Agant & pro me gratias voces omnium Galliarũ, quarũ præfecto hanc honori-

[1] al. erat. [2] al. vllus.

norificentiam detuliſti, Vltrà pregredior, & hoc quia debere te dicis, agat quę optimè agere poteſt, vox iſta quam docui. Iamdudum autem, quàm grati animi, tam ſermonis exigui (vt ſuprà dictum eſt) ſuccumbo materiæ, neque adhuc illa perſtrinxi, quæ ne infantiſſimus quidem, niſi idem impijſſimus, eminentia per famam & omnium gaudijs teſtata ſupprimeret; quæ ſupra vires dicendi meas poſita cunctor attingere, aut ingrati crimine arguendus, aut temerarij profeſſione culpandus, tamen alterum, quum ſubeundum ſit, audaciam, quàm maleuolentiam malò reprehēdi. Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora [1] protexitur, comitia conſulatus mei armatus exerces, [2] tribunitia iſta, quòd in vrbe Sirmio gerūtur, an vt quòd in procinctu centuriata dicentur, an vt quondam ponti ficalia vocabuntur, ſine arbitrio multitudinis, ſacerdotum tractata collegio? ſic potius, ſic vocetur. [3] Quæ tu pontifex maximus deo participatus habuiſti: nō eſt ingenij mei, pijſſime imperator talia comminiſci. Verba ſunt literarū tuarum quibus apud me autoritatē

R 6 ſum-

1 *al.* prætexitur. *al.* tributa.
2 *al.* vocentur, quæ tu p.m.d.p.h. Non eſt iug. 3. Nomine tenus Pontif. Max. quod etiam nomen poſteà reſpuit, vide Baron. t. 4. Grat. 16.

ſummi numinis [1] & tuæ voluntatis amplificas, ſic enim loqueris, quum de conſulibus in annum creandis ſolus mecum volutarem, vt me noſtri, atque vt facere debui, vt velle te ſciui, conſilium meũ ad deum retuli: eius autoritati obſequutus, te cõſulem deſignaui, & declaraui, & priorem nuncupaui. Cuius orationis ordo lucidior? quæ doctrina tam diligens, proprijs comitiorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina miſcere? Valete modò claſſes, populi, & vrbanarum tribuum prærogatiuæ, & cẽturiæ iure [2] reuocatæ. Et quæ comitia pleniora vnquam fuerunt, quàm quibus præſtitit deus conſilium, imperator obſequium? Et nunc ego, piiſſime imperator, ne faſtigium auditorij ſacri dictorum tuorũ timidus interpres offendam; diuinitatis tuæ propè cũ piaculo verba tranſcurro. Quum de conſulibus (inquis) in annum creandis: erudita [3] vox, & cura ſolennis. Solus mecum volutarem: ò profundi altitudo ſecreti! habes ergo conſiliatorem, & non meruis proditorẽ [4]. Vt me noſtri: quid familiarius? vt facere debui: quid conſtantius? vt velle te ſciui: quid dicibland.

1 *al.* & vt tua.
2 *al.* vocatæ. Quæ com.
3 *al.* vox. Et quum ſolus mec. 4 *al.* vt me noſti, vt facere debui, vt velle te ſciui. Quid familiarius! quid conſtãtius? quid dici blandius poteſt?

blandius poteſt? Conſilium meũ ad deũ retuli. Et quemadmodum ſolus, cui præſtò eſt tam grande conſilium, an plenius cum ſenatu, cum equeſtri ordine cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberaſſes? Conſilium meum ad deũ retuli: non vt (credo) nouũ ſumeres, ſed vt ſanctius fieret, quod volebas, eius autoritati [1] obſequutus: ſcilicet vt in conſecrando patre, in vlciſcendo patruo, in cooptando fratre feciſti. Te conſulem deſignaui & declaraui, & priorem nuncupaui. Quis hæc verba te docuit? ego tam propria, & tam Latina neſciui: Deſignaui, & Declaraui, & nũcupaui. Non ſit hoc temerè, habet moras ſuas diſpartitis gradibus tam matura cunctatio. Has ego literas tuas ſi in omnibus pilis, atque porticibus (vnde de plano legi poſſint) inſtar edicti [2] prendere mandauero, nonne tot ſtatuis honorabor quot fuerint paginæ libellorum? Sed ad [3] pleniore feſtino, ab hac enim literarũ ad me datarum parte digreſſus, eoquoque diſcendiſti, vt quæreres, qualis ad me trabea mitteretur. Omne largitionum tuarũ miniſteriũ ſolicitudine fatigaſti. Non ergo ſupra conſolatum mihi eſt adhibita per te cura, tam diligens, pro me cura [4] tam felix? In Illyrico arma quatiuntur? tu

1 *al.* obſequutus ſcilicet, vt in.
2 *al.* pendere.
3 *al.* blandiora. 4 *al.* tam felix. In.

tũ mea cauſa per Gallias ciuilium decorum indumenta diſpenſas: loricatus de toga mea tractas: [1] in procinctis, & quum maximè dimicaturus palmatæ veſtis meæ ornamenta diſponis feliciter, & bono omine. Namque iſte habitus, vt in pace conſulis eſt, ſic in victoria triumphantis. Parum eſt, ſi qualis ad me trabea mittatur, interroges: te coram promi iubes, nec ſatis habes, vt largitionum miniſtri ex more fungantur, eligis ipſe de multis, & quum elegeris, munera [2] tuo verborũ honore [3] perſequeris. Palmatam (inquis) tibi miſi, in qua diuus Cõſtantius parens noſter intextus eſt. Me beatum, cuius inſignibus talis cura præſtetur Hæc planè, hæc eſt picta, vt dicitur, veſtis non magis auro ſuo, quàm tuis verbis. Sed multo plura ſunt in eius ornatu, quæ per te inſtructus intelligo. Geminũ quippe in vno habitu radiat nomẽ Auguſti: Cõſtantius in argumento veſtis intexitur: Gratianus in muneris honore ſentitur. Acceſit tam impenſo beneficio tuo pondus quorundam ſciſcitatione cumulatũ. Interrogatus quem priorẽ decerneres conſulem, nec dubitandum eſſe dixiſti tu, & qui tecũ boni ſũnt dubitare non poterant. Sed tamen ad hoc dictum erexerant animos, qui libenter clariſ-

ſimum

1 *al.* In procinctu, maximè dim

2 *al.* tua.

3 *al.* proſequeris.

ſimum virum collegam meum, quem præſentem habebat occaſio, prælatum credidiſſent: fatigantes tamen, quòd intellexerant, requirebant. Hic tu (ſicut mihi renunciatum eſt) noto illo pudore tuo pauliſper hæſiſti, non rationis ambiguus, ſed eorum dubitationem vultu, & rubore condemnans; qui ſtudium [1] ſuum interpretationis errore palpabant. Deinde illico ſubdidiſti, quid de duobus conſulibus deſignatis quæritis quis ordo ſit nuncupationis? anne [2] alius quàm quem præfectura conſtituit? O felicem verecundiam tuam, cui iſtà popularis ratio, tam prudenter occurrit! Sciſti aliud Gratiane [3] quod diceres, ſed propter quorundam verecundiam dicere noluiſti. Scrupuloſus hic mihi locus eſt & propter eam, quam nunquam appetiui gloriam recuſandus: quum prior renuntiatus ſim, ſatis eſt tuum tenere iudicium, interpretes valere meritorum. Neque autem ego, ſacratiſſime imperator in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num eſt hæc gloria ignota Ciceroni. Prætorem me (inquit) pop. Rom. primum fecit, conſulem priorē. Ex ipſá eius ſententia intelligitur commendabilius et videri, vni quam pluribus eſſe propoſitum. Nulla enim eſt quidem contumelia ſecundi, ſed ex duobus gloria magna prælati. Alexādri Macedonis hoc fertur, quum legiſſet illos Homericos verſus, quibus Hectore prouocāte [4] de no- uem

1 *al.* tuum. 2 *al.* alium 3 quàm. 4 *al.* è.

uem ducibus, qui omnes pugnare cupie-
bant, vnum deligi placeret ſortis euentu,
trepida vbi conceptione votorum Iouem
optimum maximum totus precatur exer-
citus, vt Aiacem, vel Tydei filium, aut ip-
ſum regem ditium Mycenarum ſortiri
patiatur Agamemnonem: Occiderem
(inquit) illum, qui me tertium nomi-
naſſet. O magnanimitatem fortiſſimi vi-
ri nominari inter nouem tertius recuſa-
bat, vbi certè pluribus antecelleret, quàm
ſubeſſet. Quanta hic verecundia grauare-
tur poſterior de duobus? Eſt enim in
hoc numero arduæ plena dignationis
electio, quum vniuerſis mortalibus duo,
qui fiant conſules, præferuntur, qui alteri
præponitur, nō vni, ſed omnibus ante fer-
tur. Expectare nunc aures præſentiū ſcio,
& eminere in omnium vultu intelligo,
quòd deſiderio concipiatur animorum.
Exiſtimant enim, quum ea, quæ ad gra-
tes agendas pertinebāt, ſummatim tenuio-
re filo (vt dicitur) deducta libauerim, ali-
qua me etiam de maieſtatis tuæ laudibus
debere perſtringere. Quanquam me iſtam
dixerim ſe poſuiſſe materiam, & in tem-
pus aliud ſeruare, nihilominus tamen vt
nunc aliqua contingam, nutu & propè
murmure cohortantur. Itaque faciam,
quando cogunt volentem: ſed maioribus
ſeparatis, tenuiora memorabo, nulla ſpe
ad plenum exequendi, ſed vniuerſi vt
intelligant, eorum quæ intus prædi-
canda ſunt, à me poſcendam eſſe noti-

tiam:

tiam: ab alijs, dignitatem, nec excellentia, ſed quotidiana tractabo. Nullum tu vnquam diem ab adoleſcentia tua, niſi adorato dei numine, & reus voti, & illico abſolutus egiſti lautis manibus, mente pura, immaculabili conſcientia, & quod in paucis eſt, cogitatione ſyncera. Cuius autem vnquam egreſſus auſpiciator fuit? aut inceſſus modeſtior? aut habitudo cohibitior? aut familiaris habitus condecentior? aut militaris accinctior? in exercendo corpore quis curſum, tam perniciter incitauit? quis palæſtram, tam lubricus expediuit? quis ſaltum in tam ſublime collegit? Nemo abductius iacula contorſit: nemo ſpicula crebrius iecit, aut certius deſtinata percuſſit. Mirabamur poetam, qui infrænes dixerat Numidas: & alterum qui ita collegerat, vt diceret, inequitando verbera, & præcepta eſſe fugæ, & præcepta ſiſtendi. Obſcurum hoc nobis legentibus erat: intelleximus te videntes, quum idem arcum intenderes, & habenas remitteres, aut equum ſegnius euntem verbere concitares, eodem verbere intemperantiam coerceres. Qui te viſi ſunt hoc docuiſſe, non faciunt: immò qui viſi ſunt docuiſſe, nunc diſcunt. In cibis autem cuius ſacerdotis abſtinentior ceremonia? in vino, cuius ſenis menſa frugalior? Operto conclauis tui, non ſanctior ara veſtalis, non ponti-

ficis

ficis cubile caſtius,nec puluinar flaminis, tam pudicum. In officijs amicorum, non dico paria reddi: anteuenis, & quoties in obſequendo ¹ præuenimus, erubeſcis pudore tam obnoxio, quàm in nobis eſſe deberet ab imperatore præuentis. In illa verò ſede, vt ex more loquimur, conſiſtorij, vt ego ſentio, ſacrarij tui, nullus vnquam ſuperiorum, aut dicenda penſius cogitauit, aut conſultius cogitata diſpoſuit, aut diſpoſita maturius expediuit. Et aliqua de oratorijs virtutibus tuis dicerem, niſi vererer mihi gratificari. Non enim Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modeſtia fuit, nec patris tui grauior autoritas. Qui tenor vocis quum incitata pronuntias? quæ inflexio quum remiſſa quæ temperatio, quum vtraque diſpenſa? quis oratorum læta iucundius, facunda cultius, pugnantia denſius, denſata glomeratius, aut dixit, aut, quod eſt liberum, cogitadis? Vellem, ſi rerum natura pateretur, Xenophon Attice, in æuum noſtrum venires: tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius, quàm hiſtoria commodaſti, quum diceres, non qualis eſſet, ſed qualis eſſe deberet. Si nunc in tempora iſta procederes, in noſtro Gratiano cerneres, quod in Cyro tuo non videras, ſed optabas, atque iſta omnia quaſi punctis quibuſdam acuminata ſignaui. Si facundia

1 *al.* præcedimus,

dia pro voluntate ſuppeteret, quanquam non copioſius exequerer vbertatem ſtilo rerum magnitudine ſuggerente: ſed nec huius diei, nec huius iſta materiæ. Qui dicturi eſtis laudes principis noſtri, habetis velut ſeminarium vnde orationum veſtrarum iugera compleatis. Ego iſta perſtrinxi, atque (vt ſciunt omnes) poſſum videri familiaris notitiæ ſecretus interpres, domeſtica iſtæc non tam prædicare, quàm prodere. Atque vt iſta dixi de cognitis mihi, atque intra aulam familiaribus; poſſem & foris celebrata memorare, niſi omnia omnes, & ſeparatim ſibi quiſque nouiſſet. Poſſem pari breuitate dicere ſuperiora. Emendatiſſimi viri eſt [1] pigenda non facere: at tu nunquam pœnitenda feciſti, & ſemper veniã pœnitentibus obtuliſti. Pulchrum eſt indulgere timentibus: ſed tu perpetuæ bonitatis edictis occurriſti omnibus, ne timerent. Magnificum largiri honores: tu honoratos, & liberalitate ditaſti. Laudabile eſt imperatorem faciles interpellantibus præbere aditus, nec de occupatione cauſari: tu confirmas adire cunctantes, etiam querimonijs explicatis, nequid adhuc ſileatur interrogas. Celebre fuit Titi Cæſaris dictum, perdidiſſe ſe diem, quo nihil boni fecerat: ſed celebre fuit, quia Veſpaſiani ſucceſſor dixerat, cuius nimia parſimonia, & auſteritas vix ferenda, miram fecerat

filij

1 al. pœnitenda.

filij lenitatem. Tu Valentiniano genitus, cuius alta bonitas, præſens comitas, temperata ſeueritas fuit, p rto & condito optimè reipubl. ſtatu intelligis poſſe te eſſe lenisſimum ſine diſpendio d ſciplinæ. Neque verò vnum aliquod bonum vno die præſtas, ſed indulgentias ſeculares per ſingula horarum momenta multiplicas. Vel illud vnum cuiuſmodi eſt, de condonatis reſiduis tributorum? quod tu quàm cumulata bonitate feciſti. Quis vnquam imperatorum hoc prouincijs ſuis, aut vberiore indulgentia dedit, aut certiore ſecuritate proſpexit, aut prudentia conſultiore muniuit? Fecerat & Traianus olim, ſed partibus retentis, non habebat tantam oblectationem conceſsi debiti portio, quanta ſuberat amaritudo ſeruati. Et Antoninus indulſerat, ſed imperij, non beneficij ſucceſſor inuidit, qui ex documentis tabuliſque populi condonata repetiuit: tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iuſsiſti. Videre in ſuis quæque foris omnes ciuitates conflagrationem ſalubris incendij. Ardebant ſtirpes fraudum veterum: ardebant ſeminaria futurarum, iam ſe cum puluere fauilla miſcuerat: iam nubibus fumus inuoluerat, & adhuc obnoxij in paginis concrematis ductus apicum, & ſeſtertiorum notas quum iuuantia de ratione cernebãt: quod [1] meminerant lectum legi poſſe, & ve-

1 *al.* meminerant legi poſſe, & veteres

Quid

verentes. Quid te imperator Auguſte, indulgentius? quid poteſt eſſe conſultius? quę bona præſtas, eſſicis ne caduca ſint: quæ mala adimis, proſpicis ne poſsint eſſe recidiua. Hęc prouincialibus indulgentię bona: quid illa noſtro ordini? quid illa militibus Antoninorum comitas fuit? Et iam inde Germanicorum [1] cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas? Sed ego nolo beneuolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis, & virtutis exempla, quæ ſequi cupiat ventura poſteritas: &, ſi rerum natura pateretur, adſcribi ſibi voluiſſet antiquitas. Neceſse eſt tamen aliquid comparare, vt poſsit intelligi bona noſtra quo præſtent. Ægrotantes amicos Traianus viſere ſolebat, hactenus in eo comitas prædicanda eſt: tu & viſcere ſolitus, & mederi, præbes miniſtros, inſtruis cibos, fomenta diſpenſas, ſumptum adijcis medelarum: conſolaris affectos, reualeſcentibus gratularis. in quot vias de vna eius humanitate progrederis? Legionibus vniuerſis, vt in cõmuni Marte euenit, ſi quid aduerſi acciderat, vidi te circumire tentoria: ſatin? ſaluæ, quærere: tractare vulnera ſauciorum, & vt ſalutiferæ apponerentur medelæ, atque vt non ceſſaretur. Vidi quoſdam faſtidientes cibum, te commendante ſumpſiſse: audiui confirmantia ad ſalutem verba profari,

1 *al.* cohorte

fari, occurrere deſiderijs ſingulorum, huius ſarcinas mulis aulicis vehere: his ſpecialia iumenta præbere, illis miniſteria perditorum inſtaurare lixarum: aliorum egeſtatem tolerare ſumptu, horum nuditatem valere veſtitu, omnia agere indefeſsè & benignè, pietate maxima, oſtentatione nulla: omnia præbere ægris, nihil exprobrare ſanatis. Inde cunctis ſalute noſtra charior factus meruiſti, vt haberes amicos, obnoxios, promptos deuotos fideles, in æuum omne manſuros, quales [1] charitas potius, quàm fortuna conciliat. Concludam deinceps orationem meam, pijſſime Auguſte, ſermonis magis fine, quàm gratiæ Namque illa perpetua eſt, & ſpatio non tranſmeabili terminum calcis ignorat: [2] flexu tamen paruo, nec à te procul conuertar ad deum. Æterne omnium genitor, ipſe non genite opifex, & cauſa mundi, principio antiquior, fine diuturnior: qui templa tibi, & aras penetralibus initiatorum mentibus condidiſti: tu Gratiano humanarũ rerũ domino, eiuſmodi ſemina noſtri amoris inoleſti, vt nihil ſiue digreſſu ſegnior factus meminiſſet & relicti, illuſtraret abſentem, præſentibus ante ferret, dein, quia intereſſe primordijs dignitatis per locorum interualla non poterat, ad ſolennitatem condendi honoris occurreret beneficijs, ne deeſſet officium.

1 *al.* charitas, non fortuna conc.
2 arrogans hyperbole.

ciũ. Quæ enim memoria; memoria, inquã, tranſcurſum tantæ celeritatis vel in audacibus Græcorum fabulis commenta eſt? Pegaſus volucer actus à Lycia non vltrà Ciliciam permeauit: Cyllarus, atque Arion inter Argos, Nemeàmque ſenuerunt: ipſi Caſtorum equi, quod longiſſimum 1 inter eſt, non niſi mutato vectore tranſcurrunt: tu Gratiane, tot Romani imperij limites, tot flumina & lacus, tot veterum interſepta regnorum, abuſque Thracia per totum (quàm longus eſt) locum Illyrici, Venetiam, Liguriàmque, & Galliam veterem, inſuperabilia Rhetiæ, Rheni accolas, Sequanorum inuia, porrecta Germaniæ, celeriore tranſcurſu, quàm eſt properatio noſtri ſermonis, euoluis, nulla requie otij, ne ſomni quidem, aut cibi munere liberali, vt Gallias tuas inopinatus illuſtres, vt conſulem tuum quanuis deſideratus anticipes, vt illa ipſam, quæ auras præcedere ſolet, famam facias tardiorem: hoc ſenectuti meæ, hoc honori à te datum, ſupremus ille imperij, & conſiliorum tuorum deus conſcius, & arbiter, & autor indulſit vt ſellam curulem, cuius ſedem frequenter ornabis, vt prætextam meam purpuræ tuæ luce fucatam, vt trabeam non magis auro ſuo, quàm munere tuorum ſplendidam, quæ ab Illyrico ſermonis dignitas honeſtauit, apud Gallias illuſtriora præſtares: quæſtorem vt tuum, præfectum vt tuo

1 *al.* Intereſt, non

tuo prætorio,conſulem tuum: & quod adhuc cunctis meis nominibus anteponis, præceptorem tuum,quem pia voce declaraueras,iuſta ratione prætuleras, liberali largitate ditaueras, auguſtæ dignationis officijs conſecrares.

D I X I.

Franciſcus Coli Presbiter Lucenſis Corr.

LAVS DEO.